

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref

Statens
offentliga
utredningar

1973: 25

Justitie-
departementet

Unga lagöverträdare III

Hem, uppfostran, skola och kamratmiljö i
belysning av intervju- och uppföljningsdata

Rapport av Birgitta Olofsson

SOU

1956 års klientelundersökning rörande
ungdomsbrottslingar
Stockholm 1973

Statens offentliga utredningar

1973: 25

Justitiedepartementet

Unga lagöverträdare III

Hem, uppfostran, skola och kamratmiljö i
belysning av intervju- och uppföljningsdata

Rapport av Birgitta Olofsson

1956 års klientelundersökning rörande
ungdomsbrottslingar
Stockholm 1973

Unga lägoverittare III

En ungdoms bok om kärlek och
beslut om livet och utbildningen
Redigerad av Birger Olsson

1970 års läroplan för gymnasiet
och högre allmänna läroanstalt
Stockholm 1973

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

De sakkunniga för 1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar överlämnade med skrivelse till statsrådet och chefen för justitiedepartementet i maj 1971 en rapport rörande undersökningen, "Unga lagöverträdare I" (SOU 1971:49), i vilken rapport undersökningens huvudsakliga uppläggning, undersökningsmetodik och vissa andra principiella frågor behandlades.

I den nämnda skrivelsen aviserades, att resultatredovisning skulle följa i en serie särskilda rapporter rörande olika avsnitt av undersökningen. Som det första arbetet i serien överlämnades med skrivelse i augusti 1972 en av professor Gösta Carlsson utarbetad rapport rörande familj, skola och samhälle i belysning av officiella data, "Unga lagöverträdare II" (SOU 1972:76).

De sakkunniga får härmed överlämna den andra rapporten i serien. Den avser under-

sökningens social-psykologiska avsnitt och har sammanställts av fil. lic. Birgitta Olofsson. Framställningen bygger på intervjuer med pojkar i åldern 11–15 år, såväl brottsom kontrollfall, och insamlade uppföljningsdata fram till vuxen ålder samt behandlar de undersökta pojkarnas hemförhållanden, uppväxtbakgrund, skolgång, kamratrelationer, fritidssysselsättningar, rök- och alkoholvanor m. m.

Såsom angivits i skrivelsen i augusti 1972 utarbetas rapporterna under fortlöpande nära samråd mellan rapportförfattarna och med anlitande av den för undersökningen tillgängliga statistiska expertisen. Ytterligare skall följa en rapport rörande det psykologiska avsnittet och en rörande det barn- och ungdomspsykiatriska avsnittet.

Stockholm i mars 1973

På de sakkunnigas vägnar:

Per Bergsten

/Olle Hellberg

The following is a very faint and illegible document, likely a report or proposal. It appears to be written in Swedish, as indicated by the header. The text is too light to transcribe accurately, but it seems to contain several paragraphs of text, possibly discussing statistical data or administrative matters. The document is oriented vertically on the page.

Innehåll

Ordförkortningar och ordförklaringar	8	Kapitel 5 Uppföljningsdata: registrerad brottslighet fram till 18-årsdagen	51
<i>Del I Teori och Praktik</i>	11	5.1 Återfall respektive hemfall i brott	51
Kapitel 1 Teoretiska utgångspunkter	11	5.2 Brottspoäng i registrerad brottslighet fram till 18-årsdagen i brotts- och kontrollgrupper	54
1.1 Inledning	11	5.3 Brottspoäng i registrerad brottslighet fram till 18-årsdagen och kriminalitetsindex	55
1.2 Social inlärningsteori	15		
1.3 Insider-outsider attityder	21		
1.4 Frestelsesituationen	23		
Kapitel 2 Hur blev det i praktiken? Sammanfattning och diskussion av resultaten.	28	Kapitel 6 Uppföljningsdata: självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen	57
<i>Del II Instrument och metoder</i>	35	6.1 Follow-up-undersökningen vid värnpliktsinskrivningen	57
Kapitel 3 Den socialpsykologiska intervjun	35	6.2 B-enkätens utformning	57
3.1 Konstruktion och utvärdering	35	6.3 Bearbetning av enkäten	57
3.2 Informationens kvalitet	37	6.4 Tillförlitlighet	58
3.3 Tillförlitlighet	38	6.5 Bortfall	60
3.3.1 Felaktiga eller inkonsistenta uppgifter	38	6.6 Självdeklarerad brottsbelastning vid värnpliktsinskrivningen (18 år) i brotts- och kontrollgrupper	61
3.3.2 Extern validering av pojkens uppgifter	39	6.7 Självdeklarerad brottsbelastning vid värnpliktsinskrivningen och kriminalitetsindex	62
3.3.3 Samstämmighet mellan system	40	6.8 Självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen och registrerad brottslighet vid 18 år	63
3.3.4 Kommunikationssvårigheter	43		
3.3.5 Instrumentets mätsäkerhet	44		
3.4 Interbedömarreliabilitet	44		
3.5 Sammanfattning	45		
Kapitel 4 Andra instrument och informationskällor	47	Kapitel 7 Uppföljningsdata: registeruppgifter	64
4.1 Enkät om självdeklarerade brott	47	7.1 Uppgifter från barnavårdsnämndens register	64
4.1.1 Enkätens utformning	47	7.1.1 Polisens och barnavårdsnämndens rutiner	64
4.1.2 Kriminalitetsindex för brotts- och kontrollgrupp	48	7.1.2 Barnavårdsnämndens åtgärder	65
4.2 Intresseformulär	49	7.2 Uppgifter från kriminalregistret	67
4.3 Hemintervju	50		

7.3 Uppgifter från kontrollstyrelsens och nykterhetsnämndens register	67	12.2 Materiell standard	103
7.4 Uppgifter om alkoholbruk, narkotikabruk och våldsbrott	68	12.3 Kulturell standard	104
Kapitel 8 <i>Uppföljningsdata: sekvensklasser</i>	70	12.4 Förekomst av någon familjemedlem i kriminalregistret eller kontrollstyrelsens register	105
8.1 Tankar bakom sekvensmodellen	70	12.5 Föräldrarnas alkoholvanor	106
8.2 Klientelundersökningens version av sekvensmodellen	72	12.6 Föräldrarnas relationer till varandra	108
8.3 Sekvensmodellen — en kommentar	74	12.7 Bofasthet	109
8.4 Sekvensklassutfallet i brotts- och kontrollgrupperna	75	12.8 Separation från hemmet	109
8.5 Kriminalitetsindex och utfallet i sekvensklasserna	77	12.9 Sammanfattande kommentar	112
8.6 Självdeklarerad och registrerad brottslighet vid 18 år och sekvensklassutfallet	78	Kapitel 13 <i>Pojken i hemmet</i>	116
8.7 Registeruppgifter — en kommentar	78	13.1 Samvaro med föräldrar, omvårdnad och fritidsgemenskap	117
Kapitel 9 <i>Kriterier på brottslighet</i>	80	13.2 Tillsyn och kontroll	120
9.1 Sambanden mellan de olika kriterierna	80	13.3 Konsekvens i uppfostran, krav och reaktionen på överträdelser	121
9.2 Kriteriernas användbarhet och differentieringsförmåga	81	13.4 Pojkens beteende i hemmet	125
9.3 Skillnader mellan prov- och huvudundersökningen	81	13.5 Emotionella relationer	126
Kapitel 10 <i>Strategi och statistiska metoder</i>	83	13.6 Totalbedömning av hemmiljön	130
10.1 Strategi	83	13.7 Sammanfattande kommentar	134
10.2 Statistiska metoder	83	Kapitel 14 <i>Uppfostran</i>	138
10.2.1 Teckentest	83	14.1 Uppfostringssituationen (provundersökningen)	139
10.2.2 Stratifierade medeltalsjämförelser	84	14.2 Uppfostringssituationen (huvudundersökningen)	143
10.2.3 Andra statistiska metoder	86	14.3 Föräldrarnas sätt att uppfostra (huvudundersökningen)	147
<i>Del III Resultat</i>	87	14.4 Sammanfattande kommentar	153
Kapitel 11 <i>Matchningsvariablerna socialgrupp, familjetyp och ålder</i>	87	Kapitel 15 <i>Pojken i skolan</i>	159
11.1 Föräldrarnas socialgruppsstillhörighet	87	15.1 Klasstillhörighet vid undersökningstillfället	160
11.2 Familjekonstellationen	91	15.2 Intelligens	161
11.3 Åldersfaktorn	95	15.3 Ambitionsnivå	163
11.4 Sammanfattande kommentar	98	15.4 Skolk	164
Kapitel 12 <i>Hem- och uppväxtbakgrund</i>	101	15.5 Anpassning till skolans krav och regler	166
12.1 Bostadsstandard	102	15.6 Sammanfattande kommentar	170
		Kapitel 16 <i>I kamratkretsen</i>	173
		16.1 Kamraterna	175
		16.2 Kamratsamvarons kvalitet	176
		16.3 Vilka är kamraterna?	177
		16.4 Pojken som kamrat bland kamraterna	181
		16.5 Kamratkontakt	183

16.6 Sammanfattande kommentar . . .	185
Kapitel 17 <i>På fritiden</i>	187
17.1 Fritidssysselsättningar	187
17.2 Intressen enligt intresseformuläret	191
17.3 Sammanfattning	193
Kapitel 18 <i>Alkohol- och rökvanor.</i>	
<i>Narkotikamissbruk</i>	195
18.1 Alkoholvanor	195
18.2 Alkoholmissbruk enligt register- uppgifter under uppföljningstiden	197
18.3 Rökvanor och thinnersniffning .	202
18.4 Narkotikabrukarna	203
18.5 Sammanfattande kommentar . . .	205
Summary	207
Bilagor	219
Litteraturförteckning	245
Sakregister	250

Ordförkortningar och ordförklaringar

Hus	Huvudundersökningen	us-tillfället	Undersökningstillfället
Prov	Provundersökningen	Σ	Summa
B-hus	Brottsgruppen i huvudundersökningen	Sekvensklasser	Se figur 8.1
K-hus	Kontrollgruppen i huvudundersökningen	Sekvensklass 0	K-pojkar som under uppföljningstiden ej registrerats för brott
B-prov	Brottsgruppen i provundersökningen	Sekvensklass 1	K-pojkar som ej registrerats för brott före 18-årsåldern men väl efter denna
K-prov	Kontrollgruppen i provundersökningen	Sekvensklass 2	B- eller K-pojkar som polisregistrerats för brott och varit föremål för endast <i>en</i> utredning från barnvårdsnämndens sida. Ej återfall i brott.
B-grupp, B-pojkar, B-fall	Brottsgrupp, brottspojkar, brottsfall	Sekvensklass 3	Som ovan men som återfallit i brott efter 18-årsdagen
K-grupp, K-pojkar, K-fall	Kontrollgrupp, kontrollpojkar, kontrollfall	Sekvensklass 4	B- eller K-pojkar som varit föremål för flera utredningar från barnvårdsnämndens sida före 18 år men ej återfallit efter 18 år
B-enkäten	Enkät om självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen	Sekvensklass 5	Som ovan men som återfallit i brott efter 18-årsdagen
Brottsdebutanter	B-pojkar. Uttagningskriteriet var debut i polisens register i åldern 11–15 år	Sekvensklass 6	B- eller K-pojkar som blivit föremål för övervakning från barnvårdsnämndens sida före 18 år men ej återfallit efter 18 år
Debutbrott	Det brott som föranlett uttagningen till B-gruppen	Sekvensklass 7	Som ovan men som återfallit i brott efter 18-årsdagen
Krim.index	Kriminalitetsindex i 5 grader byggt på självdeklarerade uppgifter vid undersökningstillfället	Sekvensklass 8	B- eller K-pojkar som blivit föremål för samhällsvård på grund av brott före 18 år men ej återfallit efter 18 år
Nivådiagrammet	Ett av Gösta Carlsson utarbetat diagram som bildmässigt visar undersökningsvariablers samband med risk att bli polisregistrerad för brott mellan 11 och 15 år (se fig. 14.3 och 17.1). M_1 och M_2 innebär svaga samband M_3 och M_4 innebär samband som är medelmåttiga M_5 och därutöver innebär starka samband (se Carlsson, Unga Lagöverträdare II, 1972 s. 46–47)	Sekvensklass 9	B- eller K-pojkar som blivit föremål för samhällsvård på grund av brott före 18-årsdagen och dock återfallit i brott efter 18 år

”Det måste väl vara något fel på min uppfostran eftersom det blivit så här. När jag får egna barn skall jag vara med dom mer och inte skämma bort dom för mycket. Och det där med slå – stryk skulle aldrig falla mig in. Man måste förklara i stället.”

(Citat från en 15-årig pojke som sedermera blir ”kåkfarare”).

Undersökningens och offentliggöringens	inlämnings-	Undersökningens tillfälle
Hus	Husundersökning	30 mars
Prov	Provsundersökning	30 mars
B-bus	Brottsgruppen B-bus undersökning	30 mars
K-bus	K-brottsgruppen K-bus undersökning	30 mars
B-grupp	Brottsgruppen B-grupp undersökning	30 mars
K-grupp	K-brottsgruppen K-grupp undersökning	30 mars
B-grupp, B-poklar, B-fall	Brottsgruppen B-grupp poklar, B-fall	30 mars
K-grupp, K-poklar, K-fall	K-brottsgruppen K-grupp poklar, K-fall	30 mars
B-enheten	Faktiska utrednings- enheten	30 mars
Brottsdebutanter	Brottsdebutanter	30 mars
Debutanten	Debutanten	30 mars
Kriminalen	Kriminalen	30 mars
Närstående	Närstående	30 mars
Övriga	Övriga	30 mars

"Likt många andra människor har jag varit med om stora förändringar i livet. Det har varit både gott och ont. Men jag vill inte låta det påverka min syn på livet. Jag vill fortfarande se till att jag lever ett bra liv och att jag kan bidra till samhället. Det är mitt ansvar."

(Citat från en intervju som genomfördes i februari 2017.)

1 Teoretiska utgångspunkter

1.1 Inledning

Brott och brottslighet har i alla tider tilldragit sig stor uppmärksamhet. Brottsligheten har konsekvenser för samhället i olika avseenden, men den har också konsekvenser för den enskilde brottslingen genom att samhället reagerar på brottet med straff eller annan direkt brottspåföljd eller på annat sätt.

Efter andra världskrigets slut ökade brottsligheten, framför allt ungdomsbrottsligheten, på ett oroväckande sätt. Man önskade kunskap om kriminalitetens orsaker för att om möjligt kunna hejda utvecklingen. I det läget igångsattes den stora klientelundersökning, vars resultat nu börjat successivt redovisas. Undersökningens uppgift har enligt direktiven varit att belysa de faktorer som framkallar kriminalitet vid tidig ålder.

Undersökningen har i stort sett lagts upp så, att man tagit ut en grupp pojkar i åldern 11–15 år, som för första gången förekom i polisens register på grund av brottsligt beteende, och en kontrollgrupp, som inte var känd hos polisen. Dessa båda grupper av pojkar har blivit föremål för en grundlig undersökning och följts under en lång följd av år. En ansenlig mängd data har insamlats. Principerna för uttagningen av grupperna och insamlingen av data skall inte redovisas här. De har ingående beskrivits i "Unga lagöverträdare I", SOU 1971:49. Som där

framgår består undersökningen av fyra huvudavsnitt, nämligen ett avsnitt rörande registerdata m. m., ett psykologiskt, ett socialpsykologiskt och ett barn- och ungdomspsykiatriskt avsnitt.

Den nu föreliggande rapporten gäller det socialpsykologiska avsnittet. Det är pojkarnas sociala situation (hemförhållanden, kamratförhållanden, skolgång och fritid), sådan den framgår av undersökningen, som skall beskrivas och analyseras.

För analysen krävs en teoretisk orientering, som kan styra valet av hypoteser och vara till vägledning vid tolkningen av resultatet. Valet av en teoretisk referensram bestäms av en mängd faktorer. Vad är det man vill veta med sin undersökning? Hur tänker man utnyttja den kunskap som undersökningen ger? Är man nöjd med att endast få sina hypoteser bekräftade eller har man ambitioner att dra praktiska och politiska konsekvenser av vetenskapen?

Till en början bör vi göra klart för oss vad det är för slags brott det gäller. Det är väl ingen tvekan om att orsaksmekanismerna fungerar olika för olika typer av brott (egendomsbrott, våldsbrott, trafikbrott etc.). De rena brottsbalksbrotten består till omkring 90 % av egendomsbrott (Forsström, 1965). Icke straffmyndiga ungdomar begår med enstaka undantag endast sådana brott, fram-

för allt tillgreppsbrott. Detta har medfört, att det enbart är egendomsbrott som kvalificerat undersökningspersonerna till deltagande i undersökningen. (En särskild studie rörande våldsbrott har gjorts, men den behandlas ej i denna rapport.) Varför begår ungdomar egendomsbrott, och varför reagerar vi — allmänheten och samhället — så starkt just på stöld och andra angrepp på egendom? Det hänger naturligtvis ihop med det sätt på vilket vårt samhälle är uppbyggt. Detta är inte platsen att göra en ingående analys av vårt samhällssystem. Men det är självklart, att ju högre man värderar pengar och andra ägodelar, desto större attraktionsvärde får de och desto större blir frestelsen att skaffa sig det åtråvärda på illegitima vägar, om inga andra står till buds. Det är lika självklart att reaktionerna blir starka, då det man värderar högt tas ifrån en. Tidigt ägnas mycket av uppfostran åt att lära barnen skilja på mitt och ditt. Man försöker lära sina barn att styra sina impulser inför att ta vad de vill ha. Den person eller grupp, som ger uttryck för impulser som övriga samhällsmedlemmar försöker undertrycka, upplevs som "problem" (Thelen, 1959). Detta gäller många olika beteenden, men det gäller brottslighet, inte minst brottslighet som består i att man tillägnar sig eller förstör annans egendom, i allra högsta grad.

Att ställa hypoteser i samband mellan sociala, personlighetsmässiga eller konstitutionella faktorer å ena sidan och benägenhet att begå brott å andra sidan är inte svårt. Den kriminologiska litteraturen är full av uppslag. Den aktuella debatten om samhället och samhällseliga missförhållanden ställer oss inför många frågor, som vi skulle vilja få svar på. Men vad har vi för hjälp av att veta, att kromosomrubbingar av typ YY-syndromet (t. ex. Nielsen, 1968), anpassningsproblem i skolan, inkonsekvent uppfostran eller sociala handikapp har starka samband med brottsligt beteende, om vi inte samtidigt förstår *varför* de fungerar som riskfaktorer? Statistiska samband är heller inte alltid uttryck för orsakssamband. Vi måste *förstå* på ett annat sätt än det statistiska. Mänskligt liv i sin

oerhörda komplexitet och variabilitet är omöjligt att helt fånga i variabler och skalor. Hur vi än anstränger oss kommer vi att missa mycket av det som är väsentligt. En mer övergripande teori kan här hjälpa oss att "läsa mellan raderna", att ana sammanhang, vars sanningshalt senare får prövas i nya undersökningar.

Det känns därför helt nödvändigt att skaffa sig en eller flera teoretiska referensramar, som dels är tillämpliga på det material vi har att arbeta med (både individerna och de data om dessa som insamlats), dels kan ge *förklaring* till sambanden mellan olika faktorer och personernas kriminella-konforma beteende vid undersökningstillfället samt deras senare utveckling. Ty det är först sedan man tror sig ha funnit en förklaring till skeendet, som man kan ge sig på att dra konsekvenser av den kunskap man vunnit. Det är också först då, som man kan förutse följderna av olika preventiva åtgärder, av olika former av rehabilitering, av rättsliga åtgärder m. m. En bred och i empirisk forskning belagd teoretisk bakgrund bör också kunna förklara, varför vissa speciella faktorer, som tidigare ansetts vara starkt kriminogena, på senare år endast obetydligt differentierar olika grupper i kriminellt avseende (se Carlsson, SOU 1972: 76).

Det ligger dock en stor fara i att tillgripa en alltför övergripande teori, som skall förklara allt. Man riskerar då att egentligen inte få något förklarat, att teorin blir så vid och ospecificerad att det är svårt att derivera hypoteser om hur specifika faktorer i praktiken är relaterade till varandra.

Valet har såvitt gäller det social-psykologiska avsnittet fallit på två teoretiska referenssystem. Att laborera med två sådana system kan synas motsägande, men de står inte i motsatsförhållande till utan kompletterar varandra. Referenssystemen har fått beteckningarna "social inlärningsteori" och "insider-outsider attityder". De finns redan redovisade i "Unga lagöverträdare I" (se 8.1.2) men skall här ytterligare utvecklas och diskuteras. I det följande av detta avsnitt anges vissa allmänna utgångspunkter, varpå

de båda referenssystemen behandlas i var sitt avsnitt (1.2 och 1.3).

Man kan se på s. k. avvikande beteende på minst tre sätt:

som något som finns hos *individen*

som något som beror på *närmiljön* eller

som något som beror av *samhällsstrukturen i stort*.

Tidigare forskning har framför allt inriktat sig på att studera individen för att finna orsakerna hos honom eller i samspelet mellan individen och närmiljön.

Under senare år har samhällsstrukturen och dess roll som kriminogen faktor fått ett allt större utrymme (t. ex. Schur, 1969; Chapman, 1968). "Ett samhälle har den brottslighet det förtjänar."

Carlsson drar dock den slutsatsen av sin genomgång av registerdata (SOU 1972: 76) att "resultaten är en varning mot en förhasnad och förenklad lösning, som går ut på att kriminaliteten som samhällsfråga lokaliseras till en bestämd, avgränsad bit av samhällsstrukturen" (multiproblemfamiljer, socialt utstötta osv.). Detta innebär naturligtvis inte att ett helt annat samhällssystem med andra värderingar skulle ge en lägre (eller annorlunda) brottslighet.

Den nu aktuella undersökningen koncentrerar sig emellertid på individen och närmiljön. Den belyser alltså inte vad i samhällsorganisationen och samhällssystemet som kan vara speciellt brottskapande, något som givetvis begränsar valet av referensram.

Vilka frågor vill vi ha svar på?

Innan vi går över till att redogöra för de teorier, utifrån vilka hypoteser kommer att ställas och som kommer att vägleda tolkningen av de resultat vi får, är det på sin plats att besvara de frågor som ställdes i början av detta avsnitt.

Förutom att vi vill ha en ren beskrivning av den sociala situationen för en grupp pojkar mellan 11 och 15 år, som debuterar hos polisen, och en jämförelse mellan dem och en kontrollgrupp, som ej hamnat i polisens register, vill vi veta:

Vad i dessa pojkars bakgrund, uppväxt, hemförhållanden, skolsituation m. m. ökar respektive minskar deras benägenhet att ge uttryck åt impulser, som samhället anser viktigt att man undertrycker, nämligen att skaffa sig fördelar och behovstillfredsställelse på illegitimt sätt, m. a. o. att begå brott?

Vilka faktorer ökar eller minskar pojkarnas benägenhet att, efter någon form av påföljd från samhällets sida, ta rättelse och konformera med samhällets normer?

Vilka faktorer hindrar en gynnsam utveckling och försvårar eller omöjliggör för dem att acceptera och/eller kunna följa de regler, som samhället ställt upp?

Vi vill också ge olika beslutsfattare möjlighet att dra praktiska konsekvenser av den kunskap, som vi väntar oss att få, och öka förståelsen för såväl avvikande som konformt beteende; en förståelse som inte enbart leder till större tolerans utan även till förändring och förbättring av människors villkor.

Kan man finna "orsaker" till brottslighet?

Vi är alltså på jakt efter att finna "brotts-etnologiska faktorer eller faktorkomplex" (SOU 1971: 49). Man vill öka sin kunskap om "orsakerna" till ungdomsbrottslighet. I Unga lagöverträdare I (SOU 1971: 49, 8.1.2) fördes en diskussion om orsaksforskning och den skall här utvecklas något.

Försök att finna renodlade och väl avgränsade "orsaker" till brottslighet, konformitet eller över huvud taget något mänskligt beteende är önskedrömmar och dömda att misslyckas. Allt beteende är resultat av en *utvecklingsprocess*, där utfallet av varje enskild händelse eller faktor är beroende av vad som hänt tidigare och kommer att påverka utfallet av efterföljande händelser. Effekten av varje enskild faktor i en social situation är beroende av konstellationen av övriga faktorer. Olika *faktorer interagerar* med varandra. En faktor kan i kombination med en annan ge gynnsam effekt – men med en tredje vara förödande. Ett exempel kan belysa detta. Barnavårdsnämndens utredning och åtgärd

visade sig vara starkt brottsdämpande för pojkar från hem med god tillsyn och god utbildning och som trivs och "lyckas" i skolan. I samband med låg utbildning hos föräldrar, dålig tillsyn och uttalade skolproblem hade barn: s utredning och åtgärd ingen eller kanske t. o. m. negativ verkan (Olofsson, 1971 a).

Genom vår oförmåga att gripa om och ta hänsyn till den mängd av impulser och händelser som påverkar en människa under hennes liv kan vi aldrig komma fram till lagar och entydiga förutsägelser men väl till sannolikheter och tendenser. "Orsaker", säger McCord & McCord (1960), är betingelser som begränsar möjligheterna av utfallet. Nordland (1955) talar om determinanter i utvecklingen av den sociala människan, kulturdeterminanter, rolldeterminanter, konstitutions-, närmiljö- och situationsdeterminanter. Det är *samspelet* mellan dessa determinanter som avgör resultatet. Ingen faktor kan framhåvas som "orsak" till beteendet i en viss situation.

Ett sådant samspel är väldokumenterat i kriminologisk litteratur. Vissa sociala faktorer blir mer kriminogena i samband med vissa personlighetsdrag hos barnen. Miljön har ett selektivt inflytande på barns beteende (Glueck, 1962). Man finner därför inte faktorer, som predestinerar till t. ex. brottslighet, men faktorer som kan öka riskerna att ta till brott som lösning på problem. Vi har att göra med en *växelverkan* mellan individ och miljö. Föräldrar till barn som är socialt positiva tenderar att alltmör låta barnet bestämma självt och slutar med att "lägga sig i". Är barnet socialt negativt blir föräldrarna ofta mer aktiva och dominerande. Osäkra barn riskerar att bli mer överbeskyddade (Nordland, 1955). Ett pojkestreck kan väcka föräldrarnas misstänksamhet liksom negativa förväntningar från omgivningen, vilka verkar med förödande kraft och snarare framkallar än förhindrar ett fortsatt brottsligt beteende (se t. ex. Merton, 1957 kap. 6; Becker, 1963; Rosenthal, 1968).

Vid den statistiska bearbetningen av klientundersökningens data kommer man att

erhålla en mängd statistiska samband, som inte nödvändigtvis behöver vara orsakssammanhang. Låg utbildning och misslyckande i skolan *behöver* t. ex. inte vara orsak till brottslighet, även om sambanden dem emellan är starka i dagens utbildningssamhälle. De kan vara ytterligare en bidragande faktor, men är troligen i högre grad en konsekvens av samma bakomliggande utvecklingsprocess, som lett till brottslighet. Vidare kan faktorer påverka varandra på sätt som man inte väntar sig. Samband mellan två variabler är inte alltid linjära utan krökta eller vågformade. Ofta besannas uttrycket att "för mycket och för litet skämmer allt". Stränghet i uppfostran har u-format samband med självdeklarerad brottslighet. Detsamma gäller tillgång på fickpengar enligt Nye (1958). Brottsligheten är hög både hos dem, som uppfostrats mycket strängt och mycket slapt, hög brottslighet förekommer hos barn med mycket respektive litet fickpengar.

Vi frågar ofta efter orsakerna till sjukdom men sällan efter skälen till hälsa. Vi kan dock aldrig förstå orsakerna till sjukdom om vi inte vet hur den friska organismen fungerar. Kan vi finna svar på frågan varför de allra flesta pojkar är laglydiga och endast i undantagsfall bryter mot lagen, småsnattar, lånar cyklar e. d., kan vi troligen bättre förstå, varför andra driver butikssnatteri som en hobby, gör inbrott, vandaliserar och inte tar rättelse efter samhällsinspripanden. Frågan blir då: Är brottslighet orsakad – eller är den förhindrad? Är det orsakssambanden bakom brottsligt beteende vi skall söka efter eller är det orsakssammanhangen bakom laglydigt beteende som kommer att ge mest information?

Den mest övergripande referensramen, som valts för den socialpsykologiska analysen, nämligen den inlärningsteoretiska, inriktar sig på att förklara uppkomsten av både s. k. normalt beteende och avvikande beteende. Eftersom de, som vi kallar avvikare, trots allt till 90 % handlar "normalt", kommer teorin i långt högre grad att behandla frågorna om hur social inlärning går till än hur brottsligt beteende uppstår.

”Systemer er en betaenkelig sag. Det er de af mange grunde — bl. a. den enkle at de aldrig holder. At bygge system . . . er taet ved et narrevaerk, men ogsaa klovnen har sin rolle at spille.” (Katzenelson, 1969, s. 313). Låt oss i varje fall försöka!

1.2 Social inlärningsteori

”Allt beteende är inlärt” är en sanning med modifikation. Konstitution, skillnader i inlärningshastighet, sensorisk känslighet m. m. är genetiskt ärvda och sätter vissa gränser för effekten av inlärningen. Men *vad* det kommer att bli av individen måste förklaras inlärningsteoretiskt (Staats, 1970). Inlärningsteoretiska principer kommer alltså att ligga till grund för förklaringar av såväl normalt neurotiskt som annat avvikande beteende, såsom t. ex. uttalad brottslighet.

Inlärningsteoretiker har alltför länge arbetat med inlärning av ganska enkla beteenden. Under senare år har dock intresset varit stort för att utveckla en inlärningsteori för socialt beteende med hela dess komplexitet. Staats (1963, 1968, 1969) strävar efter en social behaviorism och förordar en analys av en persons inlärningshistoria för att komma till rätta med skolproblem, ungdomsbrottslighet m. m.

En sådan helhetssyn är utmärkande för de forskare som inspirerat till nedanstående redovisning av principerna för social inlärning, t. ex. Staats, Bandura & Walters, Aronfreed, Sears, Bronfenbrenner och de forskargrupper som dessa arbetar med.

Observationsinlärning

Det goda eller dåliga föredömetts makt känner vi alla till, men få gör klart för sig hur mycket av socialt beteende som lärs in genom observation av andra personer, fungerande som modeller för det egna handlandet. Det som vi kallar nationalkaraktär, livsstil, könsrollsmönster, kultur, det som vi säger oss ha ”insupit med modersmjölken” är resultat av observationsinlärning. Vi handlar ofta i enlighet med vad som förväntas av oss

eller helt i naturlig överensstämmelse med vår ”grupp”, utan att någon egentligen påpekat det eller *lärt* oss handla så. Barn lär sig omedvetet inte bara beteenden utan även kulturella värderingar, kategorisering av folk och föremål, vilka mål som är önskvärda att sträva efter osv., utan att någon direkt påpekar detta för dem.

Effekten av modeller har blivit föremål för intensiva studier (se t. ex. Bandura & Walters, 1969). Genom att observera andra kan man lära sig helt nya beteenden. Men det är fråga om något mer än imitation eller härmning, ty det nyinlärdade beteendet behöver inte vara helt identiskt med det observerade utan en ”symbolisk ekvivalent” till förebildens beteende (se t. ex. Bandura, Ross & Ross, 1961). Att se andra utföra en handling kan också ha en hämmande eller hämningslösande effekt (detta är lätt iakttagbart då någon går mot ”röd gubbe”) eller väcka ett beteende liknande modellens, som redan är inlärt och finns i beteenderepertoaren.

Av stor betydelse för om ett beteende blir imiterat eller inte är om modellen blir straffad eller belönad för sitt beteende. Att se sina kamrater snatta i varuhus och på det sättet få en massa bra saker utan att något händer kan leda till att även den osäkre struntar i sitt samvetes varnande röst och snattar han också. Det är i allmänhet lättare att göra någon person ohämmad än hämmad genom social modellering. Beteenden som inte är socialt gångbara är ofta högst förstärkande för den enskilde.

Det man observerat hos andra kan också ”sparas” och fungera som ett inlärt handlingsmönster, användbart vid senare tillfällen (Aronfreed, 1968). Mycket av den vuxnes könsrollsbeteende har lärts in under tidiga barnaår och ligger färdigt att tas i bruk i sinom tid.

Barn tar gärna efter en förebild därför att de redan tidigare blivit uppmuntrade och förstärkta, då de handlat som t. ex. mor eller far. Att härma den vuxne blir ofta ett sätt att skaffa sig uppmärksamhet. Har förebilden dessutom status, är uppskattad och kan

tillfredsställa behov eller är han lik personen som observerar (jämnårig t. ex.), så att denne kan identifiera sig med förebilden, ökas inflytandet. Om många förebilder betar sig på samma sätt och gör det ofta, har de större möjlighet att framkalla ett liknande beteende än om det är fråga om enstaka förebild.

Förstärkning av beteendet

Mycket av det, som barnet lär genom observationsinläring, kommer att utsläckas om det inte blir förstärkt genom omgivningens reaktion på beteendet. Somliga beteenden kommer så småningom att automatiseras, om de blir förstärkta och uppmuntrade, åtminstone vid de flesta tillfällen. Den sociala reaktionen på olika sätt att bete sig har den största betydelsen för hur social inläring sker. Straff eller belöning, uppmuntran eller ogillande, framgång eller misslyckande påverkar i hög grad vilket beteende som lärs in.

Vad som upplevs som belönande och som därigenom förstärker beteendet varierar dels mellan personer, dels för samma person vid olika tillfällen. Beröm från en person som man ringaktar får t. ex. inte åsyftad effekt. Det är hela den känslomässiga situationen, som inverkar på om följderna av en handling verkar förstärkande (eller hämmande) och i hur hög grad den förstärker (eller hämmar) beteendet. Den ogillande blicken hos en far, som älskas och uppskattas, är ett värre straff än en avbasning från en indifferent vuxen.

Deprivation (avsaknad) och måttnad ökar resp. minskar dessutom en faktors värde som förstärkare. Stöter man på motstånd och negativa förväntningar och blir utskäld av vuxna, blir kamratgängets uppskattning desto viktigare. En hierarkisk uppbyggnad av förstärkningssystemet har till följd att, om inte det som upplevs som mest belönande finns till hands, man nöjer sig med något som är mindre belönande. Är mamma arg får man trösta sig med att "sno" något eller våga vara tuff i kamratkretsen.

Socialisation och anpassning blir alltså en

följd av att vissa inlärdade beteenden förstärks och andra hämmas eller undertrycks eller helt enkelt utsläcks i brist på någon form av förstärkning. En persons beteende kan dock inte förutsägas enbart utifrån hans förstärkningshistoria. Vad man lär sig är inte bara att vissa beteenden är gångbara och andra inte. Man lär sig, som en följd av "lagrad" information, hela strategier och reaktionssystem, vilka vägleder ens handlande i olika situationer (Berger & McGaugh, 1965).

Speciellt varaktigt blir ett beteende, som inte belönas varje gång utan endast ibland. Vid barnuppföstran är detta mycket vanligt. Om vi vill lära ett barn att tacka då det får något, visar vi i början av inläringen vårt gillande varje gång det säger tack, så småningom visar vi vår uppskattning alltmer sällan och endast vid vissa mer betydelsefulla händelser. Då barnet söker uppmärksamhet, händer det ibland att modern genast vänder sig mot det och visar intresse, men ibland är hon så upptagen att hon inte bryr sig om barnet annat än ytligt. Vissa mödrar är benägna att ignorera barnet utom i de fall, då det är intensivt uppmärksamhetsfordrande och förstärker på det sättet detta intensiva beteende. Många "problembarn" kan ha blivit omedvetet belönade för just sådant intensivt och kraftigt beteende.

Konsekventa reaktioner från omgivningens sida på barns beteenden ökar möjligheterna för dem att klart uppfatta vilka som är önskvärda och vilka som ogillas. Att förutse följderna av sitt handlande är även förutsättningen för att kunna ställa in sig på mera långsiktiga mål. Mischel (1961) har visat att brottsligt identifierade barn hellre väljer små men omedelbart utdelade belöningar än en större belöning vid ett senare tillfälle, medan andra barn oftare kan vänta på den större belöningen. Förmågan att hejda impulser, att undertrycka icke önskvärdt beteende och att ställa in sig på långsiktiga mål har nära samband med barns förmåga att överblicka sin situation och kunna förutse följderna av sitt handlande (Brock & Del Giudice, 1963). Är uppföstran inkonsekvent och utdelas straff och belöningar på ett lynnigt sätt,

använder barn oftast beteenden, som leder till omedelbar tillfredsställelse. Aronfreed förklarar s. k. psykopatiskt beteende som en följd av bl. a. inkonsekventa emotionella reaktioner från fostrans sida. Dessa inkonsekventa reaktioner har bl. a. lett till, att barnet blivit mindre känsligt för emotionella reaktioner från omgivningens sida, därför att det inte kunnat lära sig förutse dem. Emotionella reaktioner från fostrans sida, som kommer oväntat eller lynnigt, kan upplevas som djupt frustrerande och plågsamma. För att skydda sig gör sig barnet okänsligt och sätter upp en indifferent attityd. Detta leder till den känslokyla och oförmåga till och rädsla för djupare känslomässiga engagemang som karaktäriserar de s. k. psykopaterna. Bestraffningar för otillåtna handlingar har genom dålig tillsyn etc. kommit så sällan och så inkonsistent att dessa handlingar blivit resistenta mot bestraffning. Det är denna dåliga kontroll över straff och belöning, som har varit avgörande för misslyckandet att effektivt undertrycka förbjudna handlingar.

Uppfostran

Utvecklingen till en socialt fungerande samhällsmedlem är följd av en träningsprocess. Uppfostran innebär att man gör barn känsliga för socialt gillande och ogillande. Medveten och systematisk träning av beteenden och reaktionsmönster underlättar socialisationsprocessen. Den som inte får någon ledning av vuxna medan han är omogen och osäker blir ständigt överraskad av andras reaktion på sitt beteende. Han får svårt att förutse andras reaktioner. De vuxna betar sig obegripligt ur hans synpunkt och det blir svårt för honom att planera eller veta hur han skall göra. Om däremot en bestraffning av ett beteende följs av direkta anvisningar om alternativa handlingsmönster, som i sin tur förstärks av olika former av belöning, ökas hans säkerhet. Tillfällena till konflikter med omgivningen minskar om barnet tränat in socialt gångbara sätt att få utlopp för sin energi, om det lärt sig att undvika aggres-

sionsutbrott genom att tillgripa alternativa beteenden, om det upplevt att det genom att avstå från omedelbar tillfredsställelse kan uppnå en större tillfredsställelse längre fram i tiden eller om det genom tidigare erfarenheter lärt sig klara av motgångar, därför att dessa följts av en serie trevliga händelser.

Om man inte kan förutse följderna av sitt beteende, upplever man osäkerhet och spänning, som i sin tur leder till stereotyp beteende eller till ett beteende som man vet medför någon form av straff. Målmedvetet och ändamålsenligt handlande är möjligt endast då man genom tidigare erfarenheter lärt sig att förutse effekten av sitt handlings-sätt och fått sina förväntningar infriade (jfr Stogdill, 1959).

Uppfostringsmetoderna och arten av social träning har en oerhörd betydelse för hur ett barn utvecklas som social person. Uppfostrans roll är stor, även om man inte kan förneka inflytandet av andra faktorer, t. ex. konstitution och temperament. En vidsträckt forskning har försökt kartlägga sambanden mellan personlighetsdrag och beteende å ena sidan samt uppfostringspraxis och träningsmetoder å den andra (Sears, Maccoby, Levin, 1957; Whiting, Child, 1953; Sears, Rau, Alpert, 1965; Aronfreed, 1968; Nordland, 1955 m. fl.; ang. antropologiska jämförelser se t. ex. Mead, 1939; Hsu, 1961; Kardiner, 1945).

Uppfostran innebär träning av olika beteenden. Man lär barnen olika handlingsmönster, visar hur man undgår faror och övar dem i socialt beteende som att tacka, hälsa, vänta på sin tur etc. En viktig del av uppfostran består av att rätta till eller förändra barnets beteende genom stimulans, belöning och bestraffningar. Aronfreed (1968) framhåller i detta sammanhang hur effekten av en belöning eller bestraffning ökar om man samtidigt talar med barnet, resonerar och förklarar. Detta underlättar barnets möjligheter att generalisera till andra liknande tillfällen samt att diskriminera så att det vet att ett och samma beteende kan vara önskvärt i ett sammanhang men inte i ett annat. Man kan grovt särskilja två typer

av uppfostringspraxis. Olika forskare har givit dem olika namn men innehållet är likartat.

I *kärleksorienterad* (psykologisk, demokratisk, induktiv) uppfostran använder sig fostraren av kärlek, uppmuntran, gillande, beröm som belöning för det beteende som han önskar förstärka. Besträffning sker enbart genom tillbakadragande av kärlek eller visat missnöje med det hos barnet som ogillas. Man resonerar med barnet, förklarar vad som är fel och ger anvisning på hur det kan handla annorlunda. Tyngdpunkten läggs på det felaktiga beteendet. Man försöker väcka obehagskänslor hos barnet, då det bär sig illa åt, så att dessa skall knytnas till beteendet och anteciperas av barnet oberoende av yttre hot eller risk för upptäckt.

I *objektorienterad* (corporal, auktoritär, sensitizing) uppfostran använder sig fostraren av påtagliga belöningar som godsaker, presenter och förmåner av olika slag. Förbud är ofta absoluta och man resonerar sällan med barnen. Besträffning innebär smäll, utskällningar, indragna förmåner osv. Intresset kommer på så sätt att riktas mot belöningen eller bestraffningen och i mindre grad mot handlingen själv. Om ingen belönande person finns till hands, kan därför det önskade beteendet utebli. Om ingen bestraffande person finns till hands, kan det ogillade beteendet inträffa, speciellt om det i sig är belönande (t. ex. vid snatterier).

Vi har redan snuddat vid betydelsen av att det känslomässiga förhållandet mellan fostrare och barn är gott. Det är hela den känslomässiga stämningen som avgör om uppmuntran upplevs som en belöning eller om den ogillande blicken känns som ett straff. Barn som mottar omvårdnad, ömhet och kärlek från sina föräldrar reagerar starkare inför sina föräldrars gillande eller missnöje, vilket har till följd att beteenden lättare och snabbare förstärks om de gillas respektive undertrycks om de framkallar missnöje (Grusec & Mischel, 1966).

Effekten av belöning och bestraffning är beroende av var i händelseförloppet de inträffar. Barn, som uppmuntras omedelbart de

utför en önskad handling, ”lär” sig betydligt fortare än om uppmuntran eller belöning kommer i efterhand. Motsvarande gäller i högsta grad om en handling skall undertryckas. Styrkan hos frestelsemotståndet ökar ju tidigare bestraffningen kommer. En tillsägelse redan på intentionsstadiet är mest effektiv för att hejda impulsen till en liknande handling vid ett senare tillfälle. Kommer tillsägelsen eller utskällningen efter det att handlingen redan är utförd blir förmågan att motstå frestelsen vid ett senare tillfälle mindre men minnet av tidigare straff ger sig tillkänna i skuld-känslor, rädsla och ångest efter det att man fallit för frestelsen.¹ Handlingar och impulser, som inte är socialt gångbara och därför bör undertryckas, är ofta behovstillfredsställande och direkt belönande för individen. Effekten av en bestraffning som kommer *efter* den omedelbara belöningen blir därför ganska ringa. (Barnavårdsnämndens reaktioner, ofta månader efter den aktuella händelsen, har ju också visat sig ha minimal effekt, se kap. 7.1.2.)

Av detta kan man dra slutsatsen att samvaro med barn och tillsyn och kontroll av vad de håller på med har en oerhörd betydelse för hur snabbt och lätt uppfostran går. Den fostrare som övervakar och ser till sina små barn så att han kan tillrättvisa dem på intentionsstadiet, varigenom deras möjligheter till överträdelser minskas, behöver dessutom inte utnyttja bestraffning som uppfostringsmetod, speciellt inte om tillrättavisningen följs av anvisning av alternativa socialt gångbara handlingar. Om däremot förbjudna handlingar under socialisationsprocessens viktiga år sällan upptäcks, så tunnans den ångest ut, som består av strafföväntan, därför att straffet aldrig inträffar. När personen i ett senare skede blir straffad är han resistent mot detta och saknar motiv att ändra sitt beteende. Särskilt märkbart är detta då den tidiga (och sällsynta) bestraffningen är av det slag, som används i objektorienterad uppfostran.

¹ Litteraturhänvisningar se Aronfreed (1968) kap. 7 samt Wright (1971) kap. 3.

Uppfostringsmetoder kan ses både som effekt av och som orsak till barns beteende. I ovanstående genomgång har enbart orsakaspekten tagits upp. Men var och en som fostrat barn vet att två barn sällan kan behandlas lika, och att även de fastaste principer ibland måste frångås. Här om någonstans är det fråga om en interaktion, ett samspel där fostrare och barn ömsesidigt påverkar varandra (jfr kap. 1.1).

Samvetet

”Samvete” har blivit ett samlingsnamn för en rad psykiska moralfunktioner, som vid närmare betraktande visat sig ha ganska låga samband med varandra. Samvetet är inte en ”allt eller inget”-affär. Samvete och beteendekontroll är i mångt och mycket ganska specifikt. Till samvetsfunktionerna hör t. ex. frestelsemotstånd, benägenhet till skuld-känslor och reaktioner på överträdelse.

I en rad undersökningar och experiment (Hartshorne & May, 1928; Sears, Rau, Alpert, 1965; Nelson, Grinder, Mutterer, 1969 m. fl.) har man funnit endast svaga samband mellan de olika samvetsfunktionerna. Att vilja undvika ånger och skuld-känslor är t. ex. inte ett tillräckligt motiv för att motstå frestelser.

Samvetet är en följd av social och moralisk träning och inläring. Brister i denna ger sig till känna som brister i samvetsfunktionerna. Samvetet gör oss alla feiga, kan man säga. ”Samvetets varnande röst” är en ångestladdad förväntan av straff (ej endast stryk utan även ogillande i största allmänhet) som knutits till en viss handling. Undviker man handlingen försvinner ångesten. Utför man den förbjudna handlingen följer skam- eller skuld-känslor. Samvetet fungerar därför som kontroll av beteendet. Denna kontroll kan vara av olika slag och sträcka sig från extern kontroll till intern kontroll (Aron-freed, 1968).

Extern kontroll resulterar i lydnad på grund av de direkta yttre konsekvenserna av handlingen, rädsla för stryk eller önskan om belöning. Frestelsemotstånd blir beroende av

upptäcktsrisk, bevakning, kamrattryck och andra yttre omständigheter. En extern orientering resulterar inte i reaktioner på överträdelse om dessa inte upptäcks, men om de upptäcks och följs av skuld-känslor blir reaktionen att avvärja straffet. Barn springer och gömmer sig, blånekar, försöker släta över etc.

Intern kontroll sker oberoende av om handlingen följs av något yttre straff eller belöning. Man värderar sina handlingar utifrån sin referensgrupps normer och handlar så som de man älskar och uppskattar vill, utan att tänka på konsekvenserna för sig själv. Att mamma och pappa blir ledsna är för svårt att uthärda. Mest internt orienterad är den person som handlar utifrån en genomtänkt livsåskådning. Om personen faller för frestelser eller överträder förbud och drabbas av skuld-känslor, reagerar han med självkritik och försök att om möjligt gottgöra. Ett mindre internt sätt att reagera är att bekänna sina felsteg för att göra sig kvitt sina skuld-känslor. Även om detta leder till straff, blir affären avklarad.

Kärleksorienterad uppfostran, som poängterar värdet i handlingen, inte endast följden av den, ökar barns förmåga till intern kontroll. Objektorienterad uppfostran är externt orienterad och är därför mindre effektiv för samvetsutvecklingen och för intern kontroll av beteendet. En överväldigande empirisk forskning belyser de kognitiva och verbala elementens betydelse i fråga om samvetsfunktionernas utveckling. Genom resonemang och förklaring underlättas överföringen av kontroll från en situation till en annan, vilket minskar behovet av extern kontroll i varje enskilt fall. Resonemang stimulerar också till försök att bilda en egen livsåskådning och ger efter hand barnets sociala beteende den enhetliga organisation i olika konkreta situationer, som vi brukar kalla karaktär.

Vad beror brottsligt beteende på?

Förklaringen till såväl normalt som avvikande beteende grundar sig på inläringsteoretisk

ka principer. Vad som är "avvikande" är endast en fråga om värdering. Betecknande för ungdomsbrottslingen är inte i första hand att han *lärt* sig snatta, ta moped eller göra inbrott — det kan i princip de flesta pojkar — utan det betecknande är hans brist på inlärd kontroll över sitt beteende och sina impulser, att han inte kan eller vill undertrycka impulser till handlingar, som av övriga samhällsmedborgare anses otillåtna och olämpliga eller som är lagstridiga. Undersökningar av ungdomsbrottslighet, både registrerad och självdeklarerad, ger vid handen att brottsligt beteende inte är ett enstaka fenomen utan ingår som *ett* symptom på bristande självkontroll bland många i ett symptomkomplex (missbruk av alkohol och narkotika, skolsvårigheter, disciplinproblem etc. Se t. ex. Jonsson, 1967; Hirschi, 1969; Olofsson, 1971a). Brottsligt aktiva är "trouble makers" i hemmen, ofta översittare eller hackkycklingar i kamratkretsen, problembarn i skolan. Missanpassat beteende av t. ex. brottsligt slag har uppstått, därför att man inte lyckats lära barnet ett socialt accepterat beteende eller att internalisera elementära hämningar. Orsaken kan alltså sökas i brister i personens inlärningshistoria. Vilka träningsmetoder har man utnyttjat? Hur konsekvent eller lynnigt har uppfostran skett? Hurdana har de sociala modellerna varit? Vilka beteenden har blivit förstärkta? Har man haft tillfälle att ge barnet hjälp att undertrycka olämpliga handlingstendenser? Har man underlättat inläringen genom att förklara och visa tillräta?

Brott behöver inte uppstå enbart därför att vissa hämningar uteblivit, utan även som reaktion på frustration. Vi har redan nämnt att osäkerhet om hur omgivningen kommer att reagera leder till en spänning, som kan resultera i förbjudna handlingar som man vet leder till straff och med det spänningsreduktion. Frustration av vitala behov leder också till problemlösningar, som inte är helt adekvata, men som ger behovstillfredsställelse på ett annat plan (jfr förstärkningssystemets hierarkiska uppbyggnad s. 16). Brottslighet kan t. ex. uppträda som kompensation till bristande kärlek i hemmet, till misslyckan-

den i skolan etc. (se fallbeskrivningen SOU 1971: 49, s. 132). Bestraffning för förseelser vars egentliga upphov är frustration har föga verkan eller rent av negativ verkan, därför att den endast ökar frustrationsnivån och därigenom ökar tendensen att söka en nödlösning (Maier, 1949). Det bör påpekas att dessa nödlösningar (t. ex. brott) ofta direkt leder till någon form av belöning: "grej", en biltur, spänning, kamraternas uppskötning, glädjen att göra en gemensam aktion etc. Frustration, besvikelse, apati kan alltså leda till brott, om hämningar inte är helt internaliserade, därför att det "inte längre spelar någon roll". Besvikelsen gör att man inte har någon anledning att lägga band på sig. Frustration i kombination med starkt internaliserad kontroll däremot leder lättare till neurotiskt beteende, flyktreaktioner och liknande (se Grygier, 1954).

De hypoteser vi för denna undersökning kan ställa utifrån de inläringsteoretiska principer som relaterats ovan är följande:

Pojkarna i brottsgruppen har uppfostrats med externt orienterade metoder (objektorienterad uppfostran). Samvaron med föräldrarna, tillsyn och kontroll har varit otillräcklig för att skapa motstånd mot frötelser. Bestraffningar på förseelser har kommit sällan, för sent och varit av externt slag. Belöningar och bestraffningar har kommit oregelbundet, lynnigt och inkonsekvent, så att barnen misslyckats med att kunna förutse följden av sina handlingar.

Vi kan också anta att föräldrar och fostrare varit olämpliga modeller (t. ex. genom kriminalitet och alkoholism). Föräldrar som tillgripit fysisk åga har spelat rollen som aggressiva modeller och väckt mot-aggression hos barnen. Dåliga emotionella relationer mellan föräldrar och barn kan ha lett till att belöning och straff ej fått avsedd verkan och att barnet inte accepterat föräldrarnas normer och velat göra dem till viljes. Hemmen kan antas ha gett otillräcklig trygghet, stimulans och värme så att nödlösningar har varit enda utvägen.

Vi kan även anta, att våra brottspojkar står under inflytande av brottsliga kamrater,

är mer beroende av kamraterna (därför att de vänt familjen ryggen) och att dessa därför är starka brottsliga modeller.

Dessa hypoteser kommer framför allt att gälla de brottspojkar, som efter undersökningstillfället om och om igen återfaller i brottsligt beteende.

1.3 Insider-outsider attityder

Det är svårt att finna *en* teoretisk referensram, som skall kunna ge tillräcklig förklaring till brottslighet hos unga pojkar. Inlärningsteorier kan ge förklaring till det mesta, men man har ett starkt behov av att utnyttja teorier, som är mer sociologiskt färgade och som tar mer hänsyn till upplevelser, attityder och attitydpåverkan. Outsiderattitydernas betydelse för brottslig utveckling kan troligen förklaras på inlärningsteoretisk väg. Staats gör sådana försök, som dock av författaren upplevs som något krystade. Det är dock inte så att de båda teoretiska systemen på något sätt utesluter varandra utan snarare kan följa på eller är invävda i varandra.

En individs upplevelse av sig själv är helt bestämd av hur andra reagerar inför honom. Mead (1934) menar att socialisationsprocessen till stor del är avhängig av en persons förmåga att se sig själv med andras ögon. Samvetet är då en spegling av andras gillande och ogillande. Man kan själv inta andras plats och se på sig själv och kritisera sig själv. Man övertar andras attityder till sig själv.

Becker (1963) beskriver hur andras reaktion på en persons (avvikande) beteende kan binda honom i detta. Ett brott av barnsligt, impulsivt slag ("asocialt" se SOU 1971: 49, s. 117) kan genom omgivningens negativa förväntningar på nya brott göra en pojke asocialt identifierad. Han kommer att uppleva sig själv som en brottsling, som en som står utanför, som en "outsider". Har pojken tidigare erfarenheter av vuxna och deras reaktioner på hans beteende varit negativa, kan ett polisringripande bli beviset på att han *är* en buse. Becker talar i detta sammanhang om den "självuppfyllande profetian". En

beskrivning av en situation eller av en person, som kanske ursprungligen är felaktig, kan genom förväntan bli sann.

Människor behöver höra hemma i någon social gemenskap. En insider handlar sällan uppsåtligt emot de förbud och förordningar, som finns i den grupp, där han känner sig hemma eller där han vill bli accepterad. Är frestelsestrycket hårt, hans egen kontroll över sina impulser ringa och upptäcktsrisken låg, kan det tänkas att han ändå begår en förbjuden handling. Denna handling är då inte anti-social, dvs. riktad mot någon grupp eller mot samhället, utan är asocial, dvs. en följd av omognad, svagt internaliserad kontroll och alltför svag direkt (extern) kontroll.

Den, vars tidigare erfarenheter har varit befordrande för insiderattityder gentemot samhället, har stor konformitetsbenägenhet. Är dessutom reaktionen på hans asociala handling sådan, att han inte blir bortstött utan upprättad och anvisad alternativa handlingsmönster, är prognosen för konformitet och prosocialitet god. Å andra sidan har den person, som under sin uppväxt upplevt sig som utstött, som förfördelad och negligerad, liten motivation att konformera och avstå från något, som givit honom fördelar av olika slag: status i kamratgruppen, materiella vinster, ångestdämpande spänning m. m. En tillsägelse vid upptäckten upplevs som en ytterligare utstötning. Han upplever sig som en outsider och söker sig till en krets, där han kan bli en insider. Den brottsliga gruppen är en grupp, där en för brottslighet och bråkighet utstött pojke kan bli accepterad och känna sig som insider, ty han skaffar sig en referensgrupp, vars värderingar han övertar och godtar. Psykologiskt sett spelar det stor roll om klander eller beröm kommer från en indifferent grupp eller från en där man är en insider. Denna outsider-grupp i form av ett kriminellt pojkgäng kan alltså tänkas uppstå både som följd av ett ömsesidigt val av pojkar med samma bakgrund och erfarenheter och som följd av att de inte accepteras av sina vanliga kamrater, utan aktivt stöts ut och därför söker sig till grupper, som är mindre nogräknade.

Outsiderkänslor är ofta en direkt effekt av social utstötning och av misslyckande i den sociala situationen. Denna utstötning behöver inte ske plötsligt, i och med ett samhällsngripande, som ofta förutsätts i teorier om sekundär avvikelse och stigmatisering. Den kan utgöra en långsam process, där solidaritetskänslor med det laglydiga samhället långsamt tunnans ut och individen tar sin tillflykt till en brottslig outsidergrupp. Becker framhåller att detta att åka fast inte behöver leda till ökad avvikelse, om individen åker fast vid en punkt, då han ännu kan välja mellan alternativa handlingslinjer. När han ställs inför de slutgiltiga och drastiska konsekvenserna av sitt handlande, kan han vända tillbaka. Gör han det rätta valet, kommer han att bli välkomnad tillbaka till det konventionella samhället, men om han gör ett "felaktigt" val, blir han förkastad och börjar en bana av ökande avvikelse (Becker, 1963, s. 37).

I den offentliga debatten om ungdomskriminalitet förekommer ofta tanken att upptäckt och framför allt polisens och bvn:s åtgärder verkar stigmatiserande och binder den unge i hans brottslighet. I sin mest onyanserade form för tanken på stigmatisering till förslag att man i görligaste mån bör blunda för ungdomsbrottslighet, i tron att den avtar av sig själv då individerna blir äldre och mognare. Den fortsatta brottsligheten skulle, med detta synsätt, vara en produkt av de vuxnas sätt att reagera på ungdomsbrottslighet, dramatisera den och peka ut de upptäckta som brottslingar (jfr Tannenbaum, 1938).

Man kan också se utvecklingen mot konformitet—kriminalitet som en interaktion av flera faktorer. Dels har vi personens tidigare erfarenheter, som lett till hans läge på insider—outsider-dimensionen, dels har vi det sätt på vilket personen blir behandlad, när han "åker fast", och de värderingar, som han blir utsatt för av myndigheter, kamrater och familjemedlemmar.

Outsiderbegreppet har använts i en undersökning av svenska skolungdomar (Olofsson, 1971a). Det har, liksom i denna undersök-

ning, inte kunnat mätas direkt men fått fungera som en hypotetiskt inskjuten variabel. Erfarenheter, som kan ha lett till insiderattityder (goda hemförhållanden och framgång i skolan), visade sig motivera pojarna att ta rättelse. De godtar reglerna, upplever tillsägelser som rättvisa och känner skuld-känslor.

De som trots tillsägelser och barnavårdsnämndens utredningar fortsätter att begå brott har tidigare misslyckats i sociala sammanhang, deras erfarenheter har alienerat dem från de vuxna och dessas normer och regler. Åtgärder och tillsägelser ökar deras främlingskänsla (och deras sociala frustration) och de motiveras att fastare knyta sig till den brottsliga outsidergruppen.

Vad vi i detta sammanhang vill poängtera är hur upplevelsen av andras reaktioner på det egna beteendet kan komma att färga hela livsinställningen, hur förödande negativa förväntningar kan vara (jfr Rosenthal, 1968) och hur viktigt det är till vilken referensgrupp man vill höra.

De hypoteser som kan härledas ur denna teoretiska ram går ut på att brottsliga pojkar upplevt reaktioner från omgivningen som ökat deras alienation och minskat deras insiderkänslor. De antas ha blivit utstötta i sina hem och tidigt ansedda som bråkmakare, skolan har varit ett misslyckande, mer välartade kamrater och deras föräldrar har tagit avstånd från dem. Outsiderattityder kan också direkt ha förts över från föräldrarna. Intrycket av att vara förfördelad, dålig ekonomi, få möjligheter att på ett meningsfullt och rekreativt sätt utnyttja sin fritid och torftig kulturell miljö befodrar känslan av att stå utanför i överflödssamhället. Registerdata kan också ge besked om samhällsreaktioner, som lätt kan leda till outsiderkänslor. Attityder i pojkens egen kamratgrupp och kriminalitet i kamratgruppen är av stor betydelse. Mest betydelsefull är dock pojkens egen upplevelse av solidaritet gentemot kamrater kontra samhället—polisen.

Här har nu presenterats två teorier eller referensramar. Man kommer emellertid att i det stora material som insamlats stå inför

data, för vilka man inte kan derivera någon vettig hypotes från någon av dessa referensramar. Man kan inte utan våda pressa in allt i ett teoretiskt system. Vissa hypoteser får ställas utifrån tidigare erfarenheter eller utifrån vad som kan kallas sunt förnuft. Empirisk forskning av detta slag får också räkna med nya rön, som får integreras i teorin och prövas och valideras i senare undersökningar.

1.4 Frestelsesituationen

Den aktuella situationen kan beskrivas som ett kraftfält, där en persons karaktär bara är en av flera faktorer som bestämmer hur personen i fråga kommer att handla. Karaktär eller beteendedispositioner är följden av social inläring, förstärkning av beteendetendenser och medfödda behov, typ av uppfostran och sociala modeller samt förväntningar som ställs på personen. Ju mer internt orienterad en person är, ju mer han har internaliserat normer, desto mindre roll kommer situationsfaktorer att spela för hur han kommer att handla i en frestelsesituation. Är personen externt orienterad och har han inte lyckats skaffa sig en intern kontroll över sitt beteende så får situationsfaktorer ett stort spelrum. Attraktionskraften hos den förbjudna handlingen, självrespekt, kamrattryck, upptäcktsrisk och kontrollförmåga (nedsatt t. ex. genom alkohol) blir då viktiga situationsfaktorer.

Om man handlar konformt och motstår frestelse eller om man faller för frestelse och handlar mot förbud och önskemål från samhället beror i hög grad på styrkeförhållandet i kraftfältet just vid det tillfället. Briar & Piliavin (1965) föreslår en "cost-reward"-modell där kostnad vägs mot vinst. Önskan att få saker man vill ha, att visa sig modig eller tuff i kamratkretsen, att vara lojal mot kamraterna eller att straffa någon kan framkalla dessa handlingar. Att dessa önskningar inte alltid leder till handling beror på att motiven för ett avvikande handlingsätt motverkas av individens "commitment to conformity". En individ handlar konformt inte bara av rädsla för straff utan också av rädsla

att bli upptäckt och av fruktan för att vid en sådan upptäckt inte kunna upprätthålla sin "self-image", att inte kunna behålla relationer till högt värderade personer och att förlora status m. m. Dvs. en individ befinner sig i en situation där belönings-effekten (reward) av en handling vägs mot den kostnad (cost) en sådan handling skulle innebära. Med denna modell vill författarna förklara varför även "icke-brottsliga" pojkar ibland begår brott, då risken att bli upptäckt är liten eller frestelsen är för stor. Den förklarar också varför brottslighet i allmänhet avtar med åren: arbete och familjebildning ökar individens "commitment to conformity". Modellen ger även en förklaring till att vissa individer efter upptäckt och polisanmälan inte fortsätter att begå brott: de vill behålla sin familjs och sina vänners respekt och kärlek och vill öka sina chanser att nå konventionella mål. Det är dock uppenbart att man i ytterst få fall medvetet kalkylerar, summerar och drar ifrån. Men var och en som varit i en situation, där inte allt talat för eller emot ett sätt att handla, vet att detta kraftfält är en realitet och upplevs med tveksamhet och oro: "skall - skall inte".²

Nedan följer en uppräknig av faktorer som kan tänkas påverka hur en person handlar i en speciell situation. Uppräkningen börjar med relativt stabila faktorer knutna till personligheten och slutar med situationsfaktorer som tillfälligt sinnessillstånd och rent yttre omständigheter. Listan kan naturligtvis utökas betydligt.

Konstitution och temperament

Typ av uppfostran

Internaliserad självkontroll

Socialt förstärkta beteenden och beteendetendenser

Beteenden inlärd genom observation av modeller

Förmåga att förutse följderna

² Ett liknande angreppssätt använder Skogh (1972) i en analys av sambandet mellan upptäcktsrisk, vetskap om straff, sociala konsekvenser etc. och brottslighet. Han beskriver frestelsesituationen helt i ekonomiska termer och utgår från ekonomisk beslutsteori.

Förväntan att få straff
Tidigare erfarenheter av liknande situationer
Insider—outsider-attityder
Egna normer och värderingar
Syn på sig själv (self-image)
Självrespekt
Emotionella band till föräldrar, lärare och andra vuxna
Långvarig frustration av behov som kärlek, framgång och erkännande
Attityder till brott i samhället eller i den snävare kulturella miljön
Invanda förväntningar på hur man skall uppträda
Beroende av kamraternas omdöme
Livsstil bland kamraterna
Upplevd förväntan från kamraterna på hur man skall uppträda
Tillgång till neutraliseringstekniker
Upplevd frestelsestyrka
Tillfällig frustration
Tillfälligt kamrattryck
Tillfällig förväntan på hur man skall uppträda
Beräknad upptäcktsrisk
Tillfälliga modeller
Tillfälligt nedsatt kontrollförmåga

Konstitution, temperament och uppfostran i vidare bemärkelse är i hög grad personlighetsdeterminanter. De bestämmer graden av internaliserad självkontroll, vanor och beteendetendenser, sätt att uppträda, planeringsförmåga och inställning till omvärlden, som är "drag" vilka ger personligheten karaktär. De är alla av relativt stabilt slag och kan tänkas påverka beteendet inte bara i en speciell situation utan även i andra likartade situationer. Dessa drag är dock inte på något sätt opåverkbara eller statiska, utan kan modifieras av nya upplevelser och erfarenheter. Vilka personlighetsdrag som är mer konstitutionellt betingade och därför mer stabila är svårt att vaska ut. Eysenck (1964 m. fl.) har funnit två personlighetsdrag vara i hög grad konstitutionellt betingade, nämligen emotionell stabilitet — instabilitet (neuroticism) och introversion — extraversion. Emotionellt labila reagerar med snabba

känslolast, är ombytliga. De emotionellt stabila är tröga, lugna och långsamma i sina känslomässiga reaktioner. Extraverta personers nervsystem utmärks av en relativt hög retningströskel, de kräver starka stimuli, är mindre känsliga för smärta och är svårbetingade, vilket är ett krxux eftersom samvetet enligt Eysenck till stor del är en betingad reflex (aversiva stimuli, straff t. ex., betingas till den förbjudna handlingen, så att personen undviker den). Introverta personer däremot har ett lättretat nervsystem, de är känsliga för fina stimuli, är lättbetingade och glömmer inte så lätt det de lärt.

Av detta drar Eysenck slutsatsen att eftersom emotionellt labila och samtidigt extraverta personer, som behöver mer kontroll och dock "lär" mindre, inte kan dra lärdom av sina erfarenheter på samma sätt som introverta, kommer de att ha svårt att motstå frestelser och sålunda vara frekvent förekommande bland brottslingar.

Man har även en kriminologisk tradition att söka orsaken till brottsligt beteende i den rent yttre kroppsbyggnaden och har funnit att mesomorf kroppstyp, som karaktäriseras av fysisk styrka, energi och okänslighet (extravert?), är vanlig bland kriminella pojkar (Glueck, 1950, 1956; Gibbens, 1963). Det är dock troligt att sambandet mellan kroppstyp och brottslighet är produkten av en *social process* — inte en biologisk. Tunna, smala pojkar eller feta är dåliga kandidater till brottsliga gäng, med deras tuffa och vilda sysselsättningar. Hypoteser om konstitution och kroppstyp kan inte prövas med det material som denna undersökning har till förfogande.

Uppfostran, sociala erfarenheter och dess följder har tidigare ingående diskuterats. Här har vi rika möjligheter att pröva hypoteser och erhålla kunskap.

Erfarenheter från tidigare, liknande situationer har en stor betydelse. Att ingenting händer, att det går så lätt, riskfriheten utsläcker så småningom de starkaste hämningar. Är upplevelsen avskräckande, som vid en upptäckt, ökar hämningen, om det inte är så att följden av upptäckten blir

utstötning och stigmatisering, ty då ökar den i stället tendensen att leva ut sin frustration i asociala handlingar, då förstärks outsiderattityden.

Åtskilliga undersökningar har visat att samhällets övergripande normer och värderingar delas av den övervägande delen av befolkningen, interner på fångvårdsanstalter inkluderade (Gordon, 1963; Matza, 1964; Hauge, 1971, kap. 4). Det är dock en skillnad på i hur hög grad man anser att dessa normer bör efterlevas, hur stor frihet man tycker sig kunna ta. Hirschi fann i sin undersökning av amerikanska skolungdomar (1969) att respekt för lagen ("det är allright att bryta mot lagen om det går") var en av de items som hade starkast samband med brottslighet. En undersökning av svenska skolungdomars normer och värderingar visar att övervägande flertalet har starka normer och fördömer normbrott (Henricson, 1971). De, som inte tycker det är så farligt att snatta, röka hasch, skolka osv., trodde sig dock också i betydligt högre grad kunna göra det om tillfälle gavs. Redogörelsen för våra pojkares debutbrottsituation (SOU 1971: 49 kap. 9) visar att pojkar (som till 72 % återfallit i registrerad brottslighet) efter brottet förstår att de gjort fel och att de till 95 % vill försöka att inte göra om det (80 % är helt säkra på att detta skall gå). Men flertalets inställning är att brott (snatterier, mopedstölder etc.) är riskfria – om man ens funderar över upptäcktsrisk, man chansar eller handlar helt impulsivt, "det är inte så farligt".

Självrespekt och syn på sig själv fungerar som starka bromsar mot asocialt beteende. Är man en förlorare är det ingen idé att anstränga sig. Man har inget ansikte att förlora. Barn däremot som har behov av att uppfattas som "snälla", som upplever sig själva som hyggliga och lydiga, har låg brottsbenägenhet och en "self-image" att bevara (Hartshorne & May, 1928; Reckless, 1956, 1957 och 1962; Aronson & Mettee, 1968). Självrespekt av mer stabilt slag har mer varaktiga samband med brottslighet, men även tillfälligt nedsatt självkänsla kan i

den aktuella situationen vara av avgörande betydelse (Stephenson & White, 1968). Variabeln kan inte prövas direkt i denna undersökning men kan härledas ur en rad andra variabler, som erfarenhetsmässigt påverkar självrespekt (skolframgång, status i kamratgruppen o. d.).

Emotionella band, respekt för och tillgivenhet till föräldrar, lärare och andra viktiga vuxna personer ökar i hög grad pojkars konformitetsbenägenhet (Piliavin, Vadum, Hardyck, 1969). Pojkar, som inte bekymrar sig om andras åsikter och uppfattning om dem själva, begår brott och faller för frestelser trots att de säger sig respektera lagen (Hirschi, 1969). Betydelsen av känslomässigt goda relationer till framför allt föräldrarna är dokumenterad i många kriminologiska undersökningar (t. ex. Glueck, 1950, 1962; McCord, 1959; Hirschi, 1969 m. fl.). Denna undersökning kan bidra med ökad information i detta avseende.

Frustration av elementära behov kan leda till nödlösningar och behovstillfredsställelse i form av brottslighet (Maier, 1949). Staats (1969) påpekar hur brist (deprivation) ökar behovet av tillfredsställelse. Är behovet stort (på grund av bristande kärlek, stimulans och erkännande) tillgriper man handlingsmönster som ger tillfredsställelse på en lägre nivå i förstärkningshierarkin. Upplevelser av tillfällig frustration kan leda till enstaka tillfälliga brott (jfr Stephenson & White, 1968), medan långvarig frustration lätt leder till brottsligt handlingsmönster, som inte låter sig påverkas av bestraffningar av olika slag. Långvarigt misslyckande i skolan har t. ex. högt samband med brottslighet och låg benägenhet att vilja eller kunna konformera och ta rättelse (Olofsson 1971a).

Det är rimligt att anta att attityder till brott varierar både tidsmässigt och lokalt. Carlsson (1969) har i en analys av kriminalitetsfrekvens och kriminalitetstillväxt under 1900-talet kommit fram till att stigande kriminalitet inte kan betraktas som en automatisk följd av social förändring och välståndsökning eller helt kan förläggas till uppfostran i hem och skola. Trenden avspeg-

lar snarare en gradvis attitydförändring eller ändrad handlingsberedskap. Carlsson har också visat (i "Unga lagöverträdare II") att områden med i andra avseenden hög social belastning medför en riskökning för pojkar i åldern 11–15 år att bli polisregistrerade, också sedan socialgrupp och familjetyper hållits konstant, men huvudsakligen för pojkar i socialgrupp 3. Carlsson sammanfattar: ". . . . en pojkes miljö är långtifrån uttömmande beskriven med egna familjeförhållanden, man kan säga att andra pojkars familjeförhållanden också är en del av hans miljö." (SOU 1972: 76, kap. 2.6.)

Vi har också rent yttre faktorer som anonymiteten i nya bostadsområden, ett ökat frestelsetryck i affärscentra med stora varuhus eller i obebodade byggnadsområden, skjut, lager osv. Dessa faktorer kontrasterar mot det etablerade villaområdet, där alla känner alla och håller ett öga på varandras barn och där barnen inte utsätts för andra frestelser än grannens fina äpplen.

Förväntningars kraft att locka fram det förväntade beteendet är dokumenterat av Rosenthal (1968). Omgivningens förväntningar är en tvillingföreteelse till självrespekt och självkänsla och fungerar på samma sätt beträffande brottsbenägenhet. Människor har en tendens att generalisera och att behandla personer, som begått några enstaka brott, som om de vore opålitliga i alla sammanhang, vilket fungerar som en självuppfyllande profetia (Becker, 1963). Att vara misslyckad blir till slut en roll, som man lever sig in i. När man spelar buse-rollen, kan man förutse hur andra personer kommer att reagera och man vet hur man skall besvara deras reaktion. Det ger en form av trygghet och identitet (se McDonald, 1969, kap. 7).

Förväntan kommer inte enbart från vuxna utan även från jämnåriga. Ungdomar upplever ett fiktivt tryck mot asocialitet från kamraternas sida. Trots att de flesta tonåringar inte tycker det är rätt att begå olika normöverträdelser, tror de att deras kamrater inte är så nogräknade (Henricson, 1971). I tonåren, då osäkerheten på vuxenrollen är stor, vågar de ofta inte fråga utan handlar på

basis av få och osäkra informationer. De går omkring och tror att kamraterna är mer frigjorda än de verkligen är — en missuppfattning som ofta understryks av deras eget sätt att låtsas vara mer berusade än de är, låtsas ha gjort flera bravader än de har för att imponera på sina kamrater. Närvaron av kamrater kan därför bli ett tryck mot asocialitet. Detta tryck är svårare att motstå ju mer beroende av kamraternas ungdomarna är (därför att relationen till föräldrarna är sårig). Är dessutom kamraterna kriminellt belastade, blir möjligheterna att välja samhällskonforma alternativ minimala.

I ett brottsligt gäng kan man få hjälp med att neutralisera skuld känslor för att man brutit mot normer, som man accepterar (Sykes & Matza, 1957; Matza, 1964). "Det är egentligen inte mitt fel." "Det hjälper ju inte hur man än försöker." "Det drabbar ingen fattig." "Alla andra gör det." "Folk får skylla sig själva" osv. Hirschi (1969) fann starka samband mellan sådana tekniker att neutralisera skuld känslor och brottsbenägenhet. Särskilt starkt är sambandet mellan uppgivenheten att inget hjälper (jfr frustration och negativ förväntan) samt "det drabbar (skadar) ingen fattig" och benägenheten att begå brott. Att genom neutraliseringstekniker kunna frita sig från samvetskvä kan minska betänkligheterna vid ett senare tillfälle och har därför betydelse för brottslig "karriär". Att sådana tekniker är av någon större betydelse för hur mycket unga impulsdrivna pojkar betar sig kan dock diskuteras.

Den förbjudna handlingens dragningkraft får man inte glömma. Den intensiva önskan att få susa fram på en moped kan vara oemotståndlig och tränga bort alla andra tankar och känslor. Deprivation och bistande tillfredsställelse av andra behov kan bidra till ökad attraktionskraft.

Även om internaliserad kontroll är den mest effektiva behöver den dock stöd i direkt yttre kontroll och övervakning. Sådan fungerar som en stödkorsett åt samvetet. Vad som uppfattas som riskfritt eller riskfyllt är emellertid i hög grad beroende av erfarenheter framför allt från hem och tidig

barndom. Upplevelser av att ha blivit ertappad i färd med något otillåtet leder till tanke på upptäcktsrisk. Bland våra brottsdebutanter var föräldrakontrollen över kamrater och fritid god i bara 14 % av fallen. Symptomatiskt nog tänkte bara 20 % på att det kunde vara risk att bli upptäckt vid brottstillfället. Pojkar med brottsligt aktiva kamrater säger att grabbar i allmänhet inte räknar med risk att åka fast. Deras erfarenhet är att risken är liten (SOU 1971: 49 kap. 9). Ju mer brottsbelastade (vana att begå brott) pojkar är, desto mindre räknar de med risk att åka fast även om de själva vid något eller några tillfällen misslyckats (Claster, 1967). Brotten har vid ett stort antal gånger visat sig lönande (dålig kontroll från föräldrarnas och samhällets sida). De få undantag då pojkarna åkt fast har därför inte resulterat i att de i någon högre grad räknar med risk att bli upptäckta.

Betydelsen av även tillfälliga modeller som verkar hämningslösande är redan omnämnd (s. 15).

Tillfälligt nedsatt kontrollförmåga kan vara en situationsfaktor av avgörande betydelse. Denna kan vara beroende av tillfälliga upplevelser av misslyckande och frustration, hunger eller trötthet, men vad som här framför allt åsyftas är de fall, när självkontrollen är nedsatt av alkohol, thinner eller narkotika av något slag. Av våra 192 brottsdebutanter var endast sex alkoholpåverkade vid brottstillfället. Alkohol spelar tydligen en mycket liten roll som hämningslösare bland dessa unga pojkar, som i övervägande grad redan verkar så impulsiva, obetänksamma och ohämmade, att någon extra hjälp knappast behövs. Att alkohol däremot spelar en avgörande roll i den brottsliga karriären, framgår av att hälften av dem som återfallit (för kontrollpojkarnas del hemfallit) i registrerade brott vid något tillfälle begått dem i alkoholpåverkat tillstånd enligt kriminalregistrets domsutdrag.

I frestelsesituationen är den generella, personlighetsbundna motståndskraften mot att överträda förbud endast *en* av ett stort antal faktorer som ingår i situationen. I

denna undersökning är det framför allt faktorer bakom den generella motståndskraften som vi kan belysa. De situationella faktorerna kan vi endast i undantagsfall få fram. Undersökningens värde ökas därför väsentligt genom att vi kunnat följa pojkarna fram till vuxen ålder. Under en lång uppföljningstid får situationsfaktorer allt mindre betydelse, medan förmåga att kontrollera impulser, förutse följder, uppskjuta en belöning för ett större mål längre fram i tiden, att kunna tillgripa alternativa handlingssätt etc. får större spelrum. Pojkens samhällsinställning, hans insider—outsider-attityder får chans att visa sig i konformitetsbenägenhet eller fortsatt brottslighet trots samhällsin-gripanden av olika slag.

Sammanfattning och diskussion av resultaten

Det är framför allt tre faktorer som i denna undersökning givit intressanta resultat och materialet har i dessa delar varit föremål för särskilt ingående analys. Vad som visat sig vara av stor betydelse för pojkar och deras utveckling i brottsligt – laglydigt hänseende är först och främst sättet på vilket de blivit *uppfosttrade* och *omhändertagna i hemmet*, men det är också deras *erfarenheter i skolan* och – ofta som en följd av de två första – inflytandet från *kamraterna*.

I kap. 1 har de teoretiska referensramarna och utgångspunkterna beskrivits. Från dessa har man ställt upp en rad hypoteser för analysen av det ganska digra datamaterial, som denna undersökning förfogar över. Undersökningsspopulationen är pojkar som blivit polisregistrerade för brott i åldern 11–15 år (B-pojkar) och en kontrollgrupp med pojkar i samma ålder, socialgrupp, med liknande familjesituation (hel eller splittrad familj) och från samma bostadsområde (K-pojkar). Uppgifter om dessa pojkar har vi fått från en ingående intervju med dem, registeruppgifter om deras familjemedlemmar och dem själva fram till undersökningstillfället samt registeruppgifter om pojkarna ca 12 år framåt i tiden tills de nått relativt mogen ålder (21–28 år).¹

I intervjun (kap. 3), som tog flera timmar i anspråk, frågade man pojkarna om deras

hemmiljö, hur de upplevde skolan, om kamratmiljön och kamratrelationerna, hur de tillbringade sin fritid, om alkoholvanor etc. Intervjun består av hundratals frågor om små detaljer, som legat till grund för bedömningar av variabler, som i sin tur legat till grund för bedömningar av större sammanfattande variabler som "hemmiljö", "skolanspassning", "kamratkontakt", "fritidens kvalitativa innehåll" etc. Faktisk brottsbelastning vid undersökningstillfället (kriminalitetsindex, kap. 4) grundar sig på en enkät om självdeklarerad brottslighet. Registeruppgifterna under uppföljningstiden ligger till grund för en indelning av pojkarna i sekvensklasser² (kap. 8). Dessa går från de K-pojkar som aldrig återfinns i något brottsregister (sekvensklass 0, 77 % av K-fallen) över dem som registrerats en gång men inte återkommer i polisregistren (sekvensklass 2, 26 % av B-fallen) till de pojkar, som före 18-årsåldern blivit placerade på anstalt eller i fosterhem på grund av brottslighet efter 18 år (sekvensklass 9, 23 % av B-fallen).

Undersökningen har gjorts i två etapper: först en provundersökning och sedan en huvudundersökning med ett större material och med instrument och hypoteser som

¹ Registeruppgifterna har hämtats från kriminalregistret, kontrollstyrelsens (numera riksskatteverkets), nykterhetsnämndens och barnavårdsnämndens register.

² Se även Ordförkortningar och ordförklaringar.

reviderats på basis av erfarenheterna från provundersökningen.

I detta kapitel kommer endast de viktigaste resultaten att redovisas och diskuteras. För en mer detaljerad sammanfattning av resultaten hänvisas läsaren till de sammanfattande kommentarer som finns sist i kap. 11–18.

De inlärningsteoretiska förklaringsmodellerna för hur ungdomsbrottslighet uppstår har visat sig vara synnerligen relevanta. Sättet på vilket pojkar blivit uppfostrade har varit av avgörande betydelse för deras utveckling. Andra faktorer verkar mer eller mindre vara avhängiga av hur pojkar blivit socialt tränade i hemmet. Det är med all tydlighet oerhört viktigt att man tar hand om sina barn och *hur* man tar hand om sina barn! Att föräldrar är tillsammans med sina barn, att de ser till dem, pysslar om dem, kontrollerar vad de gör har visat sig starkt brottsämmande. De kan på det sättet tidigt rätta till det som är fel hos barnen och visa hur de helst skall bete sig i stället. De utsätter inte sina barn för alltför stora och oöverbärliga frestelser som genom att släppa dem utan tillsyn. Det är inte så att brottspojkar inte blivit tillsagda. Overt och bannor har ofta haglat över dem, men de har kommit för sent, man har inte motiverat varför man inte får göra så och så och inte pekat på alternativa sätt att tillfredsställa behov eller fördriva sin fritid på. För detta krävs att man sysselsätter sig med barnen och är tillsammans med dem.

På huvudundersökningens material har man delat in pojkar i fem grupper baserade på hur föräldrarna brukar uppfostra dem, dvs. vilka krav de har på pojkar, hur konsekventa föräldrarna är, om de är stenhårt rigida i sina förbud eller om de låter tala med sig, hur de reagerar på överträdelse, om de ger sina barn stryk eller tillgriper annan fysisk bestraffning och om de ger beröm, då barnen gjort något bra.

Vid "*mild men fast uppfostran*" är man konsekvent i sina reaktioner och har fasta men ej för höga krav, vilket resulterar i möjlighet för pojken att själv ha kontroll

över straff och belöningar. Han *vet* hur han skall göra för att bli accepterad och kan ställa in sig på långsiktiga målsättningar. Föräldrarna tar sällan, för att inte säga aldrig, till fysisk bestraffning – man talar om saken. Reaktionerna på överträdelse är milda – föräldrarna blir ledsna på pojken.

"*Mild uppfostran*" är lik den nyss beskrivna på alla punkter utom däri att pojkar upplever få och låga krav på sig.

"*Sträng uppfostran*" innebär konsekvens i reaktionerna mot pojken. Kraven är höga och man håller på det man sagt. Överträdelser bestraffas med äga eller andra starka reaktioner. Attityden är auktoritär i motsats till de milda uppfostringsätten, som kan karaktäriseras som demokratiska.

I motsats till de tre ovan nämnda uppfostringsätten är "*slapp uppfostran*" inkonsekvent. Ibland är det så, ibland så. Man ger inte barnen något motstånd – de får (till slut) som de vill. Man har prutat på kraven och struntar i att reagera på överträdelse. Det är en *låt-gå-uppfostran*, där föräldrarna ibland verkar rent likgiltiga.

Till "*lynnig uppfostran*" kan man föra pojkar som uppfostrats synnerligen inkonsekvent. Man har låga krav. "Gör vad Du vill – men om Du gör något galet blir det stryk." Även om föräldrarna ibland säger ett och ibland ett annat, vill de ogärna ändra sina beslut efter pojkens argument. "Det jag har sagt, det har jag sagt." Reaktionerna på överträdelse är starka och man tillgriper ofta äga med tillhyggen samtidigt som man ger pojken känslan av likgiltighet inför honom. Det inkonsekventa lynniga sättet försvårar hans möjligheter att planera på lång sikt och knyta stabila emotionella relationer till andra människor.

● Både "mild" uppfostran (båda varianterna) och "sträng" uppfostran leder till konformitet och laglydnad. Av K-pojkar har hälften uppfostrats "milt" och hälften "strängt". Endast *en* K-pojke har uppfostrats "lynnigt" och ingen "slapp"! "Slapp" och "lynnig" uppfostran förekommer dock hos nästan hälften av B-pojkar!

● "Slapp" och "lynnig" uppfostran har

visat sig vara förödande på lång sikt. Så gott som alla som uppfostrats så (97 %) har återfallit i brott och hälften av dem har blivit omhändertagna för samhällsvård före och dock återfallit efter 18-årsdagen (sekv.kl. 9). Denna grupp av recidivister (sekv.kl. 9) har till tre fjärdedelar uppfostrats "slappt" eller "lynnigt".

"Milt" och "strängt" uppfostringssätt är förenade med goda, varma relationer till föräldrarna. Pojkarna ger sina föräldrar gott betyg i deras sätt att uppfostra och vill gärna ta hand om sina egna barn på samma sätt.³ De har lätt för att motsvara sina föräldrars krav, är lydiga och snälla.

De milda uppfostringssätten har i dessa fall ett övertag. Pojkar, som uppfostrats så, har bättre relationer till föräldrarna, avger inget negativt omdöme om deras sätt att uppfostra samt har lättare att motsvara deras krav än pojkar som uppfostrats strängt. Dessa begår dock sällan brott och åker sällan fast.

"Slappt" och "lynnigt" sätt att uppfostra förekommer oftast i kombination med känslomässigt torftiga eller rent dåliga emotionella relationer till föräldrarna. Det blir dock inte stort bättre resultat om relationen till föräldrarna är bra. Alla som uppfostrats "slappt" och "lynnigt" men har goda föräldrelationer har ändå återfallit i brott.

"Slappt" och "lynnigt" uppfostringssätt resulterar i trots och olydnad. Barnen blir svårt störda av att de ibland får beröm och ibland blir utskällda, utan att kunna förutsäga när eller varför detta händer. Genom en mer konsekvent uppfostran, både "mild" och "sträng", lär sig barn att behärska sina impulser och att ge dem socialt gångbara utlopp. De har därigenom på ett helt annat sätt än de "slappt" eller "lynnigt" uppfostrade möjlighet att ändra sitt beteende, att samla ihop sig och "ta sig själva i kragen".

Den slappa låt-gå-uppfostran och den lynniga uppfostran sätter sina omissskännliga spår hos pojkarna. Ovårdade eller direkt vanvårdade drar de blickarna till sig. De är fladdriga, oroliga, klåfingriga och håller jämt på med "sattyt" som en av dem uttrycker

det. De kan heller inte avvärja t. ex. grunnars misshag genom att artigt be om ursäkt och blir därför oftare polisanmälda. Ständiga konflikter med vuxna kan leda till outsider-känslor så att polisingripandet och bvn:s åtgärd uppfattas som en direkt utstötning. De varken vill eller har förmåga att rätta sig efter tillsägelser och tillrättavisningar.

• Analysen av huvudundersökningmaterialet visar också att goda relationer till föräldrarna inte är tillräckligt som brottsförebyggande faktorer. Det hjälper inte att bara tycka om och förstå. Det krävs också direkt hjälp, kontroll, tillsyn och förutsägbara reaktioner från föräldrarnas sida.

Uppfostringssätten har visat sig ge tänkbara förklaringar på många frågor. Varför har de yngsta brottsfallen en så grav utveckling? Varför leder "asocialitet"⁴ i familjen ofta till återfall bland B-pojkarna, då den bland K-pojkarna inte verkar spela någon roll? Varför har K-pojkar som enligt egen uppgift begått många brott "mognat" och slutat begå brott, medan B-pojkarna med samma brottsliga belastning inte lyckats med detta? Svaret är att K-pojkarna fått en helt annan start i sina hem än B-pojkarna, som i många fall inte fått någon ledning eller något stöd. De B-pojkar som fått "mild" eller "sträng" uppfostran har en mycket bättre utveckling under uppföljningstiden.

I skolan är bilden densamma (kap. 15). Vi får en tänkbar förklaring till specialklass elevernas dåliga prognos, till varför lågt begåvade B-fall ofta återfaller i brott medan K-fall med samma intelligens är laglydiga, till varför få B-fall har planer på fortsatt skolgång och varför skolan för många B-fall blir ett gediget misslyckande. Förklaringen är den dåliga start de fått genom "slapp" och "lynnigt" uppfostran. Pojkar med "slapp" och "lynnigt" uppfostran kommer till skolan illa rustade. De har svårt att sitta stilla och arbeta långsiktigt, är ovana vid att följa restriktioner och motsvara krav; de handlig

³ Se citaten från pojkarna själva sist i kap 14.4.

⁴ Förekomst i kriminalregistret och/eller kontrollstyrelsens (riksskatteverkets) register mer än 1 gång.

social träning. Den spontana glädjen över skolgången, som de flesta barn upplever, förändras då de blir föremål för tjat och ständiga korrekationer och misslyckas såväl socialt som kunskapsmässigt.

Misslyckandet och omgivningens negativa reaktioner bidrar till en känsla av alienation och utstötthet. Att dagligen se sina nederlag plockar självrespekten ur människor. Utan självrespekt har man ingenting att förlora, ingenting som håller en kvar på den smala vägen. Man blir en outsider och kan tänkas knyta sig närmare ett brottsligt outsidersgäng med brottsliga aktiviteter som följd.

De kommer till skolan så socialt otränade och därigenom med ett sådant handikapp, att de behöver ett medvetet och direkt stöd från lärarens (och kamraternas) sida för att deras tillvaro i skolan skall kunna bli någorlunda dräglig och för att deras sociala utveckling inte skall leda dem till konflikter med samhället.

• Resultaten visar dock att om uppfostran är god men pojken misslyckas i skolan, kan detta bli stötestenen som får honom att falla. Resultaten pekar också på att goda erfarenheter av att klara av de krav som ställs i skolan är brottsförebyggande även för dem med dålig uppfostran.

På fritiden har de som uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" svårt att samla ihop sig till konstruktiva lekar (kap. 17). De "står och hänger", "sitter och snackar" eller far runt för att se om något "dyker upp". Ofta medger de att de är ute efter "något att sno" eller har "sattyg" för sig. De är rastlösa och rotlösa. Oroliga och busiga söker de sig till kamrater med samma erfarenheter som de själva har.

"Slappt" och "lynnigt" uppfostrade pojkar söker sig framför allt till högt brottsligt belastade kamrater — eller är hänvisade till dem (kap. 16). Intervjuerna visar nämligen, att föräldrarna i gemen varnar sina pojkar för "busar", "typer", "gangsters" etc. eller förbjuder dem helt att umgås med sina kamrater. Dessa "små gangsters" blir alltså hänvisade till varandra, ty själva struntar de i sina föräldrars förbud.

Tillsammans med kamraterna röker de. Ibland dricker de sprit (kap. 18). Deras sysselsättningar är passiva. I kamratkontakten är de ombytliga och ytliga.

Den "slappa" och "lynniga" uppfostran, som fört med sig såriga relationer till föräldrarna, gör att barnen söker sig till kamraterna och vistas bland dem större delen av fritiden. De är beroende av kamraternas omdöme och gör som de vill för att få vara med.

Uppfostrans stora determinerande roll poängteras, då man sammanställer den med kriminalitet i kamratgruppen. Brottsliga kamrater och dålig uppfostran bäddar för en asocial karriär. Men situationen förbättras inte stort av att kamraterna är "snälla". Och god uppfostran resulterar i det långa loppet i laglydnad även om kamraterna under skolan är kriminella.

Trots "mild" eller "sträng" uppfostran har de B-pojkarna som uppfostrats så svårare att motsvara föräldrarnas krav, de misslyckas i högre utsträckning i skolan, fler har brottsliga kamrater och de utnyttjar sin fritid kvalitativt sämre än K-pojkarna. Dessa skillnader kan bero på olikheter i temperament eller på sociala erfarenheter som vi inte kunnat mäta. En fullständigare bild kan erhållas då resultaten från de psykologiska och barnpsykiatriska avsnitten föreligger. Skillnaderna kan också bero på att B-pojkarna visste, att intervjuaren inte var okunnig om att de åkt fast för ett brott och därför inte på samma sätt som K-pojkarna haft ett gott rykte att försvara. Många pojkar var enligt intervjuarens anteckningar tillagsinställda och ville endast ge socialt acceptabla svar i de fall, där frågorna direkt gällde relationer till föräldrar eller hur pojken brukar uppträda. Det förefaller dock troligt att, även om hemmet är gott, en pojke genom "olämpliga kamrater" kan komma in i sammanhang som leder till brottslighet, att han får vanor som är svåra att bryta, att han lägger sig till med åsikten att det inte är "så farligt" eller "så noga" eller att han lär sig olika sätt att försvara sig inför sitt eget dåliga samvete och inför andra (det beror på

olyckliga omständigheter, de är inte så oskyldiga själva, de har sig själva att skylla etc., se kap. 1.4).

I ett gäng är grupptrycket starkt. Majoriteten formar gruppmedlemmarnas beteende och tvingar dem att handla på samma sätt. Ett sådant grupptryck kan vara svårt att stå emot. Resultaten visar dock tydligt att uppfostran i hemmet och erfarenheterna i skolan på lång sikt väger betydligt tyngre än kamraterna. Det är dags att sluta varna sina barn för dåliga kamrater, nota bene om de inte redan är på glid och behöver extra hjälp för att de skall hålla sig på den smala vägen. Ett avståndstagande från kamrater, som på ett eller annat sätt är bekymmersamma, innebär ju att dessa i än mindre grad får chans att rehabilitera sig. Det är ju dessa barn som behöver införlivas i en pro-social grupp och utsättas för grupptrycket i denna.

Ett kriterium för social anpassning, förutom registeranteckningar om brottslighet, har varit anteckningar om alkoholmissbruk (fylleriförseelser etc.), narkotikamissbruk och våldsbrott (oftast misshandel under alkoholrus men även väskryckning, olaga hot, våldtäkt etc.) under uppföljningstiden. Vi gjorde ett antagande att K-pojkarnas "asocialitet" av detta slag skulle bli underskattad eftersom de inte varit föremål för samma kontroll från myndigheternas sida som B-pojkarna. Detta antagande visade sig troligen vara felaktigt. De K-pojkar som ej haft någon registeranteckning, de "rena", har visat sig ha ett betydligt bättre utgångsläge vid undersökningstillfället (11-15 år) än de med olika anteckningar om missbruk och våld. Därefter kommer de B- och K-pojkar med *anteckningar endast om alkoholmissbruk* (ju fler anteckningar desto sämre utgångsläge). De med det avgjort sämsta utgångsläget är de som har *olika kombinationer av anteckningar om alkohol- och/eller narkotikamissbruk och våldsbrott*.

● Uppfostran och anpassning i hem och skola är de variabler som på lång sikt om och om igen visat sig vara av oerhörd vikt! Det är dessa variabler som framför allt skiljer de ovan nämnda grupperna åt (se fig. 18.1).

Resultaten ger inte något belägg för att narkotikabruk skulle "drabba blint". Narkotikabrukarna (enligt egna uppgifter vid vpl-inskrivningen och enligt domar och bvn-akter) har alla utom en stora sociala handikapp redan vid undersökningstillfället — dåliga hemförhållanden, skolsvårigheter etc. Talet om "smitta" verkar överdrivet även om mer accepterande attityder i samhället och i kamratkretsen naturligtvis minskar skruplerna och bidrar till att missbruket blir vanligare.

Vilka föräldrar är det som uppfostrar sina barn "slappt" eller "lynnigt"? Det är framför allt B-pojkarnas föräldrar ur socialgrupp 3 som uppfostrar sina barn så.⁵ Tre fjärdedelar av föräldrarna som uppfostrar sina barn "slappt" eller "lynnigt" kommer från socialgrupp 3. De har sämre bostadsstandard, sämre ekonomi och har i större utsträckning varit i klammeri med rättvisan. Det är alltså föräldrar som själva "misslyckats" socialt. Om man definierar socialt misslyckande på detta sätt finner vi dock både B- och K-pojkar som har föräldrar med samma sociala "misslyckande" men som förmått uppfostra sina barn med värme och konsekvens, sett efter dem och visat dem omsorg. Man bör vara försiktig då man drar slutsatser om orsak och verkan.

För övrigt har sociala bakgrundsvariabler som socialgrupp, bostadsstandard, materiell standard, familjetyp (hel-splittrad, oberoende av orsaken till splittringen), relationen mellan föräldrarna, religiös inställning i familjen, asocialitet i familjen, korta barnhemsvistelser under uppväxttiden etc. mycket svaga samband med brottslighet hos pojken. Det är *stämningen i familjen* och *omsorgen om barnen* som är det viktiga.

En sak har dock framgått ganska tydligt. Skolan har i de flesta fall inte lyckats kompensera de socialt dåligt tränade barnen. Man har inte uppmärksammat de kulturfattiga handikapp i utbildningssamhället. Vad dessa barn skulle behövt är en tidig och

⁵ K-pojkar ur denna socialgrupp har uppfostrats "milt" eller "strängt".

målmedveten social och kulturell träning. En sådan kräver tid, omsorg, tålmod och blåögd optimism – men den lönar sig.

Barnavårdsnämndens val av åtgärder för pojken med anledning av brottslighet mellan undersökningstillfället och 18-årsdagen verkar endast i ringa mån bero på föräldrarnas ekonomi, trångboddhet, skilsmässostämning i familjen, alkoholmissbruk i familjen etc. Det är framför allt sättet på vilket föräldrarna tagit hand om pojken och deras och skolans direkta bekymmer med pojken som varit avgörande.⁶ Ju sämre utgångsläge i dessa avseenden en pojke haft, desto mer ingripande åtgärder har barnavårdsnämnden vidtagit. Men effekten av dessa ingripande åtgärder (övervakning eller samhällsvård) har med våra mått varit minimal. Ju starkare ingripande, desto fler återfall i brott även efter 18-årsdagen.

De variabler som haft det tydligaste sambandet med åtgärder som vidtagits av barnavårdsnämnden är uppfostran och skolanpassning (se tab. 14.12 och 15.11). Av dem som endast blivit föremål för en utredning, som lett till "bero vid gjord utredning", har få uppfostrats "slappt" eller "lynnigt". Andelen pojkar med sådan dålig uppfostran ökar, då flera utredningar gjorts. Hälften av dem som fått övervakning och tre fjärdedelar av dem som blivit omhändertagna för samhällsvård har uppfostrats "slappt" eller "lynnigt". Detsamma gäller skolanpassning – få med dålig skolanpassning bland dem som bara blivit föremål för en utredning utan någon åtgärd som följd och många med skolsvårigheter bland dem som placerats i fosterhem eller på anstalt.

Av våra B-pojkar har drygt 70 % återfallit i registrerad brottslighet. Inte mindre än 48 % har registrerats för brott efter 18-årsdagen. Ju allvarigare åtgärder desto fler har återfallit. Av dem som bara blivit föremål för en utredning före 18 år har 14 % återfallit efter 18 år, av dem som blivit föremål för samhällsvård har 90 % återfallit efter 18 år! Dessa har haft gravare hembakgrund och uppvisat gravare beteendestörningar än de som inte återfallit efter 18 år. Att ta detta

till intäkt för åsikten att det är bäst att göra så få och så obetydliga ingripanden som möjligt i hopp om att barnen skall mogna förefaller emellertid felaktigt. Huvudparten av de vid uppföljningstidens slut mest belastade har upprepade gånger blivit föremål för utredning med beslut om "bero vid gjord utredning". Pojkarna har inte fått något stöd, ingen hjälp, utan har trampat på och begått brott efter brott. Till sist har situationen blivit så ohållbar att man tvärt beslutat om samhällsvård. Man väntar och väntar i ofta fåfängt hopp om att brottsligheten och bekymren skall gå över till dess det är för sent. Pojkarna har blivit inkörda i sina vanor och tänkesätt. Relationerna till föräldrarna har blivit obotligt trasiga, trotsiga och såriga. De har kommit efter i skolan och gripits av en gedigen och förståelig skolleda.

Vad man vill önska för dessa barn är att de fick positiv uppmärksamhet, stöd, hjälp och ledning innan de kommit i klammeri med rättvisan, innan det blivit för sent. Det hjälper inte att bara förstå även om det är aldrig så viktigt. Det krävs också en aktiv insats – aktiv och målmedveten social träning. Det krävs att man har tålmod, är konsekvent i sina emotionella reaktioner, att man kraftigt belönar och förstärker det som är bra hos barnet och låter "bråkighet" utsläckas i brist på uppmärksamhet (ofta förstärks denna genom den mängd negativ uppmärksamhet som riktas mot den). Man måste ge barnen möjlighet att kunna ha kontroll över straff och belöningar, att förstå följderna av sina egna handlingar. Detta är något som vi oftast tar för givet att alla kan. Men mycket inkonsekvent och lynnigt uppfostrade barn har inte haft möjlighet att lära sig vilka konsekvenserna blir.

Man har under flera år varit rädd för att polisingripandet och åtgärder som vidtagits skulle binda barnen vid beteendet – inte lösa dem. Denna undersökning ger inget stöd för en sådan plötslig stigmatiseringseffekt av själva polisingripandet (till samma resultat kommer också Robins, 1966, se även Olofs-

⁶ Jfr Kock-Nielsen & Nord Larsen (1972).

son, 1971 a, kap. 18 s. 268–269). Utvecklingen verkar enbart bero på pojken tidigare erfarenheter i hem, skola och bland kamraterna. ”Stigmatiseringen” har alltså börjat tidigt. Långsamt men säkert lär sig pojken att betrakta sig själv som en buse och bandit, en som misslyckas med de flesta sociala kontakter. Han söker då stöd hos gelikar med samma erfarenheter i ett de utstöttas förbund. Föräldrar, skola, samhälle blir ”dom”. Man struntar i vad ”dom” säger. Det är den egna gruppens gillande som betyder något. De däremot som bryr sig om vad föräldrarna säger, vad lärarna säger etc., de som har ett anseende att försvara, får hjälp av dessa förpliktelser. Fortsatt brottslighet skulle kosta dem för mycket. De som mer eller mindre kapat av banden till föräldrar, lärare m. fl. har inget att förlora.

Longitudinella undersökningar⁷ visar att personlighetsdrag inte är särskilt varaktiga under uppväxttiden. De växlar och förändras beroende på påverkan av omgivningen, av sociala erfarenheter och av andra omständigheter. Vår undersökning visar att sådan påverkan har stor, kanske avgörande betydelse när det gäller den sociala anpassningen. Detta är både hoppfullt och ansvarsfullt. Man kan påverka varandra och påverka sina barn (och gör det också vare sig man vill det eller inte). Det är därför väldigt viktigt *hur* man umgås med sina barn, vilka *mål* man har och att man vet *metoderna* för att nå dessa mål.

I konflikter mellan människor är felet aldrig enbart den enes. Man påverkar varandra. Vissa barn är mer krävande än andra. Vissa föräldrar har mindre tålamod än andra. Ett barn som är krävande egensinnigt och ”svårfostrat” kan i en familj utvecklas till en uppfinningsrik och driftig samhällsmedborgare. I en annan familj orkar man inte med honom, det blir konflikter, man tar till desperata metoder eller ger upp helt och hållet. Felet är heller aldrig bara individens eget. Samhället som sådant har också sin skuld genom omänskliga levnadsförhållanden för vissa grupper, genom den sociala utstötningen av dem som inte passar in, genom

utstötningen i skolan av dem som inte klarar av de krav som ställs på barnen där och genom bristen på ”överordnade mål”.⁸ Därför måste vi som samhällsmedborgare hela tiden lyssna på varandra och rätta oss efter varandra. Men inte bara lyssna på dem som kan tala för sig, som kan lägga sina ord väl, utan även lyssna på den oartikulerade protest som våra brottspojkar förmedlar till oss i denna undersökning.

⁷ Kagan & Moss (1962), Macfarelane (1954).

⁸ Jfr Bronfenbrenner (1971).

Huvudparten av den information som redovisas i denna rapport härrör från en intervju med de intensivundersökta brotts- och kontrollpojkar. Intervjun, som tog mellan två och tre timmar att genomföra, sträcker sig över vida områden:

Omständigheter i samband med brottets begående (gällde endast brottspojkar)
Uppväxtförhållanden och hemmiljö
Skolsituationen
Kamratrelationer
Fritidssysselsättningar
Alkohol- och rökvanor
Inställning till religiösa seder och bruk

Frågeunderlaget och variabeluppsättningen redovisas närmare i samband med resultatredovisningen för varje område (kap. 12–18).

3.1 Konstruktion och utvärdering

Konstruktion

Intervjun genomfördes efter ett frågeschema, som utarbetats av Kerstin Elmhorn. Detta arbete skedde i etapper med successiv revidering och förbättring. Målsättningen var att få fram frågor som gav informativa svar av den typ man åsyftat och som var formulerade på sådant sätt att pojkar lätt förstod dem och kände dem naturliga. En första upplaga utprovades på 20 pojkar, som ej deltog i undersökningen. Efter vissa ändringar använ-

des detta frågeschema på de 100 pojkar, som ingick i provundersökningen. I detta frågeschema användes fasta svarsalternativ. Det konstruerades med sikte på en bunden intervju. Frågorna hade en fast formulering och var avsedda att ställas i en bestämd ordning. Svaren skulle i möjligaste mån transponeras till mest närliggande svarsalternativ. För huvudundersökningen omarbetades frågeformuläret ytterligare. I detta förekommer såväl fasta svarsalternativ som öppna frågor, där hela svaret antecknades. Det framstod nämligen som viktigare att vidarebefordra så mycket information som möjligt än att pressa in ett svar under en markering med dålig täckning av innebörden. Vidare framstod det t. ex. som viktigare att frågornas innebörd uppfattades på samma sätt av olika pojkar än att ordalydelsen alltid var densamma. Formuleringarna anpassades därför till pojkarnas begåvnings- och mognadsnivå.

På liknande sätt bröts regeln om frågornas ordningsföljd av ett överordnat önskemål om så samtalsliknande intervjuer som möjligt. Spontana berättelser avbröts inte, även om pojken kom in på förhållanden som hörde hemma på annan plats i intervjun. Som överordnad regel fick gälla att informationens kvalitet betraktades som mer väsentlig än dess form.

Flexibiliteten i intervjuteknik och protokollföring motiverades av intervjuns längd och dess många gånger emotionellt påfres-

tande innehåll. Tre intervjuare med god vana vid barn och kunniga i intervjuteknik utförde denna datainsamling.

Utvärdering

Den hårt strukturerade intervjun utvärderades senare av Kerstin Elmhorn beträffande provundersökningen och av författaren till denna rapport beträffande huvudundersökningen. Utvärderingen skedde efter en variabeluppsättning som utarbetats av Kerstin Elmhorn.

Variabeluppsättningen är hierarkiskt ordnad med delvariabler och huvudvariabler. Delvariablerna består i några få fall av enstaka frågor. Så är t. ex. "krav för sovtider": När tycker Dina föräldrar — Din mamma — att Du bör gå och lägga Dig på kvällen? I de flesta fall är bedömningen baserad på en rad olika frågor. "Samvaro med föräldrar" baserar sig på 31 st. frågor. Delvariabler har även beskrivit olika aspekter på huvudvariabeln, t. ex. "Föräldrarnas totala kravnivå" är en sammanvägning av 15 st. delvariabler som beskriver krav på olika områden. För varje intervjuavsnitt har en övergripande huvudvariabel konstruerats på basis av all information från avsnittet i fråga.

Ex. "Totalbedömning av hemmiljön"
"Skolanpassning"
"Kamratförhållanden"
"Fritidens kvalitativa innehåll"
"Pojkens religiösa vanor och attityder"

Som ett sista led i bedömningen har man på grundval av all information från hela intervjun försökt skatta varje enskild pojkes prognos i brottsligt hänseende.

Variabeluppsättningen är vald för att motsvara det sociologiska avsnittets målsättning (se Elmhorn, SOU 1971: 49, bil. 2). Den har för jämförelsens skull gjorts i huvudsak lika för prov- och huvudundersökningen. På grund av vaghet i definitionerna har dock vissa variabler fått litet olika betydelse.¹ I andra variabler har skalan förskjutits (jfr interbedömarreliabilitet, kap. 3.4). Dessa

olikheter kommer att beskrivas och diskuteras i samband med resultatredovisningen.

Vid utvärderingen av intervjumaterialet har gällt att pojkens svar tolkats i så nära anslutning till den omedelbara innebörden som möjligt. Psykologisk tolkning har endast varit aktuell vid inbördes motsägelsefulla svar eller där frågorna gällt symptom på bakom liggande relationer. Man kan t. ex. vid de direkta frågorna om de emotionella relationerna till föräldrarna få socialt acceptabla svar, som inte har täckning i de förhållanden, som framkommer i intervjun i samband med andra frågor.

Vid överföring från råmaterial till skalsteg i de olika variablerna har dock en del av de fina nyanserna gått förlorade. Framför allt har detta gällt bedömningen av delvariablerna. Även om bedömningen av varje enskild variabel kunnat ske med stor säkerhet har man ibland haft en stark känsla av att man missat pojkens "väsen". Vid skattningen av huvudvariabler har dock sådan subtil information kunnat tas med i beräkningen.

Beträffande utformningen av skalor och skalsteg se bil. 1.

Plusvariabler

För vissa viktiga variabler i huvudundersökningen har pojkens uppgifter vägts samman med uppgifter från hemintervjun (se kap. 4.3). Den sammanvägda variabeln kallas i det följande för "plus"-variabel. Vid valet av skalsteg i plusvariabeln har pojkens uppgifter korregerats med hjälp av de uppgifter föräldrarna där givit.

Olikheter i uppgifter givna av pojken och hans föräldrar kan ha många orsaker, som ej skall diskuteras här. För det mesta kan man med stöd av respektive intervjuares anteckningar om intervjusituationen uppskatta vem som är mest trovärdig. Intervjuaren rämner t. ex. att pojken endast ger socialt acceptabla svar och vet hur "det skall vara", eller att han är negativ och svår att få kontakt med och att därför svaren verkar mer negativa än

¹ Materialen är bedömda av två olika bedömare.

de borde vara. Detsamma kan gälla intervjuarens anteckningar om hur hemintervjun avlöpt. I andra fall kan stora skillnader föreligga mellan pojken och föräldrarnas uppgifter som till synes verkar helt oförklarliga. I dessa fall har plusvariabeln kodats med "uppgift saknas". Ett medelvärde mellan det skalsteg som pojken uppgifter givit och det skalsteg som föräldrarnas uppgifter givit skulle även det kunna innebära en felaktig uppgift.

Bedömningen av plusvariablerna har alltså gjorts i två steg. Först har de uppgifter, varpå variabeln grundar sig, bedömts som mer eller mindre trovärdiga på grundval av intervjuarens uppgifter. Därpå har den slutgiltiga bedömningen gjorts. Plusvariablerna grundar sig alltså till stor del på subjektiv bedömning av hur den objektiva verkligheten ter sig.

Vid denna hopvägning av uppgifter från pojken och från hans föräldrar har i variabler av typ "konsekvens i uppfostran", "kontroll över kamrater och fritid" eller "fysisk bestraffning" i regel pojken uppgifter tillmätts ett större värde, eftersom de kan tänkas vara mindre anpassade till konventionens krav och därför mer trovärdiga.

Genom att man inte kunde nå alla familjer med en hemintervju har vi beträffande plusvariablerna ett bortfall av 14 B-fall och 4 K-fall, utgörande 9 och 8 % av respektive grupper (SOU 1971: 49, s. 102). Detta bortfall har drabbat enbart socialgrupp 3 i K-gruppen och fyra gånger så ofta socialgrupp 3 som 1-2 i B-gruppen. Dessutom har informationen från hemintervjun varit så ojämn och osäker att den i många fall inte kunnat utnyttjas för bedömning av en plusvariabel. Detta bortfall av hemintervjuer överhuvudtaget och dessutom av information i vissa variabler minskar betydligt värdet av plusvariablerna och manar till försiktighet i tolkningen av eventuella skillnader mellan dessa och pojken uppgifter.

Det har ansetts vara angeläget att belysa ej endast pojken aktuella situation vid undersökningstillfället utan även försöka ta reda på hur förhållandena varit under hans uppväxt. Det finns därför en mängd frågor i

huvudundersökningen om hur det var "förr, då Du var yngre". Man har dock inte gjort någon närmare tidsangivelse. "Förr" kan alltså innebära "för ett år sedan" likaväl som "för tio år sedan". Vad vi får veta är, om pojken låtit förstå att en förändring inträffat.

3.2 Informationens kvalitet

Intervjun ger vid en genomläsning en god beskrivning av pojken situation. För en utomstående bedömare har genomläsningen av de nästan 300 intervjuerna, genom pojkarnas generösa sätt att delge sina upplevelser och genom den mängd av uppgifter de givit, förmedlat en klar bild av dessa pojkars vardag, ute och hemma.

Intervjun har gett en bild av hur pojken själv uppfattar och framställer sin situation vid undersökningstillfället och så långt tillbaka som han kan minnas. Denna satsning på pojken egna upplevelser, attityder och sätt att uppfatta sin omgivning kan naturligtvis ge en snedviden bild av verkligheten. Det är dock i så fall denna snedvidna bild som är verklighet för honom och som därför är avgörande för hans sätt att vara och bete sig. Den subjektiva bilden kan dock kompletteras på vissa punkter av registerdata, med information från lärarintervjun samt information från intervjun med föräldrarna. Man kan på detta sätt mäta graden av överensstämmelse mellan pojken uppgifter och uppgifter från annat håll.

Informationens kvalitet är dock betydligt varierande i de olika intervjuerna, trots att man försökt göra informationen enhetlig genom att göra intervjun hårt strukturerad. Vissa pojkar svarar enstavigt eller med ett "vet inte". Andra verkar vara helt främmande för frågeställningarna och verkar aldrig ha reflekterat över vad de tycker eller känner. Detta gäller framför allt frågor om emotionella relationer i familjen. I några fall verkar även de emotionella uttrycksmedlen vara torftiga. En pojke svarar t. ex. att han tror att hans föräldrar tycker om varandra, men att han aldrig sett dem hålla om varandra

(däremot har han hört dem "skälla" på varandra). Torftigheten i svaren kan också bero på oförmåga eller brist på träning att uttrycka sig verbalt. På frågan "Gör ni något tillsammans Du och Din mamma?" svarar en ordkarg pojke: "Det är mycket, fast man inte riktigt vet vad man skall säga." Eftersom intervjuerna bedömts av en annan person än intervjuaren har man inte kunnat tillgodogöra sig den information som gester, minspel och tonfall kan ge. Bedömningarna har därför i sådana fall blivit osäkra och kanske felaktiga.² I andra intervjuer återigen har informationen varit god. Pojken har generöst delgivit sina upplevelser och känslor och ibland ganska okritiskt berättat om sig själv och om sin familj.

"It is sometimes pathetic to see how much reliance is placed on information derived from interviews which, at best, can produce a picture of the interviewee only at the moment of the interview, without showing anything about the crucial process of his whole development over a period of years." (Mannheim, 1965 s. 87).

Även om typen av data manar till försiktighet i tolkningen av resultaten, behöver vi dock inte vara så pessimistiska beträffande värdet av intervjuinformationen som Mannheim är. Mängder av information är faktaupplysningar, som rimligen inte nämnvärt påverkats av pojkens speciella situation just då. Follow-up-undersökningen har dessutom gett oss tillfälle att i någon mån följa "utvecklingsprocessen".

3.3 Tillförlitlighet

Intervjuuppgifternas reliabilitet och validitet låter sig knappast uttryckas i konventionella koefficienter. Det är dock värt att diskutera olika källor till mätfel och vad man gjort för att minska dessa.

Tillförlitligheten hos data kan negativt påverkas av mätfel, vilkas källor kan sökas

1. hos pojken själv
2. i interaktionen mellan pojken och intervjuaren
3. i feltolkningar av pojkens svar

4. i feltolkning av öppna svar och övrig information vid bedömningen av intervjuerna enligt variabeldefinitionerna

5. i utformningen av själva intervjuformuläret och variabeluppsättningen.

3.3.1 Felaktiga eller inkonsistenta uppgifter

I punkt 1 antyds att pojken mer eller mindre medvetet kan ge vilseledande information. Vi har redan nämnt en anledning till att intervjuerna inte alltid ger den information om pojkens situation som vi önskar. Torftigheten i uttrycksmedlen gör att vissa pojkar inte kan förmedla den verklighet i vilken de lever. Ovanan vid den sorts närgångna frågor som förekommer i intervjun, frågor som man tidigare inte funderat över, kan ha resulterat i osäkra svar eller i svar, som är socialt godtagbara men ej täcker verkligheten.

I några enstaka fall har svaren på intervjufrågorna varit förvillande och motsägelsefulla. Helhetsintrycket av intervjuerna är ändå att svaren är konsistenta och ger en hel och sammanhängande bild av hur pojken har det i hemmet, i skolan, på fritiden och bland kamraterna.

Några frågor om fakta återkommer på flera ställen i intervjun. Vi har t. ex. flera likartade frågor om kvällstider: när pojken skall komma hem, när han brukar komma hem och när kamraterna brukar skiljas på kvällen. Frågor om rökvanor återkommer på två olika ställen i intervjun. Pojkarna ger genomgående helt konsistenta svar på dessa frågor om faktiska förhållanden. I det fåtal fall, där pojken givit varierande uppgifter om kvällstider, säger han sig också vara mycket sällan ute om kvällarna. Det är naturligt att tro, att man då bestämmer gång från gång, när han skall komma hem. De pojkar, som är ute varje kväll, vet oftast exakt när de skall vara hemma. Kvällstider har tydligen ofta varit föremål för diskussion. På frågan när pojken började röka har svaren varit mer varierande. Var åttonde pojke som sagt sig

² Torftiga svar och osäkra informationer förekommer i 9 % av intervjuerna med B-pojkarna samt i 6 % av intervjuerna med K-pojkarna i huvud-us.

röka eller ha rökt har givit olika uppgifter om när han började. Skillnaden i tidsangivelserna är dock sällan mer än ett år och kan kanske förklaras av att pojkarna började röka för ett par år sedan, att själva starten var trevande och att de rökte sporadiskt i början.

Vi har även möjlighet att mäta överensstämmelsen mellan svar givna under intervjun och svar på enkäten om självdeklarerad brottslighet vid undersökningstillfället beträffande mopedkörning före 15-årsdagen.³ Tre B-pojkar säger i intervjun, att de inte kört moped, men deklarerar i enkäten, att de kört "mer än 3 gånger". Två B-pojkar säger i intervjun, att de kört moped, vilket de förnekar i enkäten. Av K-pojkarna säger en pojke i intervjun, att han inte kört moped, vilket han däremot medger i enkäten. Överensstämmelsen i uppgifterna är alltså mycket god, då man betänker att 84 % av B-pojkarna och 60 % av K-pojkarna uppger sig ha prövat att köra moped före 15-årsdagen både som svar på intervjufrågorna och i brottsenkäten.

Eftersom de flesta variabler är uppbyggda av ett flertal oftast triviala frågor är det knappast troligt att pojkarna kan ha genomskådat syftet med dem och genomgående medvetet förvanskat sanningen. Vad man däremot kan förmoda (och som intervjuaren ibland påpekat) är att vissa pojkar förskönat och förgyllt sin verklighet. Intervjuanteckningar om sådana tendenser hos pojken har dock gällt brottspojkar, vilkas omgivning reagerat kraftigt på polisingripandet (5 fall). Pojken har lärt sig den läxa som predikats för honom och den avspeglar sig i svar på frågor om kamratkriminalitet, fritidssysselsättningar o. d.

3.3.2 Extern validering av pojkens uppgifter

Pojkens uppgifter om debutbrottet och polisrapporten om samma brott överensstämmer i alla väsentliga delar. Jämför man brottskamraternas olika versioner av händelseförloppet är variationerna små och förklarliga. I uppgifterna om vem som var initiativtagaren och om vem som varit mest delaktig

i brottet kan man märka en tendens att skylla ifrån sig. Dessa uppgifter har därför ej ansetts reliabla och har ej bearbetats.

I huvudundersökningen frågar man om hur länge familjen bott på sin nuvarande adress och hur många gånger pojken flyttat. I mantalsuppgifterna har vi även information om hur många gånger pojken flyttat efter sin födelse. Mantalsuppgifterna har i detta avseende visat sig vara osäkra. Vid närmare studium har för vissa personer antalet flyttningar visat sig vara fler än vad som uppgivits i mantalsblanketten. Om pojken uppger fler flyttningar, bör man alltså ej förvåna sig. I en del fall – 3 K-fall och 8 B-fall – har pojken uppgivit färre antal flyttningar än mantalsuppgifterna visar. I samtliga dessa fall har flyttningarna skett före skolåldern och i de flesta fall i tidig småbarnsålder. Dessa tidiga flyttningar har pojkarna tydligen glömt eller kanske ej ens vetat om.

I intervjun med pojken frågar man om skolskolk på två ställen: i samband med försök att få information om föräldrarnas krav på skolgång, utbildning m. m. och i samband med frågor om hur pojken fungerar i skolan. För flertalet pojkar har vi även betyg för hela eller delar av pojkarnas skolgång. Vi har alltså möjlighet att kontrollera om betygsuppgifter om frånvaro utan giltigt förfall av pojken deklarerats som skolk i intervjun.

Av de 116 pojkarna (av 287 intensivundersökta) med någon anteckning om frånvaro utan giltigt förfall på betygen från klass 3 till undersökningstillfället har endast åtta pojkar förnekat att de skolkat. För fyra K-pojkar gäller frånvaron enstaka lektioner, för fyra B-pojkar är det fråga om en till tre dagars frånvaro utan giltigt förfall. För ytterligare 10 pojkar (7 B-fall och 3 K-fall) är uppgiften om *när* man började skolka felaktig. Man har glömt bort att man skolkade (eller var borta från skolan utan lov) i trean, fyran eller femman. Alla dessa 10 pojkar är 14 år gamla eller mer vid us-tillfället och har alla erkänt att de skolkat vid senare tillfällen.

³ Endast huvud.-us.

Bristande överensstämmelse mellan uppgifterna om frånvaro utan giltigt förfall för enstaka lektioner eller dagar och pojakens uppgifter om skolskolk kan bero på att denna frånvaro inte var skolk i vedertagen mening, att han hade fått lov hemifrån eller att han själv inte uppfattat frånvaron som skolk.

3.3.3 Samstämmighet mellan syskon

I huvudundersökningens B-grupp har vi fem syskonpar, som ensamma eller tillsammans med andra pojkar "åkt fast för polisen".⁴ En jämförelse mellan syskonens intervjuvar ger en fin illustration till intervjumetodens styrka och svaghet. Vi kan se hur olika familjesituationen kan te sig för två syskon i samma familj, hur olika samspelet mellan syskon och deras föräldrar kan vara. Föräldrar och barn påverkar varandra ömsesidigt och på olika sätt. Konsekvens i uppfostran, god kontroll av kamrater och lagom höga krav kan bli en naturlig följd av en pojkes samspel med sina föräldrar, medan samspelet mellan samma föräldrar och pojakens broder resulterar i resignerat låga krav, inkonsekventa reaktioner ("låt gå" blandat med starka reaktioner på överträdelse samt aga) och dålig kontroll av kamrater och fritid, därför att denne broder inte låter sina föräldrar veta vad han gör eller var han är.

Intervjumetoden innebär att man är hänvisad till pojken som förmedlare av informationen. Ovilja eller ännu oftare oförmåga att delge intervjuaren sina åsikter, känslor och allmänna upplysningar kan helt snedvrída skattningen av vissa variabler. Detta kan vara fallet beträffande variabler som försöker mäta emotionella relationer lika väl som t. ex. variabeln kulturell standard. Det är nödvändigt att man håller i minnet att det är en ung pojke som lämnat de uppgifter som variablerna bostadsstandard, materiell och kulturell standard, familjens alkoholvanor m. fl. baserar sig på. Det är i och för sig viktigt att få reda på pojakens upplevelser av dessa förhållanden, men det är nödvändigt att de kompletteras med hårddata av typ

mantalsuppgifter, taxeringsuppgifter osv. En pojke "glömmer" t. ex. helt att fadern tagit studentexamen, att man har många böcker hemma, älskar att lyssna på "fin musik, Mozart och så" samt gärna ser TV-teater, vilket brodern vältaligt berättar om. Man kan också se hur en pojkes positiva erfarenheter i hemmet och positiva hållning "smittar av sig" på hans sätt att tala om rent objektiva förhållanden som ekonomi, faderns alkoholvanor osv. som hans broder med mer negativa erfarenheter ger en helt annan bild av.

Några exempel får belysa de ovan nämnda förhållandena.

Bröderna nr 144 och 145

Pojkarna är tolv år och fjorton år gamla. Fadern lämnade hemmet för 6 år sen. De har två yngre bröder. Pojkarna har tillsammans med 4 andra blivit tagna på bar gärning vid ett inbrott i en järnvägsvagn.

Modern har inget förvärvsarbete och båda bröderna antyder, att man har svårt att få pengarna att räcka till och att barnbidraget oftast går åt till mat.

Den äldre brodern svarar enstavigt och undvikande (intervjuaren upplever honom som desillusionerad). Han kan inte alls säga något om, på vilket sätt han tycker att hans mamma är bra eller vad han retar sig på. Han får aldrig stryk men heller aldrig beröm. Hans mamma kramar aldrig om honom.

Den yngre brodern är pratsam och verkar ha ett mer öppet förhållande till modern. Han får stryk ibland, någon gång med matpiskare, men får även kramar och beröm då han "städade alla rummen". Då moderns alkoholvanor tas upp svarar han öppet och frankt att hon brukar dricka rödvin om kvällarna. Han retar sig på att hon brukar

⁴ Att vissa brottspojkar varit syskon har ställt till med en del oreda, därför att vissa observationer (om hem och familj) inte blir oberoende. I de fall, där variabeln gällt en faktisk gemensam verklighet (t. ex. kriminalitet hos fadern, antal flyttningar), har en ur varje syskonpar slumpats bort. I andra variabler, som beskriver pojakens uppfattning om faktiska företeelser, har detta inte ansetts nödvändigt.

dricka och skall själv dricka mindre som vuxen, ”man blir bara full”.

Hematmosfären är för den äldre brodern kylig och likgiltig, för den yngre betydligt mänskligare. Moderns alkoholvanor bedöms dock som betydligt gravare genom den information man fått från den yngre brodern. Överdriver han i sin pratsamhet?

Bröderna nr 169 och 170

Pojkarna, tretton resp. fjorton och ett halvt år gamla, åkte fast för att de ”tagit” en automat. De bröt upp den med hjälp av en kofot, tidigare använd vid kojbygge, och stal cigaretter, ”fast vi röker ju inte förstås”. De skulle ge bort cigaretterna till andra pojkar (båda är rädda för att bli uteslutna ur kamratkretsen).

Fadern är stenhuggare, modern städar. De har fem barn, varav 169 och 170 är de yngsta.

Familjen äger en trerumsvilla men har i övrigt dålig ekonomi. Man har svårt att få pengarna att räcka till kvarskatt och mat. Pojkarna får vara utan veckopeng – ”dom har för lite pengar”. TV-apparaten har modern ”skurat ihop till på byggen”. Om modern ”är hygglig mot mig, så får jag gå på bio”. Då ger fadern henne ”en tia till”.

Föräldrarna gillar inte TV- eller radioprogram ”där dom bara pratar” eller ”konserter där dom slår med pinne å så där”.

Den yngste brodern (Y) är faderns kelgris. Han går med fadern i skogen och tittar på växter och djur ”nästan varje söndag” eller får åka ut tillsammans med honom i båten. Pojken ser ljust på tillvaron. Han tycker inte fadern är borta så mycket ”nu längre”. Föräldrarna går på ”sångkör”, man ”snackar”, spelar schack, andra spel och kort tillsammans hemma.

Y berättar att fadern ofta drack renat förr, att han då ofta blev berusad och ”konstig – skall bryta arm och retas” men att han nu är nykter och det går ”rätt bra”. Han gillar sin far, ”vi kommer bra överens” och är medveten om att fadern föredrar honom framför brodern. Han uppskattar

även sin mamma, tycker hon är hygglig, ljuger inte för henne för att inte göra henne ledsen. Hon är ”snäll och sköter om mig. Hon är aldrig orättvis.”

Den äldre brodern (Ä) är faderns strykpojke. Han berättar: ”Förr var pappa borta flera kvällar i veckan och kom hem döfull. Då vart det ju gräl mellan honom och mamma. En gång fick han en butelj i huvet av mamma. Han ville slåss då. Men mest ger han sig på mig. Han lägger sig på mig – världens råsopar! Jag har alltid fått spö. Det är boxning alltså, med knutna nävar i ansiktet. Mest på skoj, men han slår ju hårt som bara den. Han sätter sig på en, så att man tappar luften. Han sitter och skrattar – det är inget skoj. Då säger mamma: Varför skall du alltid gå på han för? Varför kan du inte gå på nån annan?” Ä finner en fristad hos modern. ”Hon är hyggligast.” Hennes uppfostringsmetoder ger han högsta betyget. ”Hon går lätt att prata med.” Henne spelar han ”karriär” med, då brodern är ute med sin pappa.

Trots att fadern behandlar honom illa kämpar Ä för att vinna hans ynnest. Fadern gillar skjutning, och Ä trotsar sin rädsla för honom och övar olovandes att skjuta med luftgevär och ”dra pistor” för att bli uppskattad som prickskytt. Han vill bli polis. ”Dom får hantera en revolver. Dom får ju inte dra den längre, men det är ju roligt att ha en.”

I jämförelse med brodern ger Ä en dyster bild av familjelivet. Han kan inte komma på något som föräldrarna gör tillsammans och nämner endast TV-tittning som gemensam sysselsättning för familjen.

I hemintervjun bekräftar mamman Ä:s olyckliga roll som faderns strykpojke.

Bröderna 068 och 173

Pojkarna, elva resp. tolv år gamla, hade blivit ombedda att stå vakt medan en äldre pojke tog sig in i en lägenhet genom ett badrumsfönster och ”plockade till sig pengar”, som man köpte gott för och använde till ett Skansenbesök. Fadern, som är tekniker och

”tjänar bra med pengar”, är född i Estland. Modern, som är hemmafru, är finska. Pojkarna har en yngre bror.

Båda pojkarna är eniga om att föräldrarna kräver lydnad. Ä: ”Det är inte lönt att opponera sig.” Y: ”De vill att man skall lyda. Dom andra gör inte så mycket som mamorna säger.”

Den äldre brodern (Ä) är deprimerad, enligt intervjuaren. Han är illa berörd av frågorna om inbrottet, svarar ofta ”vet inte” och ”glömmet” bort att berätta att pappan har tagit studenten, att man har många böcker hemma, älskar klassisk musik och gärna ser TV-teater, vilket vi får veta av den mer meddelsamme brodern. Förhållandet till fadern är skräckfyllt. Ä ”törs inte ljuga för honom – han är så arg”. Pappan får också lägre betyg som fostrare, därför att han blir så arg och ”är för *hård*” (sagt med övertygelse enligt intervjuaren), ”han bråkar med mig nästan jämt” och föredrar den yngre brodern. Det är bättre då fadern är borta än då han är hemma, ”han bryr sig nästan för mycket om vad jag gör”. Mamman är ”bussigare”, hon är inte så sträng och håller lite mer på Ä. ”Hon skäller nästan aldrig.” Ä finner det svårt att säga på vad sätt hon visar att hon tycker om honom, ”vet inte riktigt – det syns på henne”. Den yngre brodern svarar självklart: ”Hon är glad och kramar om mig.”

Y upplever inte fadersdominansen så starkt och förefaller mindre kuvad än brodern. Han är inte rädd, han ”brukar säga hur saker är”. Båda föräldrarna har lika mycket att säga till om enligt honom, båda får A i betyg som uppfostrare, ingen av föräldrarna föredrar det ena barnet framför det andra. Y gillar sin pappa ”han är snäll”, ”han kramar om mig ofta”, Y vill gärna ”tjäna pengar som honom”. Det är trivsammare när fadern ej jobbar över utan är hemma.

Den auktoritära uppfostran med kadaverdisciplin, som tillämpas i denna familj, har knäckt den äldre sonen. Den yngre har med sin större mjukhet böjt sig. I hemintervjun bekräftar föräldrarna pojkarnas beskrivning av uppfostran och säger: ”Vi är mycket hårda.”

Pojkarna, tretton och ett halvt respektive elva år gamla, blev upptäckta i samband med ett inbrott i ett färghandelslager. En kamrat slog sönder en fönsterruta. Senare återvände pojkarna, tog sig in och stal två par solglasögon.

Syskonskaran består av fem bröder, varav Ä är äldst och Y är mellanbarn. Fadern är droskchaufför, modern hemmafru.

Med undantag av att Ä uppfattar modern som släpphänt och lättare att övertala, medan Y upplever henne som strängare än fadern, ger pojkarna en enstämmig bild av familjen.

Hemmet är ett ställe där man äter och sover. Sällan eller aldrig gör man något tillsammans. Pojkarna är ute hela kvällarna och man är inte så noga med kvällstiderna. Om de kommer hem *för* sent frågar föräldrarna var de varit, ”dom tror att man hittar på något”, ”det kan hända något – nåt mord eller man kan komma hem sönderslagen”. På söndagarna ”sover man länge och äter frukost. Sen får vi knalla ut. Middag kl. 6. Se'n knallar vi ut igen.”

Hela familjen verkar vara asocialt orienterad. Man talar ofta om ”inbrott”, ”sattig”, och ”grejer man gör”. Föräldrarnas önskemål om fritidsverksamhet inskränker sig till en önskan om att de ”håller sig borta från inbrott”. Tillsynen har varit minimal, men när ”tanter och farbröder kom upp och sa att jag gjort det och det (slagit sönder lampor, skjutit slangbella i ändan på någon t. ex.)” så vankades ”örfilar och smäll på baken”. Detta hände ”var dag förr”. Nu blir det ”bara om hon skulle bli på dåligt humör”, ”inbrottet brydde hon sig inte om”. Modern verkar att ha gett upp, ”hon frågar inte om något”, ”henne gör det inget att tala om saker för”, ”hon låter pappa ta hand om det”. Men fadern försöker ta itu med sina söner. ”Nu vill han veta, för att hjälpa till att reda upp.” Den yngre brodern ljuger dock ofta för honom ”för att han inte skall få veta nåt. Då skulle han snacka. Han håller på i timmar.”

Båda pojkarna röker sen flera år tillbaka, de, har skolkat, "fick byta skola av den anledningen", samt smygdricker renat tillsammans med kamraterna. Det är kanske inte underligt att pappan enligt båda bröderna kelar mest med "lillbrorsan, som är duktigast, tycker pappa". Föräldrarnas relationer till varandra är varma. De har dock helt tappat taget om sina söner. Fadern kämpar ännu för att få något grepp om dem, men modern är resignerad.

Bröderna 103 och 104

Pojkarna, tretton och fjorton år gamla, har stulit sprit ur ett olåst skåp i en trappuppgång. "Vi skulle upp med ett brev som kommit fel. Min bror kom åt ett skåp som gick upp – vi tog en chokladask och sprang. Sen gick vi dit flera gånger och tog flaskor med konjak och sålde till kompisarna." Pojkarna är äldst i en stor syskonskara av fyra bröder och två systrar. Fadern är chaufför, modern städar ibland om kvällarna. Familjen bor i en omodern fyrarums-lägenhet och har "två karlar" inneboende.

Av båda intervjuerna framgår att föräldrarnas relationer till varandra är varma. Pojkarna har "inte sett dem osams någon gång" och de kramar ofta om varandra. Några gemensamma fritidsintressen har de inte för "det är ju så fullt av ungar". Båda pojkarna har som små vistats på barnhem av miljöskäl. Den äldre pojken är just hemkommen från en fyra år lång fosterhemsvistelse. Alla syskonen står under övervakning från bvn.

Den äldre pojken har sparat ur och verkar att acceptera att han är omöjlig. Han larvar sig och springer omkring som "här kommer jag". Han förstår att föräldrarna gett upp, "de tycker det är meningslöst" att säga något om rökning och mopedkörning. Han skall vara inne klockan nio på kvällen så att han "inte gör nåt inbrott". Den yngre brodern skall vara inne vid samma tid "för man skall ligga och sova då". Han säger att han "inte får åka moped" och att föräldrarna "helst inte vill" att han skall röka. Han

har tagit alla förmaningar ad notam och verkar helt inställd på att försöka leva efter dem. Han ger föräldrarna höga betyg som fostrare. Den äldre brodern som varit i fosterhem med fastare regler tycker att hans föräldrar borde vara "strängare". Det skall han själv vara mot sina barn.

Båda pojkarna beskriver sina föräldrar som "snälla", men det framgår att föräldrarna har bekymmer med sina pojkar. Systemen däremot "är snäll – hon lyder – henne kan dom lita på".

3.3.4 Kommunikationsvårigheter

För att undvika fel beroende på dålig kommunikation (punkt 2, 3 och 4 ovan) har man valt vana och skickliga intervjuare. Intervjuerna (av huvud-us-pojkarna) har noterat om de haft svårighet att få kontakt med pojken, om han verkat ge endast socialt godtagbara svar som inte känns helt sanningenliga, om pojken verkat rädd och blyg eller om han verkar överdriva sin busaktighet. Dessa anteckningar har naturligtvis påverkat bedömarens så att hon t. ex. blivit mer känslig för nyanserna i svaren från en blyg och rädd pojke. I de fall där intervjuaren haft svårt att få kontakt med pojken har uppgifterna från föräldrarna i hemintervjun fått större tyngd än pojkens egna osäkra uppgifter vid bedömningen av den kompletterande variabel, där man försökt fånga en "objektiv" verklighet.

Feltolkningar beroende på att intervjun inte utförts av samma person som gjort bedömningarna av de enskilda variabelerna har redan diskuterats. Bedömarens egna personliga fördomar och värderingar kan ha färgat bedömningarna, trots försök att definiera skalstegen väl. Vad som uppfattas som graverande är i oerhört hög grad en fråga om värderingar och egna erfarenheter (jfr Elmhorn, bil. 1 s. 219). Vetskapen om vilka pojkar som var brotts- respektive kontrollfall kan även ha påverkat bedömarens. Båda bedömarena har dock varit medvetna om denna frestelse och aktivt bemödat sig om att inte låta vetskapen inverka på bedömningarna.

3.3.5 Instrumentets mätsäkerhet

Intervjuformuläret är konstruerat för att ge så vitt möjligt fullständig information om pojkens leverne. Av naturliga skäl måste viss information endast bli ytlig, eftersom intervjun annars skulle bli alltför lång och tröttsam. Knappheten i frågeunderlaget är dock i några fall så stor att en bedömning av vissa variabler inte låter sig göras annat än under mycket osäkra förhållanden. Detta är fallet beträffande föräldrarnas och pojkens sociala ambitionsnivå, faders- eller modersdominans, popularitet bland kamrater i skolan och hemma, status bland kamraterna och i viss mån skolanpassning, som kommit att mäta enbart pojkens förmåga att motsvara skolans krav och ej tar hänsyn till hans egen upplevelse av trivsel och förmåga att klara av skoluppgifterna. Frågorna som avser att ge upplysning om konsekvens i uppfostran har i de flesta fall inte fungerat så bra. Denna viktiga variabel har därför låg mätsäkerhet.

Knapphet i frågeunderlaget kan vara en orsak till osäkerhet i bedömningen. Å andra sidan kan ett alltför stort informationsflöde också vålla osäkerhet. Variablerna "omsorg" och "kontroll över kamrater och fritid" bygger på 20 resp. 49 frågor. Frågorna till dessa variabler berör mycket olika situationer och det händer ofta, att man får motstridiga svar, dvs. föräldrarna är mycket noga med vissa saker men inte med andra. Bedömaren har därför upplevt en osäkerhet beroende på svårigheten att hålla all information i minnet. Är informationen så stor, kan bedömaren lätt influeras av att intervjupersonen är talför i ett visst avseende, medan den faktiska upplysningen, som endast ger sig tillkänna som förkryssningar av de fasta svarsalternativen, inte kommer till sin rätt.

En variabels mätsäkerhet ökar om den är endimensionell och entydig, om den är systematiskt uppbyggd av delvariabler (vars mätsäkerhet kan vara diskutabla en och en, men tillsammans ger grund för en säker differentierad bedömning), om skalstegen är tydligt definierade och ändpunkterna beskrivna eller exemplifierade, om skalans änd-

punkter inte är för extrema åt något håll eller åt båda hållen och om bedömaren upplever säkerhet vid bedömningen (jfr Adebäck, 1969, del I). Enligt dessa kriterier på mätsäkerhet är variabelskalorna i den sociologiska intervjun av skiftande karaktär. Mätsäkerheten är stor i alla huvudvariabler, som ligger högst i variabelhierarkien. Bedömaren har här även upplevt en subjektiv säkerhet i sin skattning. Enskilda undervariablers mätsäkerhet kommer att diskuteras i samband med resultatredovisningen.

Enligt de ursprungliga variabeldefinitionerna var variabelernas ändpunkter mycket extrema (bil. 1). Bedömaren upplevde då en stor osäkerhet om vilka förhållanden som kunde tänkas kvalificera till högsta eller lägsta skalsteget. Detta hade till följd, att hela skalan inte utnyttjades. Denna svårighet avhjälpes genom att ändpunkterna tydligare definierades och exemplifierades.

3.4 Interbedömarreliabilitet

Femton intervjuer med brottspojkar och femton intervjuer med kontrollpojkar i huvudundersökningen har bedömts av två bedömare,⁵ varvid man kunnat beräkna interbedömarreliabiliteten. Jämförelsen har skett i 38 viktiga och sammanfattande variabler från alla avsnitten i intervjun med tyngdpunkt på variabler, som beskriver hemmiljön och kamratmiljön. Överensstämmelsen har visat sig vara ganska god. Endast i 5 % av de 1 040 bedömningarna är avvikelsen mellan de båda bedömarena mer än ett skalsteg i en femgradig skala. I bedömningen av B-fallen är överensstämmelsen bäst. I 67 % har samma skalsteg använts. Motsvarande andel av skattningarna av K-fallen är 63 % (tabell 3.1). Samstämmigheten varierar dock betydligt mellan variablerna. I några variabler är överensstämmelsen mycket låg (kontaktspridning, medlemskonstans i gruppen, beroende av kamratnormer, kamratförhållanden), vilket tyder på att variabeldefinitionerna inte varit tillräckligt tydligt utörda. I fem

⁵ Kerstin Elmhörn och Birgitta Olsson

variabler (relation far—son, relation mor—son, relation föräldrar—son, emotionellt hemklimat, föräldrarnas sociala ambitionsnivå) har den ena bedömaren⁶ systematiskt bedömt mer positivt, framför allt gäller detta för K-fallen. Av tabell 3.1 framgår denna förskjutning åt det positiva hållet, speciellt för K-fallen.

Tabell 3.1 Differensen mellan två bedömare i 38 variabler och av 30 individer

Avsteg antal skalsteg	B-fall	K-fall	Summa
- 3	1	3	4
- 2	7	10	17
- 1	67	56	123
0	347	328	675
+ 1	83	112	195
+ 2	13	10	23
+ 3	2	1	3
Summa	520	520	1 040

Samstämmigheten varierar också mellan olika individer. Fyra B-fall har bedömts olika i mer än 1/3 av skattningarna (3 av dessa mer positivt av K.E.) mot 8 K-fall (varav alla bedömts mer positivt av K.E.). Den mer positiva bedömningen av K-fallen för den dåvarande undersökningsledaren har av henne själv tolkats som en tendens att skatta i hypotesernas riktning trots försök till objektivitet. I det hela kan sägas att avvikelserna oftast går åt båda håll, så att i vissa fall en variabel bedömts som mer positiv, i andra som mer negativ i jämförelsen mellan bedömarena.

3.5 Sammanfattning

Den socialpsykologiska intervjun sträcker sig över vida områden: hemmiljö, skolsituation, kamratrelationer, fritidssysselsättningar, alkohol- och rökvanor samt inställning till religiösa seder och bruk. Intervjun är hårt strukturerad. Frågeschemats utformning i provundersökningen har omarbetats och reviderats i huvudundersökningen. I provundersökningen finns fasta svarsalternativ. I

huvudundersökningen förekommer även öppna frågor. I denna har även tillkommit möjligheter till uppskattning av förändring i tiden samt möjligheter till jämförelse med föräldrarnas uppgifter vid hemintervjun. Variabeluppsättningen är för övrigt lika i de båda undersökningarna. Den är hierarkiskt ordnad med delvariabler och på dessa uppbyggda huvudvariabler.

Trots att intervjun är hårt strukturerad har informationens kvalitet blivit ojäm, beroende på vissa pojkers oförmåga till introspektion, på verbal torftighet eller ovana vid frågeställningarna. Då intervjuerna oftast bedömts av en annan person än den som gjort dem, har viktig information (gester, minspel, tonfall) gått förlorad. Trots detta ger intervjuerna en god bild av de intervjuade pojkarnas vardag, hemma, i skolan och bland kamraterna.

Tillförlitligheten i de lämnade uppgifterna verkar, med de informella mått vi haft tillgång till, vara god. Pojkarna ger i de flesta fallen konsistenta svar. Man har sällan fått motsägelsefulla uppgifter.

Möjlighet till extern validering och att mäta konsistens i sättet att svara är begränsad till uppgifter om yttre förhållanden. Vid jämförelser mellan pojkens uppgifter och uppgifter från polis, mantalsverk och skolbetyg, om brottssituationen, antal flyttningar och förekomst av skolk visar sig pojkarnas uppgifter i de flesta fallen vara trovärdiga. Uppgifterna blir osäkrare ju längre tillbaka i tiden de sträcker sig.

Intervjumetodens styrka när det gäller att beskriva den inre verkligheten framträder tydligt vid intervjuerna av de fem brödraparen. Trots likartad yttre miljö kan hem- och familjesituationen te sig enormt olika för olika syskon. Jämförelsen mellan syskonens uppgifter röjer också intervjumetodens svaghet. Man är, såvitt gäller rent yttre förhållanden såsom kulturell och materiell standard, hänvisad till en ung pojkes uppgifter. En talför pojke kan livligt beskriva hur besvärligt man har att få pengarna att räcka, medan

⁶ Kerstin Elmhorn

en deprimerad och/eller tystlåten pojke svarar "nej" eller "vet inte" på frågan om man har svårt att få pengarna att räcka. En positiv hållning hos en pojke gör att han kommer ihåg allt möjligt roligt, medan hans olycklige bror endast minns det som är dystert eller förnedrande. Har sedan föräldrarna ytterligare en version av hurdana förhållandena är, undrar man vad som är sanning. Uppgifterna i hela intervjun är alltså färgade av pojken själv och representerar verkligheten som *han* upplever den. Bilden av denna verklighet bör kompletteras av hårddata av typ registeruppgifter.

Tillförlitligheten i *bedömningarna* är svårare att mäta. Svaren på vissa frågor har ej gett den information som åsyftats och som krävs för en säker variabelbedömning. Andra variabler har varit diffust definierade från början. Både magert underlag och diffusa variabeldefinitioner resulterar i irreliabla variabelbedömningar. Genom variabeluppsättningens hierarkiska uppbyggnad ger variabler av sammanfattande karaktär (som är uppbyggda av flera underliggande variabler) troligen en god mätsäkerhet. Bedömarens subjektiva känsla av säkerhet i bedömningen av dessa variabler har varit stor.

Interbedömarreliabiliteten mellan två bedömare har visat sig vara relativt god.

4.1 *Enkät om självdeklarerade brott*

4.1.1 Enkätens utformning

Vid undersökningstillfället fick pojkarna i huvudundersökningen besvara en enkät om olika brott och förseelser, som de kunde tänkas ha gjort (bil. 2). Enkäten innehåller i stort sett samma frågor om brott som den enkät, som ingick i skolundersökningen (Elmhorn, SOU 1969: 1). Följande frågor, som ingick i skolundersökningen, saknas: Har Du slaktat moped eller cykel? Fått ut pengar genom försäkringsbedrägeri? Anlagt eld, som varit eller kunnat bli farlig? Frågorna om cykel- och mopedlån (nr 15 och 17) och om mopedkörning (nr 6) har tillkommit. Inbrott, som i skolundersökningen täcktes av två frågor, har utökats med ytterligare två frågor (nr 19 och 21). Tagit saker eller pengar i affär eller från någon? har delats upp i två frågor (nr 11 och 12).

Trots olikheterna i formulären har skolundersökningen ansetts kunna användas som jämförelsematerial vid indelning av individerna i ett åldersrelaterat kriminalitetsindex (Elmhorn, 1964). På grundval av svaren på enkätfrågorna har för varje individ uträknats hans kriminalitetspoäng efter samma system som använts i skolundersökningen (se Elmhorn, 1969 s. 25). Han har därefter jämförts med det normalmaterial i samma ålder som skolundersökningen erbjuder och tilldelats en indexpoäng i en 5-gradig skala beroende

på om hans poäng ligger under 20:e, 40:e, 60:e, 80:e percentilen eller över den 80:e percentilen. Indexpoäng 1 betyder att han inte begått fler förseelser än de 20 % minst brottsbelastade och indexpoäng 5 att han har lika hög brottsbelastning som de 20 % mest belastade pojkarna i samma ålder i skolundersökningen.

Fördelningarna av kriminalitetspoäng i skolundersökningens olika åldersgrupper är starkt positivt sneda. Ett enda brott (t. ex. debutbrottet hos polisen) innebär därför en kraftig förskjutning av brottspojkarnas indexpoäng (se fig. 4.1).

Situationen då enkäten besvarades var ganska olika för pojkarna i skolundersökningen, brottspojkarna och kontrollpojkarna. Skolundersökningspojkarna fick besvara sin enkät i skolsalen och helt anonymt. Brottspojkarna besvarade enkäten i en paus i intervjun efter det att man öppet och helt utan moraliska aspekter talat om det brott, som de åkt fast för. För kontrollfallen var saken i ett annat läge. I deras fall hade man tidigare inte talat om brott. Skillnaden mellan brottsbelastningen hos elever, som besvarat enkäten anonymt, och elever, som lämnat namnuppgift i skolundersökningen, var signifikant på 1 %-nivån (Elmhorn, SOU 1969: 1 s. 79). Skillnaden beror troligen på att de elever, som lämnat sina namn, inte haft mod att markera de allra mest graverande och poänggivande brottstyperna (SOU

1969: 1, s. 83).

De intensivundersökta brottspojkarne hade inte mycket att förlora eller att dölja, vilket däremot kontrollpojkarne hade. Det är därför troligt, att brottspojkarne svarat sanningsenligt, medan man kan ifrågasätta riktigheten i kontrollpojkarne uppgifter. I ett fall framkom vid hembesöket och samtalet med fadern, att en pojke snattat i en affär (ej polisanmält), något som pojken inte vidgått i svaren på enkäten. Kontrollgruppen har betydligt fler individer med låg brottsbelastning än skolundersökningsgrupperna.

Enkätfrågorna kan ses som ett sample av tänkbara brott ur ett stort antal möjliga sådana. I de fall, där pojkarne begått brott som inte tagits upp i enkäten, kan därför brottspoäng och sammanlagd kriminalitetspoäng bli missvisande (jfr kap. 6.4). Ett fall får belysa detta dilemma. En grupp pojkar, varav två deltar i undersökningen, har enligt polisrapporten under en längre tid sysselsatt sig med att "låna" båtar (5 st.) och stjäla båtmotorer (6 st.) och i vissa fall sälja dessa till andra båtintresserade pojkar. Det finns i enkäten inte någon fråga, som kan innefatta dessa stölder. Den ene av pojkarne (15 år) har deklarerat ett stort antal andra brott och erhållit kriminalitetsindex 5. För hans del skulle alltså dessa odeklarerade brott inte innebära någon indexändring. Den andre (12 år), som spelade en drivande och initiativtagande roll och som deltog i de flesta brotten, skulle om han deklarerat båt- och motorstölderna flyttas från kriminalitetsindex 3 till kriminalitetsindex 5. Här finns alltså en felkälla, vars storlek man är okunnig om. Det måste dock poängteras, att de flesta brott som vi haft möjlighet att kontrollera, är av den vanliga typ, som finns upptagen i enkäten.

4.1.2 Kriminalitetsindex för brotts- och kontrollgrupp

Hypotes

Mellan 5 och 10 %¹ av en pojkepopulation hamnar i polisens register. Tidigare under-

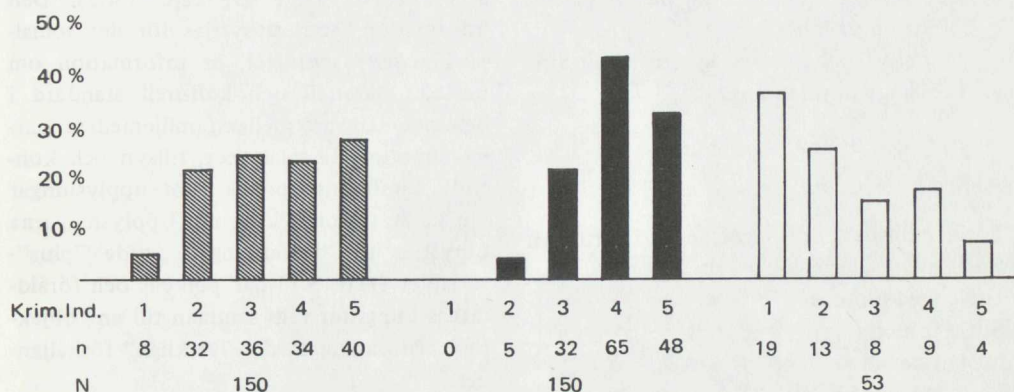
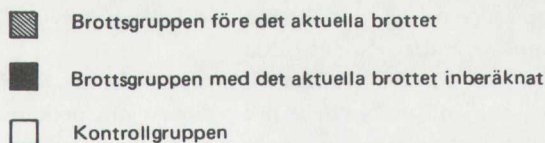
sökningar (Elmhorn, 1969; Olofsson, 1971a) har visat att de polisanmälda i genomsnitt har en högre brottsbelastning än övriga pojkar. Både den registrerade och den självdeklarerade brottsligheten ökar fram till 14-årsåldern för att sedan långsamt avta. Ökningen sker i en brant stigning vid åldern 13-14 år. Man kan anta, att de pojkar som hamnar i polisens register i åldern 11-13 år, då brottsligt beteende ännu inte är så vanligt, är jämförelsevis högt brottsligt aktiva. I åldern 14-15 år, då brottsliga aktiviteter är vanliga och i stor utsträckning verkar ingå i pojkarne umgängesvanor, kan man förvänta sig lägre brottsbelastning och också mindre skillnad i jämförelse med kontrollgruppen.

Resultat

Sambandet mellan en första förekomst i polisens register (B- respektive K-gruppstillhörighet) och självdeklarerad brottslighet² är hög (fig. 4: 1). Det kriminalitetsindex som utarbetats skiljer signifikant mellan brotts- och kontrollgruppen (teckentest $p < 0,005$, t-test $p < 0,001$). Pojkarne i brottsgruppen har enligt egna uppgifter begått betydligt fler brott än pojkarne i kontrollgruppen. Det bör dock påpekas att kontrollgruppen har en något lägre brottsbelastning än skolpojkar i allmänhet (fördelningen av indexpoäng är negativt sned). Detta kan ha samband med att kontrollpojkarne inte fick svara anonymt. Skillnaden mellan B- och K-fall kan härigenom ha blivit mer accentuerad än vad den i realiteten är. Figur 4: 1 visar tydligt hur känsligt kriminalitetsindexet är. Ett enda brott per person (debutbrottet) kan totalt förändra fördelningen. Detta måste medföra att felmätningen kan bli stor i de fall då en pojke "glömt" att kryssa för ett brott som han gjort eller om de brott en pojke begått inte täcks av enkätfrågorna.

¹ 7 % av 506 11-14-åringar i Stockholm (Elmhorn, 1969) samt 14 % av 486 16-åringar i Örebro (Olofsson, 1971a) har registrerats för brott hos polisen.

² Endast huvudundersökningen

Figur 4:1 Fördelning av kriminalitetspoäng. Procent.

Skillnaden är störst mellan B- och K-pojkar i åldern 11–13 år. De unga debutanterna har en hög genomsnittlig kriminalitetspoäng, men de unga kontrollpojkar har en i förhållande till normalpopulationen i denna åldersklass synnerligen låg kriminalitetspoäng (tabell 4.1). Skillnaden mellan B- och K-pojkar är större i hel familj än i splittrad, i huvudsak beroende på brottspojkaras höga kriminalitetspoäng i hela familjer bland de unga debutanterna 11–13 år ($M=4,29$).

Tabell 4.1 Kriminalitetsindex för brotts- och kontrollfall i huvudundersökningen. Medeltal³

	Soc.gr. 1–2		Soc.gr. 3	
Hel familj	B 4,1 *	K 2,2	B 4,1 *	K 2,3
Splittrad familj	B 4,0 *	K 2,7	B 4,0 *	K 2,5
Totalt				B 4,0 *
				K 2,4
Ålder 11–13 år	B 4,2 *	K 2,0		
Ålder 14–15 år	B 3,9 *	K 2,7		

* Signifikanta skillnader.

4.2 Intresseformulär

För belysning av pojkaras intresseinriktning har pojkar i huvudundersökningen i samband med intervjun fått besvara ett formulär

³ Antalet B- och K-fall i varje cell är i denna typ av tabeller desamma som i tabell 10.1 om ej annat nämnes.

med 65 valfrågor.⁴ I varje fråga ställs två sysselsättningar mot varandra och det gäller att markera vilken man föredrar (bilaga 3). Sysselsättningarna som jämförs kan delas in i 8 aktiva och 8 passiva sysselsättningar inom olika intresseområden. Varje aktiv sysselsättning jämförs med varje passiv sysselsättning. Man gör dock inga jämförelser mellan aktiva sysselsättningar inbördes eller mellan passiva sysselsättningar inbördes.

De aktiva och passiva sysselsättningarna ges i följande uppställning.

Aktiva sysselsättningar

Spela munspel eller något annat instrument
Spela gitarr eller piano
Greja med motorer
Spela fotboll
Spela ishockey
Läsa reseskildringar
Göra något i en klubb
Spela schack

Passiva sysselsättningar

Höra på plattor
Se en musikfilm
Titta på motortävling
Titta på fotbollsmatch
Se på ishockey
Läsa serietidningar
Gå omkring på gatorna och titta
Titta på TV

Bland både aktiva och passiva sysselsättningar kan man säga att de två första anger musikintresse, den tredje motorintresse, den fjärde och femte idrottsintresse, den sjätte läsintresse och de två sista annat intresse. Vid uppläggningsen av undersökningen avsåg man att få fram hur preferenserna fördelade sig på dessa fem intresseområdens aktiva och passiva sysselsättningar.

För ytterligare upplysning om instrumentet och bearbetningsmetoder hänvisas till Frank, 1970 och Olofsson, 1970. Redovisning av resultaten sker i kapitel 17.

4.3 Hemintervju

Med syfte att fördjupa och bredda informationen om pojkarnas bakgrund och hemförhållanden har huvudundersökningspojkarnas föräldrar intervjuats i hemmet. Intervjun konstruerades av Kerstin Elmhorn, Kristina Humble och Gitte Settergren-Carlsson i samarbete (SOU 1971:49, kap. 8.4.2). Den information, som utnyttjas för det socialpsykologiska avsnittet, är information om bostad, materiell och kulturell standard i hemmet, samvaro mellan familjemedlemmarna, emotionella relationer, tillsyn och kontroll, uppfostringspraxis samt upplysningar om kamrater och skolgång. Upplysningarna utnyttjas för bedömningen av de "plus"-variabler (kap. 3.1) där pojkeas och föräldrarnas uppgifter vägs samman till en "objektiv" bedömning av det "verkliga" förhållandet.

⁴ Intresseschemat är utformat av Kerstin Elmhorn efter ett förslag av Dick Blomberg. Den statistiska bearbetningen har utförts av Ove Frank.

5.1 Återfall respektive hemfall i brott¹

I "Unga lagöverträdare I" (SOU 1971:49) lämnades i 10 kap. bl. a. en preliminär redovisning för de i B-gruppen intensivundersökta pojkarnas och skuggornas² återfall i brott före 18-årsdagen och en motsvarande redovisning för brott som förövats av pojkar och skuggor i K-gruppen. Denna redovisning grundade sig enbart på uppgifter ur stockholmspolisens centralregister för ungdomsroteln.

Senare har en noggrann kollationering företagits av de nämnda polisregistreringarna med andra registerdata, som under årens lopp insamlats från barnavårds- och nykterhetsnämnderna samt från allmänna kriminalregistret och kontrollstyrelsens straffregister³. I en del oklara fall har efterkontroll skett i sistnämnda källor, för att man skulle få en så tillförlitlig bild som möjligt av brottslighetens omfattning. Revisionen, av vilken resultatet här framlägges, har visat att den totala brottsvolymen under uppföljningsperioden varit större än den som preliminärt redovisats år 1971.

Liksom vid den preliminära redovisningen av pojkarnas brottslighet har en formell bedömning av brottens svårhet gjorts mot brottsbalken. Sålunda har varje brott bestämts med hänsyn till brottsbalkens brottsrekvisit eller till brottsrubriceringen i lag eller annan författning inom specialstraffrät-

ten. Samtidigt har brotten värderats och hänförs till svårighetsgrad på en 3-gradig skala med skalstegen 1 för böter, 2 för fängelse och 3 för fängelse, lägst sex månader, som minsta påföljd enligt lag. Några brottstyper utöver de i SOU 1971:49 s. 137 redovisade har inte påträffats bland återfallsbrotten eller kontrollgruppens brott.

Revisionen har lett till följande resultat.

Brottsgrupperna

Den preliminära redovisningen gav vid handen att brott av svårighetsgrad 2 med fängelse som normal påföljd var mest frekventa bland återfallsbrotten för samtliga kategorier pojkar, och att omkring 60 procent av intensivundersökta pojkar och skuggor i B-gruppen hade återfallit i brott före 18 års ålder.

Revisionen visar emellertid att, även om brotten av svårighetsgrad 2 alltså är mest frekventa beträffande pojkarna i både prov- och huvudundersökningen, en viss förskjutning från svårighetsgrad 2 och 3 ägt rum mot

¹ Avsnitt 5.1 har utarbetats av Olle Hellberg.

² Med "skuggor" menas pojkar, som uttagits på ett sätt som helt motsvarar uttagningen av de intensivundersökta pojkarna i syfte att säkra en möjlighet att mäta om undersökningen i sig haft en behandlingseffekt. Skuggorna har följts endast i registren.

³ Numera det hos riksskatteverket förda särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott.

Tabell 5.1 Brottsgruppernas återfallsbrott efter svårighetsgrad enligt preliminär redovisning 1971 jämförd med redovisning 1972. Procent (absoluta tal).

Svårighetsgrad	Första återfallsbrottet				Återfallsbrott totalt			
	1	2	3	Σ	1	2	3	Σ
<i>Provundersökning</i>								
Undersökta pojkar (42)								
1971	36,0 (9)	44,0 (11)	20,0 (5)	100 (25)	16,8 (28)	56,3 (94)	26,9 (45)	100 (167)
1972	48,3 (14)	37,9 (11)	13,8 (4)	100 (29)	25,5 (53)	52,4 (109)	22,1 (46)	100 (208)
<i>Huvudundersökning</i>								
Undersökta pojkar (150)								
1971	27,5 (25)	47,3 (43)	25,3 (23)	100 (91)	23,4 (116)	48,6 (242)	28,0 (140)	100 (498)
1972	37,9 (39)	40,8 (42)	21,3 (22)	100 (103)	31,6 (185)	43,3 (253)	25,1 (147)	100 (585)

Tabell 5.2 Kontrollgruppernas brott efter svårighetsgrad enligt preliminär redovisning 1971 jämförd med redovisning 1972. Procent (absoluta tal).

Svårighetsgrad	Första registrerade brottet				Brott totalt			
	1	2	3	Σ	1	2	3	Σ
<i>Provundersökning</i>								
Undersökta pojkar (42)								
1971	33,3 (2)	50,0 (3)	16,7 (1)	100 (6)	22,2 (4)	55,6 (10)	22,2 (4)	100 (18)
1972	50,0 (4)	37,5 (3)	12,5 (1)	100 (8)	31,8 (7)	50,0 (11)	18,2 (4)	100 (22)
<i>Huvudundersökning</i>								
Undersökta pojkar (53)								
1971	33,3 (3)	33,3 (3)	33,3 (3)	100 (9)	33,3 (4)	50,0 (6)	16,7 (2)	100 (12)
1972	58,3 (7)	16,7 (2)	25,0 (3)	100 (12)	47,4 (9)	36,8 (7)	15,8 (3)	100 (19)

Tabell 5.3 Undersökta pojkar i brottsgrupperna fördelade efter ålder vid första återfall i brott enligt preliminär redovisning 1971 jämförd med redovisning 1972. Procent (absoluta tal).

	Första återfall i brott		
	före fyllda 15 år	fyllda 15 men ej 18 år	Totalt
<i>Provundersökningen</i>			
Undersökta pojkar (42)			
1971		21,4 (9)	38,1 (16)
1972		23,8 (10)	45,2 (19)
			59,5 (25)
			69,0 (29)
<i>Huvudundersökningen</i>			
Undersökta pojkar (150)			
1971		33,3 (50)	27,3 (41)
1972		34,7 (52)	34,0 (51)
			60,7 (91)
			68,7 (103)

svårighetsgrad 1 (tabell 5.1). Detta sammanhänger med att ett antal uppgifter om fylleriförseelser (med svårighetsgrad 1), hämtade ur kontrollstyrelsens straffregister, har tillkommit. Från barnavårdsnämndens register har även erhållits uppgifter om brott, som förövats utom Stockholm och som alltså inte återfunnits i Stockholmspolisens ungdomsrotel. Den totala brottsvolymen har alltså ökat, likaså andelen pojkar som återfallit (tabell 5.1 och 5.3). I den aktuella redovisningen har materialet uppdelats på två grupper för bestämning av åldern vid första återfall i brott.

Straffmyndighetsåldern 15 år har valts som gräns mellan grupperna. Var tredje brottspojke har återfallit i brott redan före 15-årsdagen. Totalt har närmare 70 % av pojkarna i brottsgrupperna återfallit före 18 års ålder (tabell 5.3). Av 11- och 12-åringarna har 80 % återfallit före 18 år, medan pojkarna som debuterat i åldern 13–15 år återfallit till knappt 60 % före 18-årsdagen.

Kontrollgrupperna

Beträffande brottens fördelning på svårighetsgrader har revisionen för kontrollfallens del medfört stora förskjutningar från brott av svårighetsgrad 2 mot brott av svårighets-

grad 1. Orsaken här till torde ligga i att materialet är relativt litet och att de uppgifter som tillkommit från barnavårdsnämnderna och från kontrollstyrelsens straffregister därför ger kraftigare utslag på materialet i kontrollgrupperna än på det större materialet i brottsgrupperna (tabell 5.2).

Genom revisionen har vidare framkommit, att även pojkarna i K-gruppen är mer belastade i kriminellt hänseende än vad den preliminära redovisningen utvisade. I denna angavs, att omkring 15 procent av pojkarna hade begått brott före 18 års ålder. På grund av de tillkomna uppgifterna kan numera procenttalet genomsnittligt sättas till 21 (tabell 5.4).

Kontrollgruppen har på samma sätt som i fråga om återfall i brottsgruppen uppdelats efter ålder vid första registrerade brott. Även här har straffmyndighetsåldern 15 år använts som gräns mellan de två åldersgrupperna. Av kontrollgruppernas pojkar har sex förövat registrerade brott före 15-årsdagen. Två av dessa brott motsvarar ej uttagningskriteriet för brottsgruppen. I det ena fallet var det fråga om en fylleriförseelse, i det andra om ett mycket bagatellartat brott. Återstående fyra pojkar ur kontrollgrupperna, som debuterat i registrerad brottslighet före 15-årsdagen, motsvarar ungefär vad som kan förväntas av en normalpopulation (jfr Carlsson, SOU 1972: 76, kap. 3.9).

Tabell 5.4 Undersökta pojkar i kontrollgrupperna, fördelade efter ålder vid första registrerade brottet enligt preliminär redovisning 1971 jämförd med redovisning 1972. Procent (absoluta tal).

	Första registrerade brottet		
	före fyllda 15 år	fyllda 15 men ej 18 år	Totalt
<i>Provundersökningen</i>			
Undersökta pojkar (42)			
1971	4,8 (2)	9,5 (4)	14,3 (6)
1972	7,1 (3)	11,9 (5)	19,0 (8)
<i>Huvudundersökningen</i>			
Undersökta pojkar (53)			
1971	5,7 (3)	11,3 (6)	17,0 (9)
1972	5,7 (3)	17,0 (9)	22,6 (12)

Sammanfattande kommentar

En jämförelse mellan den preliminära och den aktuella redovisningen av B-gruppens återfall i brott och K-gruppens registrerade brott under uppföljningstiden visar, att B-gruppens återfallstal och K-gruppens brottstal båda har ökat något, men ställde mot varandra framstår grupperna i vad avser brottsbelastning med ungefär samma skillnader som i den preliminära redovisningen. Det är framför allt brott av svårighetsgrad 1 (t. ex. fyllerier) som tillkommit.

Revisionen har inte omfattat de s. k. skuggorna, som uttagits för kontroll av eventuell behandlingseffekt av själva undersökningsförfarandet. Såvitt framgick av den preliminära redovisningen hade genomgången av den omfattande undersökningen ej haft någon från brott avhållande effekt utom möjligen under något mer än två år i brottsgruppen och under högst tre år i kontrollgruppen. Det finns knappast anledning att anta, att man genom en fingranskning av registreringarna och komplettering av uppgifterna beträffande skuggorna skulle kunna få en säkrare upplysning angående behandlingseffekt av undersökningen än genom den preliminära redovisningen.

5.2 Brottspoäng i registrerad brottslighet fram till 18-årsdagen i brotts- och kontrollgrupper

En brottspoäng har uträknats för varje individ, som återfallit respektive hemfallit i brott

mellan undersökningstillfället och 18-årsdagen. Brottspoängen består av antal brott gånger varje brotts svårighetsgrad. Beroende på mängden brott och dessa brotts svårighetsgrad varierar brottspoängen mellan 0 (ej brott eller ej återfall i brott före 18 år) och 157 brottspoäng. 84 % av samtliga pojkar har en brottspoäng under 10 och endast 7 % har en brottspoäng över 20 (tabell 5.5).

Hypotes

Återfallsiffrorna har redan presenterats i SOU 1971:49 och det förefaller därför onödigt att på detta stadium ställa en hypotes. Det är dock realistiskt att förvänta sig en högre återfallsprocent hos pojkar som varit brottsligt aktiva vid en tidig ålder (11–13 år) och lägst förekomst av registrering hos dem, som inte åkt fast för polisen under de år, som i såväl registrerad som självdeklarerad brottslighet är de mest aktiva (14–15 år). Likaså kan man förvänta större antal registrerade pojkar i den mer utsatta socialgrupp 3 samt bland pojkar ur splittrade familjer.

Resultat

Provundersökningen

B-pojkar har begått brott mellan undersökningstillfället och 18-årsdagen i signifikant större utsträckning än K-pojkar ($p < 0,001$ tecken-test). Skillnaden mellan B- och K-grupp är såväl kvantitativ (% pojkar som överhuvudtaget registrerats) som kvalitativ

Tabell 5.5 Fördelning av brottspoäng (registrerade brott före 18 år exkl. enstaka fylleriförelser).

Brottspoäng	B-Prov		K-Prov		B-Hus		K-Hus	
0	13	32 %	34	81 %	55	38 %	44	83 %
1–3	12	29 %	5	12 %	32	22 %	7	13 %
4–10	7	17 %	2	5 %	25	17 %	2	4 %
11–20	3	7 %	1	2 %	18	12 %	0	0 %
>20	6	15 %	0	0 %	15	10 %	0	0 %
Σ	41 ¹	100 %	42	100 %	145 ²	100 %	53	100 %

¹ En död före 18-årsdagen. Dödsorsak: en svult på hjärnan.

² Fem döda före 18-årsdagen. Dödsorsaker: trafikolycka (2 fall), naturkatastrof (1 fall), självmord (2 fall).

(brottspoäng per registrerad pojke). B-pojkarna har högre brottspoäng än K-pojkarna i alla strata. Våldsbrott har begåtts av enbart B-pojkar (8 st.), fylleriförseelser eller brott i samband med alkohol likaså, med ett enda undantag.

Av B-pojkarna återfaller de yngre debutanterna i större utsträckning än de äldre. Pojkar ur socialgrupp 3 begår i större utsträckning brott efter undersökningstillfället i både B- och K-grupp än de ur socialgrupp 1-2, vilket ligger i linje med hypotesen. Pojkar från hel familj begår brott i något större utsträckning än pojkar från splittrad familj, vilket däremot går helt mot hypotesen. Detta föranledde dock ingen revision av hypotesen.

Tabell 5.6 Återfall resp. hemfall i registrerad brottslighet mellan undersökningstillfället och 18-årsdagen

Provundersökningen

	Soc.gr.1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 50 % K 14 %	B 83 % * K 25 %
Splittrad familj	B 40 % * K 0 %	B 69 % K 21 %
Totalt		B 69 % * K 19 % *
Ålder 11-13 år		B 81 % K 24 %
Ålder 14-15 år		B 57 % K 14 %

Huvudundersökningen

	Soc.gr.1-2	Soc.gr 3
Hel familj	B 55 % * K 6 %	B 69 % * K 39 %
Splittrad familj	B 74 % * K 0 %	B 81 % * K 36 %
Totalt		B 69 % * K 23 % *
Ålder 11-13 år		B 70 % K 17 %
Ålder 14-15 år		B 68 % K 28 %

* Signifikanta skillnader på minst 5%-nivån.

Huvudundersökningen

Skillnaden mellan B- och K-grupp är även här signifikant ($p < 0,001$, tecken-test). B-pojkarna har högre brottspoäng i alla strata. Våldsbrott har endast begåtts av B-pojkar. Fyllerier enbart eller i samband med brott förekommer signifikant oftare i B-än i K-gruppen (29 % mot 11 %). Registrerad brottslighet är vanligare i socialgrupp 3 än i 1-2. I detta material har pojkar ur fullständig familj registrerats i mindre utsträckning än de ur splittrad familj i B-gruppen men ej i K-gruppen (tabell 5.6). I kapitel 10 diskuteras matchningsvariablerna socialgrupp och familjetyp och deras samband med brottslighet och risk att bli registrerad för brott.

5.3 Brottspoäng i registrerad brottslighet fram till 18-årsdagen och kriminalitetsindex

Vi har funnit ett klart samband mellan brottspoäng i registrerad brottslighet vid 18-årsdagen och B- resp. K-gruppstillhörighet. Förhållandet är annorlunda vad beträffar självdeklarerad brottslighet vid undersökningstillfället (tabell 5.7). Här är sambanden med registrerad brottslighet vid 18-årsdagen positiva men mycket svaga. Medeltalen i brottspoäng ökar visserligen med ökad indexpoäng i både B- och K-gruppen, men ökningen är obetydlig.

Hög brottslig aktivitet (krim. index 4-5) i åldrarna 11-15 år verkar vara betydligt mer ödesdiger för brottspojkar än för kontrollpojkar. B-pojkarna har blivit registrerade för brott i betydligt högre utsträckning och för fler brott fram till 18-årsdagen (och även i större omfattning begått brott efter denna dag) än de enligt egen uppgift lika kriminellt belastade K-pojkar. Inte bara B-pojkar med högt kriminalitetsindex utan även de med lågt index har blivit registrerade oftare än K-pojkar med samma låga index. Vi har alltså en faktor, låt oss kalla den B-faktor, som ökar risken för brottspojkar att åka

Tabell 5.7 Registrerad brottsbelastning vid 18-årsdagen för pojkar med olika kriminalitets-index vid undersökningstillfället

Krim. index	B-hus			K-hus		
	n	M	s	n	M	s
1	0	—	—	19	0,00	0,00
2	5	6,40	6,59	13	0,61	1,00
3	32	5,19	14,60	8	0,00	0,00
4	62	6,25	8,96	9	1,33	1,76
5	46	10,17	13,64	4	2,00	3,46
Σ	145			53		

fast, och en mot B-faktorn spegelvänd K-faktor, som trots att kontrollpojkar är lika brottsligt aktiva minskar risken för dem att bli polisregistrerade för brott. Kan denna B- resp. K-faktor vara pojkarnas eget beteende, deras uppträdande på lekplatsen, i skolan, på arbetsplatsen? Är B-pojkar märkta av en socialt och kulturellt fattig miljö? Är de mer psykiskt störda enligt variabler från det psykologiska avsnittet? Detta får den fortsatta resultatredovisningen utvisa. Om vi kan identifiera B- resp. K-faktorn, skulle vi också kunna förklara varför endast ett fåtal pojkar fortsätter med en brottslig karriär i mogen ålder, trots att ett stort antal är brottsligt aktiva i de nedre tonåren. Denna B- resp. K-faktor kommer då att vara en mer potent prediktor för senare kriminell utveckling än både registrerad och självdeklarerad brottslighet under åren före straffmyndighetsåldern.

6 Uppföljningsdata: Självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen

6.1 *Follow-up-undersökningen vid värnpliktsinskrivningen*

Den del av follow-up-undersökningen, som företogs i samband med värnpliktsinskrivningen, genomfördes i samarbete med MPI¹. Samtliga personer, som tillhörde någon av klientelundersökningens grupper, hänvisades till "exploration" (I-explor). Den ordinarie intervjutiden utökades med cirka 15 min. för dessa personers del. Resultaten av denna utökade intervju redovisas ej i denna rapport. De pojkar, som ingick i klientelundersökningens grupper, fick dessutom två formulär att besvara: ett frågeformulär med frågor, som gällde personens egen brottslighet (B-enkäten) och ett attitydformulär. Båda dessa formulär är utarbetade av Kerstin Elmhorn.

6.2 *B-enkätens utformning*

B-enkäten består av 28 frågor (bil. 4). Frågorna kan delas in i tre kategorier:

1. Uppmjukande frågor om bagatellförseelser som "tagit frukt utan lov i andras trädgårdar" och "tagit pengar utan lov i hemmet" (fråga 1 och 3)
2. Frågor om skolskolk, fusk och lögn (fråga 2, 6, 9 och 28)
3. Frågor om brott mot brottsbalken m. m. Dessa kan kategoriseras i följande brotts typer:

- a. skadegörelsebrott (fråga 4 och 5)
- b. bedrägeribrott (fråga 10)
- c. stölder (fråga 8, 11, 12, 13, 17 och 18)
- d. häleribrott (fråga 14, 15 och 16)
- e. inbrott (fråga 19 och 20)
- f. våldsbrott (fråga 21, 22 och 23)
- g. trafikonykterhet (fråga 24)
- h. narkotikabrott (fråga 25 och 26)
- i. eldsanläggelse (fråga 27)

Varje fråga kan besvaras med ja eller nej. Om svaret är ja, följer en fråga om hur många gånger förseelsen blivit begången samt när detta skedde: före eller efter 15-årsåldern.

6.3 *Bearbetning av enkäten*

I åtskilliga besvarade enkäter förekommer att någon eller några av frågorna besvarats med ja i första svarsrutan, men att frågorna om tidpunkt för brottet och antalet gånger detta blivit begånget ej blivit besvarade. Man beslöt därför att endast hålla sig till ja-nej-svaren och därmed endast räkna *antalet begångna brottstyper*. Frågor som ej alls blivit besvarade, får på detta sätt mindre vikt. Resultaten av tidigare enkäter av detta slag (t. ex. Elmhorn, 1969; Olofsson, 1971a; Werner, 1971) visar, att typ av brott, antal begångna brottstyper och antal gånger varje

¹ Militärpsykologiska institutet

brottstyp blivit begången hör samman på så sätt, att en person, som endast begått ett fåtal brottstyper, oftast begått bagatellartade brott och endast begått dem ett fåtal gånger. Allvarligare brott som inbrott, bilstöld, väskryckning m. m. förekommer sällan eller aldrig ensamma, utan först sedan personen även uppgett sig ha begått ett stort antal andra mindre allvarliga brott. En person, som säger sig ha begått ett stort antal brottstyper, säger sig oftast ha begått dessa ett stort antal gånger. Det höga sambandet mellan antalet begångna brottstyper och totala antalet uppgivna brott kan alltså motivera att man nöjer sig med att räkna antalet uppgivna brottstyper.

Måttet på självdeklarerad brottslighet vid 18-årsåldern blir grovt, men ger sig heller inte ut för att vara mer exakt än vad det är. Felfaktorerna är troligen många.

Antalet begångna brottstyper kommer med denna beräkningsmetod att variera mellan 0 och 20. De två skadegörelsebrotten, som beskriver ungefär samma slags brott, har räknats som *en* brottstyp.

Bagatellföreelserna "tagit frukt", "skolkat", "tagit pengar hemma", "fuskat i skolan" och "smitit in på bio eller idrottsplats utan att betala, smitit från betalning på tåg, buss, konditori e. d." har summerats på samma sätt som brotten och bildar en egen skala som sträcker sig från 0-5.

6.4 Tillförlitlighet

Felfaktorer

Förutom felfaktorer av typ missförstånd, glömska eller bortträngning på grund av att brottet upplevts som en skrämmande händelse, kan vi erhålla felaktiga uppgifter, därför att personen medvetet låtit bli att rapportera vissa brott eller därför att han vill skryta och därmed överrapporterar brott. Till en viss grad har vi kunnat validera resultaten externt genom att se om de brott, som polisen registrerat, även deklarerats i enkäten. Vi har dock en annan typ av fel som kan påverka brottsbelastningsmättet avsevärt. Detta fel

består i att man i frågeformuläret bara tagit upp vissa brott och inte andra. Vid den externa valideringen framkom att en del brott inte var täckta av frågorna i formuläret. Sådana brott är:

Förseelse mot brandlagen
Våldsamt motstånd
Förargelseväckande beteende
Fylleri
Egenmäktigt förfarande
Koppleri
Boдрäkt
Övergripp i rättssak
Falsk tillvitelse
Osant intygande
Olovlig körning
Förvanskning av urkund
Resande av livsfarligt vapen (olaga hot)
Olaga vapeninnehav
Hemfridsbrott
Olaga narkotikainnehav m. m.

Av dessa brott är olovlig körning, förargelseväckande beteende och fylleri ganska vanliga. Man måste sålunda ha klart för sig, att den brottsbelastning som man kan mäta genom denna enkät är begränsad till det slags brottslighet som kan definieras genom frågorna i formuläret.

Extern validering

Genom att jämföra de uppgifter om brott som finns registrerade i polisens register med personernas egna självdeklarerade uppgifter kan vi få ett mått på tillförlitligheten i de uppgifter om brott och brottsbelastning som vi erhållit ur enkäten. Det allmänna intrycket av denna jämförelse är, att deklara-tionsmoralen i allmänhet varit hög bland dem som besvarat enkäten. Man kan se att de som svarat har bemödat sig om att svara rätt, vilket inte alltid varit så lätt. De har kryssat för på ett ställe men senare upptäckt att en annan fråga bättre svarat mot brottet och därför suddat och ändrat. De allra flesta har också deklarerat betydligt fler brott än de polisregistrerade.

Personerna har tydligen haft betydande

svårigheter att komma ihåg om brottet inträffade före eller efter 15-årsdagen. En del fel i tidsangivelsen har därför uppstått beträffande brott, som förövats åren före och efter denna dag.

I en tiondel av fallen har personen i fråga *förnekat* något eller några av de brott, som finns registrerade hos polisen. Ytterligare 30 % av de svarande har ej deklarerat enskilda brott, för vilka de blivit rapporterade hos polisen. Flera orsaker här till kan anges: att brottet i fråga *inte täckts* av någon fråga i formuläret, att personen endast varit *miss-tänkt* för brottet enligt polisrapporten, att brottet varit *ringa* eller skett *utan vetskap* om att det var ett brott, eller att brottet endast varit ett *försök* till brott (bil. 5).

De ej deklarerade brotten utgör omkring 15 % av totala antalet registrerade brott. De brott som förnekats utan att man kunnat finna någon förklaring till detta förnekande utgör endast 5 % av totala antalet polisregistrerade brott. Generellt kan sägas att de som begått många brott oftast har deklarerat alla brotten (utom dem som det ej finns frågor om i enkäten) medan de som begått få eller endast ett registrerat brott oftare förnekar detta. I flera fall har brottet då varit av så ringa svårighetsgrad, att det kanske ej uppfattats som det brott frågan gäller. Man kan dock inte undgå misstanken, att de som begått få brott trängt bort eller inte velat vidgå sina förseelser.

Från barnavårdsnämndens register, kriminalregistret samt kontrollstyrelsens register har vi erhållit uppgifter om *narkotikabruk* och *narkotikabrott*. Av 25 narkotikabrukare (enligt registren) var 6 st. ej närvarande vid värnpliktsinskrivningen i Stockholm. För ytterligare 6 st. gäller registeruppgifterna om narkotikabrott händelser mer än ett år efter värnpliktsinskrivningen. En person har uppgivit att han varken köpt eller sålt narkotika trots att han i barnavårdsnämndens akt påstås vara narkotikabrukare (vilket ju inte behöver betyda att han sålt eller köpt narkotika). Övriga 12 personer säger sig alla ha köpt narkotika, några säger sig även ha sålt till andra.

Jämförelse med andra undersökningar

B-enkäten besvarades i samband med värnpliktsinskrivningen. Trots att man poängterade att enkäten inte hade med personernas militära placering att göra, kan själva situationen ha påverkat deras sätt att svara, speciellt som enkäten av naturliga skäl inte var anonym. De som av olika anledningar ville bevara sitt anseende (t. ex. för eventuell militär karriär), kan därför ha undvikit att erkänna en del brott eller att erkänna allvarligare brott. Troligen har vi därför fått en underrapportering av brott. Vid enkätundersökningar i grundskolans åk 9, där datainsamlingen skedde av en helt utomstående person och på lektionstid (Olofsson, 1971a; Haglund, 1971) kunde man i stället konstatera en tendens till överrapportering.

Man har möjlighet att jämföra brottsfrekvens för de brott som är gemensamma för B-enkäten, den enkät som 1962 och 1963 distribuerades vid värnpliktsinskrivningen i Stockholm och Malmö (Werner, 1971) och den enkät som distribuerades till pojkar i åk 9 i Örebro 1965 och 1968 (Olofsson, 1971a; Haglund, 1971). En sådan jämförelse visar att K-fallen redovisat ungefär lika höga frekvenser som örebropojarna, medan B-fallen redovisat högre frekvenser. De värnpliktiga i Stockholm och Malmö har genomgående lägre frekvenser.

Jämförelse med självdeklarerade uppgifter vid undersökningstillfället

De intensivundersökta pojarna i huvudundersökningen fick i samband med den socialpsykologiska intervjun besvara en enkät om självdeklarerade brott (se kap. 3.1).

Denna enkät är till sin uppläggning mycket lik B-enkäten. Frågorna har dock arbetats om i B-enkäten så att en fullständig jämförelse mellan de två enkäterna omintetgjorts utom i ett fåtal fall. Skadegörelse har i enkäten vid us-tillfället delats upp på två frågor: en om skadegörelse på gatlyktor och fönsterrutor samt en om skadegörelse på parksoffor och telefonhytter. I B-enkäten

har skadegörelse på gatlyktor förts samman med skadegörelse på telefonhytter, parksoffor, brandskåp m. m. och skadegörelse på fönsterrutor förts samman med skadegörelse i andras trädgårdar, på staket, cyklar m. m. Samma sak gäller för olika sorters inbrott.

Vissa brott som cykelstöld eller "cykel-lån" täcks i B-enkäten endast av en fråga, medan enkäten vid undersökningen behandlar brottet i två olika frågor. Detta gäller även beträffande mopedstöld/"lån". Vissa förseelser, som inbrottsstöld i bilar, har utgått ur B-enkäten. I stället har misshandel, trafikonykterhet och narkotikabrott tagits med.

Den bristande överensstämmelsen mellan formulären tillåter oss alltså inte att göra annat än ytliga jämförelser och endast jämförelser av redovisningen av de brott som täcks av frågor med likartad lydelse i båda enkäterna.

Av B-gruppens pojkar har 33 % underlåtit att vid värnpliktsinskrivningen redovisa en eller flera brottstyper som de vid us-tillfället tillstått att de begått. En fjärdedel av K-gruppens pojkar har också "glömt" vad de tidigare sagt sig ha gjort. De brott som pojkarna oftast inte kommit ihåg att redovisa i B-enkäten är häleriförseelser (köpt eller använt cyklar, mopeder e. d. som de trodde eller visste var stulna), cykelstölder och inbrott. De ej redovisade häleriförseelserna utgör nästan hälften (43 %) av dem som pojkarna tidigare tillstått. Ej redovisade cykelstölder och inbrott utgör omkring en fjärdedel av dem som borde ha redovisats. "Glömska" eller underlåtenhet att rapportera brott är lika vanlig bland brotts- som kontrollpojkar.

Kommentar

B-enkäten saknar frågor om flera typer av brott som är vanliga bland ungdomar i värnpliktsåldern. Formuläret visade sig vara svåränvänt. En mer fingradig information har därför inte kunnat erhållas.

Jämförelsen mellan B-enkätsvaren och tidigare uppgifter som pojkarna lämnat röjer,

att vissa brott (häleribrott) ofta glöms bort och att överensstämmelsen inte är så god som den borde vara. Den externa valideringen med hjälp av polisens uppgifter visar dock att många pojkar haft "god deklara-tionsmoral". Man måste dock räkna med underskattning av brottsligheten — inte gene-rellt men bland vissa pojkar som vid värn-pliktsinskrivningen inte medgett brott de tidigare tillstått eller brott som de t. o. m. åkt fast för polisen för.

Informationen får därför sägas vara mycket begränsad. Behållningen är att vi fått veta att kontrollgruppens pojkar inte är fullt så oskyldiga som utfallet i sekvensmodellen ger intryck av (kap. 8).

6.5 Bortfall

Trots ansträngningar att komma i kontakt med alla personer, som ingår i klientelunder-sökningen, har vi fått ett ganska stort bort-fall. Omkring en fjärdedel av de pojkar som ingick i Prov var redan inskrivna, då follow-up-undersökningen påbörjades. Bortfallet re-dovisas i bilaga 6. Andelen personer som flyttat eller skrivits in vid främmande in-skrivningsområde är ungefär lika i de olika grupperna. I övrigt har B-grupperna drabbats hårdast av bortfallet.

I Prov är bortfallet störst i den äldre åldersgruppen, eftersom flera personer i den-na redan blivit inskrivna då follow-up-unders-ökningen påbörjades. Vi har ett större bortfall i socialgrupp 1-2 samt bland pojkar ur splittrade familjer.

I Hus är bortfallet ganska jämnt fördelat i de tre matchningsvariablerna, dock med nå- gon övervikt bland pojkar ur splittrade famil- jer. Bortfallet är dock inte helt slumpmässigt i Hus, ty en oroande stor del (50 %) av bortfallet finns i den grupp, där vi återfinner pojkar som före 18-årsdagen blivit anstalts-placerade och dock återfallit i registrerad brottslighet efter 18-årsdagen.

Man kan alltså konstatera att bortfallet i Prov är alltför stort, varför denna utslutits ur redovisningen av resultatet. I Hus är bortfallet betydligt mindre, men det är

snedvidet genom att det framför allt har drabbat den såväl före som efter 18-årsdagen mest åtgärdade gruppen.

6.6 Självdeklarerad brottsbelastning vid värnpliktsinskrivningen (18 år) i brotts- och kontrollgrupper

Hypotes

Kriminalitetsindex för pojkarna i Hus skilde kraftigt mellan B- och K-fall. Detta index bygger på självdeklarerad brottslighet vid undersökningstillfället. Åter- resp. hemfall i brott efter undersökningstillfället förekommer hos omkring 70 % av B-fallen mot omkring 20 % av K-fallen (SOU 1971: 49 kap. 10). Det är därför rimligt att förvänta sig en betydligt högre brottsbelastning hos B-fallen än hos K-fallen. Man har även här anledning att förvänta sig en högre brottsbelastning hos de unga debutanterna (11–13 år). Med tanke på den sneda sociala rekryteringen till ungdomsvårdsskolor och fängelser bör man förvänta sig en högre brottsbelastning i både B- och K-gruppen i socialgrupp 3, eftersom enkätfrågorna i huvudsak tar upp förmögenhetsbrott av det slag som man blir upptäckt och polisanmäld för och som är vanligast bland personer ur socialgrupp 3 (jfr Olofsson, 1971a, s. 148).

Resultat

På grund av det stora bortfallet är resultaten i provundersökningen osäkra. Man bör ta hänsyn till detta då de jämförs med resultaten av de självdeklarerade uppgifterna i huvudundersökningen.

Skadegörelsebrott och *häleribrott* skiljer ej mellan B- och K-grupper i vare sig prov- eller huvudundersökningen.

Bedrägeribrott (post- eller checkbedrägeri) samt *eldsanläggelse* förekommer ytterst sällsynt. Endast sex B-fall har redovisat bedrägeribrott och två B-fall säger sig ha anlagt eld.

Stöld och *inbrott* differentierar kraftigast mellan B- och K-grupper. Skillnaderna är signifikanta i både prov- och huvudundersökningen. Omkring 65 % av kontrollgruppernas pojkar har inte redovisat något eller redovisat bara ett stöldbrott, medan motsvarande procenttal för brottspojkar endast är 25 resp. 35 %.

Trafikonykterhet förekommer betydligt oftare i B-grupperna än i K-grupperna (29 och 38 % resp. 10 och 19 %).

Våldsbrott har redovisats oftare av B-gruppen i Hus (20 %) än av de övriga grupperna (omkring 12 %).

Narkotikabrott (köpt och/eller sålt narkotika) är betydligt vanligare bland huvudundersökningens pojkar. Av dessa har 15 % av

Tabell 6.1 Jämförelse mellan självdeklarerad brottslighet vid vpl-inskrivningen i brotts- och kontrollgrupper

Brottskategori	B-prov n = 24	K-prov n = 29	p	B-hus n = 117	K-hus n = 43	p
	M	M		M	M	
Skadegörelsebrott	0,79	0,55	>0,050	0,66	0,70	>0,050
Bedrägeribrott	0,29	0,00	—	0,04	0,00	—
Stöld	2,79	1,24	<0,025*	2,42	1,42	<0,005*
Häleribrott	0,92	0,64	<0,050*	0,73	0,51	>0,050
Inbrott	1,21	0,28	<0,001*	0,93	0,37	<0,001*
Våldsbrott	0,13	0,10	—	0,23	0,14	<0,025*
Trafikonykterhet	0,29	0,10	<0,050*	0,38	0,19	<0,005*
Narkotikabrott	0,04	0,03	—	0,21	0,07	<0,025*
S: a brottsbelastn.	6,33	3,04	<0,050*	5,58	3,42	<0,001*
S: a bagatellförseel.	3,88	3,45	>0,050	3,64	3,07	>0,050

* Signifikanta skillnader med teckentest

B-fallen och 12 % av K-fallen begått något av eller båda brotten. Av de några år äldre pojkarna i Prov har endast 4 % resp. 3 % erkänt något narkotikabrott.

Vissa brottstyper har inte förmått skilja B- och K-grupperna åt. Tendensen har dock genomgående varit att B-grupperna har redovisat fler brott. Då samtliga brottstyper räknas ihop, är skillnaderna i *brottsbelastning* mellan B- och K-grupperna signifikanta i både Prov och Hus (tabell 6.1).

I provundersökningen är de yngsta brottspojkarna något mindre brottsbelastade än de äldre. Vi har dock, speciellt i den senare gruppen, ett mycket stort bortfall som gör siffrorna osäkra. I huvudundersökningen, där bortfallet är betydligt mindre, är som förväntat brottspojkar i åldern 11–13 år genomgående mer brottsbelastade än de äldre (tabell 6.2).

Tabell 6.2 Brottsbelastning i självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen. Medeltal.

Huvudundersökningen (Antal se bilaga 6)

	Soc.gr. 1–2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 5,1 *	B 5,5
	K 3,0	K 4,1
Splittrad familj	B 4,9	B 7,1 *
	K 2,8	K 3,3
Totalt		B 5,6 *
		K 3,4
Ålder 11–13	B 6,2	K 3,5
Ålder 14–15	B 5,1	K 3,4

* Signifikanta skillnader på minst 5%-nivån

Brottsbelastningen för såväl K- som B-pojkar är högre i socialgrupp 3 än i socialgrupp 1–2 i både prov- och huvudundersökningen. Särskilt tydligt ger sig denna skillnad tillkänna i variabeln ”stödler”.

I både prov- och huvudundersökningen är differensen mellan B- och K-grupp störst bland pojkar från splittrade familjer i socialgrupp 3.

Våldsbrott och narkotikabrott är vanligast bland tidiga debutanter och bland brottspojkar från socialgrupp 3. Inte mindre än 8 av 11 brottspojkar i åldern 11–13 år från splittrade hem i socialgrupp 3 har tillstått narkotikabrott, medan ingen av kontrollpojkar från samma stratum deklarerat något sådant brott.

Bagatellförelserna (pallat frukt, skolkat, fuskat, tagit pengar i hemmet, smitit in utan att betala) är vanliga. Endast en person (i K-prov) har inte redovisat något sådant. I både Prov och Hus har B-pojkar högre medeltal än K-pojkar, men skillnaderna når inte signifikant nivå.

6.7. Självdeklarerad brottsbelastning vid värnpliktsinskrivningen och kriminalitetsindex

Sambandet mellan kriminalitetsindex, som bygger på självdeklarerade uppgifter vid undersökningstillfället, och självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen är positivt men mycket lågt (tabell 6.3). Detta tyder på att uppgifterna inte är reliabla. Vi har tidigare diskuterat bristande reliabilitet hos enkäterna på grund av glömska och på grund av den speciella situationen vid värnpliktsinskrivningen jämfört med den vid undersökningstillfället, då ingenting stod på spel och hela atmosfären var ”tillåtande”. Av pojkarna är det 3 i B-gruppen och 3 i K-gruppen med kriminalitetsindex 3–5 som säger sig vid vpl-inskrivningen inte ha begått något av brotten! En komplicerande faktor är det förhållandet att kriminalitetsindex är åldersvägt och byggt på alla i enkäten upptagna brott, även bagatellbrott som ”palla frukt”, ”köra moped före 15 år” osv. Av tre brottspojkar som vid brottsenkäten inte medgivit något brott, har två kriminalitetsindex 3 beroende på att debutbrottet tillsammans med ett fåtal bagatellbrott kvalificerade till detta. Den tredje har kriminalitetsindex 4 beroende på mopedhäleri, snatteri och två inbrott. Den sistnämnde har en låg intelligens (IK = 80) och har kanske haft svårigheter med frågeformuläret. Det låga

Tabell 6.3 Självdeklarerad brottsbelastning vid värnpliktsinskrivningen för pojkar med olika kriminalitetsindex vid undersökningstillfället

Krimindex	B-hus			K-hus		
	n	M	s	n	M	s
1	0	—	—	15	2,52	1,19
2	4	2,00	0,71	10	4,60	2,73
3	26	4,92	3,84	8	3,50	2,60
4	51	5,82	3,74	7	4,86	3,76
5	36	6,11	3,50	3	4,67	3,68
Σ	117			43		

sambandet mellan kriminalitetsindex och brottsbelastning vid värnpliktsinskrivningen kan alltså bero på att kriminalitetsindex är så känsligt för ett enstaka brott, som man kanske glömt av 4–5 år senare. Det kan också bero på skillnader i utformningen av formulären (kap. 6.4) och skillnader i beräkning av brottspoäng. Om t. ex. två frågor slås samman till en kan ju brottsbelastningen minska avsevärt.

Skillnaden i brottsbelastning mellan B- och K-pojkar med *samma* kriminalitetsindex är inte särskilt stor. B-pojkar med kriminalitetsindex 4 och 5 har något högre brottsbelastning vid värnpliktsinskrivningen än K-pojkar med samma kriminalitetsindex. Skillnaden är dock inte på något sätt så markant som skillnaden i *registrerade* brott vid samma tillfälle (se kap. 5.4). K-pojarna är enligt sina egna uppgifter inte så oskyldiga som registeruppgifterna låter påskina. Det är framför allt denna upplysning som ger B-

enkäten vid värnpliktsinskrivningen dess värde.

6.8 Självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen och registrerad brottslighet vid 18 år

Sambandet mellan de i tiden närliggande måtten på självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen och registrerad brottslighet vid 18 år är betydligt starkare än sambandet mellan det senare och självdeklarerad brottslighet vid undersökningstillfället (kriminalitetsindex).

B-pojarna med 0 brottspoäng vid 18-årsdagen har deklarerat fler brott än motsvarande K-pojkar (tabell 6.4). Detta är helt förklarligt, eftersom denna poängsumma endast innefattar *återfallspoäng*. B-pojarna har ju dessutom debutbrottet samt eventuellt flera brott att deklarerat.

Tabell 6.4 Självdeklarerad brottsbelastning vid värnpliktsinskrivningen för pojkar med olika brottspoäng i registrerad brottslighet vid 18-årsdagen

Brottspoäng	B-Hus			K-Hus		
	n	M	s	n	M	s
0	50	3,88	2,39	35	2,80	2,49
1–3	27	5,04	3,02	7	6,86	2,10
4–10	18	7,78	4,61	1	(1,00)	—
11–20	13	7,00	2,18	0	—	—
> 20	9	10,22	4,49	0	—	—
Σ	117			43		

Samtliga pojkar som ingår i klientelundersökningen har sökts i barnavårdsnämndens (bvn) register, allmänna kriminalregistret, kontrollstyrelsens (riksskatteverkets) och nykterhetsnämndens register. Registerdata redovisas av Carlsson (SOU 1972: 76). Här skall endast vissa av registeruppgifterna behandlas.

Den totala brottsmassa en person begått (registrerade brott och/eller självdeklarerade brott) ger en värdefull upplysning om hans brottslighet. Den ger dock ingen upplysning om personens konformitetsbenägenhet. Skedde brotten under en kort, för personen kritisk period? Vad hände efter upptäckten, då han blev ställd till svars för sina handlingar och brotten blev benämnda brott? Hur ofta har personen blivit ställd inför rätta? Hur ofta har bvn gjort utredningar i samband med polisrapporter om brott? Vilka åtgärder har vidtagits från samhällets sida? Har dessa åtgärder resulterat i större laglydnad? För att man skulle få svar på dessa frågor, som bättre kan belysa utvecklingen mot större brottslighet eller utvecklingen mot konformitet, har all information om utredningar och åtgärder från bvn:s register, från kriminalregistret, kontrollstyrelsens (riksskatteverkets) och nykterhetsnämndens register sammanställts för varje intensivundersökt pojke. Detta "syndaregister" ligger till grund för indelning i sekvensklasser (se kap. 8), vilket är ett mer nyans-

erat sätt att mäta brottslighet och konformitetsbenägenhet.

7.1 Uppgifter från barnavårdsnämndens register

7.1.1 Polisens och barnavårdsnämndens rutiner

Enligt förundersökningskungörelsen skall bvn underrättas, då det gäller förhör av barn under 15 år. Bvn:s byrå vid polisen i Stockholm underrättas om alla förhör med ungdomar som ej är myndiga och erhåller alla förhörsprotokoll. Det ankommer sedan på bvn att, om den unge ej är straffmyndig, göra en utredning om den unges situation, hans hemförhållanden, skolgång, förhållande till kamrater m. m. På basis av denna utredning fattar nämnden ensam beslut i ärendet.

Då det är fråga om straffmyndiga personer över 15 år, som ännu ej är myndiga, kan brottet leda till åtal och dom. Oftast överväger dock åklagarmyndigheten att ej "tala å brottet". Åklagaren anhåller då om bvn:s yttrande angående underlåtelse att väcka åtal. Om åtalseftergift ges, vidtar bvn någon form av åtgärd enligt samma principer som för ej straffmyndiga personer. Om brottet skulle leda till rättegång och dom, innebär denna i de flesta fall att personen överlämnas till vård enligt barnavårdslagen speciellt om personen i fråga är under 18 år (se kap. 7.2).

Tabell 7.1 Barnavårdsnämndens åtgärder efter utredning av intensivundersökta pojkar före 18-årsdagen

B-prov + B-hus N = 192	1: a utr.	2: a utr.	3: e utr.	4: e utr.	5: e utr.	6: e utr.	7: e utr.	8: e utr.	9: e utr.	Summa
"Bero" ¹	149	50	14	6	2	1	1	—	—	223
Övervakning ¹	20	41	31	17	7	4	1	1	—	122
Samhällsvård ¹	11	20	23	21	16	5	4	1	1	102
Förekommer ej i bvn: s register	12	—	—	—	—	—	—	—	—	12
Summa	192	111	68	44	25	10	6	2	1	459

K-prov + K-hus N = 95	1: a utr.	2: a utr.	3: e utr.	4: e utr.	Sum- ma
"Bero" ¹	14	4	1	—	19
Övervak- ning ¹	4	1	1	2	8
Samhälls- vård ¹	—	1	1	—	2
Förekommer ej i bvn: s register	77 ²	—	—	—	77
Summa	95	6	3	2	106

¹ Bero vid gjord utredning, ad acta, ingen åtgärd e. d.

Övervakning eller fortsatt övervakning
Samhällsvård eller fortsatt samhällsvård, enskilt hem, barnhem, skolhem eller ungdomsvårdsskola

² Varav en har begått brott enl. polisens register

före 15-årsdagen, paråkning på cykel o. d. gå vidare för utredning, speciellt inte om personen i fråga tidigare inte är känd hos bvn. I vissa fall har man nyss gjort en utredning, varför en ny kanske inte anses påkallad. I en del fall förefaller det emellertid helt oförståeligt att bvn ej fått ärendet på utredning. Vid en genomgång av bvn:s och polisens register i Örebro (Olofsson, 1971a, kap. 7) kunde man även påvisa fall där brott kända av polisen inte kommit till bvn:s kännedom. Antalet fall var proportionsvis lika stort där som i vårt stockholmsmaterial.

Vilken påföljden på brotten än blir, skall bvn alltid underrättas.

Fram till myndig ålder är det alltså bvn som är den myndighet, där man kan erhålla den fylligaste informationen om unga människors uppdagade brottslighet. Vid genomgången av bvn: s akter över klientelundersökningens pojkar erhöll vi också upplysningar om betydligt fler brott än dem som vi fått från Stockholmspolisens centralregister. I bvn-akten finns all information samlad om varje pojke. Denna information innehåller även uppgifter från andra polisdistrikt. Ju äldre pojkar är desto rörligare är de. Ofta har de begått brott på andra orter än i hemorten.

I bvn: s akter återfinns dock inte alla brott och förseelser, som en pojke kan ha begått. En viss sällning sker redan på bvn-byrån hos polisen. Man antecknar allt, men låter inte bagatellförseelser av typ obetydliga snatterier eller trafikförseelser som mopedkörning

7.1.2 Barnavårdsnämndens åtgärder

Efter genomförd utredning, som innebär samtal med den unge själv, hans föräldrar, lärare m. fl., skall nämnden fatta beslut i ärendet. Barnavårdsnämndens åtgärdssystem är plastiskt och är tänkt som stöd åt den unge, ej som straff. Åtgärden skall därför inte avpassas till brottets svårighetsgrad eller brottens mängd utan till personens behov av hjälp och stöd. Detta har inneburit att man i undantagsfall redan vid första utredningen beslutat om övervakning eller, någon gång, om samhällsvård. I regel beslutar nämnden dock första gången att inte vidta någon åtgärd utan låta ärendet bero vid gjord utredning ("bero") samt att, om det är fråga om en straffmyndig person, tillstyrka åtals-eftergift. Detta har skett i något mer än 80 % av fallen, då beslut fattats för de intensivundersökta efter den första utredningen. I tabell 7.1 redogörs för de åtgärder som bvn

beslutat om efter första, andra, tredje osv. utredningen fram till 18-årsdagen.

I allmänhet tillgrips starkare åtgärder för en person som varit föremål för många utredningar. Ett typfall kan se ut som följer:

- 13 år 8 mån. "bero"
- 14 år 6 mån. "bero"
- 15 år 2 mån. övervakning
- 16 år 3 mån. ungdomsvårdsskola
- 16 år 5 mån. forts. samhällsvård
- 17 år 1 mån forts. samhällsvård
- 17 år 9 mån forts. samhällsvård

Övervakning tillgrips alltså sällan som första åtgärd, samhällsvård ännu mera sällan. Av de 77 pojkar, som någon gång fått övervakning, har en tredjedel fått det efter första utredningen och i det närmaste hälften efter andra utredningen, dvs. i 70 % av fallen har man beslutat om övervakningen redan efter första eller andra utredningen. Av de 52 pojkar som blivit omhändertagna för samhällsvård har 40 % blivit placerade genom beslut efter den första eller andra utredningen. Av pojkar har 30 blivit placerade på ungdomsvårdsskola, 19 av dessa sedan man först prövat enskilt hem, skolhem e. d.

● Inte mindre än 13 pojkar, som enligt uppgifter från polisregistret begått enstaka brott, har aldrig blivit föremål för bvn:s utredning (tabell 7.1). Ytterligare 22 brott begångna av pojkar i Prov samt 66 brott begångna av pojkar i Hus har inte nått bvn i och för utredning!

● Bvn:s åtgärder eller beslut om åtgärder kommer ofta en lång tid efter brottet. Om man undantar 4 oklara fall och 31 fall som inte kommit till bvn:s kännedom, så har beslut om åtgärd med anledning av debutbrottet till 35 % kommit mer än 6 månader efter brottsdatum! Endast i 24 % av fallen kom beslut om åtgärd inom 3 månader.

Då bvn oftast beslutat att saken får bero vid gjord utredning spelar den långa väntetiden kanske mindre roll. Mer förvånansvärt förefaller det att väntetiden i hälften av fallen, där man beslutat om övervakning, varit mer än 5 månader och att i 4 av 10 fall, där man beslutat om samhällsvård, detta

beslut kommit först sedan nya brott uppdragats och ännu ingen åtgärd hunnit vidtagas för debutbrottet.

Åtalseftergifter har tillstyrkts och givits för 15 av B-pojkar i Prov och för 59 av B-pojkar i Hus. Sammanlagt har åtalseftergift givits vid 21 resp. 103 olika tillfällen (tabell 7.2). En pojke har fått 5 åtalseftergifter före 18-årsdagen.

Tabell 7.2 Förekomst av polisregistrerade brott som inte kommit till bvn:s kännedom samt förekomst av åtalseftergifter under uppföljningstiden

	Antal tillfällen		Antal personer	
	B-prov N=42	B-hus N=150	B-prov N=42	B-hus N=150
End. polisrapport	22	66	11	40
Åtalseftergifter	21	103	15	59

Antalet utredningar per person under uppföljningsperioden fram till myndig ålder varierar betydligt. Vi har redan nämnt att vissa pojkar polisanmälts för brott, som ej sedan kommit till bvn:s kännedom. Detta hör dock till undantagen. Det vanligaste är en eller två utredningar föranledda av begångna brott. Av bilaga 7 framgår att provundersökningspojkar i genomsnittligt har varit föremål för färre utredningar i anledning av brott än huvudundersökningspojkar.

Vid genomgången av polisens centralregister samt bvn:s akter har framkommit att det brott, för vilket pojkar blivit uttagna¹ till klientelundersökningen (det s. k. debutbrottet), inte i alla fall varit deras första uppdragade brott. I *provundersökningen* finns en pojke som begått ett brott litet mer än ett år före vårt debutbrott men efter 11-årsdagen. Han har alltså blivit feluttagen. Detta brott föranledde "ingen åtgärd"

¹ Beträffande förfarandet för uttagning till undersökningen se SOU 1971: 49 kap. 7.

från bvn:s sida. I huvudundersökningen förekommer polisuppgifter om brott en kort tid före debutbrottet för 11 st. pojkar. Troligen är det här fråga om brott som polisen fått reda på vid förhöret med pojken, då ofta flera tidigare brott blir uppklarade. Ytterligare sex av våra debutanter har blivit polisanmälda för brott före 11-årsdagen. Två pojkar visar sig ha begått brott under tiden från 11-årsdagen till "debut"-brottet och har blivit feluttagna. I det ena fallet lade bvn ärendet "ad acta", i det andra ledde utredningen till "ingen åtgärd". Fördelningen av barnavårdsnämndens åtgärder för klientelundersökningens debutbrott redovisas i tabell 7.3.

Tabell 7.3 Barnavårdsnämndens åtgärder efter "debutbrottet"¹

	B-prov		B-hus	
"Bero"	31	74 %	106	71 %
Övervakning	4	9 %	10	7 %
Samhällsvård	2	5 %	8	5 %
Endast polisrapport	5	12 %	26	17 %
	42	100 %	150	100 %

¹ Det brott för vilket pojkarna blivit uttagna till klientelundersökningen

7.2 Uppgifter från allmänna kriminalregistret

Alla personer, som ingår i klientelundersökningen, har sökts i kriminalregistret fram till årsskiftet 1971-72. Vi har härigenom fått information om alla domar som lett till fängelse, skyddstillsyn, internering, ungdomsfängelse, sluten eller öppen psykiatrisk vård samt villkorliga domar. Före 18-årsda-

gen leder de flesta brott till åtalseftergift och den unge överlämnas till vård enligt barnavårdslagen (jfr 7.1.2). Leder brott till åtal, resulterar detta oftast i böter eller i villkorlig dom (bil. 8). I samband därmed föranstaltar bvn ofta om övervakning. Efter 18-årsdagen återfinns 39 % av pojkarna i både B-prov och B-hus i kriminalregistret. Variationen mellan antalet domar och antalet åtalspunkter, som dessa domar grundar sig på, är stor. Där finns pojkar med en enstaka dom för något enstaka brott och där finns pojkar med 6 domar och domslut som grundar sig på 18-20 åtalspunkter.

7.3 Uppgifter från kontrollstyrelsens (riksskatteverkets) och nykterhetsnämndens register

Från kontrollstyrelsens register har vi för de intensivundersökta pojkarnas del fått upplysningar om domar (även sådana som endast resulterat i böter), där alkohol är med i bilden. De vanligaste uppgifterna gäller fylleri eller förargelseväckande beteende under alkoholpåverkan, men där förekommer också brott mot rusdrycksförordningen, brott mot trafikbrottslagen (rattfylleri eller rattonykterhet) samt brott mot brottsbalken (andra än fylleri och förargelseväckande beteende) begångna under alkoholpåverkan. Från nykterhetsnämndens register tillkommer dessutom upplysningar om anmälningar som inte lett till dom.

Något mindre än hälften av brottsgruppernas pojkar återfinns i kontrollstyrelsens och/eller nykterhetsnämndens register. Mer än dubbelt så många K-gruppspojkar i huvudundersökningen som K-gruppspojkar i

Tabell 7.4 Förekomst i kontrollstyrelsens (riksskatteverkets) och/eller nykterhetsnämndens register under uppföljningstiden

	B-prov N = 41	K-prov N = 42	B-hus N = 145	K-hus N = 53
Förekomst i kontr.styr. el. N.N. reg.	19 ¹ (46 %)	3 (7 %)	67 (46 %)	10 (19 %)

¹ En person enbart brott mot rusdrycksförordningen

Tabell 7.5 Registeruppgifter om alkoholbruk, narkotikabruk och brott med våldsinslag under uppföljningstiden

	Alkoholbruk			Narkotikabruk			Våldsbrott		
	%	M ¹	p ²	%	M ¹	p ²	%	M ¹	p ²
B-prov N = 41	44	3,05	} <0,001	7	1,33	} ej sign.	27	1,55	} <0,001
K-prov N = 42	10	1,00		2	(3,00)		0	(0,00)	
B-hus N = 145	52	3,03	} <0,001	13	1,58	} <0,05	25	1,67	} <0,01
K-hus N = 53	19	3,80		4	(1,00)		8	1,25	

¹ Medeltal anteckningar per registrerad person.

² Fischers exakta test.

provundersökningen förekommer i kontrollstyrelsens eller nykterhetsnämndens register (tabell 7.4).

7.4 Uppgifter om alkoholbruk, narkotikabruk och våldsbrott

Vid genomgången av alla registeruppgifterna noterades speciellt våldsbrott, tecken på alkoholmissbruk och narkotikamissbruk. Missbruk av alkohol och narkotika är troligen oftast parallellfenomen till kriminalitet, men kan också vara alternativa symptom på anpassningsproblem. Barnavårdsnämndens akter innehåller mängder av uppgifter om pojken själv, hans skol- eller arbetssituation, hans hemförhållanden m. m. Den information man får genom barnavårdsnämndsakterna är dock mycket ojämn. För vissa pojkar (oftast de brottsligt och socialt hårt belastade) finns en riklig information. För andra pojkar, som betraktats som bagatellfall, är utredningen kort och knapphändig. Huvudparten av K-gruppernas pojkar saknar över huvud taget barnavårdsnämndsakter. Trots detta har vi ansett informationen om våld, alkohol- och narkotikabruk vara så viktig att vi utnyttjat den information som funnits att få. Man måste dock ha i minnet att det troligen rör sig om en underskattning av främst K-fallens våldsbrott och alkoholnarkotikabruk. Enligt de självdeklarerade uppgifterna om våldsbrott och narkotikabrott (tabell 6.1) är skillnaden mellan B- och K-fall inte så stor som den är mellan register-

uppgifter om motsvarande brott (tabell 7.5).

I både prov- och huvudundersökningen har *B-pojkarna* signifikant fler anteckningar än *K-pojkarna* om såväl alkoholbruk, narkotikabruk och brott av våldskaraktär som misshandel, rån, väskryckning, våldtäkt m. m. (tabell 7.5 och 7.6). Anteckningar om alkoholbruk är vanligast förekommande i alla grupper. Oftast rör det sig om fylleriförseelser, men trafiknykterhet och brott begångna under alkoholpåverkan är också vanliga. Den vanligaste kombinationen är alkoholbruk och våldsbrott. Många (omkring 70 %) av våldsbrotten är misshandel i samband med fylleribråk samt våldsamt motstånd, hot mot tjänsteman, rån etc. begångna under stark alkoholberusning.

Sambanden med *kriminalitetsindex* är positiva men mycket svaga (jfr sambanden mellan kriminalitetsindex och övriga uppföljningsdata). Vi ser i tabell 7.7 att B-pojkarna med hög självdeklarerad kriminalitet löper större risk att bli antecknade i registren för fyllerier, narkotikabruk och narkotikabrott samt våldsbrott än K-pojkarna med samma kriminella belastning (jfr kap. 5.4).

Den B-K-faktor vi har anledning att räkna med i fråga om registrering av brott under uppföljningstiden, ger sig åter tillkänna. Skillnaden mellan B- och K-pojkarna beträffande självdeklarerad brottslighet vid vpl-inskrivningen är dock ganska modest (tab. 6.3). B- och K-faktorn har alltså större betydelse för risken att bli upptäckt och registrerad än för den brottsliga aktiviteten i sig.

Tabell 7.6 Förekomst av anteckningar om alkoholbruk, narkotikabruk och våldsbrott i B- och K-grupper

	B-prov		K-prov		B-hus		K-hus	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Ingen anteckn.	21	51	38	91	61	42	41	77
alk.bruk	8	20	3	7	41	28	6	11
nark.bruk	0	0	0	0	1	1	2	4
våldsbrott	2	5	0	0	6	4	0	0
alk.+nark.	1	2	1	2	6	4	0	0
alk.+våld	7	17	0	0	18	12	4	8
nark.+våld	0	0	0	0	1	1	0	0
alk.+nark.+våld	2	5	0	0	11	8	0	0
Summa	41	100	42	100	145	100	53	100

Tabell 7.7 Kriminalitetsindex och förekomst av anteckningar om alkoholbruk, narkotika bruk och våldsbrott under uppföljningstiden

B-Hus

Krim. index	n ¹	Alk. missbruk		Nark. missbruk		Våldsbrott		Ej anteck.	
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	5	3	} 30 %	0	} 3 %	1	} 11 %	2	} 65 %
3	32	8		1		3			
4	62	33	53 %	12	19 %	18	29 %	24	39 %
5	46	32	70 %	7	15 %	13	28 %	13	28 %
	145	76	52 %	20	13 %	35	25 %	61	42 %
		$\chi^2 = 13,11$ df 3 p<0,02		$\chi^2 = 5,44$ df 3 Ej sign.		$\chi^2 = 4,77$ df 3 Ej sign.			

K-Hus

Krim. index	n	Alk. missbruk		Nark. missbruk		Våldsbrott		Ej anteck.	
1	19	2	11 %	1	5 %	0	0 %	16	85 %
2	13	3	23 %	0	0 %	2	15 %	10	77 %
3	8	0	0 %	0	0 %	0	0 %	8	100 %
4	9	4	44 %	0	0 %	1	11 %	5	56 %
5	4	1	25 %	1	25 %	1	25 %	2	50 %
	53	10	19 %	2	4 %	4	8 %	41	77 %
		$\chi^2 = 4,61$ df 1 Kriminalitetsindex 1–3 och 4–5 sammanslagna för att undvika för små förväntade frekvenser. p<0,05							

¹ En och samma person kan förekomma i flera kolumner.

Tanken bakom den noggranna genomgången av barnavårdsnämndens register, kriminalregistret, kontrollstyrelsens (riksskatteverkets) och nykterhetsnämndens register har varit att den totala brottsmassan inte i och för sig är ett tillräckligt mått på brottslighet eller konformitetsbenägenhet. Det är en väsentlig skillnad mellan en pojke, som under kortare tid varit brottsligt aktiv med ett stort antal begångna brott men som efter samhällsingripande tagit rättelse, och en pojke med samma antal brott, som gång efter gång blivit föremål för samhällsåtgärder och ändå inte slutat begå brott. Genomgången har resulterat i ett "syndaregister", där alla samhällsåtgärder för varje pojke antecknats i kronologisk ordning. Med utgångspunkt i detta "syndaregister" har pojkarna indelats i sekvensklasser. Sekvensklasserna ingår i en sekvensmodell, som kommer att användas för alla klientelundersökningens avsnitt och som erbjuder en möjlighet till meningsfull jämförelse mellan avsnitten.

8.1 *Tankar bakom sekvensmodellen*

I multivariata undersökningar av den typ klientelundersökningen representerar söker man ofta "orsaken" till brottslighet i olika faktorer i individens personlighetsutrustning och i hans uppväxtmiljö. Resultatet av sådana undersökningar ger ett intryck av att de faktorer man undersöker verkar samtidigt,

då det kanske i själva verket är så, att de verkar på olika stadier av en persons utveckling och med olika kraft för olika individer. Man kan inte söka efter orsakerna till kriminalitet hos enskilda ungdomar utan att göra klart för sig, att det är tal om en utvecklingsprocess, där varje faktor är beroende av de föregående och kan påverkas av efterföljande.

Becker (1963) anser att utvecklingen mot avvikande beteende, mot identifiering med en avvikande outsidergrupp (se ovan kap. 1) sker stegvis, där varje steg kräver sin förklaring. Han skisserar en sekvensmodell, där man kan följa en individ och ta reda på vilka faktorer som har störst betydelse för varje speciellt steg.

Beckers sekvenstänkande har legat till grund för utarbetandet av en sekvensmodell och för indelning av skolpojkar i konformitetsgrupper efter deras självdeklarerade uppgifter (Olofsson, 1971a). Man studerade där inte enskilda individers utveckling utan grupper av individer, som tagit dessa steg mot eller ifrån en brottslig outsidergrupp. Dessa konformitetsgrupper visade sig ge betydande och viktig information om vad som ligger bakom pojkars benägenhet resp. obenägenhet att konformera och rätta sig efter regler och normer.

Det finns händelser i en persons liv som på ett ganska drastiskt sätt påskyndar eller hejdar utvecklingen mot brottslig identifiering (en brottslig outsidergrupp) – händelser som ställer personen i en valsituation. Negativa sanktioner och hot om uteslutning om man fortsätter sin brottsliga verksamhet vägs mot de fördelar som den brottsliga aktiviteten för med sig.

Det första steget, att över huvud taget begå något brott, är oerhört lätt att ta. De allra flesta ungdomar tar detta steg. Vad som ligger bakom detta steg kan förklaras på många sätt: oförmåga att hejda impulser, obetänksamhet, stort frestelsestryck, dålig direkt kontroll och därmed liten risk att bli upptäckt, kamrattryck och kamratförväntningar, trots, längtan efter spänning m. m. Många slutar upp utan att något ingripande skett (jfr kap. 1).

Brott är ofta situationsbundna (stark frestelse, kamrattryck, tillfällig trotsattityd osv.). Strider brottsligt beteende mot det man lärt sig, mot det man anser vara rätt (internaliserad kontroll), följer samvetskval och självbestraffningar av olika slag. Man söker lösa konflikter och problem på ett annat sätt och försöker undvika situationer, som innebär alltför stort tryck mot avvikelser (här spelar naturligtvis tillsyn och kontroll från föräldrarnas sida en stor roll som stöd). Dessa personer slutar upp med brott i stort sett av sig själva – andra fortsätter. De senare kan försvara sitt beteende med att "alla andra gör det", "det är inte så farligt" osv. Samvetsreaktionerna trubbas av då inget negativt inträffar som följd på brottet. Till slut åker man fast. Brottet blir benämnt brott. Det blir polisanmälan. Föräldrarna får veta om det, vilket ofta resulterar i allvarliga tillsägelser, straff eller strängare kontroll (se SOU 1971: 49 s. 124). Hur väljer man i en sådan situation? Tar man *det andra steget* mot en brottslig outsidergrupp? Vem betyder mest, föräldrarna, lärarna, samhället eller kamraterna, gänget? Har man över huvud taget en "fair chance" att lösa sina problem

på ett socialt acceptabelt sätt (inläring, uppfostran, impuls kontroll)? Valet i den situationen kan innebära att man på allvar solidariserar sig med föräldrarna och vuxenvärlden, men också att man på allvar tar avstånd från den och mer medvetet sluter sig (eller tvingas sluta sig) till en (brottslig) kamratgrupp.

När en pojke blir upptäckt för brott och brottet kommer till polisens kännedom skall barnavårdsnämnden (bvn) underrättas i och för en utredning. Detta händer inte alltid. I åtskilliga fall har bvn inte någon anteckning om det brott som polisen registrerat (jfr tabell 7.2). Själva "händelsen", upptäckten av brottet och vad som följer därpå, blir på det sättet ett enstaka, kortvarigt intermezzo eller ett undantag, som snarare bekräftar regeln, att man kan göra ganska mycket utan att "åka fast", än avskräcker. De flesta av pojkarna i vår undersökning besvarar frågan hur det kommer att bli i framtiden med att de skall sluta upp med "det där". Men effekten av händelsen avklingar snabbt och snart är allt som förut. Även om brottet kommer till bvn:s kännedom och man gör en utredning där, så resulterar denna oftast i ett beslut att inte vidtaga någon åtgärd eller att låta saken "bero". Dessutom kommer denna utredning och detta beslut i de flesta fall månader efter det att brottet begicks och får på det viset väldigt liten pedagogisk effekt, i synnerhet om även upptäckten skett en tid efter det att brottet blivit begånget.

Det tredje och mer definitiva *steget* skulle därför vara att fortsätta att begå brott, trots att upptäckten resulterat i en mer *genomgripande åtgärd* som övervakning, placering i fosterhem, skolhem, ungdomsvårdsskola eller dylikt.

Man kan utifrån olika referensramar ställa hypoteser om vad som kan tänkas ligga bakom det steg mot eller ifrån en brottslig outsidergrupp eller brottslig identifiering som en pojke tar, då de "händelser" som ovan skisserats inträffar. Tidigare erfarenheter av sekvensmodellen (Olofsson 1971a) har visat att skillnaden i bakomliggande variabler mellan dem som fortsätter och dem

som slutar begå brott blir större och tydligare ju kraftigare och mer påtaglig åtgärden (händelsen) är. De som slutar att begå brott är de som motiveras av solidaritetskänslor, vilja att vara insiders i samhället. Positiva bakgrundsfaktorer och en skolsituation som präglas av trivsel, studieframgång och ömsesidig uppskattning mellan eleven och hans lärare och kamrater karakteriserar dem, som efter upptäckt eller bvn:s utredning tar rättelse. De elever, som fortsätter trots bvn:s utredning är de vars erfarenheter i hem och skola alierat dem från samhällets målsättningar, så att de inte motiveras att avstå från den gemenskap de får i en brottslig outsidergrupp eller den tillfredsställelse de får av brottsliga handlingar av olika slag. Vad som hänt efter brottet har visat sig ha högt samband med negativa faktorer i hem- och skolmiljö. Ökningen av negativa faktorer märks mest bland de brottsligt aktiva, som inte tagit rättelse, dvs. de som tagit stegen mot en brottslig outsidergrupp (jfr kap. 1.4).

En fråga som endast ytligt tagits upp här är om valet man ställs inför verkligen är ett val. För de allra flesta människor gäller endast ett alternativ, dvs. det är helt självklart att rätta sig efter tillsägelsen och reglerna – eller det finns när allt kommer omkring mycket litet som talar för att man skall vilja eller förmå hålla sig på den smala stigen. Det är alltså dessa premisser för ett laglydigt resp. lagstridigt beteende som man kan belysa genom sekvensmodellen.

8.2 Klientelundersökningens version av sekvensmodellen

Med utgångspunkt i det förut omnämnda "syndaregret" och den sekvensmodell som tidigare visat sig vara användbar och informativ (Olofsson 1971a) har en sekvensmodell för klientelundersökningens material konstruerats. Modellen har konstruerats av Settergren-Carlsson och beskrivits i en av henne utarbetad promemoria den 5.5.1972 (stencil). I det följande redovisas modellen på grundval av framställningen i Settergren-Carlssons promemoria.

Sekvensmodellen är ett differentierat återfalls-kriterium. Det är användbart för alla klientelundersökningens avsnitt och erbjuder en möjlighet till meningsfull jämförelse mellan avsnitten. Genom att modellen bygger på registerdata har vi inte annat bortfall än de 6 pojkar som avlidit före 18-årsdagen (jfr kap. 6.5). Att vi enbart har registerdata som underlag innebär å andra sidan en svaghet, då dessa inte ger tillförlitligt uttryck för pojkarnas verkliga kriminalitet. Settergren-Carlsson framhåller, att det mått vi får genom registerdata blir en mycket påtaglig underskattning av pojkarnas verkliga kriminalitet. Dessutom bör vi troligen räkna med åtminstone en systematiskt snedvridande selektionsmekanism. En pojke som är känd hos polisen får sannolikt ögonen på sig i större utsträckning än en som aldrig upptäckts för brott. Om detta är riktigt får vi en större underskattning av den verkliga kriminaliteten i kontrollgruppen. I den mån teorin om lägre socialgruppers större utsatthet stämmer med verkligheten, får vi också en större underskattning av brottsligheten i de högre socialgrupperna.

I sekvensmodellen har pojkarna delats in i grupper efter två dimensioner. Den ena avser de åtgärder med anledning av brott som vidtagits med varje pojke före 18 års ålder, den andra om kriminaliteten fortsatt efter 18 år. Som brott har vi i detta sammanhang ej räknat fylleri och förargelseväckande beteende, idébrott såsom vapenvägran och rena bagatellbrott. (Som exempel på bortrensade bagatellbrott kan nämnas en pojke som huggit ett träd och byggt en koja, en annan som slagit tillbaka, när en bråkig fyllerist antastat honom för att få sprit och en tredje som gått in genom en oläst dörr på Sveriges Radio och anklagats för olaga intrång.)

Sekvensmodellens utformning framgår av figur 8.1.

Den övre raden i modellen, sekvensklasserna med jämna siffror, innehåller de pojkar som ej registrerats för brott efter 18 år.

I sekvensklass 0 finns de pojkar som inte över huvud taget registrerats för brott. Det är alltså kontrollfall som varken före eller

Figur 8.1 Schematisk framställning av sekvensmodellen

		Före 18 år				
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2	4	6	8
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3	5	7	9

efter undersökningstillfället i klientelundersökningen upptäckts för brott.

Sekvensklass 2 innehåller de pojkar som begått endast ett brott (för brottsfallen debutbrottet och för kontrollfallen ett ensaka brott efter vår undersökning) och inte varit föremål för någon mer ingripande åtgärd än utredning. Till denna grupp har också förts tre pojkar, alla brottsfall, som hann begå två brott med kort tidsmellanrum innan de blev föremål för utredning.

I sekvensklass 4 finns de pojkar som gjort flera brott och blivit utredda flera gånger och sedan ej återfallit.

Sekvensklass 6 har fått övervakning, en eller flera gånger, och har sedan inte återfallit.

Sekvensklass 8 är de fall som varit föremål för barnvårdsnämndens mest genomgripande åtgärd, omhändertagande för samhällsvård i enskilt hem, på barnhem eller ungdomsvårdsskola, och ej återfallit efter 18 år.

Sekvensklasserna i den undre raden, de med ojämna siffror, består av de pojkar som begått brott efter 18 år. De placeras i klass 1, 3, 5, 7 eller 9 beroende på om de före 18 år begått brott och vilka åtgärder som i så fall vidtagits.

Varje steg i den övre raden av modellen innebär att pojken får ta ställning till en ny situation. Vid varje ny typ av åtgärd kan han reagera med att ta varning och sluta begå brott eller fortsätta.

I modellen kan en pojke före 18-årsåldern bara förflytta sig stegvis mot mer genomgripande bvn-åtgärder. Efter 18-årsåldern kan förflyttning endast ske nedåt från se-

kvensklass 0 mot sekvensklass 1, från sekvensklass 2 mot sekvensklass 3 osv. Någon förflyttning t. ex. snett nedåt är inte möjlig. Sekvensmodellen ger snabbt information om de pojkar som inte återfallit (hemfallit för K-pojknarnas del) i brott, de pojkar som registrerats efter 18-årsdagen och dem som ej registrerats samt om variabelns samband med de olika åtgärder som bvn vidtagit.

Generellt kan man vänta sig mer positiva värden i undersökningsvariabler i de sekvensklasser som ej begått brott efter 18 år. Man kan likaledes förvänta bättre värden ju färre och mindre ingripande åtgärder som behövt tillgripas. Den övre raden i modellen bör således vara bättre än den undre och klasserna bör vara bättre ju längre till vänster de ligger i modellen. Varje rad för sig kan användas som en skala men däremot inte sekvensklassindelningen i sin helhet, då modellen bygger på två olika principer: åtgärder med anledning av brott före 18 år och återfall i brott efter 18 år. Ett exempel: i sekvensklass 4 har visserligen gjorts flera ingripanden före 18 år än i sekvensklass 3, men sekvensklass 3 har begått brott efter 18 år, vilket inte är fallet i sekvensklass 4. Vilken klass som är mest belastad är därför inte självklart.

Beträffande pojkarnas fördelning på sekvensklasserna kan man förvänta flera återfall efter 18 år, ju fler ingripanden som behövts före.

Den sekvensmodell som tidigare använts för skolpojkar skiljer sig på väsentliga punkter från den av Settergren-Carlsson konstruerade. Händelserna i den förra var "upp-

täckt" och "polisansmälan samt bvn:s utredning", vilka har högre samband med brottsfrekvens och/eller typ av brott än med pojkens aktuella miljö i hem, skola och på fritid. Påföljderna enligt den senare modellen "endast en utredning", "flera utredningar", "övervakning" och "samhällsvård" är troligen starkt korrelerade till hemsituationen. Den vanligaste gången är att bvn beslutar "bero" efter den första utredningen. I de fall, där man beslutat om övervakning eller samhällsvård redan vid första eller andra utredningen, är det troligt att hemförhållandena är sådana att dessa åtgärder anses påkallade. Vid en genomgång av data för dessa pojkars hemsituation har denna förmodan i de flesta fall visat sig vara befogad. Sker beslut om övervakning eller placering först efter flera utredningar om brott är det troligast, att det är pojkens egen brottslighet och bristande konformitetsbenägenhet som föranlett detta beslut.

Sekvensmodellen bygger på registerdata fram till årsskiftet 1971/1972. Den äldste pojken i provundersökningen är då 28 år, den yngste i huvudundersökningsgruppen är knappt 21 år. Uppföljningstiden från undersökningstillfället är för provundersökningspojarna mellan 12 och 13 år, för huvudundersökningspojarna mellan 9 och 11 år (2/3 har en uppföljningstid som sträcker sig från 9 år och 6 mån. till 10 år och 6 mån.). Uppföljningstidens längd diskuteras ingående i Settergren-Carlssons promemoria.

Eftersom sekvensmodellen bygger på återfallsdata finns det en betydelsefull principiell skillnad mellan sekvensmodellen som kriterium och det ursprungliga brotts- och kontrollgruppskriteriet. När man använder det senare är undersökningen retrospektiv, dvs. man söker förklaringar till något som redan inträffat. Med sekvensmodellen som kriterium blir undersökningen prospektiv, vilket innebär att man använder sina data för att förutsäga något som ännu inte hänt vid undersökningstillfället. Modellen ger alltså möjlighet att pröva undersökningsvariablernas prognostiska validitet. Det vore värdefullt om man redan vid debutbrottet, med

hjälp av miljö- och personlighetsvariabler, kunde förutsäga för vilken grupp av pojkar samhällets konventionella åtgärdssystem är otillräckligt eller kanske olämpligt. Om man får kunskap om vad som karakteriserar denna grupp, personlighetspsykologiskt, psykiatriskt och sociologiskt, redan innan den påverkats av samhällets olika åtgärder, kan det ge möjlighet till konstruktivt nytänkande beträffande dessa pojkars behandling. Om vi lyckas få problemstrukturen i denna grupp klar för oss är det också troligt, att man kan finna enklare metoder att på ett tidigt stadium igenkänna dessa pojkar än klientelundersökningens omfattande och tidskrävande undersökningsmetodik, framhåller Settergren-Carlsson.

8.3 Sekvensmodellen – en kommentar

Sekvensmodellen bygger helt på registerdata. Registeruppgifter lider av påtagliga brister (se kap. 8.2 och 8.7). Dessa brister resulterar troligen i en underskattning av framför allt K-gruppernas brottslighet. Skillnaden mellan B- och K-gruppernas självdeklarerade brottslighet vid värnpliktsinskrivningen är vad beträffar flera brottstyper signifikanta men dock överlag inte så stora som utfallet i sekvensklasser låter påskina. En annan svaghet i modellen ligger i att åtgärderna, efter vilka individerna tar steget mot större konformitet eller mot brottslighet, inte är beroende endast av deras egen brottslighet utan i högre grad är beroende av deras aktuella situation, hemmiljö, kamratmiljö etc. Å andra sidan erbjuder sekvensmodellen i denna utformning möjligheter att mäta påföljdernas verkningar i positiv eller negativ riktning och att få kunskap om för vilka bvn:s åtgärder har varit verkningsfulla eller åtminstone inte lett till mer avancerad brottslighet. I örebromaterialet (Olofsson, 1971a) visade sig bvn:s utredning och åtgärder leda till konformitet för dem vars positiva erfarenheter från hem och skola motiverar dem att ta rättelse. Det hot om uteslutning som en sådan utredning ofta i praktiken innebär är nog för att de skall välja sida – de

Tabell 8.1 Sekvensmodellens utfall: Brottsfall, provundersökningen¹
B-prov N = 41²

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass 0	2 n=9 22 %	4 n=7 17 %	6 n=6 15 %	8 n=1 2 %		56 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass 1	3 n=2 5 %	5 n=6 15 %	7 n=2 5 %	9 n=8 20 %		44 %
Σ		27 %	32 %	20 %	21 %		100 %

¹ Outcome of the sequence model: Criminal cases, pilot study

² 1 pojke avliden under uppföljningstiden; 1 boy died during the follow-up period

vill vara "insiders". För dem, som misslyckats i skolan och för vilka omsorg och tillsyn i hemmet är otillräcklig, har bvn: s åtgärder inte haft åsyftad effekt. De fortsätter att begå brott trots vidtagna åtgärder.

Genom att sekvensmodellen bygger på registerdata mäter den enbart den brottsliga utvecklingen för dem som registrerats, vilket innebär att vi får väldigt liten information om den stora grupp K-pojkar, som ej hamnat i polisens register. Det skulle vara värdefullt att som komplement få upplysning om social anpassning i positiv bemärkelse i form av utbildningsnivå, yrkesval och tillfredsställelse med den egna situationen och med framtids-

utsikterna. Sådana uppgifter kan och bör insamlas inför en mer ingående redovisning av follow-up-undersökningen.

8.4 Sekvensklassutfallet i brotts- och kontrollgrupperna

Hur pojkarna i B- och K-grupperna fördelar sig på de olika sekvensklasserna framgår av tabell 8.1–8.4.

"Som framgår av tabellerna är mönstret likartat i de båda brottsgrupperna, men framträder klarare i huvudundersökningens större material. Tendensen är den förväntade; fler återfall efter 18 år ju mer ingripande

Tabell 8.2 Sekvensmodellens utfall: Brottsfall, huvudundersökningen³
B-hus N = 145⁴

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass 0	2 n = 41 28 %	4 n = 14 10 %	6 n = 17 12 %	8 n = 4 3 %		53 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass 1	3 n=6 4 %	5 n=7 5 %	7 n=20 14 %	9 n=36 25 %		48 %
Σ		32 %	15 %	26 %	28 %		101 %

³ Outcome of the sequence model: Criminal cases, main investigation

⁴ 5 pojkar avlidna under uppföljningstiden; 5 boys died during the follow-up period

Tabell 8.3 Sekvensmodellens utfall: Kontrollfall, provundersökningen⁵
K-prov N = 42

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0 n=32 76 %	2 n=4 10 %	4 n=0	6 n=2 5 %	8 n=0	91 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1 n=3 7 %	3 n=0	5 n=0	7 n=1 2 %	9 n=0	9 %
Σ		83 %	10 %		7 %		100 %

⁵ Outcome of the sequence model: Control cases, pilot study

Tabell 8.4 Sekvensmodellens utfall: Kontrollfall, huvudundersökningen⁶

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0 n=41 77 %	2 n=4 8 %	4 n=1 2 %	6 n=0	8 n=0	87 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1 n=1 2 %	3 n=3 5 %	5 n=1 2 %	7 n=1 2 %	9 n=7 2 %	13 %
Σ		79 %	13 %	4 %	2 %	2 %	100 %

⁶ Outcome of the sequence model: Control cases, main investigation

åtgärder som satts in före. Återfallsprocenten efter 18 år är 44 i provundersökningens brottsgrupp och 48 i huvudundersökningens. Skillnaden är liten och inte signifikant och bör alltså i och för sig inte föranleda någon tolkning. Procenten fall i sekvensklass 9, den mest belastade, är 20 i provundersökningen och 25 i huvudundersökningen. Flera andra heller inte säkerställda tendenser, som berörs i andra sammanhang, pekar i samma riktning. Dessa tendenser stärker intrycket av att huvudundersökningens brottsgrupp kanske ändå är något mer belastad i olika avseenden än provundersökningens.

Även i de båda kontrollgrupperna är utfallet mycket likartat. 76 % av provundersökningens och 77 % av huvudundersökningens fall har över huvud taget aldrig

registrerats för brott, 9 % av provundersökningens och 13 % av huvudundersökningens pojkar har begått brott efter 18 år. Av dessa visar huvudundersökningens fall en tendens till förskjutning till höger i modellen. Detta kan möjligen vara värt att notera eftersom flera andra tecken tyder på att huvudundersökningens kontrollgrupp är mer problematisk än provundersökningens. De kontrollfall som registrerats för brott är emellertid så få att några klara mönster i sekvensmodellen inte går att urskilja och några säkerställda skillnader mellan prov- och huvudundersökningsmaterialen inte framkommer.⁷

Skillnaden i brottslig utveckling i brotts- och kontrollgrupperna är stor. Endast 23 %

⁷ Settergren-Carlsson, promemoria 5.5.1972, (stencil).

av B-pojkarna undgår att bli registrerade för begångna brott efter undersökningstillfället. Motsvarande procenttal för K-pojkarna är 77. De K-pojkar som registrerats före 18-årsdagen har blivit föremål för mildare åtgärder, ty 44 % har stannat vid enbart debutbrott plus utredning mot 27 % av B-fallen, och en person (6 %) har blivit föremål för samhällsvård av bvn och återfallit efter 18 år mot 24 % av B-fallen. K-pojkarna har även återfallit i mindre grad efter 18-årsdagen (39 %) jämfört med B-pojkarna (47 %). Man måste dock komma ihåg att K-grupperna genom uttagningsförfarandet blivit selegerade. Ett av uttagningsvillkoren var att de ej skulle ha begått något registrerat brott. De äldre K-pojkarna har passerat de brottsligt kritiska åldrarna 13–15 år och hör alltså till en grupp, som rensats på hos polisen registrerade pojkar. Dessa äldre K-pojkar har alltså mindre risk att bli kända hos polisen än de yngre. Det visar sig också att 24 % av K-pojkarna i åldern 11–12 år registrerats för brott före 18-årsdagen medan 21 % av 13–14-åringarna och 9 % av 15-åringarna registrerats för brott under samma tid. Beträffande kriminalitet och matchningsvariablerna ålder, socialgrupp och familjetyp, se kapitel 11.

8.5 Kriminalitetsindex och utfallet i sekvensklasserna

Kriminalitetsindex byggt på självdeklarerade uppgifter om brott vid undersökningstillfället skiljer starkt mellan B- och K-grupp (kap. 4.1.2). Då det ställs mot sekvensklasshörighet, vilket är ett uppföljningskriterium, kan man spåra ett visst samband dem emellan enligt de allmänna förväntningar vi har (tabell 8.5). Ju högre kriminalitetsindex en pojke har desto kraftigare åtgärder har tillgripits före 18 år och desto oftare har han begått brott efter 18-årsdagen. Kriminalitetsindex är dock ett ganska dåligt prediktionsinstrument för social anpassning av det slag som sekvensmodellen representerar. Mer än hälften av de pojkar som ej återfaller var högt brottsligt belastade vid undersökningstillfället och 11 % av pojkarna i sekvensklass 9 hade låg eller "normal" brottsbelastning vid undersökningstillfället.

Återigen verkar högt kriminalitetsindex vara betydligt mer riskabelt för brottspojkar än för kontrollpojkar (jfr kap. 5.4). Av K-pojkar med kriminalitetsindex 4–5 har 62 % inte registrerats för brott alls eller endast en gång (sekvensklass 0 och 2). Av B-pojkarna med samma höga självdeklarera-

Tabell 8.5 Andelen pojkar i varje sekvensklass med kriminalitetsindex 4 eller 5
B-hus N = 145, K-hus N = 53

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass B	0	2 n=41 61 %	4 n=14 64 %	6 n=17 82 %	8 n=4 75 %	n=76 67 %
	K	n=41 17 %	n=4 25 %	n=1 100 %	n=0 —	n=0 —	n=46 20 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass B	1	3 n=6 50 %	5 n=7 100 %	7 n=20 75 %	9 n=36 89 %	n=69 83 %
	K	n=1 100 %	n=3 33 %	n=1 0 %	n=1 100 %	n=1 100 %	n=7 57 %

de brottslighet har bara 23 % begått endast debutbrottet. Denna högre upptäcktsfrekvens hos B-fallen beror dock inte på lägre intelligenskvot.

Återigen spårar vi B-faktorn, som ökar risken att åka fast för B-pojkarna, och K-faktorn, som minskar risken för K-pojkarna att åka fast trots att de är lika brottsligt belastade vid undersökningstillfället och trots att de enligt egna uppgifter begått en del brott under uppföljningstiden.

8.6 *Självdeklarerad och registrerad brottslighet vid 18 år och sekvensklassutfallet*

Sambandet mellan *självdeklarerad* brottslighet vid värnpliktsinskrivningen och sekvensklassutfallet är svagt. Vi finner dock stegring i brottsbelastning ju allvarligare åtgärder som bvn vidtagit och högre brottsbelastning för dem som begått registrerade brott efter 18-årsdagen (bil. 9).

Brottspoäng i *registrerad* brottslighet har naturligt nog ett nära samband med utfallet i sekvensmodellen som just bygger på registerdata (bil. 10). I de första fem sekvensklasserna förekommer endast pojkar med låga brottspoäng. I sekvensklass 7, 8 och 9 finns pojkar som registrerats för ett stort antal brott vid flera tillfällen.

Sambandet mellan anteckningar om alkoholmissbruk, narkotikabruk samt våldsbrott och sekvensklassstillhörighet är starkt och har även starka samband med anstaltsplacering efter 18-årsdagen (figur 8.2). Ju längre ut i sekvensmodellen man går, desto större andel individer med anteckningar om våld, alkohol och narkotika och desto större andel individer som blir anstaltsplacerade. *Alkoholmissbruk*, *narkotikabruk* och *våldsbrott* är vanligare bland dem som begått brott efter 18 år (sekv.kl. 1, 3, 5, 7 och 9) än bland dem som endast begått brott före 18 år. Antalet anteckningar för varje individ t. ex. om alkoholbruk ökar också ju längre ut i sekvensmodellen man kommer och är betydligt större i sekvensklasser med brott efter 18-årsdagen. I sekvensklass 0 och 2 förekommer endast en alkoholregistrering per registrerad

person med undantag av en person (K-hus) som har 7 registreringar. I sekvensklass 7 och 9 är medeltalet 4 registreringar per person. Vi finner alltså både en kvantitativ och en kvalitativ stegring.

I motsats till sambandet mellan tidig självdeklarerad brottslighet och sekvensklassstillhörighet är sambandet mellan dessa registeranteckningar och sekvensklassstillhörighet likartat i B- och K-grupperna, varför grupperna för tydlighets skull slagits samman.

8.7 *Registeruppgifter – en kommentar*

De uppgifter vi får från olika register speglar individernas bristande sociala anpassning. De bygger på uppdragade brott mot lagar och knäsatta normer. Det är dock troligt att de inte helt speglar det verkliga förhållandet. Många lagbrott blir aldrig upptäckta. Bedrägeribrott av olika slag, skattefusk, våldsbrott som sker inom hemmets fyra väggar, snatterier på arbetsplatsen är exempel på brott som i stor utsträckning ej kommer in i registren. "Sofistikerade" brott av ekonomisk natur, olagliga transaktioner m. m., som görs av personer med god intelligens, undkommer ofta lagens arm, medan enklare brott som inbrott, stölder, billån m. fl. oftare blir upptäckta, särskilt om de är "klumpigt gjorda".⁸ Alkoholbrott som fyllerier och förargelseväckande beteende blir registrerade endast då de sker på allmän plats. Alkoholmissbruk i hemmet och fyllerier på privata tillställningar eller restauranger når sällan de registerförande myndigheterna.

Då ett brott klaras upp, rullas många gånger tidigare begångna brott upp. Personen har då också fått ögonen på sig och hörs vid senare tillfällen för liknande brott.

Den snedvridning vi får i informationen om personers asocialitet genom registren bör då innebära, att vi får fler upplysningar om de mindre intelligenta och mindre "sofistikerade" brottslingarna (jfr Olofsson, 1971a, kap. 14), att vi får fler upplysningar om de trångbodda (eller bostadslösa) och ekono-

⁸ Uppklaringsprocenten beträffande stölder och inbrott är dock mycket låg.

Figur 8.2 Bildmässig framställning av sambandet mellan sekvensklassstillhörighet, anteckningar om alkoholbruk, narkotikabruk och våldsbrott samt institutionsplacering efter 18 år

B-prov + K-prov +
B-hus + K-hus

x = institutionsplacerad
efter 18 år

• = ej institutionsplacera
efter 18 år

seks-	Ingen anteckn.	alkohol	narkotika	våld	alk.+ nark.	alk.+våld	nark.+ våld	alk.+nark.+ våld	Andelen instit. plac. i sekvens- klassen
0	••••• ••••• ••••• ••••• •••••	•••••	•						—
1	•••		x						25 %
2	••••• ••••• ••••• ••••• •••••	•••••••••							—
3	•••••	•••••				••			0 %
4	••••••••• •••••	•••••••••							—
5	•• x	••• xx			x	•• xxx			50 %
6	••••••••• •••	••••••••• •••				•			—
7	•••	•• xxx		•	xx	•••••• xxxxx		xxx	50 %
8	•••			••					—
9	• xx	••• xxxxxxxxx	•	• xxxx	• xxxx	••••• xxxxxxxx	x	• xxxxxxxxxx	73 %

miskt svaga personerna samt att vi får fler upplysningar om dem som redan fått polisens och andra myndigheters ögon på sig. Tendenserna till en sådan snedvridning i registeruppgifterna ökar med åldern. För de helt unga och ännu inte straffmyndiga är det troligen endast intelligensen, som har någon inverkan på upptäcktsrisk samt i någon mån

val av brottstyper. Slumpen kommer för dessa att spela en stor roll för om de blir upptäckta och polisanmälda. Den brottsliga intensiteten verkar dock vara avgörande för om man "åker fast" till slut eller inte. Brottspojkar har ju en högre brottspoäng enligt de självdeklarerade uppgifterna än vad pojkar i allmänhet har.

Huvudkriteriet och uttagningskriteriet har varit *första polisanmälan för brott i åldern 11–15 år*. Pojkar som har motsvarat detta kriterium har fått ingå i provundersökningens och huvudundersökningens *brottsgrupper*. *Kontrollgrupperna* har matchats i variablerna ålder, socialgrupp och familjesituation (hel eller splittrad) samt i görligaste mån bostadsområde (se SOU 1971: 49 kap. 7).

Ett annat mått på brottslighet än förekomst – ej förekomst i polisens register är pojkarnas egen *självdeklarerade brottslighet* vid undersökningstillfället, kriminalitetsindex (kap. 4.1).

Uppföljningskriterier är *brottspoäng fram till 18-årsdagen*, byggd på en formell bedömning i en tregradig skala av registrerade brott (kap. 5), *antalet självdeklarerade brottstyper vid värnpliktsinskrivningen* (kap. 6) samt *sekvensmodellen*, konstruerad på basis av all information från barnavårdsnämndens register, kriminalregistret samt kontrollstyrelsens och nykterhetsnämndens register (kap. 8).

9.1 Sambanden mellan de olika kriterierna

B-pojkarnas *självdeklarerade brottslighet (kriminalitetsindex)* vid undersökningstillfället är genomgående signifikant högre än K-pojkarnas. Dessa senare har en i förhållande till en normalpopulation låg brottsbelast-

ning, vilket kan sammanhånga med att de ej fått svara anonymt.

Den *självdeklarerade brottsligheten vid värnpliktsinskrivningen* är också signifikant högre för B- än för K-pojkarna. De uppgifter som K-pojkarna lämnat vid värnpliktsinskrivningen visar dock att dessa pojkar vid 18-årsåldern inte är så oskyldiga som uppgifterna om *registrerade brott* låter påskina. Enligt dessa har endast 21 % av K-pojkarna åkt fast för brott medan 69 % av B-pojkarna återfinns i registren, en skillnad som är anmärkningsvärd. Men att åka fast för polisen mellan 11 och 15 år är inte liktydigt med att bli registrerad för många brott under tonåren. Att inte åka fast före straffmyndighetsåldern 15 år är heller ingen garanti för att ej bli registrerad senare. *Sekvensklassutfallet* visar dock att B-pojkarna registreras för brott efter 18 års ålder fyra gånger så ofta som K-pojkarna och att B-pojkarna nästan tio gånger så ofta blir anstaltsplacerade efter 18 år. Sekvensklassutfallet som bygger på registerdata uppvisar följaktligen samma stora skillnad mellan B- och K-grupperna. Både självdeklarerad och registrerad brottslighet vid 18 år ökar ju allvarigare åtgärder bvn vidtagit och är högre för dem som efter 18 år återfaller i brott.

Att alkoholmissbruk, narkotikabruk m. m. ofta är parallellsymptom till brottslighet bestyrks av att andelen pojkar med registeranteckningar om alkoholmissbruk,

narkotikabruk och våldsbrott blir högre ju längre ut i sekvensmodellen man går. Dessutom förekommer anstaltsplacering bland dem som återfallit efter 18-årsdagen oftare ju allvarligare åtgärder man tillgripit före 18-årsdagen.

Sambandet mellan de olika måtten på självdeklarerad brottslighet är lågt. Orsaken till det låga sambandet kan vara bristande reliabilitet hos instrumenten, utformningen av brottsbelastningsmåtten samt glömska och bristande anonymitetsskydd för personerna. Felfaktorerna är tyvärr många.

Sambanden mellan kriminalitetsindex vid undersökningstillfället och alla former av uppföljningsdata är också låga. Hög brottslig belastning före straffmyndighetsåldern förekommer visserligen ofta bland pojkar som senare blivit föremål för kraftiga åtgärder från bvn:s sida och som begått brott efter 18-årsdagen, men det finns även K-pojkar som ej registrerats för brott under uppföljningstiden, vilka hade hög självdeklarerad brottslighet vid undersökningstillfället. Mer än hälften av B-pojkar som ej återfallit i brott hade hög brottsbelastning.

B-pojkaras högre benägenhet att bli registrerade och åtgärdade under uppföljningstiden kan endast delvis förklaras av deras högre självdeklarerade brottslighet vid undersökningstillfället och vid värnpliktsinskrivningen. Den låga reliabiliteten manar till försiktighet i tolkningen, men det förefaller naturligt att tänka sig att hög brottsbelastning i de brottsligt aktiva åldrarna inte nödvändigtvis behöver innebära en brottslig karriär.

9.2 Kriteriernas användbarhet och differentieringsförmåga

B- och K-gruppstillhörighet samt *sekvensmodellen* kommer i den följande analysen (kap. 11–18) att användas som kriterier på brottslighet vid undersökningstillfället och vid uppföljningstidens slut. De kommer därför inte att diskuteras här.

Kriminalitetsindex har ytterligare differentierat pojkar inom B- och K-grupp med

avseende på undersökningsvariablerna (se t. ex. SOU 1971:49 kap. 9). Man finner dock en nivåskillnad mellan B- och K-grupp i de flesta undersökningsvariablerna – även vid lika kriminalitetsindex. K-gruppen har ett bättre utgångsläge. Den har ju också bättre utveckling under uppföljningstiden. Det är alltså troligen inte så, att brottslig aktivitet i sig är avgörande för den fortsatta utvecklingen. Det är däremot så, att den i kombination med negativa faktorer i hem, skola, kamratgrupp etc. ger anledning till dålig prognos.

Självdeklarerade brottspoäng vid vpl-inskrivningen och brottspoäng i *registrerad brottslighet* har också visat sig differentiera B- och K-grupperna med avseende på undersökningsvariablerna. Ju sämre utgångsläge vid us-tillfället, desto högre brottslighet. B-enkäten vid vpl-inskrivningen har dessutom gett oss en värdefull upplysning. K-pojkar är inte fullt så oskyldiga som de verkar enligt övriga kriterier. Varken självdeklarerade eller registrerade brottspoäng förmår dock ge så mycken information om brottslighet och konformitetsbenägenhet som sekvensmodellen ger.

En närmare analys av kriteriernas användbarhet, differentieringsförmåga och prediktionsförmåga är av stort kriminologiskt intresse men får anstå till ett senare tillfälle.

9.3 Skillnader mellan prov- och huvudundersökningen

De debutbrott, som B-pojkar i provundersökningen begått, har formellt juridiskt bedömts som allvarligare än B-pojkaras i huvudundersökningen (tabell 9.1). Motsvaras den högre svårighetsgraden hos B-fallens brott i provundersökningen av högre återfallsfrekvens före och/eller efter 18-årsdagen (jfr Hellberg, SOU 1971:49, kap. 10)?

Uppföljningsdata

Pojkar i B-prov har återfallit i brott i stort sett i samma utsträckning som pojkar i B-hus (bil. 11). B-prov har ett betydligt

Tabell 9.1 Debutbrottens svårighetsgrad enligt formell bedömning

Svårighetsgrad	B-prov		B-hus	
	Antal	Procent	Antal	Procent
1	7	17 %	54	36 %
2	26	62 %	71	47 %
3	9	21 %	25	17 %
Σ	42	100 %	150	100 %

högre brottspoängmedeltal, men detta beror till största delen på att *en* pojke i denna grupp har 157 brottspoäng, vilket förskjuter medeltalet.

Den självdeklarerade brottsligheten vid värnpliktsinskrivningen är något lägre för pojkarna i B-hus, men det bör påpekas att bortfallet för dessa är betydligt mer snedvridande än för B-prov. Hälften av dem som fallit bort återfinns i sekvensklass 9 och hade troligen åtskilliga brott att deklarerat. I övrigt är det B-huspojkarna, som är mer belastade både vad gäller förekomst i registren och antal gånger de förekommer där, även om inga av dessa skillnader är signifikanta.

B-hus har i jämförelse med B-prov fler som återfaller i brott efter 18 år
 fler bvn-utredningar per person
 fler som fått övervakning av bvn
 fler som blivit omhändertagna för samhällsvård av bvn
 fler som efter övervakning eller samhällsvård före 18 år återfallit i brott efter 18-årsdagen (73 % mot B-prov 59 %)
 fler domar i kriminalregistret
 fler anteckningar som tyder på alkoholmissbruk
 fler anteckningar om narkotikabruk och -brott
 fler våldsbrott per person.

Detsamma är fallet med K-grupperna. Pojkarna i K-prov har något fler återfall före 18 år och följaktligen något högre brottspoäng vid 18 år. I övrigt är det huvudundersökningens K-pojkar som kvantitativt och kvalitativt är mer belastade än provundersökningens pojkarna. Inte heller här når dock skillnaderna signifikant nivå.

Det är anmärkningsvärt att huvudundersökningens pojkare i större utsträckning återfinns i kriminalregistret samt barnavårdsnämndens, kontrollstyrelsens (riksskatteverkets) och nykterhetsnämndens register efter 18-årsdagen, då de ju haft en kortare uppföljningstid (omkring 2 år) än provundersökningens pojkarna. Motsvaras deras sämre sociala anpassning av en sämre social, psykologisk och psykiatrisk bakgrund? Detta får resultaten av vår undersökning söka ge svar på. Debutbrottets svårighetsgrad tycks dock ha mycket litet att göra med den brottsliga utvecklingen. Det verkar i hög grad vara en tillfällighet vilket brott en kriminellt aktiv pojke råkar åka fast för.

10.1 Strategi

Provundersökningen genomfördes för att ge tillfälle att pröva instrument, metodik och det administrativa tillvägagångssättet innan man tog itu med det större huvudundersökningsmaterialet. Pojkintervjun förbättrades och reviderades inför huvudundersökningen på grundval av de erfarenheter man haft av provundersökningen (jfr kap. 3.1).

Vi har även tillfälle att pröva hypoteser på provundersökningen, för att sedan ytterligare testa dem på det större materialet i huvudundersökningen. Resultaten av provundersökningen ger oss också möjlighet att "tänka om" och revidera hypoteserna inför prövningen på huvudundersökningen.

Gången kommer alltså att bli den att *hypoteser för variabler eller variabelgrupper prövas på provundersökningen. Efter eventuell revidering prövas hypotesen på huvudundersökningen.*

Undersökningen är i sin uppläggning en tvärsnittlig jämförelse mellan pojkar som för första gången blivit polisanmälda och en kontrollgrupp i samma ålder, från samma socialgrupp och familjetyp som dessa. Jämförelsen gäller i första hand förhållandena vid undersökningstillfället, men man har även försökt att göra den retrospektiv genom att samla in data från tidigare skeden i pojkens liv. Dessa data är framför allt av registerkaraktär och har redovisats i "Unga lagöverträdare II" (Carlsson, 1972).

dare II" (Carlsson, 1972).

Genom att man följt pojkarna och samlat in data vid vpl-inskrivningen samt registeruppgifter fram till årsskiftet 1971-72, då pojkarna var mellan 21 och 28 år, har undersökningen blivit prospektiv. Vi har kunnat få vissa svar på frågan hur pojkar med en viss personlighetsutrustning eller hembakgrund har utvecklats. Vilka förhållanden leder till fortsatt brottslighet? Vilka förhållanden leder till konformitet och laglydnad?

Hypotesprövningen kommer alltså att avslutas med att variablernas samband med kriminalitet prövas mot follow-up-data, oftast representerade av det differentierade återfallskriterium som sekvensmodellen utgör.

10.2 Statistiska metoder

10.2.1 Teckentest

I provundersökningen är B- och K-fall parvis matchade med varandra. I huvudundersökningen har en K-pojke parats samman med två eller tre B-pojkar (i några enstaka fall förekommer fyra B-pojkar och i ett fall endast en B-pojke).¹ I provundersökningen har varje B-pojkes värde i en variabel jämförts med hans parkamrats värde, varpå man

¹ Uttagningsförfarandet är noggrant beskrivet i "Unga Lagöverträdare I" kap. 7 (SOU 1971:49).

utfört teckentest. I huvudundersökningen har ett medelvärde av B-pojkarnas variabelvärden jämförts med K-pojkens värde.

10.2.2 Stratifierade medeltalsjämförelser

Med utgångspunkt i matchningsvariablerna ålder (11–13, 14–15 år), socialgrupp (1–2, 3) samt familjetyp (hel, splittrad) har B- och K-grupperna delats upp i 8 "strata" där B-gruppens respektive K-gruppens medelvärden, differensen dem emellan samt medelfelet uträknats (tabell 10.1). Det har sedan varit möjligt att med t-test pröva hypoteser och skillnader mellan B- och K-grupp totalt samt i varje stratum.

Vissa strata har genom uppdelningen i matchningsvariablerna fått ett mycket litet antal observationer, framför allt i provundersökningen. Man har därför tillgripit "poolad varians", beräknad på kvadratavvikelser inom strata. Vid resultatredovisningen kommer pojkarna med olika åldrar att slås samman, så att man erhåller endast fyra strata, vilket innebär en mer lättillgänglig information. Variabeln ålder kommer att presenteras separat (tab. 10.1). En sådan sammanslagning har dock skett endast då en inspektion av de åtta strata gett resultat som inte talar mot ett sådant förfarande. I de fall då man inte finner någon för läsaren intressant eller tydlig samvariation mellan stratifieringsvariablerna och undersökningsvariablerna kommer endast resultatet av t-testningar av skillnaderna mellan hela B- och K-gruppen att presenteras. Det är dock viktigt att påpeka, att medeltalen i prov- och huvudundersökningarna inte utan vidare går att jämföra. De båda undersökningarna är bedömda efter något olika principer, men även om de vore lika bedömda skulle en jämförelse mellan medelvärdena vara omöjlig att göra. Viktningen mellan de tre stratifieringsvariablerna är nämligen olika i de båda undersökningarna. En jämförelse mellan medelvärdena i Prov och Hus inom varje stratum är däremot möjlig.

Även en sådan sammanslagning till 4 strata som gjorts i tabell 10.1 är oegentlig.

Andelen pojkar i åldern 11–13 år är nämligen olika stor i de olika strata samt i Prov och Hus. Tabell 10.2 visar att andelen "unga" brottsdebutanter i Prov är större i socialgrupp 3 och i splittrad familj. I Hus är skillnaderna betydligt utjämnade. Tabellen visar också att matchningen inte helt lyckats. Detta manar till försiktighet i tolkningen av skillnader mellan olika strata.

De stratum-specifika medeltalsskillnaderna kommer i allmänhet att bli olika stora. Carlsson (1969 och 1970) har försökt att förklara varför skillnaderna blir olika stora, genom att utgå ifrån att risken att bli registrerad är olika stor i olika strata. Förklaringsmodellen han använder är additiv. Stratifieringsvariabeln plus undersökningsvariabeln påverkar kriminalitetsrisken. Tillämpar man denna modell blir medeltalsskillnaderna stora i strata, som innebär gynnsamma miljöbetingelser och låg kriminalitetsrisk, t. ex. socialgrupp 1–2/hel familj. I strata med ogynnsammare miljöbetingelser och hög kriminalitetsrisk blir skillnaden mellan B-fall och K-fall liten avseende undersökningsvariabeln (t. ex. socialgrupp 3/ splittrad familj). Om Carlssons modell gäller, kan vi alltså förvänta oss störst differenser mellan B- och K-grupp i stratum hel familj/socialgrupp 1–2 samt lägst differens i splittrad familj/socialgrupp 3. Övriga strata förväntas inta ett mellanläge.

Tabell 10.1 Fördelningen av prov- och huvudundersökningsgrupperna på 8 resp. 4 strata

Provundersökningen, 8 strata

	Hel fam.		Spl. fam.	
	Soc. gr. 1–2	3	Soc. gr. 1–2	3
Ålder 11–13	B 1 K 3	9 8	B 4 K 3	7 8
Ålder 14–15	B 5 K 4	9 8	B 1 K 2	6 6
Totalt				B 42 K 42

Huvudundersökningen, 8 strata

	Hel fam.		Spl. fam.		
	Soc. gr. 1-2	3	Soc. gr. 1-2	3	
Ålder 11-13	B 15 K 8	30 10	B 9 K 1	15 5	
Ålder 14-15	B 23 K 10	28 8	B 14 K 5	16 6	
Totalt			B 150 K 53		

Tabell 10.2 Andelen 11-13-åriga pojkar i de olika strata

Provundersökningen

	Soc.gr. 1-2		Soc.gr. 3	
	Hel familj	B 17% K 43%		B 50% K 50%
Splittrad familj	B 80% K 60%		B 54% K 57%	
Totalt			B 50% K 52%	

Provundersökningen, 4 strata

	Soc.gr. 1-2		Soc.gr. 3	
	Hel familj	B 6 K 7		B 18 K 16
Splittrad familj	B 5 K 5		B 13 K 14	
Totalt			B 42 K 42	

Ålder 11-13 år B 21
K 22

Ålder 14-15 år B 21
K 20

Huvudundersökningen, 4 strata

	Soc.gr. 1-2		Soc.gr. 3	
	Hel familj	B 38 K 18		B 58 K 18
Splittrad familj	B 23 K 6		B 31 K 11	
Totalt			B 150 K 53	

Ålder 11-13 år B 69
K 24

Ålder 14-15 år B 81
K 29

Nivådiagrammet

Strataindelningen har gett oss en hel mängd av information om *var* skillnaderna mellan B- och K-grupp huvudsakligen är belägna. Genom stratifieringen erhåller vi information om matchningsvariablerna och deras förhål-

Huvudundersökningen

	Soc.gr. 1-2		Soc.gr. 3	
	Hel familj	B 39% K 44%		B 52% K 56%
Splittrad familj	B 39% K 17%		B 48% K 45%	
Totalt			B 46% K 45%	

lande till undersökningsvariablerna, en information som vi annars frånhänt oss genom matchningen. Man kan då enligt Carlsson (1970 och 1972) utgå ifrån att K-grupperna är tämligen representativa för den totala befolkningen inom varje stratum, eftersom andelen polisregistrerade pojkar är låg i totalbefolkningen och selektionseffekten därför är liten. Vi kan härigenom studera hur undersökningsvariablerna varierar mellan strata i befolkningen. Genom att med hjälp av befolkningsstatistiken beräkna varje stratums relativa frekvens av totalbefolkningen kan man "standardisera" undersökningsvariablernas värden i K-gruppen, så att denna motsvarar en total population. Andelen av en viss negativ faktor i den standardiserade K-gruppen kan därefter jämföras med andelen av samma negativa faktor i B-gruppen. Den negativa faktorns samband med registrerad brottslighet (B-K-gruppstillhörighet) kan sedan avläsas på det *nivådiagram* som Carlsson utarbetat (Carlsson, 1972, kap. 4).

I detta diagram är olika nivåer inritade, betecknade M_1, M_2, M_3, M_4 och M_5 . M_1 och M_2 representerar en svag statistisk effekt.

M_4 innebär en medeltalsdifferens mellan B-gruppen och totalbefolkningen (den standardiserade K-gruppen) som är lika med spridningsmättet, där 20 % av den totala variansen faller mellan materialen och korrelationskoefficienten alltså är 0.45. M_5 svarar mot det fall, där B-gruppen skiljer sig från totalbefolkningen med 1.25 standardavvikelser. Denna nivå innebär en kraftig statistisk effekt.

10.2.3 Andra statistiska metoder

Förutom ovan nämnda test, varav teckentest och t-test utnyttjas för alla variabler, har korrelationskoefficienter mellan vissa variabler uträknats (bil. 17, 23 och 24). Undersökningsvariablerna är alla 5-gradiga, varför en jämförelse mellan olika interkorrelationskoefficienter för dessa variabler är möjlig. En jämförelse mellan dessa interkorrelationer och korrelationerna mellan undersökningsvariablerna och B- K-gruppstillhörighet är däremot inte lika självklar. B- K-gruppstillhörighet är en dikotom variabel, varför en produktmomentkorrelation mellan denna och en 5-gradig skala av tekniska skäl kan bli lägre än den blir mellan två 5-gradiga skalor. Korrelationskoefficienten blir i så fall en underskattning av sambandet mellan variablerna. En jämförelse mellan olika undersökningsvariabler och B- K-gruppstillhörighet kan däremot ske, då de är beräknade under samma villkor.

χ^2 -test har använts för att testa om proportionerna i B- och K-grupp är lika eller om beroende föreligger mellan två variabler inom B- och K-grupp för sig.

Fischers exakta test för fyrfältstabeller har i vissa fall använts för att pröva om B- och K-grupp är likvärdiga beträffande fördelningen av en viss egenskap. Beträffande formler, förutsättningar och tabeller för beräkning av p-värdet hänvisas till statistiska läroböcker. Om ej annat anges har signifikansgränsen satts till 5 %-nivån.

En av de *multivariata metoder* som utnyttjats är stegvis regressionsanalys. I denna har man en beroende variabel samt ett antal

oberoende variabler med vars hjälp man hoppas få den beroende variabeln i hög grad förklarad. Den variabel som är högst korrelerad med den beroende variabeln faller ut vid första steget. Den variabel som förklarar så mycket som möjligt av den återstående variansen kommer därefter osv. (Draper-Smith, 1966).

Latent profilanalys (LPA) är en metod att klassificera ett multivariat material. Genom denna metod erhåller man ett antal profiler av de i analysen ingående variablerna och en klassificering av individerna till de uppkomna profilerna (Mårdberg, 1966, 1967).

Beträffande de multivariata metoderna kan sägas, att förutsättningarna för att de på ett meningsfullt sätt skall kunna utnyttjas sällan är tillgodosedda. De innebär dock en hjälp när man vill handskas med olika former av information samtidigt, vilket knappast kan ske utan dessa metoder och datamaskinens hjälp.

11 Matchningsvariablerna socialgrupp, familjetyp och ålder

11.1 Föräldrarnas socialgruppstillhörighet

Kontrollgrupperna har matchats till brottsgrupperna i variabler, vars "brottsbidragande effekt redan delvis är känd" (SOU 1971: 49, s. 17). Dessa variabler är socialgrupp, familjetyp och i möjligaste mån bostadsområde samt ålder. Man har beträffande socialgruppstillhörighet stött sig på kunskapen om den socialgruppsmässigt sneda rekryteringen till ungdomsvårdsskolor och fängelser, dokumenterad i såväl svenska som utländska material, och utgått ifrån att den mellan socialgrupperna varierande registrerade brottsligheten motsvaras av en på samma sätt varierande faktisk brottslighet. Under 1960-talet har flera undersökningar försökt mäta den faktiska brottsligheten bland ungdomen med hjälp av självdeklarerade uppgifter om begångna brott (Christie, Andenaes, Skirbeck, 1965; Jaakkola, 1966; Nye, 1958; Elmhorn, 1969; Hirschi, 1969; McDonald, 1969; Olofsson, 1971a; Werner 1971). Dessa undersökningar har i viss mån rubbat cirkelarna. Sambanden mellan självdeklarerad brottslighet och socialgruppstillhörighet är inte alls så konsistenta och entydiga som sambanden mellan registrerad brottslighet och socialgruppstillhörighet.

I samnordiska undersökningar av självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen fann man inga socialgruppskillnader i det norska och finska materialet (Christie,

Andenaes, Skirbeck, 1965; Jaakkola, 1966). Werner (1971) fann att olika brottstyper hade olika samband med faderns socialgruppstillhörighet. Så hade t. ex. smuggling, kafénatteri och krossning av gatlyktor ett negativt samband med socialgruppstillhörighet, dvs. detta förekom oftare i socialgrupp 1 än i socialgrupp 3, inget samband existerade mellan socialgruppstillhörighet och butiksnatteri, cykelstöld, rattonykterhet och restaurangbedrägerier; i övrigt fann hon samma samband som då man undersöker den registrerade brottsligheten. Nye (1958) fann inga samband mellan självdeklarerad brottslighet och socioekonomisk standard. McDonald (1969) studerade sambanden mellan självdeklarerad brottslighet bland skolbarn och socialgrupp, skoltyp och bostadsområde och fann att faderns socialgrupp var den viktigaste faktorn i sammanhanget. Frekvenserna av självdeklarerade brott ökade för varje socialgrupp (upper middle class, lower middle class, upper working class, lower working class). Ett liknande samband finner man bland skolpojkar i Örebro (Olofsson, 1971a). Där räknar man med 7 utbildningsgrupper. Utbildningsgrupp 1 och 2 motsvarar socialgrupp 1, utbildningsgrupp 3 till 5 motsvarar socialgrupp 2 och utbildningsgrupp 6 och 7 motsvarar socialgrupp 3. Socialgrupp 3 skilde sig signifikant från socialgrupp 1 och 2, men hela denna skillnad berodde på den höga brottsbelastningen

bland pojkar i utbildningsgrupp 7 (ej yrkesutbildade arbetare), som ungefär motsvarar lower working class. Hirschi (1969) fann däremot obetydliga samband mellan självdeklarerad brottslighet bland skolpojkar och faderns socialgrupp. Endast då man avgränsat en grupp med arbetslöshets- och understödsperioder uppträdde brottsbelastningsskillnader i väntad riktning mellan denna grupp och övriga personer.

De motstridiga resultaten beträffande samband mellan självdeklarerad brottslighet och socialgruppstillhörighet kan troligen hänföras till olika utformning av frågeformulären, som beräkningen av brottsbelastningen grundar sig på. Ju mer dessa formulär tar upp frågor om den typ av brott, som är vanlig bland registrerad brottslighet, desto större är överensstämmelsen i sambanden mellan socialgrupp och registrerad resp. självdeklarerad brottslighet. I Örebromaterialet skilde sig inte socialgrupperna i bagatellbrott och begräveribrott men väl i brott av typ inbrott och stölder av olika slag (Olofsson, 1971a). Detsamma gäller data från värnpliktsinskrivningen i Sverige (Werner, 1971). I den mån man håller i sär olika brottstyper är brottsbelastningen högre i socialgrupp 3 än i socialgrupp 1-2 beträffande stölder, inbrott och andra tillgreppsbrott enligt både självdeklarerade och registrerade uppgifter.

En annan faktor av betydelse är sättet att beräkna brottsbelastningen och att uppskatta den totala frekvensen av brott.

Oberoende av hur sambanden mellan socialgrupp och brottslighet visat sig vara kan de flesta forskare konstatera att de lägre socialgrupperna ofta verkar vara mer utsatta och sårbara, så att de i samband med andra faktorer, t. ex. splittrad familj, heltidsarbete, mor, skolsvårigheter, lågstatusområden med hög brottslighet, oftare visar bristande social anpassning i form av brottslighet (Olofsson, 1971a, s. 157, 162; Schafer, Polk, 1956; Reiss, Rhodes, 1961). En sådan samvariation mellan socialgruppstillhörighet och låg- resp. högbelastade områden (hög andel hushåll med socialhjälp, personer som varit föremål för nykterhetsnämndens eller bvn:s

ingripanden, samt för brott åtalade personer) har kunnat konstateras med hjälp av klientelundersökningens material. Högbelastade områden visar sig medföra en högre andel polisanmälda pojkar, men huvudsakligen i socialgrupp 3. För pojkar i socialgrupp 1-2 förefaller områdets karaktär vara av mindre betydelse (Carlsson, 1972, s. 24). Liknande resultat redovisas av Reiss och Rhodes (1961).

Klientelundersökningens brottsgrupper

I provundersökningen utgör pojkar från hem i socialgrupp 3 74 % av brottsdebutantsgruppen. Vid jämförelse med gruppen 11-16-åringar i totalpopulationen i Stockholm 1959 (socialgrupp 3 = 40 %) föreligger en stark överrepresentation av socialgrupp 3. I huvudundersökningen kommer 59 % från socialgrupp 3. Här är överrepresentationen betydligt mindre (SOU 1971:49 s. 66 och 68). Risken att bli registrerad hos polisen i åldern 11-15 år är, om materialen slås ihop, 1,7 gånger så stor för en pojke ur socialgrupp 3 som för en ur socialgrupp 1-2. (Carlsson, 1972, s. 31), vilket är en mycket måttlig riskökning. I Örebro 1968 kom 61 % av de elever som hamnat i bvn:s register vid 16 års ålder ur socialgrupp 3. Andelen socialgrupp 3-pojkar i årsklassen i sin helhet var 54 %. Håller rekryteringen från de olika socialgrupperna på att utjämnas? Det är troligt att, om man undantar gruppen "ej yrkesutbildade arbetare"¹, socialgruppsolikheterna beträffande registrering av unga pojkar helt skulle försvinna.

Det kan i detta sammanhang ha sitt intresse att påpeka att brottsbelastning mätt med *självdeklarerade uppgifter* vid undersökningstillfället är lika i socialgrupp 1-2 och 3 i både kontroll- och brottsgruppen (tab. 4.1).

¹ Med de uppgifter som klientelundersökningen förfogar över låter detta sig inte göras.

Tabell 11.1 Socialgruppstillhörighet

Soc.gr.	B-Prov		K-Prov		B-Hus		K-Hus	
1	3	7 %	6	14 %	21	14 %	12	23 %
2	8	19 %	6	14 %	40	27 %	12	23 %
3	31	74 %	30	72 %	89	59 %	29	55 %
Σ	42	100 %	42	100 %	150	100 %	53	100 %

Kontrollgrupperna

Kontrollpojkar har matchats efter socialgrupp, varvid socialgrupp 1 och 2 sammanförts till en. I tabell 11.1 presenteras brotts- och kontrollgrupperna, där socialgrupp 1 och 2 hålls i sär. I både prov- och huvudundersökningens kontrollgrupper finns procentuellt fler pojkar från socialgrupp 1. I K-prov har 6 pojkar högre och 2 lägre socialgruppstillhörighet än sin parkamrat i B-prov. I K-hus har 10 pojkar högre och 7 lägre socialgruppstillhörighet än sina (sammanslagna) parkamrater i B-hus. I den mån man vill tillmäta socialgruppstillhörighet någon vikt bör man hålla i minnet att K-grupperna i detta avseende är något mer gynnade än B-grupperna.

Follow-up-data

Den självdeklarerade brottsligheten vid *vpl-inskrivningen* är högre för pojkar från socialgrupp 3 i både K- och B-grupper i prov- och huvudundersökningen (tab. 6.2), framför allt beroende på en högre belastning i variabeln "stöld", brott som man lätt åker fast för. Dessutom förekommer de få narkotikabrotten och våldsbrotten nästan uteslutande i socialgrupp 3.

Brottspoäng i *registrerad brottslighet* fram till 18-årsdagen är också den genomgående betydligt högre för både B- och K-fall hos pojkar från socialgrupp 3 än hos dem från socialgrupp 1-2 (jfr tab. 5.6).

Vid en uppdelning i *sekvensklasser* av B-grupperna framträder det förväntade

Tabell 11.2 Andelen pojkar ur socialgrupp 3 i de olika sekvensklasserna

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 52 %	4 n=21 71 %	6 n=23 65 %	8 n=5 80 %	61 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 50 %	5 n=13 54 %	7 n=22 55 %	9 n=44 82 %	70 %
Σ			52 %	65 %	60 %	82 %	64 %

K-prov + K-hus N = 95

Sekvensklass	0 n=73 55 %
Sekvensklass	1-9 n=22 86 %

Tabell 11.3 Återfallsdata för pojkar ur olika socialgrupper, familjetyper och åldrar

	B-prov+B-hus			K-prov+K-hus		
	Socialgrupp		p ¹	Socialgrupp		p ¹
	1-2	3		1-2	3	
	n = 67	n = 119		n = 36	n = 59	
Återfall resp. hemfall i brott	64 %	78 %	p<0,05	8 %	32 %	p<0,01
Samh.vård före 18 år	13 %	34 %	p<0,01	0 %	2 %	—
Inst.plac. efter 18 år	15 %	32 %	p<0,01	3 %	7 %	—
	Familjetyp			Familjetyp		
	Hel	Spl		Hel	Spl	
	n=116	n=70		n=59	n=36	
Återfall resp. hemfall i brott	66 %	83 %	p<0,01	20 %	28 %	ej sign.
Samh.vård före 18 år	22 %	34 %	p<0,05	0 %	3 %	—
Inst.plac. efter 18 år	21 %	34 %	p<0,05	3 %	8 %	—
	Ålder			Ålder		
	11-13	14-15		11-13	14-15	
	n=87	n=99		n=59	n=36	
Återfall i brott	75 %	72 %	ej sign.			
Samh.vård före 18 år	37 %	17 %	p<0,01			
Inst.plac. efter 18 år	32 %	20 %	ej sign.			

¹ χ^2 -test, df 1

mönstret mindre klart (tab. 11.2). Andelen pojkar från socialgrupp 3 som återfallit efter 18 år är obetydligt större än andelen pojkar från socialgrupp 3 som ej återfallit (Settergren-Carlsson, PM 5.5.1972). Däremot har signifikant fler pojkar ur socialgrupp 3 registrerats efter undersökningstillfället (tab. 11.3). Man kan även spåra ett samband mellan socialgruppstillhörighet och bvn:s åtgärder före 18 år. Pojkar ur socialgrupp 3 blir oftare föremål för samhällsvård (34 % mot 13 % i socialgrupp 1-2). Efter 18 år blir 15 % av pojkarna ur socialgrupp 1-2 och 32 % av pojkarna ur socialgrupp 3 institutionsplacerade. Särskiljer man socialgrupp 1 och 2, har pojkar ur socialgrupp 1 gynnsammare utveckling under uppföljningstiden än pojkar ur socialgrupp 2.

I kontrollgrupperna framträder en säkerställd skillnad i socialgruppstillhörighet mellan de pojkar som registrerats för brott efter undersökningstillfället och dem som vid se-

naste uppföljningen fortfarande ej var kända hos polisen. Av de polisregistrerade tillhör 19 av 22 fall socialgrupp 3. Motsvarande tal för de ej poliskända är 40 och 73. Samtliga pojkar från hem i socialgrupp 1 finns i sekvensklassen 0.

Hypotesen om starka samband mellan familjens socialgrupp och kriminell utveckling får alltså endast svaga belägg i den form av återfallsdata som sekvensmodellen representerar.

Registeruppgifter om *alkoholbruk, narkotikabruk* och *våldsbrott* förekommer obetydligt oftare i socialgrupp 3 för B-gruppspojkarna (tab. 11.4). K-pojkar i socialgrupp 1-2 registreras betydligt mindre för fylleri m. m. än pojkar ur socialgrupp 3 ($\chi^2 = 3,89$, df 1, $p < 0,05$) och är över huvud taget inte registrerade för våldsbrott av något slag.

En vanlig uppfattning är att personer ur socialgrupp 3 registreras oftare för missbruk

Tabell 11.4 Förekomst av registeruppgifter om alkoholbruk, narkotikabruk och våldsbrott i socialgrupp 1-2 samt 3

Alkoholbruk

Socialgrupp	B-fall		K-fall		Σ	
1-2 n = 67 B + 36 K	32	48 %	2	6 %	34	33 %
3 n = 119 B + 59 K	62	52 %	12	20 %	74	42 %
Σ 186 B + 95 K	Ej sign.		$\chi^2=3,89$ df 1 p<0,05		Ej sign.	

Narkotikabruk

Socialgrupp	B-fall		K-fall		Σ	
1-2 n = 67 B + 36 K	6	9 %	1	(3 %)	7	7 %
3 n = 119 B + 59 K	17	14 %	2	(3 %)	19	11 %
Σ 186 B + 95 K						

Våldsbrott

Socialgrupp	B-fall		K-fall		Σ	
1-2 n = 67 B + 36 K	11	16 %	0	0 %	11	11 %
3 n = 119 B + 59 K	35	29 %	4	7 %	39	22 %
Σ 186 B + 95 K						

än personer med samma missbruksfrekvens i socialgrupp 1-2. Våra siffror ger knappast stöd å denna åsikt, eftersom vi finner helt obetydlig skillnad i registreringsfrekvens mellan socialgrupperna men däremot stora skillnader mellan B- och K-grupperna. Man kan med goda skäl förmoda att B-pojkarna i högre grad använder alkohol än K-pojkarna (jfr kapitel 18) och att registreringen därför i högre grad är relaterad till ett verkligt missbruk än till socialgruppstillhörighet. De flesta fylleriregistreringarna har skett efter 18 år. Det är troligt att man vid denna ålder inte längre bör dela upp personerna efter

familjens socialgrupp utan efter *personens* egen utbildningsnivå och yrkesinriktning. Hade vi haft tillgång till sådana data hade kanske fördelningarna sett annorlunda ut. En uppföljning av en sådan art är synnerligen angelägen som komplement till registerdata, som ju endast mäter negativa aspekter på samhällsanpassning.

11.2 Familjekonstellation

Av ungdomsskoleelever i Sverige kommer 49 % av pojkarna och 62 % av flickorna från ofullständiga familjer, dvs. familjer där mo-

dern inte är gift eller gift med annan man än den biologiska fadern eller där äktenskapet upplösts genom dödsfall eller skilsmässa (Gordan, Näs, 1969). Överrepresentationen av barn från ofullständiga familjer bland bvn-fall och polisanmälda är dokumenterad i såväl svenska som utländska material (Jons-son, 1967; Olofsson, 1971a; Glueck, 1934, 1950; Minkovsky 1966 m. fl.).

Beträffande självdeklarerad brottslighet är uppgifterna återigen motsägande. Nye (1958) fann endast en liten skillnad i uppgiven brottslighet hos barn från "broken homes" jämfört med barn från fullständiga familjer. McDonald (1969) fann inte heller någon skillnad i brottslighet mellan barn från fullständiga och ofullständiga familjer. Hirschi fann en större procent brottsliga pojkar bland dem som bodde tillsammans med en styvfar än bland dem som bodde tillsammans med sina biologiska föräldrar eller tillsammans med modern enbart.

I Örebromaterialet (Olofsson, 1971a), kunde man finna ett samband mellan familjetyp och självdeklarerade brott endast i socialgrupp 3. Att ofullständig familj i och för sig ledde till ökad brottsbelastning hos pojkar-na, fanns inget belägg för.

Nye (1958) framhåller att trots små eller inga skillnader i brottslig belastning behandlar domstol och övriga samhällsorgan barn från ofullständiga familjer annorlunda än barn som bor med sina biologiska föräldrar. Detta kan bidra till anhopningen av barn från ofullständiga familjer bland institutions-klientel.

Från undersökningar av familjer, där fa-dern varit frånvarande långa tider, t. ex. under krigstid, på grund av sitt arbete eller av att äktenskapet upplösts, finns data som tyder på att pojkarna får lägre prestations-lust, svagare självkänsla, lättare påverkas av kamraterna samt att de är mer brottsligt aktiva än andra pojkar (jfr Bronfenbrenner, 1972 s. 112). Avsaknaden av fadern som identifikationsobjekt eller modell för hur en man skall vara sätter tydligen sina spår. Pojkarna blir osäkra på hur de skall spela sin roll som man. Antingen blir de för veka och

tillbakadragna eller också överdriver de sin manlighet genom asociala handlingar. Det är det sista reaktionssättet som kan ligga bakom den högre brottsligheten bland pojkar från splittrade familjer och deras sämre utveckling under uppföljningstiden.

"Kanske skulle man behövt nå'n pappa, så det vart nå'n ordning på't."

"Det blev väl lite väl slappt under skilsmäs-san. Lillbrorsan får göra vad han vill. Pappa var strängare han."

(Citat från två B-pojkar)

Brotts- och kontrollgrupperna

Familjetyp är en av matchningsvariablerna. Till hel familj räknas alla pojkar, som bor tillsammans med sin biologiska mor och far vid undersökningstillfället eller blivit adopterade före 1-årsåldern. Till splittrad familj hör familjer där mor aldrig gift sig eller gift sig med en annan man än den biologiska fadern, familjer som upplösts genom dödsfall eller skilsmässa samt adoptivfamiljer, där adoptionen skett efter 1 års ålder. Familjesituationen vid undersökningstillfället redovisas i bilaga 12. Något mer än hälften av pojkarna ur splittrade familjer bor ensamma tillsam-mans med modern, i några enstaka fall tillsammans med fadern. De övriga har en styvfar, styvmor, fosterföräldrar eller bor tillsammans med far- eller morföräldrarna.

Matchningen har i detta sammanhang lyckats väl. B- och K-grupperna är varandra i det närmaste lika. Man kan däremot finna en viss skillnad mellan provundersökningens och huvudundersökningens B-grupper. Andelen pojkar från splittrade familjer där det förekommer en styvfar är betydligt större i B-prov ($p < 0,001$).

Pojkarna i B-prov kommer till 41 % och pojkarna i B-hus kommer till 36 % från splittrade familjer. Motsvarande procenttal för 11-16-åringar i Stockholm 1959 ($n = 36\ 500$) är 22 %. Risken att bli registre-rad för brott är alltså 1,7 gånger så stor för pojkar från splittrade hem jämfört med dem från fullständig familj (Carlsson, 1972; s.

Tabell 11.5 Kriminalitetsindex för pojkar från hel och splittrad familj

Krim.index	B-hus				K-hus			
	Hel fam.		Spl. fam.		Hel fam.		Spl. fam.	
1	0		0		14	39 %	5	29 %
2	3	3 %	2	4 %	7	19 %	6	35 %
3	21	22 %	11	20 %	7	19 %	1	6 %
4	38	40 %	27	50 %	6	17 %	3	18 %
5	34	35 %	14	26 %	2	6 %	2	12 %
Summa	96	100 %	54	100 %	36	100 %	17	100 %
Medeltal	4,07		3,98		2,28		2,53	

33). Vi har alltså en överrepresentation av pojkar från splittrade familjer. Pojkarnas självdeklarerade brottslighet vid undersökningstillfället (*kriminalitetsindex*) är dock lika stor i hel resp. splittrad familj (tab. 4.1 och 11.5).

Genom uppgifterna från mantalsblanketterna och i någon mån från pojken själv och från föräldrarna² kan man kartlägga när och varför familjen splittrats och när förändringar i familjekonstellationen skett. Då uppgifterna i huvudsak härrör från mantalsuppgifterna kan man tyvärr inte få information om fästmän eller fästmör som sammanbott med modern/fadern före undersökningstillfället. Det är alltså möjligt att en pojke som bor ensam med sin mor i en till synes oförändrad familjesituation haft flera "styvfäder" under årens lopp.

Hypotes

Man kan anta, att orsaken till att en familj splittras kan ha samband med pojkens brottslighet. B-gruppens familjesituation förväntas uppvisa fler förändringar än K-gruppens. Förändringarna antas oftare bero på separation än på dödsfall, de förväntas oftare ha inträffat tidigt i pojkens liv och oftare nära i tiden till debutbrottet.

Resultat

Orsaken till splittring i familjen var i provundersökningen oftare separation genom skilsmässa än genom dödsfall och utom-

äktenskaplig börd i B-gruppen jämfört med K-gruppen ($p < 0,01$, Fishers exakta test, se bil. 13). Vi hade därför ingen anledning att revidera hypotesen inför prövning av huvudundersökningens B- och K-grupper. I dessa återkom dock inte samma mönster som i provundersökningen. Här är B- och K-grupp relativt lika vad angår orsak till splittringen av familjen.

Flera förändringar i familjekonstellationen beroende på flera separationer och byten av fostrare är lika ovanliga i B- och K-grupperna, med de informationer vi har tillgång till.

Första förändringen i familjekonstellationen kan inte sägas ha inträffat tidigare för B-pojkar än för K-pojkar, och andelen B-pojkar, för vilka någon förändring skett de senaste två åren, är endast obetydligt större än andelen K-pojkar. I Unga lagöverträdare II tar Gösta Carlsson upp tidsaspekten och konstaterar utifrån registerdata att tidiga miljöindikatorer, i det fallet anteckningar om kriminalitet och alkoholmissbruk hos familjemedlemmarna, socialhjälp och ingripanden från bvn under åldern 0–7 år, inte är underlägsna senare indikatorer, dvs. under tiden 7 år till undersökningstillfället. Materialet ger inte något stöd för en "kristeori", där bakgrunden till brottsligheten kan vara en akut kris i familjen.

Inte heller våra här presenterade data stöder någon kristeori. De ger heller inget belägg för att tidiga yttre förändringar i

² Pojk- och hemintervjun innehåller inga direkta frågor om dessa förhållanden.

familjen skulle få djupare verkningar, som återspeglar sig i kriminalitet hos barnen. Det är troligen en stark förenkling att ta till den ökade skilsmässofrekvensen som orsak till den ökande ungdomsbrottsligheten. Men skilsmässor kan gå till på så många sätt. Man kan föregripa resultatredovisningen med att nämna, att relationerna mellan makarna i splittrade familjer, där styvfar eller styvmor finns, är betydligt sämre i B- än i K-grupperna och att B-gruppens "nya" familjer ofta karaktäriseras av gräl, oenighet och torftigt emotionellt klimat.

Vi kan alltså konstatera att skillnader mellan B- och K-grupperna i familjesituationen under uppväxttiden i det närmaste är obefintliga, dvs. om man tar hänsyn till de ytliga uppgifter, som erhålls från mantalsverket. Matchningen i variabeln familjetyp har alltså lyckats över förväntan.

Follow-up-data

Vi finner ingen signifikant skillnad mellan hel och splittrad familj vad gäller *självdeklarerad brottslighet vid värnpliktsinskrivningen* (Tabell 6.2). Beträffande *registrerad brotts-*

lighet vid 18 år är återfallsprocenten för pojkar från splittrade familjer något större för B-fallen men ej för K-fallen (tabell 5.6). Brottspoängen (antal brott gånger brottens svårighetsgrad) är något högre för gruppen pojkar ur splittrade familjer.

Vid uppdelning i *sekvensklasser* (tabell 11.6) framträder det förväntade mönstret i stora drag. I sekvensklass 2 är andelen pojkar ur hel familj drygt tre gånger så stor som ur splittrad. I de följande klasserna ökar andelen ur splittrad familj ju kraftigare åtgärder som vidtagits. De som efter 18-årsdagen återfallit i brott kommer proportionellt något oftare från splittrad familj än de som ej begått brott efter 18-årsdagen.

Fler pojkar från splittrade hem har alltså återfallit i brott efter 18 år (59 % mot 40 % ur hel familj). Placering har oftare tillgripits för pojkar från splittrade familjer såväl före 18 år (34 % mot 22 %) som efter 18 år (34 % mot 21 %) – (tabell 11.3).

I kontrollgrupperna märks sambandet mellan sekvensklasstillhörighet och familjetyp mindre. Från splittrade familjer har 28 % och från hel familj 20 % registrerats för brott. Efter 18-årsdagen har 17 % mot 8 % begått brott.

Tabell 11.6 Andelen pojkar ur splittrade familjer i de olika sekvensklasserna

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 24 %	4 n=21 29 %	6 n=23 39 %	8 n=5 40 %	29 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 38 %	5 n=13 46 %	7 n=22 45 %	9 n=44 50 %	47 %
Σ			26 %	35 %	42 %	49 %	38 %

K-prov + K-hus N = 95

Sekvensklass	0 n=73 36 %
Sekvensklass	1-9 n=22 45 %

Något samband mellan förekomst av registeranteckningar om *alkoholbruk, narkotikabruk och våldsbrott* å ena sidan och familjetyper är knappast märkbart. Det går dock ofta i den av tradition förväntade riktningen (tabell 11.7).

Om man kombinerar matchningsvariablerna socialgrupp och familjetyper å den andra visar sig den relativa risken att åka fast vara 3,7 gånger så stor för pojkar ur socialgrupp 3/splittrad familj som för pojkar ur socialgrupp 1-2/hel familj efter de beräkningsmetoder som Gösta Carlsson använder i Unga lagöverträdare II (Carlsson, 1972, s. 29, se även fig. 14.3). Pojkar ur socialgrupp 1-2/hel familj har dessutom den gynnsammaste utvecklingen i både B- och K-grupperna (tabell 11.8). Pojkar från splittrade familjer i socialgrupp 3 däremot har den högsta återfallsprocenten och registreras oftast även efter 18 år. De har den högsta andelen som anstaltsplacerats före och dock återfaller efter 18 år. Den betydligt sämre utvecklingen för pojkar i socialgrupp 3/splittrad familj är lika markant även sedan hänsyn tagits till deras egen uppgivna brottslighet. Det är alltså inte detta stratums höga brottsliga aktivitet före 15 år som står bakom den sämre utvecklingen. Även bland de lågt brottsligt belastade har socialgrupp 1/hel familj bättre prognos än socialgrupp 3/splittrad familj i både B- och K-gruppen.

Strata socialgrupp 3/hel familj och socialgrupp 1-2/splittrad familj intar en mellanställning. Man kan dock konstatera att pojkarna i den förra före 18 år i högre utsträckning omhändertagits för samhällsvård i B-grupperna och oftare fått övervakning i K-grupperna. Bvn behandlar alltså barn från socialgrupp 3/hel familj något strängare än barn från socialgrupp 1-2/splittrad familj. Båda dessa grupper har nämligen samma kriminalitetsindexmedelvärden och lika hög självdeklarerad brottsbelastning vid vpl-inskrivningen.

Den strängare behandlingen kan dock hänga samman med att pojkarna ur socialgrupp 3/hel familj, trots lika högt självdeklarerat brottsbelastningsmedelvärde vid un-

Tabell 11.7 Förekomst av registeruppgifter om alkoholbruk, narkotikabruk och våldsbrott i hel och splittrad familj

Alkoholbruk

Familjetyper	B-fall		K-fall		Σ	
Hel n=115 B+59 K	57	50%	8	14%	65	37%
Spl. n=71 B+36 K	37	52%	6	17%	43	40%
Σ 186 B+95 K						

Narkotikabruk

Familjetyper	B-fall		K-fall		Σ	
Hel n=115 B+59 K	13	11%	1	2%	14	8%
Spl. n=71 B+36 K	10	14%	2	6%	12	11%
Σ 186 B+95 K						

Våldsbrott

Familjetyper	B-fall		K-fall		Σ	
Hel n=115 B+59 K	27	23%	2	3%	29	17%
Spl. n=71 B+36 K	19	27%	2	6%	21	20%
Σ 186 B+95 K						

dersökningstillfället och vid vpl-inskrivningen, blivit registrerade för betydligt fler och gravare brott (formell bedömning) än pojkarna ur socialgrupp 1-2/splittrad familj, troligen beroende på att de begått brott med hög upptäcktsrisk.

11.3 *Åldersfaktorn*

Både registrerad och självdeklarerad brottslighet stiger brant från 10-11-årsåldern fram till 15-årsåldern för att sedan långsamt avta (Sveri, 1960; Rengby, 1966; Elmhorn, 1969; Olofsson, 1971a). Från undersökningar av självdeklarerad brottslighet får vi veta att de flesta pojkar begår ett och annat brott redan under låg- och mellanstadiet. Den kvantita-

Tabell 11.8 Brottslig utveckling för pojkar i olika strata (procent av antalet i varje stratum)

B-prov + B-hus N=186

Stratum	n	Ej återfall	Brott efter 18 år	Sekvensklass	
				7+9	9
Soc.gr. 1-2/hel fam.	40 ¹	45 %	35 %	20 %	10 %
" " 1-2/spl. fam.	27 ²	27 %	43 %	35 %	24 %
" " 3/hel fam.	75 ³	22 %	52 %	37 %	15 %
" " 3/spl. fam.	44	14 %	61 %	50 %	41 %

¹ 3 döda

² 2 "

³ 1 död

K-prov + K-hus N=95

Stratum	n	Ej brott	Brott men ej återf.	Brott efter 18 år	Sekvensklass	
					7+9	9
Soc.gr. 1-2/hel fam.	25	92 %	0 %	8 %	0 %	0 %
" " 1-2/spl. fam.	11	91 %	0 %	9 %	0 %	0 %
" " 3/hel fam.	34	71 %	15 %	9 %	3 %	0 %
" " 3/spl. fam.	25	64 %	12 %	20 %	8 %	4 %

tiva ökningen (ökningen av andelen pojkar som över huvud taget begått något brott) under de första tonåren är ganska liten. Den kvalitativa ökningen däremot är avsevärd. Antalet brott varje person begår ökar. Brotten övergår från rena pojkstreck och bagattellbrott till allvarigare brott: bedrägerier, inbrott, mopedstölder osv.

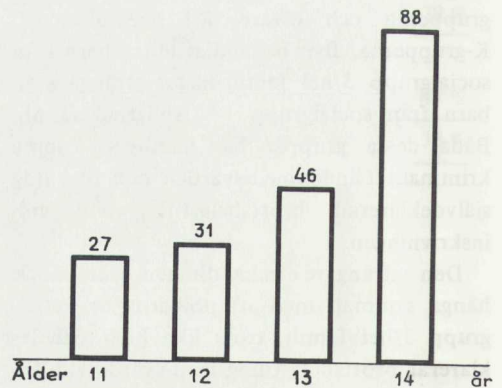
Beteendemässigt är 14-15-årsåldern en kritisk period, Uppföljningsundersökningar och undersökningar som studerat barn i olika åldrar (t. ex. Örebroprojektet och UG-projektet) ger resultat som tydligt visar fler disciplinproblem, sämre trivsel i skolan etc. i dessa åldrar. Resultaten visar också att problemen avtar efter dessa år. Eleverna mognar, får en egen identitet, nya åtaganden, nya förpliktelse och nya mål.

Brottsgrupperna

Fördelningen av åldern vid debutbrottet uppvisar den för brottsligheten så typiska kurvan (fig. 11.1).

Vem som åker fast för polisen verkar till dels bero på slumpen men har också samband med den brottsliges intelligens, hans allmänna uppträdande, vilken typ av brott han begått och hur pass brottsligt aktiv han är (Olofsson, 1971a). Det är därför skäligt att anta, att våra hos polisen debuterande pojkar har en högre brottsbelastning än flertalet i

Figur 11.1 Fördelning av brottsdebutering efter ålder vid brottstillfället. B-prov + B-hus

Tabell 11.9 Kriminalitetsindex för debutanter i åldern 11–13 år och 14–15 år

B-hus

Ålder	Kriminalitetsindex							
	2–3		4		5		Σ	
11–13	13	19%	26	38%	30	43%	69	100%
14–15	24	30%	39	48%	18	22%	81	100%

$\chi^2=7,92$, df 2, $p<0,02$

sin åldersgrupp. Fördelningen av kriminalitetsindex (fig. 4.1) visar att så är fallet.

Det är också rimligt att anta att pojkar som debuterar tidigt, då brottsligt beteende är relativt ovanligt och av ett ofta bagatellartat slag, är mer brottsligt aktiva än flertalet i sin åldersgrupp. De pojkar som debuterar i polisregistret under den tid då brottslighet ingår som ett i stort sett normalt inslag i pojkars liv bör rimligen bilda en mer heterogen grupp med större variation i den brottsliga intensiteten, eftersom de registrerade då har en stor rekryteringsbas. Kriminalitetsindex är också signifikant högre för B-pojkar i åldern 11–13 år än för pojkar som debuterar senare (tabell 4.1 och 11.9).

Follow-up-data

Det finns goda skäl att anta att de pojkar som debuterar tidigt inte bara har högre självdeklarerad brottsbelastning vid debutbrottstillfället utan även till större procent består av gravare fall med en mindre gynnsam utveckling i kriminellt hänseende. I de

flesta undersökningar av ungdomsbrottslingar hävdas att de börjat sin brottsliga bana tidigt, dvs. i en ålder då brottsliga aktiviteter ännu är ovanliga (Glueck, 1950; Mc Cord, 1959; Jonsson, 1967 m. fl.). De yngre brottsdebutanterna har dessutom en sämre prognos därför att de har de brottsliga åldrarna med hög registreringsrisk framför sig, medan de äldre har denna period bakom sig, vilket innebär en betydligt lägre risk att åka fast.

Pojkarna i 14–15-årsåldern är troligen i betydligt större utsträckning inne i en frigörelseprocess och i vissa fall en akut pubertetskris. Detta måste återspeglas i intervjun och gör det också tydligt i många fall. Trots detta har de yngre debutanterna genomgående sämre utveckling under uppföljningstiden!

Pojkar som debuterat i åldern 11–13 år deklarerar fler brott vid vpl-inskrivningen och de har en avsevärt högre brottspoäng i registrerad brottslighet vid 18 år än de äldre debutanterna. De har även i större utsträckning begått brott efter 18-årsdagen och i större utsträckning begått brott, trots att de före 18-årsdagen varit placerade i fosterhem eller på anstalt för sitt brottsliga beteende.

Anteckningar om narkotikabruk och våldsbrott förekommer oftare bland de yngre debutanterna och de har oftare än de äldre blivit anstaltsplacerade efter 18-årsdagen (tabell 11.10). Stegningen i symptom på asocialitet av ovan nämnt slag ökar genomgående för varje åldersklass mellan 11 och 15 år. Den höjda registrerade brottsligheten hos

Tabell 11.10 Jämförelse mellan tidiga och sena brottsdebutanter

	Ålder		
	11–13	14–15	
Krim. index	M = 4,22	M = 3,89	B-hus
Självdekl. brottsl. vpl	M = 6,17	M = 5,08	B-hus
Registr. brottsl. 18 år	M = 12,68	M = 4,43	B-prov + B-hus
Brott >18 år	54 %	40 %	B-prov + B-hus
Samhällsvård <18 år, brott > 18 år (sekv.kl.9)	34 %	14 %	B-prov + B-hus
Alkoholmissbruk	50 %	51 %	B-prov + B-hus
Narkotikabruk	16 %	9 %	B-prov + B-hus
Våldsbrott	36 %	15 %	B-prov + B-hus
Institutionsplac. >18 år	32 %	20 %	B-prov + B-hus

de unga debutanterna under uppföljningstiden motsvaras dock inte av så högt kriminalitetsindex vid undersökningstillfället, ty om man konstanthåller kriminalitetsindex har 11–13-åringarna en betydligt gravare utveckling. Det är alltså troligt att de yngre i högre omfattning än de äldre står under inverkan av den B-faktor som vi tyckt oss kunna spåra men ännu inte kunnat identifiera.

Kontrollgrupperna

Kontrollpojkar har uttagits för att parvis matcha en brottsdebutant. Gösta Carlsson (SOU 1972: 76, kap. 3.9) påpekar att vi genom uttagningsförfarandet utsätter K-gruppen för en selektionseffekt, eftersom K-pojken endast kunde tas ut av pojkar som ej debuterat hos polisen. För de allra yngsta har ännu ett mycket litet fåtal gallrats ut och selektionseffekten är därför negligerbar. Men för de äldre, i åldern 14–15 år, blir urvalseffekten större. Risktiden för dem har i det närmaste löpt ut och ett betydligt större antal pojkar som åkt fast har sorterats bort. Vi har därför anledning att förmoda att även i K-grupperna de äldre pojkar får en något mer gynnsam utveckling än de yngre. Denna skillnad bör dock vara betydligt mindre än för B-fallen, eftersom risken att debutera mellan 11 och 15 år kan beräknas till endast 5 % (Carlsson, 1972, kap. 3.4).

Eftersom endast ett fåtal K-pojkar över huvud taget återfinns i registren, blir follow-up-data osäkra. De olika kriterierna på brottslighet och asocialitet ger små och icke signifikanta skillnader mellan yngre och äldre K-pojkar. De yngre (med längre risktid) har dock registrerats för brott före 18-årsdagen oftare än de äldre (17 % mot 6 %).³ Dessa obetydliga ålderskillnader gör att vi i fortsättningen för K-pojkar del helt kan bortse från åldersfördelningen vid undersökningstillfället. Då K-gruppen standardiseras, dvs. räknas om till en normalgrupp pojkar efter den metod som Carlsson (1972) utarbetat, tas heller ingen hänsyn till åldersfaktorn.

11.4 Sammanfattande kommentar

Sedan länge har kriminalitet ansetts förbunden med låg socio-ekonomisk nivå. Den officiella statistiken och undersökningar både i Sverige och utomlands har ofta noterat att personer ur socialgrupp 3 är mer brottsligt aktiva än personer ur högre socialgrupper. Senare undersökningar av självdeklarerad brottslighet har emellertid gett motstridiga resultat. Vad angår klientelundersökningens brottsmaterial är socialgrupp 3 överrepresenterad i jämförelse med normalbefolkningen i Stockholm. Risken för en pojke i åldern 11–15 år i denna socialgrupp att åka fast är knappt två gånger så hög som för en från socialgrupp 1–2 (Carlsson, 1972 s. 31), vilket, som Carlsson framhåller, får anses som en måttlig riskökning eftersom genomsnittsriskerna att åka fast kan beräknas till endast 5 %.

Sambandet mellan brottslighet och socialgruppstillhörighet är sålunda i själva verket ganska svagt, något som förklarar varför resultaten av de självdeklarerade uppgifterna blivit motstridiga.

Socialgruppstillhörighet har i klientelundersökningen använts som en matchningsvariabel, men detta har inte lyckats helt tillfredsställande. K-grupperna har kommit att innehålla proportionellt fler pojkar ur socialgrupp 1 än B-grupperna.

Att personer i socialgrupp 3 skulle vara mer utsatta för registreringar beträffande alkoholmissbruk än personer med samma missbruksfrekvens i socialgrupp 1–2 ger uppföljningsdata inget belägg för. Registreringen verkar vara relaterad till missbruk oberoende av socialgruppstillhörighet.

Familjetyp har också av tradition varit en stabil variabel i kriminologiska undersökningar. Senare undersökningar har dock givit resultat, som ifrågasatt denna variabels allmängiltighet som "orsak" till brottslighet. I vårt material kan man utläsa en något mer än dubbel risk att bli polisregistrerad för pojkar från splittrade familjer jämfört med pojkar

³ $\chi^2 = 2,94$, df 1, $0,05 < p < 0,10$

från hela familjer (Carlsson, 1972 s. 34), en riskökning som även den kan bedömas som måttlig.

B- och K-grupperna skiljer sig inte från varandra avseende tidpunkt för förändringen i splittrade familjer, ej heller beträffande orsaken till splittringen eller antalet förändringar i familjekonstellationen.

Kriminalitetsindex ger inga skillnader vare sig mellan socialgrupperna eller mellan typerna av familj, vilket ytterligare förstärker intrycket av att dessa två variabler är på väg att spela ut sin roll som kriminogena faktorer i skolåldern.

Vid uppföljningen visar sig dock socialgrupp 3 ha högre både *registrerad* och *självdklarerad brottslighet* samt ett något sämre utgångsläge i *sekvensmodellen*. Familjer i låg socialgrupp har tydligen svårare att avleda asocialt beteende när det väl har börjat. Samma sak gäller för pojkar från splittrade familjer. Denna skillnad mellan socialgrupperna kan dock helt eller delvis förklaras av att man i brottsenkäten vid vpl-inskrivningen valt frågor om brott som huvudsakligen begås av personer i socialgrupp 3 och som man "åker fast" för och underlåtit att fråga om "manschettbrotten".

Vi har under de senaste decennierna haft en stigande social utjämning och fört en politik, som aktivt försökt utjämna klasskillnader. Samtidigt har skilsmässor blivit vanligare och inställningen till ensamma mödrar har blivit tolerantare. Man söker andra samlevnadsformer än den traditionella farmor-barnfamiljen. Det är därför fullt förklarligt att socialgrupp och familjetyp successivt får mindre och mindre betydelse som faktorer som påskyndar en social utstötning. I detta avseende är klientelundersökningen en "gammal" undersökning. I senare undersökningar ger socialgrupp och familjetyp än mindre utslag, och ett starkt samband med brottslighet kvarstår endast i kombinationen av låg utbildning och ofullständig familj (Olofsson, 1971a). Detta stratum har i klientelundersökningen en relativ risk att bli polisregistrerad mellan 11 och 15 år som är 3,7 gånger så hög som stratum socialgrupp

1-2/hel familj. Trots detta är den statistiska effekten relativt obetydlig, då man jämför den med andra variabelers effekt i det nivå-diagram som Carlsson utarbetat (se figur 14.3). Pojkar i detta stratum har också en betydligt sämre utveckling än pojkar i socialgrupp 1-2/hel familj både i B- och i K-grupperna även sedan hänsyn tagits till pojkarnas uppgivna kriminella belastning (krim. index). Övriga strata intar en mellanställning. Högt brottsligt belastade pojkar i socialgrupp 1-2/hel familj har alltså betydligt bättre prognos än lika brottsligt belastade i socialgrupp 3/splittrad familj.

Av pojkarna i brottsgruppen är det de yngsta debutanterna som har den sämsta utvecklingen i alla avseenden, även sedan man konstanthållit kriminalitetsindex, dvs. deras självdeklarerade brottslighet jämförd med åldersgruppstillhörigheten. Den B-faktor, som vi i kap. 5.3 och 8.5 kunde hänföra till B-grupperna och som ökar deras sårbarhet i kriminellt avseende, verkar framför allt att drabba pojkar ur socialgrupp 3 och pojkar ur splittrade familjer. Framför allt då dessa variabler kombineras med varandra träder B-faktorn i funktion. B-faktorn drabbar också de helt unga debutanterna i högre grad än de äldre.

I en förstudie av undersökningsresultaten (Humble och Settergren, 1965 s. 156) framkastar Gitte Settergren en hypotes om varför vissa pojkar åker fast tidigare än andra med samma egentliga brottsliga aktivitet. "De som åker fast tidigt ser ut att ha mer allvarliga psykiska störningar. Därför betar de sig kanske avvikande och/eller verkar stämplade av en socialt och psykologiskt dålig miljö. De kan därigenom provocera till polisanmälningar och polisingripanden även för ganska bagatellartade brott, vilka hos mer normala och vanliga pojkar betraktas som pojkestreck."

B-faktorn skulle då, om detta antagande visar sig riktigt, vara en miljömässigt och personlighetsmässigt sämre utrustning.

En annan förklaring till den sämre utvecklingen för de tidiga debutanterna (och för B-gruppen jämfört med K-gruppen) skulle

kunna vara en stigmatiseringseffekt. De har alltför tidigt kommit i kontakt med sociala myndigheter som visserligen inte annat än i sällsynta fall tillgripit mera genomgripande åtgärder (se kap. 7.1) men dock talat med skola, lärare och föräldrar och kanske hos dem väckt negativa förväntningar. För åtskilliga pojkar har t. ex. skolan utdelat bestraffning i form av sänkt uppförandebetyg i anledning av brottet. Dessa pojkar har fått ögonen på sig, vilket kan förklara den höga registrerade brottsligheten i förhållande till den måttliga självdeklarerade vid 18 års ålder.

Är denna hypotes sann, så är B-faktorn en stigmatiseringseffekt och vi kommer då inte att finna några större miljö- eller personlighetsmässiga skillnader mellan B- och K-grupp eller mellan yngre och äldre debutanter, om kriminalitetsindex hålls konstant.

Detta kapitel behandlar den yttre sociala miljö, som pojarna växer upp i. Det är här fråga om bakgrundsfaktorer, som pojarna själva har små möjligheter att påverka och som ligger utanför deras kontroll. Det är dock inte otänkbart att dessa faktorer kan ha stor betydelse för hur pojarna utvecklas. Dessa yttre faktorer påverkar dock troligen pojkarnas beteende i mindre grad än faktorer med vilka de direkt interagerar, t. ex. uppfostran och emotionella kontakter. Vi får därför vänta oss relativt låga samband mellan den yttre sociala miljön och kriminalitet. Vi kan dock på goda grunder ställa hypoteser om dessa sambands riktning och styrka.

Dålig bostadsstandard och dålig ekonomi är tröttande och bekymmersamt för föräldrarna och kan påverka trivsels i familjen. Familjen har inte råd till meningsfull rekreation på sin fritid. Utrymmet i hemmet tillåter inte att barnen kan ta hem kamrater eller att de leker inomhus. Trängseln kan ge upphov till irritation och onödigt tjat. Barnen mer eller mindre tvingas ut, med minskad föräldrakontroll som följd. Dessa materiella faktorer kan alltså indirekt påverka barns sociala beteende därför att föräldrarna får mindre tillfälle att övervaka dem, tillrättvisa dem och träna dem i socialt accepterat beteende. Barnen utsätts i högre grad för kamratgruppens inflytande och blir också mer beroende av den. De blir utsatta för stort frestelsestryck då de går in i portgångar

eller varuhus för att värma sig eller förströ sig.

Bristen på tillgångar, materiella och andliga, ställer hela familjen utanför välfärds- och utbildningssamhället. Detta kan leda till alienation och outsiderskänslor, i första hand hos föräldrarna men även hos barnen. Framför allt i skolan kan barnen få stora svårigheter att tillgodogöra sig undervisningen, därför att de är verbalt och kulturellt otränade (jfr Bernstein, 1961).

Samhällsinslaganden av repressiv art (registrering av familjemedlemmar i kriminalregistret, kontrollstyrelsens och nykterhetsnämndens register) kan lätt resultera i outsidersattityder, som medvetet eller omedvetet överförs till barnen. Det är också troligt att föräldrar, som dömts för brott och är kända för alkoholmissbruk, är dåliga modeller för sina barn. Detta behöver inte innebära att de medvetet överför avvikande normer. En ansenlig mängd undersökningar ger vid handen att samhällets ramnormer delas av flertalet, fängelseklientelet inberäknat (se kap. 1). Föräldrarna kan dock, trots att de försöker inpränta laglydnad och återhållsamhet, fungera som avvikande modeller.

Alkoholmissbruk, gräl och oenighet mellan föräldrarna tär på föräldrarnas krafter och ger hemmet en otrivsamt prägel. Barnen söker sig ut till kamrater ofta med större asocial utlevelse som följd (se kap. 16).

En viss stabilitet i uppväxtmiljön krävs för

att den sociala inlärningen skall fungera acceptabelt. Fostrarbyten, barnhemsvistelser mer än under någon kort period under moderns sjukdom eller barns börd, fosterhemsplaceringar och täta flyttningar kan allvarligt skada barnens trygghetskänsla och göra dem oroliga och besvärliga, vilket i sin tur påverkar deras omgivning, som i sin tur inte orkar med barnen – i den sedvanliga onda spiralen.

Ovanstående genomgång får bilda bakgrund till de hypoteser som ställs för varje variabel.

12.1 Bostadsstandard

I variabeln bostadsstandard,¹ som är 5-gradig, har man tagit hänsyn till bostadens grad av modernitet, antal personer per rum, förekomst av eget rum eller egen vård för pojken samt familjens trivsel med bostaden.

Skalsteg 1. Mer än 3 personer per rum. Dålig lägenhetsstandard och ej alla moderna bekvämligheter. Vantrivsel med lägenhet och bostadsområde.

Skalsteg 5. Stora utrymmen, alla moderniteter. Pojken har eget rum eller egen vård. Trivsel med lägenhet och bostadsområde.

Hypotes

B-gruppen förväntas innehålla fler, som har en mycket låg bostadsstandard. Skillnaden mellan B- och K-grupp förväntas dock vara måttlig.

Resultat

Provundersökningen

Skillnaden mellan B och K är signifikant på 5 %-nivån med tecken-test och med t-test (Tab. 12.1). Hypotesen reviderades inte inför provningen i huvudundersökningen.

Tabell 12.1 Bostadsstandard. (Medeltal) Provundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 3,0 * K 4,1	B 2,5 K 2,7
Splittrad familj	B 3,8 K 4,0	B 3,2 K 3,4
Totalt		B 3,0 * K 3,3

* Signifikanta skillnader på minst 5%-nivån..

Huvudundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 3,3 * K 3,8	B 2,7 K 2,6
Splittrad familj	B 3,3 K 3,8	B 2,6 K 2,5
Totalt		B 2,9 K 3,1

* Signifikanta skillnader på minst 5%-nivån.

Huvudundersökningen

I huvudundersökningen finner vi ingen skillnad mellan B- och K-gruppen, ej heller i den "plus"-variabel där vi erhållit information från hemintervjun.

Vid en fingranskning av de i variabeln bostadsstandard ingående delfaktorerna (hyreshus, villa, förekomst av inneboende, eget rum för pojken, lägenhetens standard och familjens upplevelse av trivsel eller anledning till vantrivsel) framträder likheterna mellan B- och K-gruppen mycket tydligt (bil. 14). Inte i någon av dessa delfaktorer kan man finna någon märkbar skillnad.

Follow-up

Man kan spåra en svag samvariation mellan sekvensklassstillhörighet och låg bostadsstandard, speciellt i B-grupperna. Av dem

¹ Om inget annat nämnes bygger variabeln på pojkens uppgifter från intervjun med honom.

som inte återfaller (sekv.kl. 2) har endast 18 % haft mycket låg bostadsstandard. För dem som fått övervakning eller blivit placerade före 18-årsdagen och dock återfallit efter 18-årsdagen (sekv.kl. 7 och 9) har bostadsstandarderna varit låga i 40 %.

12.2 Materiell standard

Variabeln bygger på en rad frågor om kapitalvaror, semestervistelser, veckopengar, prenumeration på tidningar samt om problem med ekonomin. Det är viktigt att komma ihåg att variablerna bostadsstandard, materiell standard och kulturell standard bygger på pojkens uppgifter och att han troligen sällan är insatt i familjens ekonomi, känner föräldrarnas musik- och litteratursmak osv.

Bilden av familjens ekonomiska och materiella standard kan ibland fördunklas genom att pojken uppger ekonomiska problem som "att det är svårt att få pengarna att räcka till" samt "att mamma klagat över för lite hushållspengar", trots att antalet kapitalvaror, resor och dylikt tyder på god ekonomisk standard. I andra fall återigen, där allt tyder på torftighet och knapp ekonomi, anger pojken inte svårigheter med ekonomi eller hushållspengar. Hänsyn till dessa uppgifter hos pojken har därför endast tagits, där samtliga uppgifter tyder på god resp. dålig ekonomi. Pojkens uppgifter om ekonomidiskussioner i hemmet har däremot indirekt påverkat bedömningen av hematmosfär, relationen mellan föräldrarna osv.

Skalsteg 1. Dålig ekonomi. Pengar fattas ofta. Få eller inga kapitalvaror. Pojken får avstå från veckopeng.

Skalsteg 5. God ekonomisk standard. Flera kapitalvaror. Resor på semester. God veckopeng.

Hypotes

B-gruppen förväntas ha lägre materiell standard och fler ekonomiska bekymmer än K-gruppen.

Resultat

Provundersökningen

Variabeln skiljer inte mellan B- och K-grupp (tab. 12.2). Då även andra undersökningar visat låga samband mellan inkomst och brottslighet (Olofsson, 1971a; Carlsson, 1972) reviderades hypotesen. Vi förväntar oss sålunda inga skillnader mellan B- och K-grupp i huvud-us.

Huvudundersökningen

Som väntat fann vi inte här några skillnader mellan B- och K-grupp. Man märker genomgående att socialgrupp 1-2 har bättre materiell standard än socialgrupp 3 och att splittrade familjer har sämre standard än fullständiga, men detta gäller såväl B- som K- grupperna.

Follow-up

Materiell standard har inte något nämnvärt samband med utvecklingen mot konformitet eller kriminalitet sådan den ter sig i sekvensmodellens utfall.

Tabell 12.2 Materiell standard. (Medeltal) Provundersökningen

	Soc.gr.1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 2,8 * K 4,3 *	B 2,4 K 2,5
Splittrad familj	B 3,4 K 3,2	B 2,2 K 2,6

Totalt B 2,6
K 2,9

Huvudundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 3,3 * K 3,7	B 2,8 K 2,4
Splittrad familj	B 2,9 K 3,3	B 1,8 K 2,1

Totalt B 2,8
K 2,9

* Signifikanta skillnader

12.3 Kulturell standard

Variabeln bygger på frågor till pojken om föräldrarnas bok- och tidningsval, val av musik, TV-program och fritidssysselsättning, deras utbildning och fortbildning, föreningsverksamhet m. m. Variabeln har i vissa fall varit svårbedömd, eftersom åtminstone yngre pojkar inte vetat vad deras föräldrar brukar läsa eller vilka TV-program de föredrar.

Skalsteg 1. Få böcker. Ej dagstidning regelbundet, endast kvällstidning då och då. Preferens endast för enkel underhållning. Inga kulturella intressen. Ingen utbildning över folkskolan. Ingen vidareutbildning eller kvällskurser.

Skalsteg 5. Många böcker (som läses). Kvalificerad litteratursmak. Dagstidningar och specialtidningar. Uppskattar program som samhällsdiskussioner, teaterföreläsning o. d.

Hypotes

Låg kulturell standard förväntas vara vanligare i B- än i K-gruppen och ha samband med en i kriminellt avseende ogynnsam utveckling.

Resultat

Provundersökningen

Varken med tecken-test eller med t-test finner vi några signifikanta skillnader (tab. 12.3). Då hypotesen ansågs vara väl grundad, reviderades den dock inte inför prövningen på det större material som huvudundersökningen har.

Huvudundersökningen

På detta större material fann vi en skillnad mellan B- och K-grupp, som var signifikant

Tabell 12.3 Kulturell standard. (Medeltal)

Provundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc. gr. 3
Hel familj	B 2,8 * K 4,0	B 2,8 K 2,8
Splittrad familj	B 3,2 K 3,4	B 3,0 K 2,8
Totalt		B 2,9 K 3,1

Huvudundersökningen

	Soc. gr. 1-2	Soc. gr. 3
Hel familj	B 3,2 * K 3,8	B 2,7 K 2,7
Splittrad familj	B 3,1 K 3,8	B 1,9 K 2,5
Totalt		B 2,7 * K 3,2

* Signifikanta skillnader

på 1 %-nivån i såväl den variabel som bygger på pojkens egna uppgifter som i den "plus"-variabel, där information från föräldrarna tillkommer.

I båda materialen är skillnaderna störst i socialgrupp 1-2. För B-pojkarna har den kulturella standarden bedömts tämligen lika i socialgrupp 1-2 och i socialgrupp 3. För K-pojkar har i både prov- och huvudundersökningen den kulturella standarden bedömts genomgående högre i socialgrupp 1-2 än i socialgrupp 3.

Follow-up

Kulturell standard har mycket svaga samband med brottslig utveckling i B-grupperna. I K-grupperna syns sambandet tydligare. I sekvensklass 0 har 19 % låg kulturell standard medan 55 % av sekvensklass 1-9 har samma låga standard.

12.4 *Förekomst av någon familjemedlem i kriminalregistret eller kontrollstyrelsens register*

Från kriminalregistret och kontrollstyrelsens register har vi inhämtat uppgifter om registreringar av pojkarnas familjemedlemmar från pojkarnas födelse fram till undersökningstillfället. Enstaka fylleriförseelser har ej medtagits.

Hypotes

B-gruppen förväntas oftare än K-gruppen ha någon familjemedlem som förekommer i kriminalregistret eller kontrollstyrelsens register.

Resultat

Provundersökningen

I omkring en fjärdedel av B-pojkarnas hem och en femtedel av K-pojkarnas hem förekommer det att någon familjemedlem är registrerad hos kontrollstyrelsen (enstaka fylleriförseelser e. d. undantagna). Skillnaden mellan B- och K-grupp är ej signifikant (tecken-test).

Någon signifikant skillnad mellan förekomst i kriminalregistret av familjemedlemmar i B-gruppen och i K-gruppen föreligger heller inte (bil. 15). Trots att resultaten endast ger svagt stöd åt hypotesen, reviderades inte denna.

Huvudundersökningen

Inte heller här kan man konstatera någon signifikant skillnad mellan B- och K-grupp beträffande familjemedlemmars förekomst i kriminalregistret eller kontrollstyrelsens register (bil. 15). I båda undersökningarna är någon form av registrering vanligare i socialgrupp 3 än i 1-2 samt vanligare i splittrad familj än i hel (tab. 12.4). Detta gäller dock både B- och K-gruppen. Det är anmärkningsvärt med den höga procenten fall där bland

Tabell 12.4 Förekomst av någon familjemedlem i kriminal- och/eller kontrollstyrelsens register

Provundersökningen

	Soc.gr. 1-2		Soc. gr. 3	
Hel familj	B	0 %	B	39 %
	K	0 %	K	19 %
Splittrad familj	B	40 %	B	31 %
	K	40 %	K	29 %

Totalt B 31 %
K 21 %

Ålder 11-13 år B 29 %
K 19 %

Ålder 14-15 år B 33 %
K 24 %

Huvudundersökningen

	Soc.gr. 1-2		Soc. gr. 3	
Hel familj	B	29 % *	B	31 % *
	K	11 %	K	11 %
Splittrad familj	B	57 %	B	71 %
	K	61 %	K	82 %

Totalt B 43 %
K 32 %

Ålder 11-13 år B 46 %
K 28 %

Ålder 14-15 år B 39 %
K 38 %

* Signifikanta skillnader på minst 5%-nivån

ofullständiga familjer någon familjemedlem är registrerad.

Det är dock i hel familj, som skillnaden mellan B- och K-grupp är störst. B-pojkarna kommer här mer än dubbelt så ofta från hem där någon familjemedlem är registrerad.

Trots att man inte kan konstatera någon signifikant skillnad mellan B- och K-grupp i stort beträffande förekomst av någon familjemedlem i registren har vi en kvalitativ skillnad mellan grupperna. Familjemedlemmar som registrerats i B-grupperna har registrerats fler gånger och anstaltsplacerats i större utsträckning enligt kontrollstyrelsens uppgifter än de i K-gruppen. De har fler

domar och fler ovillkorliga fängelsestraff för längre tidsperioder än K-gruppens familjemedlemmar enligt uppgifter från kriminalregistret (bil. 15). Hypotesen kan därför sägas få visst stöd av resultaten.

Follow-up

Vid uppdelning av pojkarna i sekvensklasser kan man konstatera ett samband mellan registrering av någon familjemedlem och bvn:s åtgärd samt med en något större tendens att återfalla i brott efter 18 år (tab. 12.5). Sambandet i K-grupperna är dock svagt, ty 69 % av K-pojkarna från hem, där någon person återfinns i registren, har över huvud taget inte begått något registrerat brott. Här som på så många andra ställen finner vi att B-pojkarna är mer sårbara än K-pojkarna. Att far t. ex. förekommer i kriminalregistret har tydligen inte i och för sig någon menlig inverkan på pojken anpassning, åtminstone inte om registreringen är av engångskaraktär, som oftast är fallet i K-grupperna.

12.5 Föräldrarnas alkoholvanor

Variabeln bygger på frågor om hur ofta pappa och mamma drycker vin, grogg eller snaps, om han/hon brukar bli berusad och i så fall hur han/hon uppträder och om hur pojken upplever detta m. m. Skalan är 5-gradig, där skalsteg 1 motsvarar helnykterism och skalsteg 5 att föräldern ofta dricker och även ofta uppträder berusad i hemmet. I några fall berättar pojken att fadern varit missbrukare men nu slutat och är helnykterist. I de fall, där pojken har tydliga minnen från tiden, då hans far var alkoholmissbrukare, har skalsteg 5 använts trots att det vid undersökningstillfället borde varit 1.

Vid bedömningen har hänsyn tagits till frekvens, typ av alkohol, omständigheter i samband med alkoholbruk: miljö och sällskap, grad av påverkan, reaktionstyp, moderns och pojken inställning till faderns alkoholbruk och reaktioner.

Tabell 12.5 Andelen familjer i varje sekvensklass där någon medlem förekommer i kriminalregistret och/eller kontrollstyrelsens register

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 20 %	4 n=21 38 %	6 n=23 61 %	8 n=5 0 %	32 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 13 %	5 n=13 38 %	7 n=22 50 %	9 n=44 57 %	49 %
Σ			19 %	38 %	56 %	51 %	40 %

K-prov + K-hus N = 95

Sekvensklass	0 n=73 25 %
Sekvensklass	1-9 n=22 36 %

Registrering mer än en gång i kontrollstyrelsens register var lika vanlig i K- som i B-grupperna. B-grupperna hade dock flera registreringar per person än K-grupperna. Vi kan därför förvänta oss små skillnader beträffande föräldrarnas alkoholbruk. Det är dock rimligt att anta att B-pojkarna oftare uppper *störande* alkoholmissbruk än K-pojkarna.

Resultat

Provundersökningen

Skillnaden mellan B- och K-gruppen är inte signifikant beträffande vare sig faderns eller moderns alkoholkonsumtion (tecken-test) men går i hypotesens riktning. Störande alkoholreaktioner hos fadern är dock vanligare i B- än i K-gruppen ($p < 0,025$). Störande alkoholreaktion hos modern förekommer för 2 K-fall och 1 B-fall. Den sammanfattande variabeln "alkoholmissbruk i hemmet" (om någon av föräldrarnas alkoholkonsumtion skattats med skalsteg 4 eller 5 och/eller någon av föräldrarna enligt pojken har störande alkoholreaktioner) skiljer ej signifikant mellan B- och K-grupp, men tendensen går i hypotesens riktning (tab. 12.6).

Alkoholkonsumtionen är ungefär lika i alla strata, men störande alkoholreaktioner förekommer något oftare i socialgrupp 3 än i 1-2 både i B- och K-gruppen. Trots att resultaten endast gav svagt stöd åt hypotesen reviderades inte denna.

Tabell 12.6 Alkoholmissbruk i hemmet i B- och K-grupper

	N	n		
B-prov	42	18	43 %	Ej sign.
K-prov	42	12	29 %	
B-hus	150	67	45 %	$p < 0,01$
K-hus	53	13	25 %	

Vi finner inga signifikanta skillnader mellan B- och K-grupp beträffande fars (styvfars) eller mors (styvmors) alkoholkonsumtion (tecken-test). Störande alkoholreaktion hos far (styvfar) förekommer dock signifikant oftare i B-gruppen (tecken-test och t-test $p < 0,01$). Störande alkoholmissbruk hos mor förekommer hos 5 B-fall och 3 K-fall (3 % resp. 6 %). I detta större material visar sig "alkoholmissbruk i hemmet" förekomma signifikant oftare i B- än i K-gruppen ($p < 0,01$, tab. 12.6).

Vid en jämförelse mellan kontrollstyrelsens uppgifter om fylleriförseelser m. m. och pojkens uppgifter om fars och mors alkoholvanor visar det sig att omkring 80 % av de B-pojkar som haft hos kontrollstyrelsen kända föräldrar gett information som tyder på frekvent eller störande alkoholbruk. Av K-pojkarna har endast 50 % givit sådan information. Beror skillnaden på en reell skillnad i B- och K-pojkarnas föräldrars alkoholbruk? Eller har K-pojkarna större behov av att visa upp en snygg fasad?

Follow-up

Alkoholmissbruk i hemmet är lägst i sekvensklass 0 i K-grupperna och i sekvensklass 2 i B-grupperna (tab. 12.7). Samvariationen

Tabell 12.7 Andelen pojkar med alkoholmissbruk i hemmet i grupper med återfall – ej återfall under uppföljningstiden¹

	Alkoholmissbruk i hemmet	
	K-prov+ K-hus N = 95	B-prov+ B-hus N = 186
Ej brott eller ej återfall (sekv.kl. 0 resp. 2)	22 %	37 %
Brott eller återfall i brott (sekv.kl. 1-9 resp. 3-9)	50 %	47 %
Ej brott efter 18 år	23 %	37 %
Brott efter 18 år	55 %	52 %

¹ Beträffande antalet i undergrupperna se tab. 8.1-4.

mellan alkoholmissbruk i hemmet och bvn:s åtgärder före 18-årsdagen är förvånansvärt liten. Kriminalitet och alkoholmissbruk i hemmet verkar vara faktorer som inte speciellt påverkar bvn:s val av åtgärder. Pojkar som blivit föremål för flera utredningar eller fått övervakning eller blivit placerade har alla ungefär lika stor andel föräldrar med registrerad kriminalitet, registrerat alkoholmissbruk eller alkoholmissbruk enligt pojken. Återfall i brott efter 18 år är dock vanligare bland pojkar som har alkoholmissbruk i hemmet i både B- och K-grupperna.

12.6 Föräldrarnas relationer till varandra

Variabeln bygger på en rad frågor till pojken om föräldrarnas gemensamma intressen och gemensamma åsikter, om de visar varandra ömhet och kärlek eller om det råder osämja och gräl. Variabeln är 5-gradig.

Skalsteg 1 Föräldrarnas inställning till varandra är fientlig. Skilsmässostämning, gräl och oenighet.

Skalsteg 5 Utpräglat varma relationer mellan föräldrarna. De visar öppet sin uppskattning av varandra och sin kärlek. Oenighet är sällsynt enl. pojken.

Hypotes

Föräldrarnas relationer förväntas vara sämre i B-gruppen än i K-gruppen trots att pojkar-

na matchats i variabeln familjetyp och lika ofta kommer från skilsmässofamiljer i båda grupperna.

Resultat

Provundersökningen

Skillnaden i relationen mellan föräldrarna går i hypotesens riktning men är inte signifikant (tecken-test, t-test, tab. 12.8). Återigen är skillnaden stor i stratum socialgrupp 1-2/hel familj. Anmärkningsvärd är också skillnaden i splittrade familjer, där styvfar eller styvmor finns. De nya äktenskapen har bedömts som mer lyckliga i K-familjerna. Ingen revision av hypotesen har gjorts inför prövningen av huvudundersökningen.

Huvudundersökningen

Här når skillnaden mellan B- och K-grupp signifikant nivå för den plusvariabel, där vi fått information från hemintervjun, men ej signifikant nivå för den variabel, som enbart bygger på pojkens uppgifter. Det allmänna intrycket av pojkintervjuerna är att pojkarna sällan funderat över föräldrarnas relationer till varandra. På frågan "Verkar Din mamma och pappa tycka om varann?" får man ofta svaret "Det gör dom väl". Intervjuaren vid hemintervjun däremot har varit känslig för stämningen mellan föräldrarna, då hon talat med dem om deras pojke. Hon kan ha noterat irritation, dominans eller vänligt

Tabell 12.8 Signifikansprövning av skillnaden mellan B- och K-grupp i några bakgrundsvariabler

	Provundersökn.		Huvudundersökn.	
	tecken-test p <	t-test p <	tecken-test p <	t-test p <
Föräldrarnas inbördes relationer	ej sign.	ej sign.	ej sign.	ej sign.
Föräldrarnas inbördes relationer +	—	—	0,05	0,05
Antal flyttningar före us-tillf.	ej sign.	—	ej sign.	—
Rörlighet	—	—	ej sign.	ej sign.
Hemmets religiösa attityder och vanor	ej sign.	ej sign.	ej sign.	ej sign.

samspel mellan föräldrarna, som pojkontervjun inte lyckats förmedla. Man kan dock inte helt undandra sig misstanken att hemintervjuaren låtit sig påverka av vetskapen om till vilken kategori pojken hörde, ty den ökade differensen mellan B- och K-gruppen beror enbart på en sänkning av skattningen hos föräldrelationerna bland B-fallen.

I plusvariabeln framhävs särskilt tydligt de dåliga relationerna mellan föräldrarna i de "nya" äktenskapen (eller förhållandena) i splittrade familjer i B-gruppen.

Follow-up

Sambandet mellan föräldrarnas inbördes relationer och sekvensklassstillhörighet hos pojken är svagt och ger sig enbart tillkänna mellan B-gruppernas sekvensklass 2 (ej återfall i brott) och övriga sekvensklasser samantagna. Stor oenighet och/eller skilsmässostämning förekommer i 13 % av B-pojkar- nas sekvensklass 2 och i 31 % av sekvensklass 3-9. "Plus"-variabeln ger samma utslag.

12.7 Bofasthet

Vi har studerat sambandet mellan brottslighet och stabilitet i uppväxtmiljön genom att titta på orsaken till förändringar i familjekonstellationen samt antalet sådana förändringar. Familjens bofasthet är också en variabel som ytligt kan beskriva stabiliteten i uppväxtmiljön.

Hypotes

En rotlös uppväxttid med många flyttningar och miljöbyten, som också inneburit skolbyten, förväntas vara vanligare i B- än i K-gruppen.

Resultat

Prov- och huvudundersökningen

Antalet flyttningar enligt mantalsuppgifterna är inte signifikant skilda vare sig i prov- eller i huvudundersökningen (tab. 12.8). Fem

flyttningar eller mer före undersökningstillfället är dock vanligare i B-grupperna än i K-grupperna (19 % mot 9 % resp. 11 % mot 6 %). K-pojkar har i lika stor utsträckning som B-pojkar flyttat in till Stockholm från landsorten (omkr. 20 %).

I huvudundersökningen har vi en variabel "rörlighet", som mäter pojkens miljöbyten under uppväxten. I denna har man tagit hänsyn till flyttningar som inneburit stor förändring, skolbyten m. m. och tidpunkten för dessa. Variabeln är 3-gradig. Inte heller denna variabel skiljer mellan B- och K-grupp men även här går tendensen i hypotesens riktning. 19 pojkar i B-gruppen (13 %) mot 3 (6 %) i K-gruppen har erhållit högsta skalsteget.

Follow-up

I B-grupperna kan man finna att såväl många flyttningar som hög rörlighet har samband med kriminell utveckling (tab. 12.9). I K-grupperna har så få flyttat ett stort antal gånger, att någon tendens knappast går att utläsa, men av 7 K-pojkar, som flyttat mer än 4 gånger, har 4 registrerats för brott före 18 år (22 % i K totalt), 2 av dessa även efter 18 år.

12.8 Separation från hemmet

Genom uppgifter från bvn: s akter har vi fått upplysning om placeringar av pojkar i enskilt hem eller på barnhem, som skett genom bvn: s försorg under deras uppväxttid fram till undersökningstillfället. Vi har dock ingen upplysning om den direkta anledningen till att de blivit omhändertagna. Denna kan variera betydligt från skyddsuffostran till omhändertagande på grund av dödsfall eller moderns sjukdom, barns börd e. d.

Hypotes

Vi har funnit att förändringar av familjekonstellationen varit ungefär av samma slag och av samma frekvens i B- och K-grupperna. Vi har dock anledning att förmoda att B-pojkar-

Tabell 12.9 Andelen B-pojar i varje sekvensklass som flyttat mer än 4 gånger under sin uppväxttid

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 4 %	4 n=21 10 %	6 n=23 0 %	8 n=5 0 %	4 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 0 %	5 n=13 23 %	7 n=22 18 %	9 n=44 25 %	21 % ¹
Σ			3 %	15 %	8 %	22 %	12 %

¹ samt 3, som dött före 18 år, varav 2 på grund av självmord

na haft en mer rörlig uppväxttid än K-pojkarna med tidiga separationer och barnhemsvistelser (jfr Gordan, Näs, 1969 s. 17; West, 1969 s. 63 m. fl.).

Man har även anledning att förvänta ett sämre läge i sekvensmodellen för pojkar, som tidigt under en eller flera perioder skilts från hemmet och placerats för samhällsvård.

Resultat

Provundersökningen

B-pojar från hela familjer har i större utsträckning än K-pojar blivit placerade för samhällsvård under sin uppväxt (tab. 12.10). Av pojkar från splittrade familjer har lika stor andel vistats på barnhem eller i fosterhem. B-pojar från socialgrupp 1-2 har i signifikant större utsträckning än K-pojar från samma socialgrupp blivit omhändertagna. Skillnaden är inte så markant i socialgrupp 3.

De 8 K-fallen har oftare varit placerade i enskilt hem och oftare i längre perioder än de 15 placerade B-fallen.

Huvudundersökningen

Resultaten från provundersökningen föranledde ingen revision av hypotesen. Även i huvudundersökningen har B-pojkarna från

Tabell 12.10 Andelen pojkar som omhändertagits för samhällsvård före undersökningstillfället

Provundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc. gr. 3
Hel familj	B 17 % K 0 %	B 39 % K 6 %
Splittrad familj	B 60 % K 20 %	B 31 % K 43 %
Totalt		B 36 % K 19 %

Huvudundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 13 % K 0 %	B 21 % K 6 %
Splittrad familj	B 35 % K 33 %	B 42 % K 55 %
Totalt		B 25 % K 17 %

hela familjer och från socialgrupp 1-2 oftare varit omhändertagna för samhällsvård än K-pojkarna från samma familjesituation. De har i motsats till B-pojkarna i provundersökningen varit placerade i längre perioder än K-fallen. Placeringarna har i båda materialen

skett i samma åldersperioder för B- och K-pojkar (bil. 16).

I K-grupperna är samhällsvård före us-tillfället hårt korrelerat till socialgrupp 3 och till splittrade familjer vilket inte är fallet i B-grupperna.

Follow-up

Av B-pojkar som omhändertagits för samhällsvård före us-tillfället har 59 % begått brott efter 18-årsdagen mot endast 29 % av de K-pojkar, som omhändertagits.

Man kan i båda grupperna spåra ett samband mellan tidig separation från hemmet och senare brottsutveckling, ty av dem, som återfallit i brott efter 18-årsdagen trots övervakning eller placering på grund av egen brottslighet före 18-årsdagen (sekv.kl. 7 och 9), har 2 av 3 i K- och 35 % av B-fallen varit placerade före us-tillfället mot 18 resp. 26 % i K- och B-gruppen totalt (tab. 12.11).

De pojkar som omhändertagits mer än 1 år under tiden före undersökningstillfället (15 st.) har med 3 undantag registrerats för brott efter 18-årsdagen, 8 stycken efter att

ha varit placerade i fosterhem, på barnhem eller i ungdomsvårdsskola för brottslighet även efter us-tillfället och 4 stycken efter flera utredningar eller övervakning (tab. 12.12). Man kan alltså konstatera att dessa tidiga placeringar inte tycks ha haft avsedd brottsförebyggande verkan!

Kommentar

Trots matchning i variabeln familjetyp (hel-splittrad familj) och trots att denna matchning lyckats över förväntan, har B-pojkarna oftare varit placerade av bvn under sin uppväxt. Detta har dock enbart gällt pojkar från hela familjer och från familjer i socialgrupp 1-2 där sådana placeringar i övrigt är ovanliga. Sambandet mellan tidig placering och utveckling mot större brottslighet är dock obetydligt eftersom 60 % av de K-pojkar, som varit i fosterhem eller på barnhem över huvud taget inte registrerats. I B-grupperna kan man däremot finna ett visst samband med aktiv brottslighet trots olika åtgärder från bvn: s sida.

Att tidig separation från modern i och för

Tabell 12.11 Andelen pojkar i varje sekvensklass som placerats i enskilt hem eller på barnhem före us-tillfället

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 16 %	4 n=21 24 %	6 n=23 30 %	8 n=5 0 %	20 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 13 %	5 n=13 38 %	7 n=22 18 %	9 n=44 43 %	33 %
Σ			15 %	29 %	22 %	41 %	26 %

K-prov + K-hus N = 95

Sekvensklass	0 n=75 14 %
Sekvensklass	1-9 n=22 32 %

sig inte har något samband med tecken på missanpassning under uppväxtåren har Jonsson och Kälvesten (1964) givit liknande belägg för. Men Jonsson (1967) fann liksom vi, att tidig separation i samband med registrering för brottslighet eller troligare i samband med de hemförhållanden, som ofta ligger bakom denna, kan vara en graverande faktor. Det troliga är att placeringen av barnen på barnhem eller i fosterhem i de senare fallen oftare är förbundna med en generell oförmåga hos föräldrarna att reda upp sin situation och i de förra på en akut men övergående krissituation.

Riktigt trasslig uppväxt med flera fostrarbyten och miljöbyten finner man enbart bland B-pojkarna. Ett fall får belysa detta.

Nr 055

K har åkt fast för en mopedstöld och kommer till klientelundersökningen då han är fjorton och ett halvt år. Vid intervjun säger han att han "visst kom lite för tidigt" till världen och att han bodde med sin mamma de första två åren. "Sen hos farsan något år. Han bodde med en tant, som han skulle gifta sig med, men det blev inget av. Bodde hos farmor i två år. Sen i fosterhem i Småland i fyra år. Sen hem till farmor, där jag bott sedan dess."

Farmor bor i en omodern lägenhet med "torrdass i farstun, inget varmvatten och fotogenkamin". K har "sina kläder och grejer i en byrå på vinden".

Vid hemintervjun berättar farmodern, att pojkens mor var 16 år och hans far 17 år då pojken föddes (på en ungdomsvårdsskola). Pappan blev vid 17 år utkastad ur sitt hem av farfadern mot farmoderns vilja.

Vistelsen tillsammans med pappan och hans fästmö var inte lyckad eftersom hon var irriterad på K och slog honom.

Då farmodern tog hand om K var han skrämdd och rädd. Enligt farmodern var det de dåliga bostadsförhållandena som föranledde fosterhemsvistelserna² i Småland under K:s fyra första skolår. Men K blev för svår i fosterhemmet – han fick mycket stryk där

– och farmodern fick åter hand om honom. Hon lever numer ensam sedan farfadern, som är alkoholist, för något år sedan flyttat hemifrån. K träffar aldrig sin mamma men då och då sin pappa som han är "lite rädd för. Han har konstigt humör som om han vore alkoholist".

Efter mopedstölden hände ingenting från bvn:s sida men några månader senare blev han placerad på ett pojkhem, sedan skolan hört av sig om intensivt skolk och alkoholbruk. Farmodern säger sig inte fått någon hjälp från bvn på grund av täta byten av assistenter, som ofta upplevts som oförstående.

Efter undersökningstillfället har K vistats på ungdomsvårdsskola, blivit dömd till skyddstillsyn två gånger samt till ungdomsfängelse.

12.9 Sammanfattande kommentar

Ingen av de variabler som tagits upp i detta kapitel har visat sig ge signifikanta skillnader mellan B- och K-grupperna i såväl prov- som huvudundersökningen. Bostadsstandard, annan materiell standard och kulturell standard i hemmet är lägre i B-grupperna än i K-grupperna och har svaga samband med den kriminella utvecklingen under follow-up-tiden. Deras förklarande förmåga är dock liten, ty övervägande delen av B-pojkarna kommer från hem med normal eller god standard i dessa avseenden och låg standard förekommer endast i obetydligt mindre grad i K-grupperna.

Detsamma gäller uppgifter från kriminalregistret och kontrollstyrelsens register för någon familjemedlem, föräldrarnas alkoholvanor och föräldrarnas relationer till varandra. Man kan iaktta en större procent registrerade familjemedlemmar i B-grupperna och fler registreringar per person, oftare förekomst av störande alkoholeaktioner och mer alkoholmissbruk enligt pojken samt fler äktenskap med missämja och skilsmäso-stämning än i K-grupperna. Skillnaderna när

² Flera olika fosterhem.

dock sällan signifikant nivå. Sambanden med åtgärder och återfall i brott (sekvensmodellen) går i hypotesens riktning men är svaga. Som exempel på de svaga sambanden med kriminalitet kan nämnas, att 69 % av K-pojkarna från hem där någon person återfinns i kriminalregistret och/eller kontrollstyrelsens register över huvud taget inte begått något brott och att dåliga relationer mellan föräldrarna bara förekommer i 25 % av B-fallens familjer.

Någon subkultur av kriminellt slag som tillåter eller uppmuntrar kriminalitet hos barnen kan man inte spåra i detta material. Enligt pojkarna själva har de asocialt belastade föräldrarna inte reagerat mindre starkt på pojkens brott än de föräldrar som inte återfinns i registren.

Hirschi (1971) och Robins (1966) kunde heller inte finna något bevis på en utbredning av en brottslig delkultur där man mer eller mindre *lär* barn att begå brott. Det är väsentlig skillnad mellan den praktiska moral som man tillämpar och handlar efter och den teoretiska moral, efter vilken man dömer sina egna och andras handlingar och som man försöker överföra på sina barn. Vad som spelar roll för barnens laglydnad är i högre grad sättet, på vilket föräldrarna hjälper sina barn att leva efter normerna, än hur föräldrarna själva efterlever dessa normer. Det är omsorg, samvaro, tillsyn och kontroll som är viktiga för barnens del.

Antalet flyttningar, anstaltsplaceringar och rörlighet under uppväxttiden ger inga signifikanta skillnader. I B-grupperna finns dock ett fåtal pojkar, vars uppväxttid varit splittrad genom flyttningar och fosterhemsplaceringar på ett sätt som inte har sin motsvarighet i K-grupperna. Dessa pojkar med orolig uppväxt har också haft en mycket ogynnsam utveckling under uppföljningstiden. Det bör dock understrykas, att denna grupp är mycket liten och bara utgör omkring en femtedel av de mest belastade grupper, som fått övervakning eller samhällsvård före 18-årsdagen och dock återfallit i brott efter 18-årsdagen (sekv.kl. 7 och 9).

• Man kan lugnt konstatera att placeringar i

fosterhem eller på anstalt genom bvn:s försorg under en längre tid på grund av "miljöskäl" inte haft avsedd effekt. Dessa pojkar, K- såväl som B-fall, har med få undantag gått en dyster framtid till mötes. Inte mindre än 12 av 15 pojkar har begått brott efter 18-årsdagen och mer än hälften har trots samhällsvård på grund av brott ändå fortsatt och registrerats efter 18-årsdagen.

Några variabler som inte givit någon som helst skillnad mellan B- och K-grupper är mors och fars ålder vid pojkens födelse, åldersskillnader mellan mor och far, antal barn i familjen, förekomst av halv- eller helsyskon, ordningsplats i syskonskaran samt antal personer som vistas i hemmet vid undersökningstillfället.

Man har ansett att barn, som föds i äktenskap där man varit "tvungen att gifta sig" därför att barn varit på väg eller därför att man redan haft barn tillsammans, skulle ha en sämre prognos än barn födda i äktenskap, där man först gift sig och sedan skaffat barn. Resultaten från denna undersökning ger inga belägg för ett sådant påstående. Om man undantar de barn som fötts utom äktenskapet, vilkas föräldrar senare ej gift sig med varandra, har hälften av K-fallen (51 %) och 60 % av B-fallen "startat för tidigt". Denna skillnad är inte signifikant och sambandet med B- och K-gruppstillhörighet är lågt (M_2 i nivådiagrammet) även sedan K-gruppen standardiserats för att motsvara en normalpopulation. Såväl i B- som K-grupp är en "för tidig start" vanligare i socialgrupp 3 och i familjer som senare splittras.

Religiösa attityder och vanor i hemmet och hos pojken skiljer inte B-grupp från K-grupp. I båda grupperna (i både prov- och huvudundersökningen) är det religiösa intresset minimalt och begränsar sig till konventionella vanor. I flertalet familjer har man läst aftonbön med barnen då de var små. Omkring hälften av pojkarna har gått i söndagskola och 86 resp. 84 % har gått eller tänker gå i konfirmationsundervisning men bara var tredje eller var fjärde pojke tror på en

personlig gud.

Resultaten från pojkindervjun stämmer med resultat från liknande variabler som Gösta Carlsson redovisat i "Unga lagöverträdare II". Varken trångboddhet, socialhjälp, inkomst eller förekomst av registeruppgifter om alkoholmissbruk eller kriminalitet hos någon familjemedlem visade sig ha annat än svaga samband med risk att åka fast för polisen för pojkar i 11–15-årsåldern. Ett belastningsindex (socialhjälp plus bvn-ingripande plus registeruppgifter om kriminalitet eller alkoholmissbruk) gav ett kraftigare samband, men även detta måste anses som måttligt. Carlsson konkluderar: "De data som lagts fram här ger inget stöd för tanken att det finns en naturlig gränslinje mellan 'avvikande' och 'normala', något som lätt kan förbises inför talet om 'multiproblemfamiljer'." (Carlsson, SOU 1972: 76 s. 73).

Riktigt trassliga uppväxtförhållanden finner vi dock enbart bland B-fallen men de är få. Ett exempel ges i kap. 12.8, två andra i kap. 3.3.3 (bröderna 144 och 145, samt 169 och 170).

I både prov- och huvudundersökningen har skillnaden mellan B- och K-grupp över lag varit mest markant i stratum socialgrupp 1–2/hel familj. Även i variabler där den totala skillnaden inte varit signifikant har den varit det i detta stratum. I någon mån kan B-gruppernas i förhållande till K-grupperna lägre värden tillskrivas deras faktiska sociala underläge (vi har färre pojkar ur socialgrupp 1 och fler ur socialgrupp 2 i B-grupperna än i K-grupperna). Men resultatet stämmer även med Gösta Carlssons beräkningar av hur sambandet mellan undersökningsvariabler och brottslighet (B- eller K-gruppstillhörighet) kommer att variera mellan strata. Dessa variationer kan bero av att sannolikheten att bli registrerad för brott är olika stor i olika strata. I strata med hög kriminalitetsrisk (hög andel polisanmälda pojkar) blir skillnaderna i olika undersökningsvariabler, t. ex. bakgrundsvariabler, mellan brottsliga och icke brottsliga pojkar relativt liten medan den normalt framträder starkare i dem med låg kriminalitetsrisk.

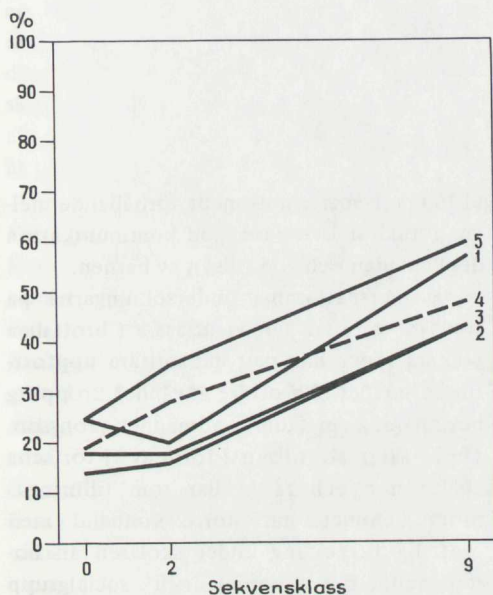
Då vi funnit att pojkar från socialgrupp 1–2 blir registrerade för brott i mindre utsträckning än pojkar ur socialgrupp 3, och att pojkar ur hel familj blir registrerade mer sällan än pojkar från splittrade familjer, följer att stratum socialgrupp 1–2/hel familj bör uppvisa större differenser mellan B- och K-grupp än övriga strata, vilket också visat sig vara fallet. Är det för dessa familjer fråga om en nedåtgående social mobilitet?

En annan förklaring till den stora skillnaden mellan B- och K-fall i detta stratum kan vara att spridningen i de variabler som beskriver den sociala standarden är större i detta stratum än i övriga. Här finns familjer med mycket hög kulturell och materiell standard. Något "tak" uppåt finns knappast. I socialgrupp 3 är spridningen mycket mera begränsad. Den är i jämförelse med den sammanslagna socialgrupp 1–2 betydligt mer homogen. Det kan alltså ha *slumpat* sig så att vi fått en K-grupp som ligger högre än B-gruppen i dessa variabler. Antalet individer är ju inte stort. Det förefaller dock troligt att bostadsstandard, materiell och kulturell standard och samhällsvård för pojkens del under uppväxtåren speglar en psykologisk verklighet, t. ex. förmåga att handskas med pengar, företagsamhet att byta bostad etc. och att denna "psykologiska verklighet" är en troligare förklaring till pojkarnas brottslighet respektive laglydnad än exempelvis ekonomin. För att pröva detta påstående har i detta stratum den materiella standarden konstanthållits inför prövningen av skillnaden mellan B- och K-grupp i ett antal viktiga variabler som uppfostringssätt, skolanpassning, kamratkriminalitet m. fl. Det visade sig då att skillnaden mellan B- och K-grupp minskades helt obetydligt. Detta innebär att det knappast kan vara den ekonomiska standarden (inkl. bostadsstandard) i sig som förklarar varför B-pojken är en B-pojke och K-pojken en K-pojke.

Några variabelers samband med kriminell utveckling under uppföljningstiden såsom den framgår av utfallet i sekvensmodellen redovisas grafiskt i figur 12.1. På horisontalaxeln har sekvensklass 0, 2 och 9 prickats in.

Figur 12.1 Grafisk framställning av stegringen mellan sekvensklass 0 och 9 av andelen pojkar med negativa bakgrundsfaktorer

Figure 12.1 Graphic description of the rise between sequence classes 0 and 9 in the proportion of boys with negative background factors

- 1 = Förekomst av fam. medlem i krim. och/eller kontr.styr:s register;
- 2 = Placering av fp i ensk. hem el. på barnhem före us-tillfället;
- 3 = Låg bostadsstandard (skalvärde 1-2);
- 4 = Låg kulturell standard (skalvärde 1-2);
- 5 = Alkoholmissbruk i hemmet;

*Occurrence of members of family in the criminal register and/or the Board of Excise Register.
Stay in private home or children's home before the investigation.
Low standard of dwelling.
Low cultural standard.
Abuse of alcohol in the home.*

På vertikalaxeln anges den procentuella andelen pojkar i dessa sekvensklasser, som har låg bostadsstandard, familjemedlemmar i kriminalregistret etc.

Sekvensklass 0, de K-pojskar som ej registrerats för brott under uppföljningstiden, och sekvensklass 2, de B-pojskar som inte

återfaller, är mycket lika varandra i de presenterade bakgrundsvariablerna. Sekvensklass 9, de B-pojskar som omhändertagits för samhällsvård på grund av brottslighet före 18 år och dock återfallit efter 18-årsdagen, har ett sämre utgångsläge. Stegningen mellan sekvensklass 0 och 9 av andelen pojkar med negativa bakgrundsvariabler kan dock anses måttlig om man jämför med andra variabler (se fig. 13.1, 14.4 och 15: 1).

- Sekvensklass 9 är *inte* en utpräglad missgynnad grupp i socialt hänseende mätt med dessa bakgrundsvariabler.

- Våra K-grupper kan i yttre avseende med hjälp av de variabler som tagits upp i detta kapitel på intet sätt anses som en idealgrupp. Här är familjer som bor trångt, som ibland har det smått ekonomiskt, som konfronterats med myndigheter och som fått barn u. ä. eller för tidigt – enligt konvensansens regler.

- B-grupperna är inte heller så dåligt lottade som ofta framhävs i den kriminalpolitiska debatten. Visst finns det pojkar som har en bedrövlig uppväxtbakgrund, med trassliga familjeförhållanden, dålig ekonomi, barnhemsvistelser, trångboddhet och kriminalitet i familjen. Men flertalet pojkar kommer från hem med normal eller god bostadsstandard och god ekonomi. I välfärdsstaten har vi lyckats bygga bort slumområden och trångboddhet som hade för 30-40 år sen och dock kvarstår eller ökar ungdomsbrottsligheten. Var dessa faktorer endast bidragande och ytliga faktorer? Måste vi söka den egentliga "orsaken" till ungdomsbrott i andra variabler? Vi har i kap. 1 nämnt tidsandan och förändringar av attityder. Dessas inverkan på pojkbrottsligheten kan denna undersökning inte belysa. Låt oss i stället gå innanför hemmets väggar för att se om vi kan finna en förklaring där.

I förra kapitlet tog vi upp variabler som beskriver den yttre hemmiljön. Det var här fråga om omständigheter, som pojken har små möjligheter att påverka, som ligger utanför hans kontroll. I detta kapitel skall vi ta upp faktorer, som mer direkt påverkar pojken och som han i sin tur har möjlighet att påverka. Dessa faktorer, med vilka pojken interagerar, kan vi förvänta oss ha betydligt kraftigare samband med hans kriminella beteende och utveckling i kriminellt avseende.

I avsnittet om de teoretiska förutsättningarna har vi framhållit hemmiljöns och uppfostrans stora betydelse för hur individen utvecklas socialt. I hemmet sker barnets första kontakt med samhällets normer, med vad som anses vara rätt och orätt. Det är i hemmet som man inte bara lär sig vad som är rätt och orätt. Där får man också hjälp med att göra det rätta, undvika det orätta, och lär sig socialt acceptabla sätt för att tillfredsställa sina behov och få utlopp för sin energi. I den tidiga barndomen grundläggs samvetet.

I samtliga undersökningar av ungdomsbrottslighet (både registrerad och självdeklarerad) framhålls hemmens betydelse. Gluecks (1950) framhåller t. ex. vikten av sammanhållningen i familjen, Mc Cords (1959) typen av uppfostran och de emotionella banden mellan fostrare och barn, Nye (1958) att föräldrar och barn ömsesidigt accepterar varandra, men även att barnen utsätts för en viss direktkontroll, Hirschi

(1969) ett gott emotionellt förhållande mellan föräldrar och barn, god kommunikation dem emellan och god tillsyn av barnen.

Av de sparsamma undersökningarna på svenska material kan vi utläsa att brottsliga pojkars fäder har mer auktoritära uppfostringsprinciper och oftare använder kroppslig bestraffning än fäder i allmänhet (Jonsson, 1967) samt att tillsyn i form av ej för sena kvällsvanor och få kvällar som tillbringas utom hemmet, har större samband med brottslig utveckling under skolåren än bostadsstandard, ekonomi och socialgrupp (Olofsson, 1971a).

Vi kan med utgångspunkt i den teoretiska referensramen ställa hypoteser om sambanden mellan variabler, som beskriver den intima hemmiljön och kriminella aktiviteter, risken att åka fast för polisen samt senare kriminell utveckling.

Ju mindre barnen har tillfälle att vara tillsammans med sina föräldrar, ju mindre tillsyn de får, desto större är risken att barnen blir "vildvuxna", inte blir tillrättavise då de gör fel, inte får upplysning om alternativa socialt gångbara beteenden. Tillrägelser och straff kommer för sent i händelseförloppet för att få avsedd verkan. Genom sin oförmåga att "uppföra sig" kommer barnen ständigt i konflikt med vuxna. De negativa attityder och förväntningar från de vuxna som blir följderna kan till slut ge dem känslan av att inte vara välkomna, att bli orättvist behandlade, att vara outsiders. Re-

sultatet blir utlevelse av impulser, lagbrott och ovilja eller oförmåga att ta rättelse vid tillsägelser eller repressalier.

För att man skall kunna förutse följderna av sitt handlande och sikta in sig på mer långsiktiga målsättningar krävs ett visst mått av konsekvens i omgivningens reaktioner. Inkonsekvens i uppfostran leder till osäkerhet om vad man får och inte får. Omgivningen blir oförutsägbar. Inkonsekventa emotionella reaktioner kan av barnet upplevas som djupt sårande och frustrerande. Ett sätt att skydda sig från sådana upplevelser kan vara att göra sig hård, okänslig, tuff och ägna sig åt olika asociala sysselsättningar.

Demokratisk uppfostran med adekvat flexibilitet, lagom höga krav och milda men konsekventa reaktioner ger trygghet och en strukturerad och förutsägbar omgivning. Barnen får positiva sociala erfarenheter, vill vara insiders och rätta sig efter de regler som ges. Alltför låga krav och likgiltig hållning liksom dålig tillsyn lämnar barnen i sticket. De utsätts för alltför stora frestelser. Fysisk bestraffning i form av örfilar och stryk för överträdelse av krav, som man inte ens är säker på, skapar frustration och motaggression.

De emotionella relationerna mellan föräldrar och barn, ja, hela stämningen i hemmet är dock avgörande för om den sociala inläringen över huvud taget skall fungera. Om relationerna till föräldrarna är såriga, trotsiga, direkt fiendliga eller präglade av likgiltighet, är dessa i en frestande situation ett klenstöd att falla tillbaka på för ett mindre belönande samhällskonformt beteende. Oviljan att sära föräldrarna och göra dem besvikna utgör däremot ett starkt stöd.

13.1 *Samvaro med föräldrar, omvårdnad och fritidsgemenskap*

"När jag får egna ungar skall jag gå ut med dem mer – inte släppa ut dom så mycket på egen hand. Vi skall vara mer tillsammans kanske."

(Citat från en B-pojke)

Variablerna beskriver samvaron i hemmet och dess kvalitet. "Samvaro med föräldrar" är uppbyggd av svar på frågor om hur stor del av sin fritid pojken tillbringar hemma eller tillsammans med sina föräldrar, frågor om gemensamma söndagar och gemensam semester. Skalsteg 1 i den 5-gradiga skalan innebär att pojken ser sina föräldrar endast då han går upp och då han lägger sig samt vid någon måltid. Semestern tillbringas på olika håll, för pojkens del ofta på koloni. Ej heller söndagar tillbringas tillsammans. Så snart pojken stigit upp, går han ut eller blir utskickad. Skalsteg 5 innebär att pojken tillbringar den största delen av sin fritid tillsammans med föräldrarna. Kamraterna umgås i hemmet. Lördag–söndag är dagar då familjen tillsammans gör utflykter eller dylikt. Variabeln är bedömd helt oberoende av "samvaro med kamrater" (kap. 16). Det är alltså möjligt med både hög samvaro med föräldrar samt hög samvaro med kamrater och vice versa.

Lägsta skalsteget i variabeln "omvårdnad" innebär kylig atmosfär. Föräldrarna bryr sig inte om att göra något festligt på födelsedagen, stoppar aldrig om pojken på kvällen e. d. Pojkens förskräckta eller förvånade svar på dessa frågor röjer bristen på omsorg och omvårdnad. Inga försök från föräldrarnas sida att intressera sig för pojken intressen eller bekymmer. Skalsteg 5 innebär varm atmosfär. Övriga presenter. Älsklingsrätter. Intresse för pojken. Mor stoppar om på kvällen eller ser efter att pojken "ej sparkat av sig" m. m. Variabeln är bedömd med stor subjektiv säkerhet. Svaren på frågorna har varit avslöjande.

"Fritidsgemenskap" bygger på en rad faktiska upplysningar och har kunnat bedömas med ganska stor säkerhet. Den går från få eller inga gemensamma intressen, inga gemensamma sysselsättningar på kvällarna utom TV-tittande, låg arbetsgemenskap, aldrig gemensamma biobesök e. d. till hög fritidsgemenskap. Hela familjen samlas på kvällarna kring någon sysselsättning som kortspel e. d. Far och son eller mor och son

Tabell 13.1 Signifikansprövning av skillnaden mellan B- och K-grupp i några variabler som beskriver hemmiljön

	Provundersökn.		Huvudundersökn.	
	teckentest p<	t-test p<	teckentest p<	t-test p<
Samvaro med föräldrarna	0,001	0,001	0,001	0,001
Samvaro med föräldrarna +	—	—	0,001	0,001
Omvårdnad	0,05	0,01	0,02	0,001
Fritidsgemenskap	ej sign.	0,01	0,02	0,001
Fritidsgemenskap +	—	—	0,01	0,001
Tillsyn	0,01	0,01	0,001	0,001
Kontroll över kamrater och fritid	0,05	0,01	0,001	0,001
Kontroll över kamrater och fritid +	—	—	0,001	0,001
Konsekvens i uppfostran	0,001	0,001	0,005	0,001
Konsekvens i uppfostran +	—	—	0,001	0,001
Adekvat flexibilitet (skalsteg 3)	—	—	0,05	—
Krav	ej sign.	ej sign.	0,01	0,001
Omfattn. av fysisk bestraffning	0,005	0,01	0,001	0,01
Reaktionsstyrka	0,01	ej sign.	ej sign.	ej sign.
Likgiltighet	—	—	0,001	0,005
Efterlevnad av krav	0,001	0,001	0,001	0,001
Efterlevnad av krav +	—	—	0,001	0,001
Osanning inför far	0,005	0,001	0,005	0,01
Osanning inför mor	0,01	0,001	0,01	0,02
Pojkens attityd till uppfostran	0,01	0,001	ej sign.	ej sign.
Värme pojke → far	0,05	—	ej sign.	—
Aggression pojke → far	0,05	—	ej sign.	—
Värme far → pojke	0,02	—	0,05	—
Aggression far → pojke	0,05	—	0,01	—
Relation far – pojke	0,005	0,001	0,01	0,005
Relation far – pojke +	—	—	0,001	0,001
Värme pojke → mor	ej sign.	—	ej sign.	—
Aggression pojke → mor	0,01	—	ej sign.	—
Värme mor → pojke	0,05	—	ej sign.	—
Aggression mor → pojke	0,05	—	0,01	—
Relation mor – pojke	0,02	0,01	0,05	0,01
Relation mor – pojke +	—	—	ej sign.	0,05
Relation föräldrar – pojke	0,005	0,001	0,01	0,001
Relation föräldrar – pojke +	—	—	0,001	0,001
Emotionellt hemklimat	0,001	0,001	0,02	0,001
Totalbedömning av hemmiljön	0,001	0,001	0,001	0,001

har någon form av gemensamt intresse, bio, böcker, fiske e. d.

Tabell 13.2 Samvaro med föräldrarna (Medeltal)

Huvudundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 3,2 * K 4,0	B 2,7 * K 3,1
Splittrad familj	B 2,7 * K 3,9	B 2,3 * K 3,1
Totalt		B 2,7 * K 3,5
Ålder 11-13 år	B 3,0 * K 4,0	
Ålder 14-15 år	B 2,5 * K 3,1	

Hypotes

Man kan förvänta sig lägre samvaro med föräldrarna, lägre omvårdnad och mindre fritidsgemenskap i B-gruppen än i K-gruppen samt sämre social utveckling för dem som lämnats ensamma utan omvårdnad och meningsfylld gemenskap.

Resultat

Provundersökningen

Variablerna skiljer kraftigt mellan B- och K-grupp (tab. 13.1). Vi ser tydligt att såväl samvarons kvantitet som dess kvalitet skiljer sig åt i de båda grupperna. Skillnaden mellan B- och K-gruppen är störst i den variabel som mäter samvarofrekvensen vid undersökningstillfället. Vid försöket att mäta samvaron "förr" då pojken var yngre framträder skillnaden mindre (dock signifikant).

* Signifikanta skillnader

skap (skalsteg 1 eller 2 i alla tre variablerna) förekommer hos 20 % av B-fallen mot 8 % av K-fallen. Skillnaderna är signifikanta.

Huvudundersökningen

Även här är skillnaderna mellan B- och K-grupp signifikanta i de tre variablerna. I "plusvariablerna" för "samvaro" och "fritidsgemenskap" poängteras ytterligare den låga samvaron mellan barn och föräldrar och bristen på fritidsgemenskap i B-gruppen i förhållande till K-gruppen. Ökningen av skillnaderna är genomgående i alla strata och i variabeln "samvaro" störst i splittrade familjer i socialgrupp 1-2, där K-pojkarna i hög grad umgås med sina föräldrar (sin förälder) medan B-pojkarna till största delen tillbringar sin tid ensamma eller ute med sina kamrater (tab. 13.2).

Follow-up

Variablerna "samvaro med föräldrarna", "omsorg" och "fritidsgemenskap" har alla samband med återfallsdata i sekvensmodellen. Så förekommer t. ex. låg samvaro (som är den bäst diskriminerande variabeln) mest bland pojkar som återfallit i brott (tab. 13.3). K-gruppernas pojkar i sekvensklass 5-9 hör uteslutande till denna kategori.

Hög samvaro med föräldrarna som dessutom präglas av omvårdnad och gemensamma fritidsintressen är brottsförebyggande vid den tid den är aktuell (vid undersökningstillfället). Den har dock obetydligt samband med utvecklingen under ungdomsåren, ty den är lika vanlig (ovanlig i alla sekvensklasser i B-gruppen och föreligger i en tredjedel av de K-fall som registrerats för brott efter 18-årsdagen. Samvaro med föräldrarna av *dålig* kvalitet däremot har tydliga samband med brottslig utveckling i både K- och B-grupp (fig. 13.1). Ingen av K-pojkarna i sekvensklass 0 hör till denna kategori.

Hög samvaro med föräldrarna där samvaron präglas av omsorg och omvårdnad samt där dessutom fritidsgemenskapen är god (skalsteg 4 eller 5 i alla tre variablerna) förekommer i endast 6 % av B-fallen mot 21 % av K-fallen. Samvaro som karaktäriseras av dålig omvårdnad och låg fritidsgemen-

Tabell 13.3 Andelen pojkar i varje sekvensklass med låg samvaro med föräldrarna (skalsteg 1-2)

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 24 %	4 n=21 24 %	6 n=23 52 %	8 n=5 40 %	
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 50 %	5 n=13 38 %	7 n=22 36 %	9 n=44 64 %	
Σ			28 %	29 %	44 %	61 %	41 %

K-prov + K-hus N = 95

Sekvensklass	0 n=73 8 %
Sekvensklass	1-9 n=22 36 %

13.2 Tillsyn och kontroll

"Med mina egna barn skulle jag nog bli strängare och hålla efter dom mer. Man vet ju själv vad man gjort."

(Citat från B-pojke)

Variablerna beskriver tillsyn och kontroll av pojken även då han är utom synhåll. Variabelunderlaget för "tillsyn" är frågor om kvällstider, om föräldrarnas kännedom om och inställning till barnförbjuden film, rökning, mopedåkning före 15 år, skolk osv. I variabeln "kontroll över kamrater och fritid" rör sig frågorna om hur stor insyn föräldrarna har i vad pojken gör på sin fritid och bland sina kamrater. Har de god kontroll över och kan de övervaka pojkens fritid? Hur villig är pojken att själv berätta om sina förehavanden?

Variablerna är 5-gradiga och går från minimal tillsyn och kontroll, där föräldrarna inte har möjlighet till eller inte bryr sig om att ta reda på vad pojken gör, till hög kontroll, därför att pojken alltid är hemma och hans fritid alltså är helt kontrollerbar,

eller därför att föräldrarna inte släpper honom ur sikte och aktivt ordnar tillsyn, tar reda på vad han gör, ser till att han kommer in om kvällarna osv.

Hypotes

Tillsyn och kontroll förväntas vara betydligt lägre i B-gruppen och leda till större kriminell aktivitet.

Resultat

Provundersökningen

Skillnaden mellan B- och K-grupp är signifikant i båda variablerna. Skillnaden är störst i hela familjer i socialgrupp 1-2 (tab. 13.1).

Huvudundersökningen

Här framträder skillnaderna ännu mer markant och i plusvariabeln till "kontroll av kamrater och fritid" poängteras den goda kontrollen över K-pojkarna ytterligare i alla strata.

Follow-up

Variablerna har tydliga samband med brottslig utveckling (tab. 13.4). "Kontroll av kamrater och fritid" ger signifikanta skillnader mellan sekvensklassernas medeltal vid envägs variansanalys i både prov- och huvudundersökningen. God kontroll förekommer hos 37 % av de B-fall som ej återfallit mot 7 % av dem som återfallit efter debutbrottet. Av K-fallen har 56 % av sekvensklass 0-pojkarna mycket god kontroll. Av de K-pojkar, som registrerats för brott efter 18-årsdagen, har däremot endast 1 av 11 varit föremål för god kontroll från föräldrarnas sida.

13.3 Konsekvens i uppfostran, krav och reaktioner på överträdelser

"Jag gillar att dom (föräldrarna) inte slår för allting. Det går att resonera med dom."

"Jag är missnöjd med att hon är så inkonsekvent, gapar och skriker så man varken vet ut eller in."

"Har inte det minsta att anmärka på (beträf-

fande uppfostran). Jag tycker det är ett bra straff att få diska, om man kommer för sent till maten."

(Citat från tre B-pojkar)

Vi skall här behandla en rad variabler som beskriver föräldrarnas förhållningssätt i uppfostringssituationen.

"Konsekvens i uppfostran" har två undervariabler. En mäter ojämnheter i krav och i fråga om reaktioner, ordhållighet m. m. En annan föräldrarnas samstämmighet. Variabelunderlaget är alltför tunt och bedömningen har därför blivit osäker. Pojkarna har ofta gett socialt acceptabla eller ytterst knapphändiga svar. Sammanfattningsvariabeln "konsekvens i uppfostran" är dock bedömd med större säkerhet speciellt för de två lägsta skalstegen, som innebär uppenbart inkonsekvent uppfostran, orättvisa, oenighet mellan föräldrarna och ojämnheter i krav och reaktioner.

"Flexibilitet"¹ har bedömts oberoende av "konsekvens". Hög flexibilitet innebär att

¹ Endast huvudundersökningen.

Tabell 13.4 Andelen pojkar i varje sekvensklass där kontroll av kamrater och fritid varit låg (skalsteg 1-2)

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 26 %	4 n=21 43 %	6 n=23 65 %	8 n=5 80 %	41 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 25 %	5 n=13 23 %	7 n=22 64 %	9 n=44 61 %	53 %
Σ			26 %	35 %	64 %	63 %	47 %

K-prov + K-hus N = 95

Sekvensklass	0 n=73 8 %
Sekvensklass	1-9 n=22 32 %

föräldrarna jämkar och prutar alltför ofta på sina krav och i de flesta fall låter pojken få sin vilja fram. Detta uppfattas ofta av pojken som släpphänthet. Lägsta skalvärdet innebär rigiditet. Det som är bestämt är bestämt. Det optimala skalvärdet är mittenvärdet som kan karaktäriseras som adekvat flexibilitet. Föräldrarna överlägger med barnen i demokratisk ordning, tar sakskaäl men låter sig inte styras hur som helst.

"Kraav" är en variabel uppbyggd på 10 (provundersökningen) respektive 14 (huvudundersökningen) delvariabler om kraav i fråga om kvällstider, sovtider, punktlighet, fritidssysselsättning, kamratval, hjälp i hemmet, rökning, alkohol, barnförbjuden film, mopedåkning, skolutbildning, läxläsning, betyg och yrkesval. Delvariablerna har i flera fall varit oerhört svåra att bedöma med det frågeunderlag som förelegat. Höga kraav i fråga om avhållsamhet från rökning kan, i de fall pojken inte röker, lika väl bero på direkt utsagt förbud att röka som på att pojken inte har lust eller behov av att röka och tar för givet att han inte får. Den sammanfattande variabeln har dock kunnat bedömas säkert även om den inte säger något om ojämnheter i de kraav som ställs. Skalsteg 1 innebär synnerligen låga kraav. Pojken får på det hela taget sköta sig själv, komma hem när han vill, göra vad han vill. De kraav som ställs är ytligt konventionella utan någon djupare innebörd med förpliktelse för pojken. Skalsteg 3 innebär "normala" kraav, skalsteg 4 "normala", lagom höga kraav framförda med bestämdhet och med anspråk på efterlevnad. Detta skalsteg är ur bedömarens synpunkt det optimala.

Föräldrarnas reaktioner på pojkens beteende är redovisat i två variabler. "Omfattning av fysisk bestraffning" bygger på frågor om reaktioner på överträdelser, typ av bestraffning osv. Hänsyn har tagits till frekvens, typ av aga (örfil eller med tillhygge), typ av förseelse som orsakat aga osv. Bedömningen har kunnat göras med stor subjektivt upplevd säkerhet. Skalsteg 1 innebär att aga aldrig förekommer enligt pojken, skalsteg 5 att pojken ofta får stryk, ibland med tillhyg-

gen (mattpiskare e. d.) och att han ofta upplever agan som orättvis.

"Reaktionsstyrka" är bedömd på grundval av svaren på frågor om hur föräldrarna reagerar då pojken är snäll och hjälpsam och framför allt då han överträtt förbud. Lägsta skalsteget innebär i provundersökningen likgiltighet, men då variabeln på detta sätt blir tvådimensionell och svårbedömd (likgiltighet är ofta förenad med kraftiga reaktioner, då pojken "ställt till" med något) har likgiltighet i huvudundersökningen brutits ut till en egen variabel. Lägsta skalsteget i huvudundersökningen betecknar vad som kan beskrivas som indolens eller flathet, högsta beskriver överdrivet hårda reaktioner och stränghet. "Likgiltighet" är en tregradig skala där skalsteg 1 innebär att man inte kan spåra någon likgiltighet från föräldrarnas sida och skalsteg 3 att det föreligger tydliga tecken på likgiltighet och att pojken försummas och lämnas vind för våg.

Hypotes

B-pojkarna förväntas ha uppfostrats med mindre konsekvens parad antingen med rigiditet eller med alltför stor släpphänthet. De förväntas ha upplevt lägre kraav men starka reaktioner på överträdelser ofta parade med fysisk bestraffning och/eller likgiltighet.

K-pojkarna förväntas ha uppfostrats mer konsekvent, med adekvat flexibilitet, lagom höga men fasta kraav (skalsteg 4) samt milda reaktioner på överträdelser och utan fysisk bestraffning.

Resultat

Provundersökningen

K-pojkarnas föräldrar uppfostrar sina barn mer konsekvent och utnyttjar i mindre grad fysisk bestraffning än B-pojkarnas (signifikanta skillnader tab. 13.1). De ställer högre kraav på sina pojkar, men reagerar mildare (skillnaderna ej signifikanta). Då resultatet gick i hypotesens riktning, reviderades den inte.

Huvudundersökningen

Vi får samma resultat som i provundersökningen. Skillnaderna i konsekvens i uppfostran och utnyttjande av aga är här mindre markanta. Skillnaden mellan B- och K-grupp i konsekvens i uppfostran är dock större i "plusvariabeln" i alla strata. Beträffande fysisk bestraffning är värdena i "plusvariabeln" lägre för såväl B- som K-pojkar. Man får ett intryck av att pojkarna vid intervju-tillfället gärna kommer ihåg alla örfilar och luggningar, medan föräldrarna ogärna vill vidgå, att de förgått sig. De säger ofta att de inte använder aga, därför att "han blir bara värre då", vilket ju tyder på att de provat detta uppfostringssätt.

Adekvat flexibilitet (skalsteg 3) är betydligt vanligare i K-gruppen än i B-gruppen (49 % mot 29 %)² och hög flexibilitet eller släpphänthet förekommer enbart bland B-fallen.

Föräldrarnas krav på sina pojkar är signifikant högre i K-gruppen. Lagom höga krav, uttalade med fasthet (skalsteg 4), förekom-

mer i 42 % i K-gruppen mot endast 17 % i B-gruppen.

Delvariabler som givit signifikanta skillnader är krav på "kvällstider", "hjälp i hemmet" och "skolgång", där K-pojkarnas föräldrar ställer högre krav än B-pojkarnas.

Reaktionssättet inför pojken beteende är mildare i K-gruppen än i B-gruppen, men skillnaden är ej signifikant. Likgiltighet i förhållandet till pojken förekommer utslutande i B-gruppen i 20 fall, varav 4 är uppenbart försummade.

Follow-up

Variablerna har alla samband med kriminell utveckling, som går i hypotesens riktning. Endast "fysisk bestraffning" ger dock signifikant skilda medelvärden i de olika sekvensklasserna (tab. 13.5). K-pojkarna i sekvensklass 0 (ej registrerade för brott) har ett klart bättre utgångsläge än B-pojkarna i sekvensklass 2 (ej återfall). De har i högre grad

² Signifikant skillnad. Fishers exakta test.

Tabell 13.5 Andelen pojkar i varje sekvensklass som blivit fysiskt bestraffade hårt och ofta (skalsteg 4-5)

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 10 %	4 n=21 33 %	6 n=23 39 %	8 n=5 20 %	22 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 13 %	5 n=13 38 %	7 n=22 36 %	9 n=44 48 %	40 %
Σ			10 %	35 %	38 %	45 %	31 %

K-prov + K-hus N = 95

Sekvensklass	0 n=73 15 %
Sekvensklass	1-9 n=22 36 %

uppfostrats konsekvent, med bestämda krav och sällan fått aga. B-pojkarna i sekvensklass 2 å sin sida har ett bättre utgångsläge än de B-pojkar som återfallit i brott. Dessa har i majoriteten av fallen varit utsatta för inkonsekventa reaktioner, föräldrarnas krav på dem har i några fall varit för höga men oftast alltför låga. Föräldrarnas reaktioner på överträdelser har dock varit kraftiga och ofta förbundna med hård aga.

Av de 20 B-pojkar, vars föräldrar visat likgiltighet gentemot sina barn, har 11 hamnat i sekvensklass 9. Av dessa har 7 placerats i fängelse eller ungdomsfängelse. Alla 20 har blivit föremål för flera utredningar, övervakning eller samhällsvård från bvn:s sida.

Kommentar

Korrelationerna mellan de i variabeln "krav" ingående delvariablerna om krav i speciella frågor (kvällstider, skolutbildning etc.) är påfallande låga. Låga samband mellan olika krav har även konstaterats i andra undersökningar (t. ex. Sears, Rau, Alpert, 1965). Höga krav i ett avseende behöver inte betyda höga krav i ett annat. Sammanfattningsvariabeln innebär inte en matematisk sammanvägning av de ingående komponenterna utan mer en klinisk bedömning av dels kravens styrka, dels den konsekvens och bestämdhet med vilken kraven förs fram enligt pojken. Detta innebär att enskilda krav på t. ex. "skolgång" kan vara höga trots att den totala kravnivån bedömts som låg. Likaså kan i vissa fall kravnivån för enskilda variabler ligga på skalsteg 3 (normala krav) medan den totala kravnivån kommer att ligga på skalsteg 4, därför att dessa normala krav framförs med fasthet och bestämdhet.

Vid bedömningen av huvudvariabeln har man dock försökt ta hänsyn mest till krav om tid för hemkomst, kamratval och utbildningsfrågor. För att utröna om bedömaren lyckats i denna målsättning har vi utfört en stegvis regressionsanalys, där den totala kravnivån är den oberoende variabeln och de olika delvariablerna är beroende variabler. Vid första steget utfaller krav på "kvällsti-

der", som förklarar 45 % av variansen. Krav på "kamratval" förklarar ytterligare 15 % och krav på "utbildning" ytterligare 11 %. Återstående variabler bidrar endast obetydligt och 20 % av variansen i kravnivån förklaras ej av de i analysen medtagna delvariablerna. Resultatet är tillfredsställande. Bedömaren har lyckats utnyttja den information som hon har ansett viktigast, men hon har även utnyttjat information som inte kan beskrivas av delvariablerna — helt enligt intentionerna.

Fysisk bestraffning förekommer oroande ofta i vårt material. Endast ett fåtal pojkar har ej blivit utsatta för fysisk bestraffning. Frekvent och hårdhänt aga har förekommit relativt ofta (tab. 13.6). "Får stryk av far. Kan inte stå på benen sen." Det är framför allt i tidiga barnaåren, som man tillgriper aga. Vid undersökningstillfället förekommer stryk eller örfilar mer sällan.

Tillfrågade om hur de gillar sina föräldrars sätt att uppfostra kommer pojkarna ofta in på straff och stryk.

"Det är bra att jag inte får så mycket stryk. Förståelse är bättre." (B-fall)

"Det är dumt att fostra med våld som pappa gör." (B-fall)

"Jag är missnöjd med att man jämt skulle få stryk förut. Kunde dom inte hellre prata med mig. Jämt skulle jag få stryk." (B-fall)

Tabell 13.6 Förekomst av fysisk bestraffning

Table 13.6 Occurrence of corporal punishment (cp)

	B-fall B-cases n=192	K-fall K-cases n=95
Ej aga alls <i>No cp at all</i>	10 %	22 %
Frekvent aga <i>Frequent cp</i>	30 %	19 %
Aga vid undersökningstillf. <i>Cp at time of investigation</i>	40 %	21 %

”Ju mer dom slår mig desto värre blir jag.” (B-fall)

”Jag skulle vilja slippa få stryk.” (K-fall)

”Får mycket stryk. Men säger jag sanningen blir det lindrigare straff.” (K-fall)

”Det är bra att man fått ordentligt straff, då man gjort nå't. Då blir man avskräckt.” (B-fall)

”Man skall vara snäll mot barnen men säga till på skarpen — inget stryk.” (K-fall)

I 222 Stockholmspojkar redovisar Jonsson och Kälvesten (1964) liknande siffror, nämligen att 65 % av föräldrarna är anhängare av stryk som uppfostringsmetod när barn är elaka.

Likgiltighet är ofta parad med stark aga. Beroendet mellan variablerna är signifikant (χ^2 -test).

13.4 Pojkens beteende i hemmet

Variabler, som beskriver pojkens beteende i hemmet, är ”efterlevnad av föräldrarnas krav”, ”osanning inför far och/eller mor” och ”pojken attityd till uppfostran”.

”Efterlevnad av krav” är uppbyggd på ett stort antal delvariabler, som mäter pojkens förmåga och vilja att motsvara krav på punktlighet, kvällstider, utbildning, att ej röka, ej gå på barnförbjuden film osv. Efterlevnad av krav har bedömts oberoende av kravens styrka. Uppgifterna är pojkens egna och speglar alltså till stor del hans egen uppfattning av sig själv, sådan han är eller vill vara. Variabeln är 5-gradig, där lägsta skalvärdet innebär att pojken överträder de flesta bestämmelser och struntar i krav eller önskemål från föräldrarnas sida. Skalsteg 5 innebär att pojken inte medger några överträdelseer att tala om.

”Osanning inför far och/eller mor” är bedömd på basis av frågor om föräldrarna vet att pojken ser barnförbjudna filmer e. d., om pojken talar om vad han gjort eller var han varit då han blir tillfrågad och om han brukar tala osanning och varför. Variabeln är

5-gradig. Skalsteg 1 innebär att pojken inte tillstår några lögnar utan påstår sig alltid säga som det är. Skalsteg 5 betyder att pojken öppet medger lögnar och att han försöker föra föräldrarna bakom ljuset.

”Pojkens attityd till uppfostran” har som underlag frågor om vad han tycker om sina föräldrars sätt att uppfostra, om han tänker använda samma sätt själv mot sina barn och vilket betyg han vill ge sina föräldrar som fostrare. Skalsteg 1 innebär att han är starkt oppositionell, ger lågt betyg och kan motivera det. Skalsteg 5 innebär att pojken är utpräglat belåten, delar sina föräldrars värderingar och vill uppfostra sina egna barn på samma sätt. Om föräldrarna har olika uppfostringsmetoder enligt pojken och han därför betygsätter dem olika har en sammanvägning skett där man mest tar hänsyn till den förälder, som pojken upplever vara viktigast.

Hypotes

K-pojkarna förväntas bättre efterleva föräldrarnas krav än B-pojkarna. De förväntas oftare tala sanning och vara nöjda med föräldrarnas sätt att uppfostra. Dålig anpassning till kraven i hemmet, osanning inför föräldrarna och avståndstagande till föräldrarnas uppfostringsätt förväntas vara förbundna med dålig samhällsanpassning under uppföljningsperioden.

Resultat

Provundersökningen

B-pojkarna efterlever signifikant sämre de krav som föräldrarna ställer och ljuger mer för både mor och far än K-pojkarna. Hälften av B-pojkarna tar också avstånd från föräldrarnas uppfostringsätt (skalsteg 1–2), medan 3/4 av K-pojkarna ger sina föräldrar gott betyg (skalsteg 4–5). Skillnaderna är signifikanta (tab. 13.1). Ingen revision av hypotesen företogs.

Tabell 13.7 Sambandet mellan krav och efterlevnad av krav (K-hus, B-hus)

Krav	Efterlevnad av krav							
	1-2		3		4-5		Σ	
1-2	25	36 %	28	41 %	16	23 %	69	100 %
3	15	19 %	25	31 %	41	50 %	81	100 %
4	5	11 %	10	21 %	32	68 %	47	100 %
5	1	17 %	2	33 %	3	50 %	6	100 %
Σ	46	23 %	65	32 %	92	45 %	203	100 %

Huvudundersökningen

Efterlevnaden av föräldrarnas krav är betydligt sämre i B-gruppen och B-pojkarna talar oftare osanning inför sina föräldrar, i synnerhet fadern, än K-pojkarna. Skillnaderna är signifikanta i båda variablerna och i alla delvariablerna till "efterlevnad av krav". Som vanligt är skillnaderna mellan B- och K-grupp störst i socialgrupp 1-2.

Pojkar, vars föräldrar har fasta men ej för höga krav på dem (skalsteg 4), efterlever dessa krav bättre, medan pojkar vars föräldrar har låga krav (skalsteg 1-2) har svårt att efterleva ens dessa (tab. 13.7).

De 23 K-pojkar (43 %) och de 5 B-pojkar (3 %) som bedömts med skalsteg 5 i sin grad av anpassning består dels av harmoniska "välanpassade" pojkar, där anpassningen och uppfyllandet av kraven verkar gå av sig själva, dels spända, räddhågade pojkar, som verkar hämmade och alltför fantasilösa eller rädda för att våga några överträdelser (jfr kap. 14).

Pojkarnas attityd till uppfostran är mer negativ i B-gruppen (dock ej signifikanta skillnader).

Follow-up

Efterlevnad av föräldrarnas krav vid undersökningstillfället visar tydliga samband med kriminell-konform utveckling efter undersökningstillfället i B-grupperna (tab. 13.8 och fig. 13.1). Sambandet i K-grupperna är mindre utpräglat, men ingen av de 4 pojkar som hamnat i sekvensklass 5, 7 eller 9 (brott efter 18 år trots flera utredningar, övervakning eller samhällsvård före 18 år) har

bedömts motsvara sina föräldrars krav (skalsteg 4-5) och alla talar de osanning för far eller mor (skalsteg 3-5). De B-pojkar som begått brott efter 18 år talade oftare osanning än de som slutat upp och ej återfallit. De pojkar som på grund av brottslighet placerats i fosterhem eller på anstalt har till övervägande del (80 %) erkänt att de ofta farit med osanning.

13.5 Emotionella relationer

"Han är bussig. Jag får åka med honom ut och fiska. Han kramar om mig och rufsar mitt hår."

"Hon är snäll jämt. Jag tycker om allting."

"Jag har inte det minsta att anmärka på. Jag är totalt nöjd."

"Dom bara bråkar och skäller."

(Citat från fyra B-fall)

Det känslomässiga förhållandet mellan föräldrar och barn har man försökt att komma åt genom ett stort antal frågor till pojken om på vilket sätt han tycker att hans pappa (mamma) är bra, om pappa är svår att prata med, om han trivs bäst hemma när pappa är hemma eller borta, vad han tycker sämst om hos pappa och hos vem pojken skulle vilja bo om han blev tvungen att välja. Hur visar pappa att han tycker om sin pojke? Bryr han sig för mycket eller för litet om honom' osv.

Relationen mellan far-son, mor-sön är uppbyggd på delvariabler som beskrivits visad värme dem emellan och visad aggressivitet. Till detta kommer dessutom den införma-

Tabell 13.8 Andelen pojkar i varje sekvensklass som motsvarar föräldrarnas krav (skalsteg 4-5)

B-hus N = 145

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=41 48 %	4 n=14 43 %	6 n=17 17 %	8 n=4 20 %	38 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=6 50 %	5 n=7 23 %	7 n=20 18 %	9 n=36 11 %	18 %
Σ			48 %	35 %	18 %	12 %	29 %

K-hus N = 53

Sekvensklass	0 n=41 93 %
Sekvensklass	1-9 n=12 75 %

tion om pojken inställning till sin far (mor), som framkommer under hela intervjun och som ofta ger en klarare bild av relationerna än de direkta frågorna, där svaren ofta blir standardsvar som "han är snäll". De indirekta frågorna "vem skulle Du välja att bo hos?" och "vilka kvällar trivs Du bäst hemma, när din pappa (mamma) är hemma eller när han (hon) är borta?" har visat sig mer avslöjande för hur pojken känner för sina föräldrar än de mer direkta frågorna.

Variablerna, som berör de emotionella relationerna, är speciellt känsliga för torftighet i uttrycksmedlen. De har också ett större utrymme för bedömarens subjektiva bedömning än t. ex. fysisk bestraffning, krav och efterlevnad av krav. Då provundersökningen och huvudundersökningen troligen bedömts efter något olika principer (se kap. 2.4) är det nödvändigt att hålla dessa isär även vid uppföljningen.

Lägsta skalsteget i den 5-gradiga skalan innebär att pojken inte kan komma på något sätt på vilket han tycker att far är bra, uttalar sig öppet starkt negativt om fadern, trivs bäst när han är borta och har tappat

lusten eller behovet att få igång en dialog dem emellan. Från fars sida visas aldrig ömhet, han uppfattas som dum och orättvis och samvaron präglas av fientlighet. Högsta skalsteget innebär uttalat goda relationer och ett kärleksfullt förhållande mellan far och son med tydliga tecken på ömsesidig uppskattning.

"Emotionellt hemklimat" bedöms på grundval av all information från hemmiljöavsnittet av intervjun. Variabeln går från emotionellt torftigt hemklimat eller öppet fientligt med gräl och oenighet (skalsteg 1) till utpräglat varmt och kärleksfullt hemklimat där omsorg om och intresse för varandra präglar hela samvaron (skalsteg 5).

Hypotes

Relationen till föräldrarna förväntas i B-gruppen karaktäriseras av mindre värme och mer aggressioner än i K-gruppen. Det emotionella hemklimatet förväntas vara sämre. Dåliga relationer till föräldrarna och dåligt hemklimat förväntas vara förbundna med en sämre social utveckling än goda relationer och gott hemklimat.

Provundersökningen

Alla delvariablerna om värme och aggressivitet i relationen mellan far—son, mor—son är signifikanta på minst 5 %-nivån (tab. 13.1). Utpräglat varma relationer (skalsteg 4—5) är betydligt mer vanligt i förhållandet till mor än till far i såväl B- som K-grupp. Det emotionella klimatet överhuvudtaget är betydligt bättre i K-gruppernas hem (tab. 13.1). Ingen revision av hypotesen ansågs påkallad.

Huvudundersökningen

Sambanden mellan emotionella relationer till föräldrarna och B- eller K-gruppstillhörighet är ej alls så tydliga här och inte signifikanta i någon delvariabel utom aggressivitet från far mot pojken. I de sammanfattande variablerna, där hänsyn tagits till vad som framkommit under hela intervjun, är B-gruppen signifikant skild från K-gruppen. B-pojkarna har sämre relationer till sina föräldrar än K-pojkarna i alla strata. Plusvariablerna med deras information från intervjun i hemmet poängterar ytterligare och genomgående skillnaden mellan B-pojkar och K-pojkar i det känslomässiga förhållandet mellan föräldrar och barn. En intressant iakttagelse är att B-pojkarna upplever aggressivitet och fientlighet emot dem från både fars och mors sida, som *inte* framkommer i hemintervjun med föräldrarna. I de ständiga konflikterna med föräldrarna upplever de sig såsom utstötta och illa sedda, vilket troligen inte varit föräldrarnas mening. I B-gruppen är styvfar—styvsonförhållandet särskilt aggressivt laddat medan det i K-gruppen förlöper som om styvfadern vore biologisk far. Vi kan här erinra om att även de inbördes relationerna mellan mor—styvfar var sämre i B- än i K-grupperna (kap. 12.6).

Skillnaden mellan B- och K-grupp i variabeln "emotionellt hemklimat" är också påtaglig. I plusvariabeln förstärks intrycket av vänlig atmosfär i många K-pojkars hem och tristessen och otrivseln i många B-pojkars hem.

De emotionella relationerna mellan pojkarna och deras föräldrar har, på det sätt vi försökt mäta dem, ganska svaga samband med pojkarnas senare utveckling i brottsligt — eller laglydigt — avseende. I provundersökningen är resultatet förvillande. Relationerna är sämre ju längre ut man går i sekvensmodellen (de omhändertagna har genomgående sämre skattningar än de som endast varit föremål för utredning) men i övrigt följer sekvensklassmedelvärdena ej det förväntade mönstret. I huvudundersökningen, där bedömningen skett efter något annorlunda principer (bedömningen har skett efter vad pojken sagt och svarat på de ställda frågorna utan några försök till djuptolkning), kommer det förväntade mönstret fram, dock ej med den tydlighet man kunde önska. Först sedan man skilt ut pojkar med låga skalvärden, som tyder på dåliga emotionella förhållanden, får vi de förväntade sambanden och då ganska accentuerade i nivå med "samvaro med föräldrarna" och "efterlevnad av krav" (tab. 13.9). De K-fall, som hamnat i sekvensklass 5, 7 och 9, har alla dåliga relationer till sina föräldrar (skalsteg 1—3) men samma dåliga skattningar har även en tredjedel av K-pojkarna i sekvensklass 0, som ej registrerats för brott. I en kommentar till undersökningar om betydelsen av emotionellt varma relationer till föräldrarna för förmågan att motstå frestelser, säger Wright (1971, s. 64) att skillnaden i emotionell värme över en viss gräns av minimal värme är relativt oviktig för utvecklingen av moraliskt beteende.

Emotionellt hemklimat, som beskriver hela den känslomässiga stämningen i hemmet, visar likaledes tydliga samband med sekvensklassutfallet, då man särskiljer de pojkar som lever i emotionellt torftiga eller öppet fientliga hem. "Relation till föräldrarna" och "emotionellt hemklimat" är högt korrelerade med varandra.

Relationerna till syskon visade sig i provundersökningen inte skilja B- och K-grupp åt. Syskonmotsättningar, gräl och oenighet är en vanlig företeelse även i K-gruppen (jfr Macfarlane et al., 1954).

Tabell 13.9 Andelen pojkar i varje sekvensklass med dåliga relationer till sina föräldrar (skalsteg 1-2)

B-hus N = 145

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=41 7 %	4 n=14 7 %	6 n=17 29 %	8 n=4 50 %	14 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=6 0 %	5 n=7 29 %	7 n=20 40 %	9 n=36 44 %	38 %
Σ			6 %	14 %	35 %	45 %	25 %

K-hus N = 53

Sekvensklass	0 n=41 7 %
Sekvensklass	1-9 n=12 8 %

Kommentar

I jämförelse med "samvaro", "kontroll" och "tillsyn" av pojkarna, verkar de känslomässiga relationerna spela en mindre roll för pojkarnas fortsatta utveckling – nota bene, med det sätt vi haft tillfälle att mäta dessa relationer. De känslomässiga relationerna mellan barn och föräldrar är svåra att fånga i en intervju. Ovana vid att reflektera över dem, blyghet, trots mot intervjuaren, benägenhet att ge socialt acceptabla svar, torftighet i uttrycksmedlen – allt kan motverka att bedömningen motsvarar det verkliga förhållandet.

Sårigheten och fientligheten i relationerna till föräldrarna har dock varit svår att dölja och prognosen för barn, där de känslomässiga relationerna är sådana, är mindre god, ty 88 % av B-pojkarna återfaller i brott jämfört med 65 % där relationerna är acceptabla eller goda.

Relationen till föräldrarna har även relativt lågt samband med kriminalitetsindex ($r = 0,24$), men 92 % av B- och K-pojkarna

med dåliga relationer (skalsteg 1-2) har kriminalitetsindex 4 eller 5.

Relationen till far är genomgående sämre än relationen till mor i både B- och K-grupp. Både B- och K-pojkar ljuger oftare för far än för mor. Motiveringen till att pojken talar osanning för sina föräldrar är i allmänhet rädsla för stryk eller att det skall bli bråk och skäll. Någon enstaka gång ljuger man för att skona oroliga föräldrar. Pojken *vet* att han gör det som är förbjudet eller i vart fall ogillas av föräldrarna. Korrelationen mellan "efterlevnad av krav" och erkänd "osanning inför far" är starkt negativ ($-0,62$).

Att relationen till fadern skulle vara särskilt viktig ger undersökningen inget belägg för. Visserligen vill K-pojkarna signifikant oftare likna sin far i något avseende än B-pojkarna, men utvecklingen under follow-up-tiden är sämre för de pojkar, vars relationer är bra till far (skalsteg 4-5) men inte till mor (skalsteg 1-3), än utvecklingen för de pojkar som har bra relation till mor men inte till far. Om relationen till mor är bra men inte till far, återfaller färre både före och

efter 18-årsdagen och färre hamnar i sekvensklass 9, än om relationen till far är bra men inte till mor. Skillnaderna är små men tydliga i alla måtten på ogynnsam utveckling. Om relationen till mor är bra blir sekvensklassutfallet detsamma oberoende av om relationen till far är dålig eller bra. Om relationerna till båda föräldrarna är dåliga förbättras sekvensklassutfallet inte av att relationen till far blir bra.

I K-grupperna dominerar modern oftare än i B-grupperna (30 % mot 20 %). Det är hon som sköter uppfostran och bestämmer. I B-grupperna dominerar oftare fadern (47 % mot 38 %). Det är han som bestämmer och utdelar bestraffningar. Skillnaderna är inte stora men bidrar till att öka faderns roll som aggressiv modell för sina söner. Fäder som inte aktivt deltar i uppfostran får mer feminina söner. Mödrar är ofta hämmade i sin aggression. Även om de belönar en maskulin roll, tillåter de sällan aggressivitet (Sears, Rau, Alpert, 1965).

De motsägande uppgifterna om vilken av föräldrarna som spelar störst roll för den moraliska utvecklingen kan troligen bero på kulturella olikheter. I en kultur där manlighet innebär driftighet, initiativförmåga och aggressivitet kan pojkar i en konfliktsituation med fadern överdriva dessa drag. Är å andra sidan den unge under uppväxtåren helt beroende av modern som vårdare och hänvisad till henne och fadern endast spelar en underordnad roll i hemmet och i uppfostran, kan ett sårigt förhållande till modern bli katastrofalt för barnet. Brottslighet kan bli följden både på grund av bristande normöverföring och som svar på en svårt frustrerande situation.

Om fadern återfinns i kriminalregistret eller kontrollstyrelsens register är B-pojkens relationer till honom oftast dåliga, och inte bara till honom utan även till modern. Skillnaderna är dock små och en tredjedel av dessa fäder har goda relationer till sina söner. I K-grupperna hör dåliga relationer till far, som är registrerad, till ovanligheten, vilket troligen ger en del av förklaringen till att asocialitet av detta slag inte får samma

negativa följder som i B-gruppen, där relationerna är betydligt sämre.

13.6 Totalbedömning av hemmiljön

Som en sammanfattning av intrycket som pojken förmedlat i intervjun, har man försökt göra en bedömning av pojkens hela hemmiljö. Denna gjordes innan några andra bearbetningar utförts och innan follow-up-data insamlats. Variabeln ligger högst i variabelhierarkin för det intervjuavsnitt som berör hemförhållanden och är femgradig. De variabler som tillskrivits störst vikt har varit det *emotionella klimatet* i hemmet och *relationerna mellan föräldrar-son*. Därnäst har hänsyn tagits till *samvaron med föräldrarna*, *fritidsgemenskap*, *tillsyn och omsorg*, *pojken attityd till föräldrarnas uppfostringsprinciper*, *förekomst av aga* och *alkoholmissbruk*.

Variabler som ej tillskrivits någon nämnvärd betydelse är bostadsstandard, kulturell standard, faders- eller modersdominans och föräldrarnas ambitionsnivå för pojkens del. Variabler som endast indirekt påverkar hemmiljöbedömningen är kravnivå och anpassning till kravnivån samt osanning och undanhållande inför föräldrarna.

Det bör påpekas att hemmiljön innefattar även pojkens eget beteende. Hematmosfären och hela familjesituationen är en produkt av interaktionen mellan alla familjemedlemmarna. Hemmiljön kan därför inte bedömas fristående från pojken. Han är själv en del av den. Låg kravnivå kan t. ex. bero på att föräldrarna bit för bit måst pruta på sina krav för att inte helt utestänga pojken och förlora kontakten med honom. Detta har till följd att hemmiljön kan bedömas olika för olika syskon inom samma familj och speglar hur hemmiljön ter sig för just den pojken, såsom den framstår i intervjun med just honom.

Det är i detta sammanhang även på sin plats att bedömaren redogör för de värderingar, som ligger bakom bedömningen av hemmiljön.

Dels har de faktorer, som kan anses direkt

brottshämmande, bedömts som viktiga; hög tillsyn, god kontroll av fritid, hög samvaro med föräldrar (om denna karakteriseras av kärlek, värme och intresse för varandra). Dels har faktorer, som gynnar allmän mognad, ansvarstagande, utveckling av självständiga, tänkande och kännande personer ansetts ha stor betydelse: konsekvent uppföstran men med ett visst mått av flexibilitet, fasta krav på uppförande och framför allt hjälp och deltagande i hemmets sysslor, öppenhet i förhållandet mellan föräldrar och barn. Tyvärr saknas variabler som beskriver vissa av dessa förhållanden, men vid genomläsningen av intervjun är det inte svårt att uppfatta hur situationen är i dessa avseenden.

Hypotes

B-pojkarnas hemmiljö förväntas vara sämre än K-pojkarnas. Dålig hemmiljö förväntas vara förbunden med en socialt ogynnsam utveckling.

Resultat

Provundersökningen

Skillnaden i bedömningen av B-pojkarnas och K-pojkarnas hemmiljö är stor och signifikant i alla strata. Störst är den i socialgrupp 1-2 (tab. 13.10).

Huvudundersökningen

Resultaten från provundersökningen bestryktes. B-pojkarna har betydligt oftare en bedräglig uppväxtmiljö.

Vid genomläsningen av intervjuerna fick man dock inget intryck av att K-pojkarnas hemmiljö var idealisk annat än i undantagsfall. Den gav ofta intryck av en viss tråkighet och intresselöshet. Men man tar hand om sina barn, håller reda på vad de gör och tycker om dem utan stora choser.

Tabell 13.10 Totalbedömning av hemmiljön (Medeltal)

		Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B	2,2 *	B 2,1 *
	K	4,0	K 3,7
Splittrad familj	B	1,6 *	B 2,2
	K	3,4	K 2,6
Totalt			B 2,1 *
			K 3,4
Ålder 11-13 år	B	1,9 *	
	K	3,5	
Ålder 14-15 år	B	2,2 *	
	K	3,3	

* Signifikanta skillnader

Huvudundersökningen

		Soc.gr. 1-2	Soc. gr. 3
Hel familj	B	3,1 *	B 2,6 *
	K	4,2	K 3,3
Splittrad familj	B	2,3 *	B 2,0 *
	K	3,7	K 2,8
Totalt			B 2,6 *
			K 3,5
Ålder 11-13 år	B	2,5 *	
	K	3,5	
Ålder 14-15 år	B	2,6 *	
	K	3,6	

* Signifikanta skillnader

Follow-up

Totalbedömningen av hemmiljön har tydliga samband med återfall i brott och med bvn: s åtgärder (tab. 13.11). God hemmiljö är dock ingen garanti för laglydnad, ty endast hälften av dem som erhållit skalsteg 4-5 har klarat sig utan återfall. Dålig hemmiljö (skalsteg 1-2) predestinerar heller inte för en brottslig karriär, ty av sekvensklass 2-pojkarna, B-fall som ej återfallit i registrerad brottslighet, har 36 % vuxit upp i en "dålig" hemmiljö såsom vi mätt den.

Tabell 13.11 Andelen pojkar i varje sekvensklass där hemmiljön bedömts som dålig (skalsteg 1-2)

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 36 %	4 n=21 38 %	6 n=23 69 %	8 n=5 60 %	45 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 38 %	5 n=13 46 %	7 n=22 68 %	9 n=44 75 %	66 %
Σ			36 %	41 %	69 %	73 %	55 %

K-prov + K-hus N = 95

Sekvensklass	0 n=73 21 %
Sekvensklass	1-9 n=22 41 %

Kommentar

Fäder som förekommer i kriminalregistret eller kontrollstyrelsens register har sämre relationer till sina söner än övriga fäder. Hemmiljön har också bedömts som sämre i hem, där någon familjemedlem är asocial i denna bemärkelse, än i övriga hem. Skillnaden är dock liten i K-gruppen. Där har hemmiljön bedömts som dålig i 30 %, medan 68 % av B-pojkarnas hem, där asocialitet förekommer, bedömts så.

För att ta reda på om bedömaren lyckats skatta den totala hemmiljön efter de intentioner hon haft, har 19 variabler fått ingå som beroende variabler i en stegvis regressionsanalys, där "hemmiljön" är den oberoende variabeln.

Genom regressionsanalysen kan man även se om bedömningen av "hemmiljön" grundar sig på olika faktorer i prov- och huvudundersökningen, som ju bedömts av två olika personer.

I provundersökningen utfaller "emotionellt hemklimat" vid första steget i regressionsanalysen. Denna variabel förklarar hela

86 % av variansen av hemmiljön. "Samvaro", "tillsyn" och "attityd till uppfostran" som faller ut vid 2-4 steget bidrar endast med ytterligare 3 % till att förklara variansen. 9 % av variansen av "hemmiljön" förklaras ej av de i analysen medtagna variablerna.

Även i huvudundersökningen utfaller "emotionellt hemklimat" vid första steget men förklarar endast 67 % av variansen. I steg 2-4 utfaller "kontroll av kamrater och fritid", "alkoholmissbruk i hemmet" samt "fritidsgemenskap" med vilka 79 % av variansen är förklarad. 18 % låter sig inte förklaras av de i analysen ingående variablerna.

I både prov- och huvudundersökningen kommer bostadsstandard, kulturell standard och materiell standard in sent, vilket bevisar att bedömningen skett efter intentionerna.

Korrelationsmatriserna av de 19 variablerna ger intressant information (bilaga 17). Då korrelationerna mellan variablerna är i det närmaste lika i B- och K-grupp, har dessa slagits samman i korrelationsmatrisen.

Bostadsstandard, materiell och kulturell standard har interkorrelationer på 0,30-0,50. Materiell standard är dessutom

Tabell 13.12 Kriminalitetsindex och hemmiljö

B-hus

Krim. index	Hemmiljö							
	1-2		3		4-5		Σ	
2-3	10	27%	15	41%	12	32%	37	100%
4	36	55%	16	25%	13	20%	65	100%
5	29	60%	14	29%	5	11%	48	100%
Σ	75		45		30		150	

K-hus

Krim. index	Hemmiljö							
	1-2		3		4-5		Σ	
1	2	11%	3	16%	14	73%	19	100%
2-3	4	19%	4	19%	13	62%	21	100%
4	4	44%	1	11%	4	44%	9	99%
5	1	(25%)	2	(50%)	1	(25%)	4	100%
Σ	11		10		32		53	

korrelerad med "tillsyn", "omvårdnad", "fritidsgemenskap", "relation till föräldrarna" och "emotionellt hemklimat" ($r = 0,30-0,50$).

De korrelationer som ligger över 0,50 visar att samvaro, omsorg, fritidsgemenskap och kontroll av kamrater och fritid hör ihop. I hem där man är tillsammans med barnen, ("samvaro") och har "kontroll" över dem, har man fastare "krav" och handlar mer "konsekvent", "relationen till föräldrarna" är bättre, barnen har lätt att anpassa sig ("efterlevnad av krav"), man använder ej "aga" och hela stämningen i hemmet är ömsint och god ("emotionellt hemklimat"). "Alkoholmissbruk i hemmet" har starka samband med dåliga "relationer till föräldrarna" och ett tråkigt "hemklimat".

Vad som är orsak och vad som är verkan ger oss dessa samband ingen vägledning om. Det förefaller dock troligt, att barn som uppfostras konsekvent med kärlek och god tillsyn får bättre social träning och att de därmed har lättare att anpassa sig till de krav som ställs på dem (så att aga och hårda

reaktioner inte är nödvändiga). Det är också troligt att barn som blivit vildvuxna, därför att tillsyn och omvårdnad varit otillräcklig, får svårighet med den sociala anpassningen. Barnen blir så svåra att handskas med att föräldrarna inte vet hur de skall bära sig åt, är inkonsekventa och tillgriper aga. De från början troligen kärleksfulla relationerna blir såriga och irriterade, barnen drar sig undan föräldrarna och tillåter dem ingen insyn, ljuger och trotsar öppet.

De variabler som tagits upp i detta kapitel har i de flesta fall samband med brottsligheten vid us-tillfället (krim.index) inom B- och K-grupperna. Ju sämre tillsyn och kontroll föräldrarna har, ju mindre konsekvens i uppfostran, ju lägre krav, ju mer fysisk bestraffning som används som korrektionsmedel, ju sämre de emotionella relationerna till föräldrarna är, kort sagt ju sämre hemmiljö, desto troligare är det att pojken har hög brottslig belastning. Korrelationskoefficienterna ligger mellan 0,25 och 0,40. Det är dock anmärkningsvärt att K-pojken, vid lika högt krim.index, ligger på en högre nivå,

Tabell 13.13 Kriminalitetsindex och efterlevnad av krav

B-hus

Krim. index	Efterlevnad av krav							
	1-2		3		4-5		Σ	
2-3	2	5%	17	46%	18	49%	37	100%
4	18	28%	26	40%	21	32%	65	100%
5	24	50%	17	35%	7	15%	48	100%
Σ	44		60		46		150	

K-hus

Krim. index	Efterlevnad av krav							
	1-2		3		4-5		Σ	
1	0	0%	0	0%	19	100%	19	100%
2-3	0	0%	2	10%	19	90%	21	100%
4	1	15%	3	23%	5	62%	9	100%
5	1	(25%)	0	0%	3	(75%)	4	100%
Σ	2		5		46		53	

dvs. har en bättre hemsituation (tab. 13.12). Det är troligen denna bättre hemmiljö som förklarar den betydligt bättre utvecklingen under uppföljningstiden. Pojkens förmåga att motsvara sina föräldrars krav hör också intimt samman med krim.index (tab. 13.13). Här märks ännu mer K-pojkarnas försprång.

Materiell standard har starkare samband med hur föräldrar och barn lever tillsammans än kulturell standard. Små ekonomiska möjligheter kan resultera i oförmåga att ordna ordentlig tillsyn för barnen. Samvaron med barnen kan bli minimal i en familj som är hårt pressad av slit för brödfödan. Man har inte krafter över för fritidsgemenskap, och uppfostran av barnen blir eftersatt. Man får pruta på kraven, och bekymmer för pengar tär på de emotionella relationerna.

Man kan också reflektera över om inte även den materiella standarden speglar samma bakomliggande faktor, t. ex. oförmåga hos föräldrarna att klara av sin situation, som variablerna som beskriver förhållandet till barnen? Troligen samverkar allt i en ond cirkel. Dålig ekonomisk standard skulle i så

fall i högre grad vara en bidragande än en orsakande faktor.

13.7 Sammanfattande kommentar

De variabler, som tagits upp i detta kapitel och som beskriver den intima hemmiljön, har alla (utom reaktionsstyrka) signifikanta skillnader mellan B- och K-grupp i såväl prov- som huvudundersökningen. Dessa skillnader ligger ofta på en mycket hög signifikansnivå. Den statistiska effekten kan tydligt avläsas i det Carlssonska nivåidiagrammet (fig. 14.3).

Variablerna har även starka samband med pojkarnas utveckling under uppföljningstiden. De tydligaste sambanden med bvn: s åtgärder på grund av brottslighet före 18-årsåldern och med återfall efter 18-årsåldern, har "samvaro med föräldrarna", "låg kontroll", hög omfattning av "fysisk bestraffning", "efterlevnad av föräldrarnas krav", "relation till föräldrarna" samt "emotionellt

hemklimat". Alla dessa variabler har ungefär lika starka samband med sekvensklassstillhörighet och man har vunnit ganska litet med att göra den övergripande variabeln "totalbedömning av hemmiljön" eller en kombination av "samvaro", "omvårdnad" och "fritidsgemenskap".

● Samvaro föräldrar – barn, omsorg om barnen, tillsyn och kontroll över vad de har för sig hör ihop med varma relationer föräldrar och barn emellan. Det är emellertid tydligt att samvaro, tillsyn och kontroll är av minst lika stor, om inte större, betydelse för den moraliska utvecklingen som de emotionella relationerna. Förmåga till självkontroll, att hejda impulser och motstå frestelser eller kamrattryck är i hög grad beroende av tidigare extern kontroll och tillsyn. Om barnen har blivit tillsagda redan på intentionsstadiet eller blivit tagna på bar gärning resulterar detta i frestelsemotstånd vid senare tillfällen. Har den förbjudna handlingen däremot inte blivit upptäckt utan lett till direkt vinning, blir denna handling förstärkt och förknippad med positiva upplevelser, vilket självfallet resulterar i dåligt frestelsemotstånd.

● Det har framför allt varit de skalvärden som motsvarat *dåliga* förhållanden, som gett utslag vid fördelningen på sekvensklasser. Man får ett intryck av att det inte spelar så stor roll om förhållandena är ganska bra eller mycket bra, huvudsaken är att de inte är direkt dåliga.

Det är anmärkningsvärt att man så ofta, framför allt under småbarnsåren, använder sig av aga som uppfostringsmetod i både B- och K-grupperna. Detta är en uppfostringsmetod som i undersökning efter undersökning (t. ex. Bandura, Walters, 1959; Sears, Maccoby, Levin, 1957) visat sig vara föga effektiv, ja rentav ha en effekt motsatt den åsyftade. Barn som straffas då de väter ner sig blir sängvätare. Straffar man barn som är beroende och klänger vid modern ökar deras rädsla och beroende. Straffar man aggressivt beteende med aga skapar man ytterligare motaggression hos barnet. Föräldrarna fungerar dessutom som aggressiva modeller och

lär ut ett aggressivt sätt att lösa konflikter på. B-pojkarna, som utsatts för betydligt mer frekvent aga och ofta blivit bestraffade med tillhyggen, har ju i många fall gått en trist framtid till mötes. Ju kraftigare aga, desto sämre utveckling. Fysisk bestraffning av barn som inte har starka kärleksfulla bindningar till sina föräldrar ökar deras aggression och trotsighet i stället för att hämma den. Bland K-pojkarna med deras i regel varmare relationer till föräldrarna har agan inte fått samma ödesdiga följder som bland B-pojkarna.

De emotionella relationerna har inte samma tydliga samband med brottslighet och brottslig utveckling som samvaro, kontroll och tillsyn. Direkt dåliga relationer har dock visat sig vara sällsynta bland de pojkar som ej återfaller eller ej begår brott, medan det förekommer hos nästan hälften av de pojkar som återfaller trots övervakning eller samhällsvård på grund av brottsligt beteende.

● Det har ibland hävdats, att relationen till far skulle vara mer betydelsefull för pojkars sociala utveckling än relationen till mor. Resultaten ger inga belägg för detta med de mått på social anpassning som vi har tillgång till. Relationerna till far är mer aggressivt laddade för våra pojkar som är i pubertet och förpubertet, både i K- och B-grupperna. Det är far som ofta utdelar bestraffningar, ryter och skäller. Pojkarna ljuger mer för honom än för mor. Under follow-up-tiden utvecklas de B-pojkar, som har kärleksfulla relationer till mor till större laglydnad oberoende av om relationen till far är bra eller dålig. Är relationen till mor dålig förbättras pojkens situation inte mycket av att far är kärleksfull. K-grupperna har så få pojkar, som har dåliga relationer till far, och ännu färre, som har dåliga relationer till mor, att en jämförelse i utveckling med B-gruppen inte låter sig göras.

Skillnaderna mellan medelvärdena i B- och K-grupp är i allmänhet störst i stratum socialgrupp 1–2 / hel familj eller i stratum socialgrupp 1–2 / splittrad familj, vilket vi förväntat oss (se kap. 10.1). Minst är skillnaderna mellan B- och K-grupp i det stratum där pojkarna kommer från hem i socialgrupp

3 och från splittrade familjer. Här har K-pojkarna genomgående bedömts med skalsteg som motsvarat sämre förhållanden än övriga. I stratum socialgrupp 1-2 / hel familj har K-pojkarna oftast skalsteg, som motsvarar utpräglat goda förhållanden. Övriga strata intar en mellanställning.

Man kan med de variabler, som beskriver den intima hemmiljön, på ett helt annat sätt än med variablerna som beskriver den yttre miljön, karaktärisera B- och K-grupperna.

● Pojkarna i *kontrollgrupperna* är och har varit mycket tillsammans med sina föräldrar. Samvaron är oftare än i B-grupperna meningsfull med gemensamma intressen. Kärleksfullhet och omvårdnad bidrar till ett gott hemklimat. Föräldrarna bryr sig om sina barn, ser till hur de har det, tar reda på var de håller hus och har ofta lagom höga men fast och konsekvent utsagda krav. De är varken rigida eller släpphänta utan låter tala med sig. Reaktionerna på överträdelser kan vara starka, aga har ibland utnyttjats men inte ofta och inte hårt eller med tillhyggen. Detta har heller troligen inte behövts, ty pojkarna motsvarar i hög grad föräldrarnas krav på uppförande i hemmet och på skötsamhet i skolan.

För flertalet (80 %) har hemmiljön bedömts som hygglig eller mycket god. Det är dock inte annat än i undantagsfall fråga om några märkvärdiga idealfamiljer. Det är vanliga hem, ofta lite tråkiga och fantasilösa. Men man tycker om varandra. Föräldrarna bryr sig om sina barn och ger dem det stöd de behöver.

De pojkar som efter undersökningstillfället begår registrerade brott har i allmänhet sämre skalvärden i variablerna och liknar i större utsträckning B-pojkarna än de som aldrig åker fast för någon registrerad brottslighet.

● *Brottspojkar* ger en bild som ter sig som ett negativ i förhållande till den bild vi får av K-pojkarna. Samvaron med föräldrarna är låg. Hemmet är en plats där man äter och sover (jfr kap. 3.3.3 Bröderna nr 187 och 188). Det är skralt med omvårdnad och fritidsgemenskap. Pojkarna är ofta "ute"

utan tillsyn och kontroll. Föräldrarna frågar ibland vad de gör och var de är i ett försök att kontrollera dem, men de får ofta lögnar eller halvsanningar till svar.

Kraven de ställer på pojkarna är ofta ojämna, inkonsekventa och låga. Överträdelser bestraffas med aga, ofta och hårt, ty pojkarna uppfyller sällan ens de låga krav som ställs. De röker, åker moped, kommer inte hem i tid och missköter sig ofta i skolan.

Relationerna till föräldrarna är aggressivt laddade. Detsamma gäller föräldrarnas relation till pojkarna. Otrivsamhet och tristess präglar hemklimatet och hela hemmiljön har i hälften av fallen bedömts som direkt dålig.

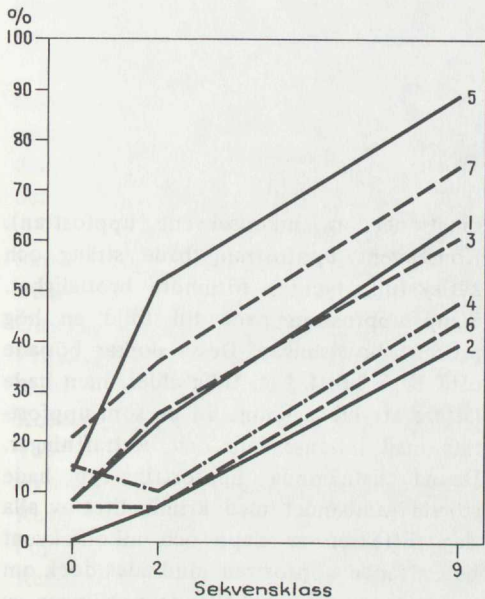
Vid uppföljningen är det framför allt två grupper som intresserar oss. Dels de pojkar som inte alls återfaller i brott (sekv. klass 2), dels de, som trots att bvn vidtagit den mest ingripande åtgärden p. g. a. deras asocialitet, dvs. placering i fosterhem eller på någon anstalt, ändå återfaller i registrerad brottslighet efter 18-årsdagen (sekv. kl. 9).

● *Pojkarna som ej återfaller* har skalsteg i stort sett lika, kanske en smula sämre än K-pojkarna i de variabler som beskriver hemmiljön, utom beträffande "efterlevnad av föräldrarnas krav", där de uppvisar en betydligt sämre anpassning. Detta är alltså helt vanliga pojkar med i stort sett goda hemförhållanden, men kanske lite bråkigare och vildare än flertalet pojkar och lite mer brottsligt aktiva enligt egna uppgifter (krim.index) än de flesta andra. West (1969) påpekar också i sin undersökning av ungdomsbrottslingar att det just är de livliga, utagerande pojkarna som åker fast. De har åkt fast för polisen, men den fostran de fått och den kärleksfulla hemmiljö, som de lever i, ger dem möjlighet och vilja att rätta sig efter tillsägelser och konformera med samhällets normer.

● Pojkarna i *sekvensklass 9*, de som gång på gång återfallit i brott, blivit placerade utom hemmet och ändå åkt fast för brott igen, har till 90 % på ett dåligt sätt efterlevt föräldrarnas krav (mot 16 % av K-pojkarna). De flesta har en trist och dålig hemmiljö. Över hälften har varit föremål för låg tillsyn, låg kontroll

Figur 13.1 Grafisk framställning av stegringen mellan sekvensklass 0 och 9 av andelen pojkar med negativa faktorer i hemmiljön

Figure 13.1 Graphic description of the rise between sequence classes 0 and 9 in the proportion of boys with negative factors in home environment

- 1 = Andelen pojkar med låg samvaro med föräldrarna (skalsteg 1-2)
- 2 = Andelen pojkar vars samvaro med föräldrarna karakteriseras av dålig omvårdnad och låg fritidsgemenskap*
- 3 = Andelen pojkar där kontroll av kamr. o. fritid varit låg (skalsteg 1-2)
- 4 = Andelen pojkar som blivit fysiskt bestraffade hårt o. ofta (skalsteg 4-5)
- 5 = Andelen pojkar som dåligt motsvarar föräldrarnas krav (skalsteg 1-3)
- 6 = Andelen pojkar med dåliga relationer till sina föräldrar (skalsteg 1-2-*)
- 7 = Andelen pojkar där hemmiljön bedömts som dålig (skalsteg 1-2)

* Endast huvudundersökningen

- 1 = Little time spent with parents
- 2 = Little time spent with parents and characterized by lack of care and low spare-time interests in common
- 3 = Low control of associates and spare-time activities
- 4 = Harsch corporal punishment
- 5 = Poor adjustment to parents' demands
- 6 = Poor relations to parents
- 7 = Bad home environment

och låg samvaro med föräldrarna. De har sällan kärleksfulla relationer till föräldrarna och får ofta stryk. Har dessa pojkar haft någon möjlighet eller anledning att avstå från sin brottsliga verksamhet och från gemenskapen (om än torftig och hård) i det brottsliga kamratgänget för ett föga belöande konformt beteende? De har tidigt mött aggressivitet och fientlighet från de vuxna, aldrig lärt sig hur de skall bete sig och därför råkat ut för negativa reaktioner som troligen fått dem att känna sig utstötta, oförstådda – som outsiders.

I figur 13.1 har skillnaden mellan K-pojkarna i sekvensklass 0 (de som ej registrerats för brott under uppföljningstiden) och B-pojkarna i sekvensklass 2 och 9 framställts grafiskt. Vi ser att K-pojkarna i sekvensklass 0 endast i undantagsfall befinner sig i den negativa delen av variabelskalorna. B-pojkarna i sekvensklass 2 har endast obetydligt fler med negativa omdömen. De är dock betydligt mer "busiga" och motsvarar inte föräldrarnas krav. Pojkarna i sekvensklass 9 ligger betydligt sämre till. Flertalet har dålig hemmiljö, motsvarar inte föräldrarnas krav och är sällan tillsammans med sina föräldrar, som följaktligen inte har någon kontroll. Stegningen från sekvensklass 0 till sekvensklass 9, som kan sägas vara ett mått på sambandet mellan variabeln i fråga och brottslig utveckling, är betydligt brantare för dessa hemmiljö-variabler än för bakgrundsvariablerna (fig. 12.1).

De hypoteser som ställts för variablerna i detta kapitel har alla fått stöd i resultaten, både de som utgår från social inlärningsteori och de som tar fasta på utvecklingen av outsiderattityder.

"Det har varit vajsing på min uppfostran – det tror jag. Att dom ger mig stryk t. ex. Jag sa det åt dom också. Var gång jag får stryk så blir jag bara värre och värre. Allting blir fel då. När jag får egna barn skall jag snacka med dom bara – det skall ju vara det bästa."

(Citat från en B-pojke)

Vi kunde med de variabler som togs upp i förra kapitlet ganska säkert beskriva B-respektive K-pojkarnas hemmiljö. Denna beskrivning blir dock på ett olyckligt sätt svartvit, då det egentligen i båda grupperna finns alla nyanser från vitt till svart, men i olika proportioner. Det är därför viktigt att försöka särskilja grupper av pojkar inom de båda kriteriegrupperna B och K. Man bör försöka bilda grupper med hjälp av *undersökningsvariablerna*, inte som skett vid uppföljningen, där de ursprungliga kriteriegrupperna delats in i undergrupper med hjälp av ett annat kriterium på brottslighet (åtgärder på grund av brott samt återfall i brott).

I kap. 1 nämndes kärleksorienterad och objektorienterad uppfostran. Uppfostrings-sättet ger framför allt uttryck för vilket förstärkningssystem föräldrarna utnyttjar sig av och i vilken grad de talar och resonerar med sina barn i moraliska frågor. McCord & McCord (1959) kunde i sin uppföljningsundersökning av 253 11-åriga pojkar i riskzonen särskilja sex olika uppfostringsmetoder (sträng, kärleksfull, slapp och tre olika kom-

binationer av inkonsekvent uppfostran). Konsekvent uppfostran, både sträng och kärleksfull, tycktes förhindra brottslighet. Slapp uppfostran hade till följd en hög procent brottslingar. Dessa pojkar började ofta begå brott i en tidig ålder, men hade lättare att bli laglydiga än de som uppfostrats med inkonsekvens och bestraffningar. Denna sistnämnda uppfostringstyp hade största sambandet med kriminalitet av alla slag. Effekten av slapp och inkonsekvent bestraffande uppfostran mildrades dock om hemmet var sammanhållande och ingen av föräldrarna var avvikande.

I "Unraveling juvenile delinquency" (Glueck & Glueck, 1950) beskrivs uppfost-
ran i brottspojkarernas hem som slapp och inkonsekvent från moderns sida och antingen för sträng eller slapp och inkonsekvent från faderns sida. Fysisk bestraffning användes ofta men sällan beröm eller resonerande samtal. Kontrollpojkarernas föräldrar däremot var fasta, vänliga och konsekventa i sin uppfostran, pratade med sina barn och använde sig sällan av stryk.

Med de variabler vi har tillgång till i vår undersökning har vi möjlighet att få fram olika sätt på vilka föräldrar uppfostrar sina barn, hur de reagerar på överträdelse, hur de utövar kontroll och tillsyn etc.

14.1 Uppfostringsituationen (provundersökningen)

Vad som föreföll vara av störst intresse var att se om hela uppfostringsituationen ter sig olika för olika pojkar, om det finns kombinationer av variabler, som är typiska för vissa pojkars uppfostringsituation men inte för andras. Dessutom har man ett behov av att klumpa ihop informationen från flera variabler och istället få en variabel.

Ett sätt att klassificera individerna efter flera variabler är att använda sig av latent profilanalys (se kap. 10)¹. Ett försök med denna analysmetod gjordes först på provundersökningen med 12 variabler, nämligen:

Samvaro pojke – föräldrar

Tillsyn

Omvårdnad

Fritidsgemenskap

Kontroll över kamrater och fritid

Konsekvens i uppfostran

Total kravnivå från föräldrarna på pojken

Fysisk bestraffning

Reaktionsstyrka

Pojkens attityd till uppfostran

Relation pojke – föräldrar

Emotionellt hemklimat

Alla variablerna är bedömda i en 5-gradig skala, låg – hög.

Alla variabler är positivt korrelerade till varandra utom "aga" och "reaktionsstyrka" som visserligen är positivt korrelerade till varandra, men negativt korrelerade till alla andra. Undantag är aga–krav, $r + 0,24$ samt krav–reaktionsstyrka, $r + 0,14$.

Från början framträder två profilklasser (pflk) med 42 individer i varje klass. Dessa grupper står sig sedan oberoende av hur många latenta profiler man söker.

Den ena gruppen (pflk 1) karaktäriseras av en "dålig" uppfostringsituation: dålig tillsyn, låg samvaro med föräldrarna, inkonsekvent uppfostran, mycket aga, kraftiga reaktioner på överträdelse men låga krav och dålig emotionell kontakt.

Den andra (pflk 2) är raka motsatsen och

kan karakteriseras som "god" uppfostringsituation.

Under analysens gång framträder ytterligare två profilklasser.

Pflk 3 kommer ur pflk 1 men får sedan ett kraftigt tillskott av pflk 2. Dvs. den har fångat upp marginalfall. Pflk 4 kommer utslutande ur pflk 1 och består av extremfall i denna (se figur 14.1).

Vi har valt att använda oss av lösningen med 4 profilklasser och att vid behov slå ihop pflk 1 och 4 samt 2 och 3. De förra blir trots hopslagningen mer renodlat dåliga än den ursprungliga pflk 2.

Profilklass 1 består av pojkar, vars uppfostringsituation ej är tillfredsställande. Inläring och internalisering av normer m. m. kan man förvänta sig ha blivit försenade för dessa pojkar.

För pojkarna i *profilklass 2* är inläringssituationen optimal: goda emotionella relationer i familjen i samband med konsekvens i uppfostran och god tillsyn.

Profilklass 3 består av pojkar, som har erhållit normalvärden i alla variabler utom i tillsyn. Uppfostringsituationen är "ordinär" men en smula slapp. Detta är en marginalgrupp pojkar, för vilka yttre händelser, skolframgång m. m. kan förväntas få stor betydelse för deras kriminalitetskonformitetsbenägenhet.

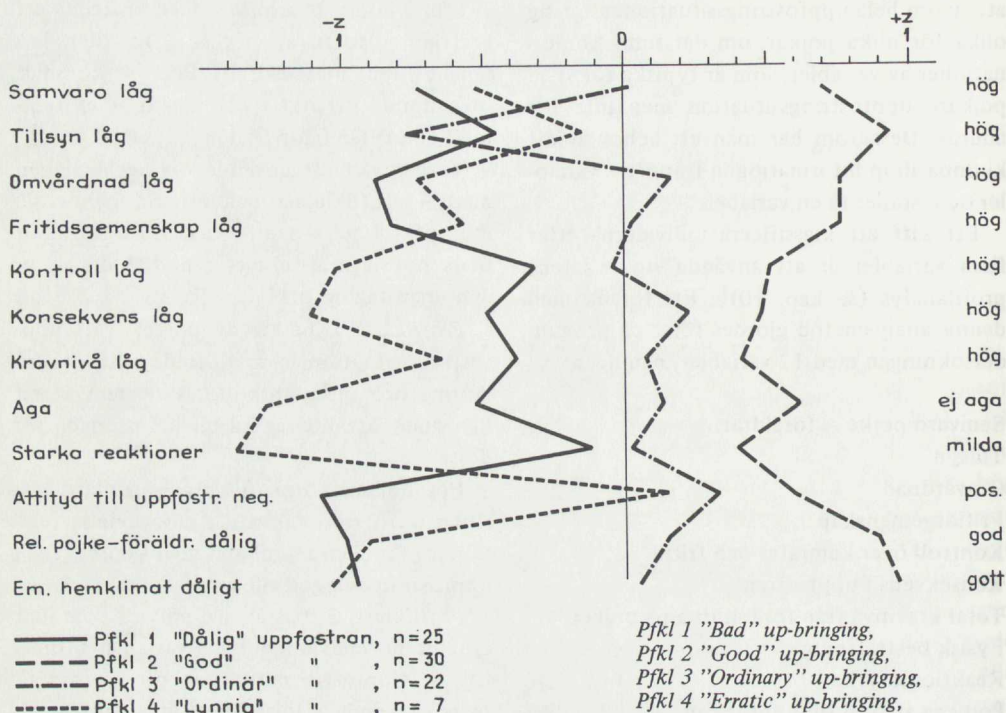
Profilklass 4 slutligen består av pojkar, som i de flesta avseenden har en uppfostringsituation som liknar pflk 1, men konsekvens i uppfostran, kontroll och krav är lägre och kontrasteras mot häftiga reaktioner på förseelser (som man alltså inte ordentligt varnat och skyddat dem för) samt ofta förekommande fysiska bestraffningar. Lynighet och emotionell torftighet kan förväntas leda till kortsiktig målsättning och öns-

¹ En ingående beskrivning av analysen ges i Olofsson, B. Profilanalys av uppfostringsituationen, PM 27/8 1971, Klientundersökningen, Stockholm. Stencil.

Andra multivariata analyser har också praktiserats, nämligen klusteranalys, AID och komponentanalys. Dessa har dock visat sig vara mindre lämpade att belysa uppfostringsituationen. (Olofsson, B. Klassifikationsmetoder. PM 15/9 1971, Klientundersökningen, Stockholm. Stencil.)

Figur 14.1 Latenta profiler som beskriver olika uppfostringssituationer (B-prov + K-prov)

Figure 14.1 Latent profiles, B- and K-cases, pilot study

<i>Time spent together with parents little</i>	<i>much</i>
<i>Supervision low</i>	<i>high</i>
<i>Care low</i>	<i>high</i>
<i>Spare time interests in common few</i>	<i>many</i>
<i>Control low</i>	<i>high</i>
<i>Consistency low</i>	<i>high</i>
<i>Level of demands low</i>	<i>high</i>
<i>Corporal punishment</i>	<i>no cp</i>
<i>Strong reactions</i>	<i>mild</i>
<i>Attitude to up-bringing neg.</i>	<i>pos.</i>
<i>Relation boy/parents poor</i>	<i>good</i>
<i>Home atmosphere bad</i>	<i>good</i>

högre grad utvecklas mot kriminalitet än pojkar ur pfl 2 och 3 ("god" och "ordinär" uppfostringssituation).

Resultat

Profilklass 1 är betydligt vanligare i B-gruppen än i K-gruppen (tab. 14.1), där pfl 2 är vanligast. Pfl 3, mellangruppen, fördelar sig jämnt över B- och K-grupp. Pfl 4 är mot förmodan inte så typisk B-gruppsprofil som pfl 2.

Skillnaden mellan B- och K-grupp i fråga om uppfostringssituation är störst i socialgrupp 1-2-hel familj. K-fallen har i detta stratum oftast haft en "god" (pfl 2) uppfostran. "Dålig" (pfl 1) eller "lynnig" (pfl 4) uppfostran förekommer över huvud taget inte i socialgrupp 1-2 i K-gruppen (bilaga 18 och 19). De yngre B-fallen har uppfostrats sämre än de äldre.

kan om omedelbar behovstillfredsställelse samt oförmåga till inlevelse i andra människors situation (jfr kap. 1).

Hypotes

Man kan förvänta sig att pfl 1 och 4 ("dålig" och "lynnig" uppfostran) är vanligare i B- än i K-gruppen. Pojkar som haft en sådan uppfostringssituation förväntas också i

Tabell 14.1 Uppfostringssituationen i B- och K-grupp (provundersökningen)

Pfkl	B-prov		K-prov	
1 "Dålig"	21	50 %	4	9 %
4 "Lynnig"	5	12 %	2	5 %
3 "Ordinär"	10	24 %	12	29 %
2 "God"	6	14 %	24	57 %
Σ	42	100 %	42	100 %

Follow-up

Det är som vanligt de extremt dåliga förhållandena som diskriminerar bäst vid uppföljningen. B-pojkar, som ej återfaller, har till största delen uppfostrats bra eller ordinärt (pfkl 2 och 3). I sekvensklass 9 däremot har endast 1 av 8 uppfostrats ordinärt, övriga hör till pfkl 1 och 4 ("dålig" och "lynnig").

De K-pojkar som ej begått brott har i ännu högre grad uppfostrats bra, vilket däremot ingen av de 3 K-pojkar gjort, som finns i sekvensklass 5-9 (tab. 14.2).

Kommentar

Även om profilanalys som statistisk metod är omdiskuterad, har man med dess hjälp fått fram variabelkombinationer, som beskriver olika uppfostringssätt och som differentierar mellan B- och K-grupperna. Grupperingen av pojkarna i profilklasserna verkar meningsfull och användbar. Det är anmärkningsvärt hur väl profilklasserna slår mot uppföljningsdata. Inte några av de variabler, som presenterades i förra kapitlet, har visat sig ha så starka samband med såväl B-K-gruppstillhörighet som med fortsatt utveckling enligt sekvensmodellen.

Då man ser den tydliga uppspaltningen av "god" uppfostringssituation på K-fallen och "dålig" och "lynnig" på B-fallen, slår en misstanken att bedömare av intervjuerna låtit sig påverkas av kunskapen om att B-pojken är en B-pojke och K-pojken en K-pojke. Skulle så ha varit fallet, skulle dock uppfostringssituationen inte ha differentierat så bra mellan pojkar som under uppföljningstiden begått brott och de som inte begått brott under denna tid.

Tabell 14.2 Andelen pojkar i varje sekvensklass med "dålig" eller "lynnig" uppfostran (pfkl 1 och 4)

B-prov N = 41

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=9 33 %	4 n=7 71 %	6 n=6 83 %	8 n=1 (0 %)	57 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=2 (50 %)	5 n=6 50 %	7 n=2 (50 %)	9 n=8 88 %	67 %
Σ			36 %	62 %	75 %	78 %	61 %

K-prov N = 42

Sekvensklass	0 n= 32 6 %
Sekvensklass	1-4 n=7 29 %
Sekvensklass	5-9 n=3 100 %

Tabell 14.3 Uppfostran och efterlevnad av föräldrarnas krav

B-prov

Uppfostran	Efterlevnad av krav							
	1-2 dålig		3		4-5 god		Σ	
Pfkl 2 + 3 "god" + "ordinär"	6	37 %	4	25 %	6	37 %	16	100 %
Pfkl 1 + 4 "dålig" + "lynnig"	14	54 %	7	27 %	5	19 %	26	100 %

K-prov

Pfkl 2 + 3 "god" + "ordinär"	3	8 %	3	8 %	30	84 %	36	100 %
Pfkl 1 + 4 "dålig" + "lynnig"	2	33 %	1	17 %	3	50 %	6	100 %

Uppfostran har inte bara samband med laglydnad, utan även med anpassning i hemmet (tab. 14.3). Men man märker genomgående att B-pojkarna oberoende av uppfostringssätt anpassar sig sämre efter föräldrarnas krav (jfr kap. 13.1) än K-pojkarna.

Hemmiljön har också skattats bättre i de hem, där uppfostran är god. Uppfostringsvariablerna ingår ju i bedömningen av hemmiljön. Även här har dock K-pojkarna en bättre total hemmiljö än B-pojkarna även då uppfostringssituationen är densamma (tab. 14.4). Kan den bättre efterlevnaden bero på den bättre hemmiljön? Efterlevnad av krav är dock fortfarande bättre i K-gruppen, även

sedan både hemmiljön och uppfostringssituationen hållits konstant. Man kan fråga sig varför. Har bedömaren låtit sig påverkas av vetenskapen om till vilken grupp pojkarna hörde? Har B-pojkarna accepterat sin roll som busar efter polisingripandet och medgett det mesta? Har K-pojkarna större behov av att behålla sitt ansikte? Av de 6 K-pojkar som finns i sekvensklass 1, 6 och 7 har 4 "dålig" eller "lynnig" uppfostran och 2 "ordinär", 5 har dålig hemmiljö, 1 "normal" men endast *en* efterlever inte sina föräldrars krav! Man kan alltså räkna med att K-gruppens anpassning är något överskattad – vilken nu orsaken är.

Tabell 14.4 Uppfostran och hemmiljön

B-prov

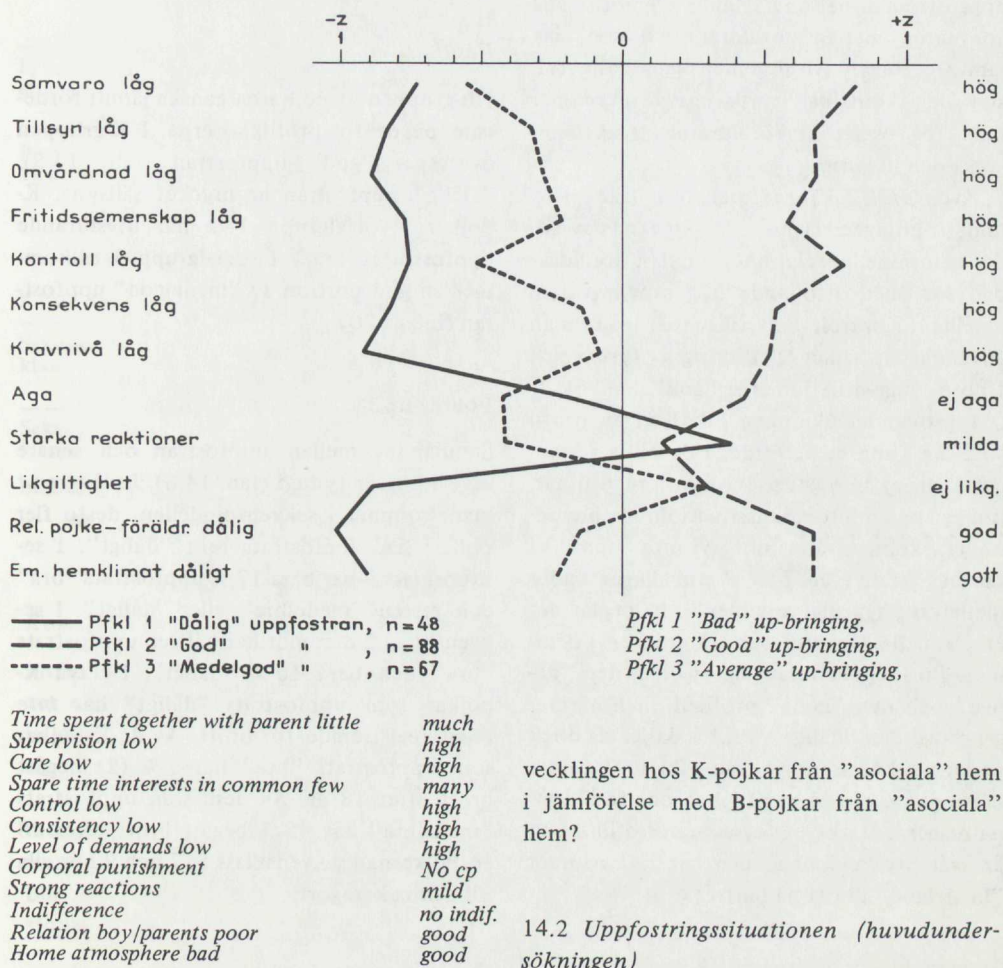
Uppfostran	Totalbedömning av hemmiljön							
	1-2		3		4-5		Σ	
Pfkl 2 + 3 "god" + "ordinär"	6	38 %	4	25 %	6	38 %	16	100 %
Pfkl 1 + 4 "dålig" + "lynnig"	25	96 %	1	4 %	0	0 %	26	100 %

K-prov

Pfkl 2 + 3 "god" + "ordinär"	7	20 %	7	20 %	22	61 %	36	100 %
Pfkl 1 + 4 "dålig" + "lynnig"	6	100 %	0	0 %	0	0 %	6	100 %

Figur 14.2 Latenta profiler som beskriver olika uppfostringssituationer (B-hus + K-hus)

Figure 14.2 Latent profiles, B- and K-cases, main investigation

Asocialt belastade föräldrar (kriminalregistret eller kontrollstyrelsens register mer än en gång) uppfostrar oftare sina pojkar "dåligt" eller "lynnigt" och mer sällan "bra" än föräldrar som ej återfinns i registren. "Asociala" föräldrar i K-gruppen använder oftast "ordinär" eller "god" uppfostran (55 %), medan "asociala" föräldrar i B-gruppen ej alls uppfostrar sina söner "bra" utan oftast utsätter dem för "dålig" eller "lynnigt" uppfostran (69 %, bilaga 19). Har vi här en av förklaringarna till den betydligt bättre ut-

Profilanalysen i provundersökningen gav så goda resultat, att en liknande analys gjordes med variabler från huvudundersökningen.

Precis som i provundersökningen framträder omedelbart två stora profiler. En kan karakteriseras som "god" uppfostran, den andra som "dålig" uppfostran. Dessa två profiler får senare i analysen sällskap med en tredje. Den tredje profilklassen består av individer ur båda de första profilklasserna, dock övervägande ur klassen "dålig" uppfostran. Dessa första har på detta sätt rensats så att de blivit mer extrema och tydliga. De

tre grupperna är sedan stabila genom alla försök till lösningar som gjorts (figur 14.2).

Pfkl 1 motsvarar helt *pfkl 1* i provundersökningen, dvs. den beskriver en "dålig" uppfostringssituation: dåliga emotionella kontakter mellan föräldrar och son, låg samvaro, ingen fritidsgemenskap, dålig tillsyn och kontroll, fysisk aga förekommer men för övrigt är föräldrarnas reaktioner svaga och likgiltiga.

Även *pfkl 2* känner man igen från provundersökningen. Denna kännetecknas av goda emotionella relationer mellan föräldrar och son med åtföljande hög samvaro dem emellan. Kontroll och tillsyn är god, man använder sig sällan eller aldrig av fysisk aga. Uppfostringssituationen är "god".

I provundersökningen erhöll vi en profil som låg kring medelvärden i de olika variablerna utom beträffande tillsyn, en ordinär, lite slapp uppfostringssituation. I huvudundersökningen återfinns vi inte denna. Vi får här istället en *pfkl 3* som ligger under medelvärden i alla variabler som speglar det emotionella klimatet och stämningen i hemmet. Profilen befinner sig emellan den "dåliga" och den "goda" profilen, men närmar sig oftast den "dåliga". *Pfkl 3* skiljer sig dock på en punkt väsentligt från *pfkl 1*. Vi finner här inga tecken på likgiltighet, och föräldrarna reagerar starkt på förseelser. Profilklassen är svår att benämna, men har fått namnet "medelgod" i brist på bättre.

Hypotes

Profilklass 1 "dålig" uppfostran förväntas vara vanligare i B- än i K-gruppen, där *pfkl 2* "god" uppfostran förväntas överväga. "Då-

lig" uppfostran förväntas också leda till större brottslighet under uppföljningstiden än *pfkl 2*. *Pfkl 3* "medelgod" uppfostran antas inta ett mellanläge.

Resultat

I B-gruppen är pojkarna ganska jämnt fördelade på de tre profilklasserna. I K-gruppen överväger "god" uppfostran (tab. 14.5). "Dålig" uppfostran är mycket sällsynt. K-pojkar i socialgrupp 1-2 har uteslutande uppfostrats "bra". I socialgrupp 3 tillkommer en god portion av "medelgod" uppfostran (bilaga 20).

Follow-up

Sambandet mellan uppfostran och senare utveckling är tydligt (tab. 14.6). Ju längre ut man kommer i sekvensmodellen, desto fler pojkar har uppfostrats rent "dåligt". I sekvensklass 9 har bara 17 % uppfostrats "bra" och resten "medelbra" eller "dåligt". I sekvensklass 2 däremot har hälften uppfostrats "bra" och bara 10 % "dåligt". De två K-pojkar som uppfostrats "dåligt" har inte blivit registrerade för brott. Av de K-pojkar som uppfostrats "bra" har 5 % (2) begått brott efter 18 år. Av dem som uppfostrats "medelbra" har 45 % begått brott efter 18 år. Pojkarna i sekvensklass 5, 7 och 9 hör alla till denna kategori.

Tabell 14.5 Uppfostringssituationen i B- och K-grupp (huvudundersökningen)

Pfkl	B-hus		K-hus		Σ
1 "dålig" uppfostran	46	31 %	2	4 %	48
3 "medelgod" uppfostran	56	37 %	11	21 %	67
2 "god" uppfostran	48	32 %	40	75 %	88
	150	100 %	53	100 %	203

Tabell 14.6 Andelen pojkar i varje sekvensklass som uppfostrats "dåligt" (pfkl 1)

B-hus N = 145

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=41 10 %	4 n=14 36 %	6 n=17 59 %	8 n=4 50 %	28 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=6 17 %	5 n=7 14 %	7 n=20 25 %	9 n=36 50 %	36 %
Σ			11 %	29 %	41 %	50 %	32 %

K-hus N = 53

Sekvensklass	0 n=41 5 %
Sekvensklass	1-9 n=12 0 %

Kommentar

Profilklassstillhörighet i variabler som beskriver uppfostringssituationen har visat sig skilja väl mellan B- och K-fall. Hur förhåller det sig med deras självdeklarerade brottslighet?

Kriminalitetsindex har ett tydligt men inte alls så starkt samband med uppfostran som man kunde förmoda (tab. 14.7). Man blir dessutom en smula konfunderad av de stora skiljaktigheterna mellan B- och K-fall,

då det är fråga om "god" eller "medelgod" uppfostran. B-pojkarna i dessa kategorier har deklarerat betydligt fler brott (jämfört med sin åldersgrupp) än K-pojkarna. Är det bristande anonymitetsskyddet orsaken till detta? Eller är det så att B-gruppen har ett sämre utgångsläge även sedan man tagit hänsyn till uppfostran? Vi har redan konstaterat att B-pojkarna sämre förmår efterleva föräldrarnas krav, vilket kan vara beroende på ett annorlunda temperament. Den större andelen brottsligt aktiva pojkar kan också bero på att fler B-pojkar än K-pojkar har brottsliga kamrater, sämre möjligheter till socialt accepterade fritidssysselsättningar etc.

Om vi bortser från de stora nivåskillnader-na mellan B- och K-grupp och i stället utgår från dem som deklarerat många brott (krim.

Tabell 14.7 Uppfostran och kriminalitetsindex (självdekl.)

Uppfostran B-hus	Krim. index										Σ	
	1	2	3	4	5							
Pfkl 1 "dålig"	0	0 %	5	11 %	26	57 %	15	33 %	46	100 %		
Pfkl 3 "medelgod"	2	4 %	14	25 %	15	27 %	25	45 %	56	100 %		
Pfkl 2 "god"	3	6 %	13	27 %	24	50 %	8	17 %	48	100 %		
K-hus												
Pfkl 1 "dålig"	0	0 %	0	0 %	1	50 %	1	50 %	0	0 %	2	100 %
Pfkl 3 "medelgod"	2	18 %	4	36 %	1	9 %	3	27 %	1	9 %	11	100 %
Pfkl 2 "god"	17	43 %	9	23 %	6	15 %	5	12 %	3	7 %	40	100 %

Tabell 14.8 Uppfostran och hemmiljön

B-hus

Uppfostran	Totalbedömning av hemmiljön						Σ	
	1-2		3		4-5			
Pfkl 1 "dålig"	41	89 %	5	11 %	0	0 %	46	100 %
Pfkl 3 "medelgod"	31	55 %	22	39 %	3	5 %	56	100 %
Pfkl 2 "god"	3	6 %	18	38 %	27	56 %	48	100 %

K-hus

Pfkl 1 "dålig"	2	100 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %
Pfkl 3 "medelgod"	8	73 %	1	9 %	2	18 %	11	100 %
Pfkl 2 "god"	1	3 %	9	23 %	30	75 %	40	100 %

index 4-5), visar sig B-fallen betydligt oftare vara "dåligt" uppfostrade, medan K-fallen till övervägande del (61 %) uppfostrats "bra". Har vi nu kommit B-K-faktorn på spåren? Är det skillnaden i uppfostringsbakgrund som svarar för skillnaden i senare utveckling mellan lika brottsligt aktiva B- och K-pojkar? Vi har stor anledning att besvara den frågan jakande. En pojke, som växt upp utan tillsyn och kontroll och utan fast utsagda krav men som fått stryk vid överträdelser och levt utan särdeles kärleksfulla relationer till sina föräldrar, har inte möjlighet eller förmåga att "ta sig själv i

kragen" och foga sig efter de regler som samhället ställer.

I de fall där pojkarna uppfostrats "dåligt" har hemmiljön inte i något fall bedömts som god.² "God" uppfostran är oftast förknippad med god hemmiljö och endast i enstaka fall med dålig hemmiljö (tab. 14.8). Oberoende av uppfostringsmetod har dock K-fallen bedömts ha en bättre hemmiljö än B-fallen. K-fallen har också efterlevt föräldrarnas krav bättre än B-fallen oberoende av uppfostrings-

² Uppfostringsvariablerna ingår i bedömningen av hemmiljön.

Tabell 14.9 Uppfostran och efterlevnad av krav

B-hus

Uppfostran	Efterlevnad av krav						Σ	
	1-2		3		4-5			
Pfkl 1 "dålig"	18	39 %	19	41 %	9	20 %	46	100 %
Pfkl 3 "medelgod"	22	39 %	24	43 %	10	18 %	56	100 %
Pfkl 2 "god"	4	8 %	17	35 %	27	56 %	48	100 %

K-hus

Pfkl 1 "dålig"	0	0 %	0	0 %	2	100 %	2	100 %
Pfkl 3 "medelgod"	2	18 %	2	18 %	7	64 %	11	100 %
Pfkl 2 "god"	0	0 %	3	8 %	37	93 %	40	100 %

Tabell 14.10 Uppfostran – Asocialitet i familjen

B-hus	Uppfostran						Σ	
	Pfl 1 "dålig"		Pfl 2 "god"		Pfl 3 "medelgod"			
Asocialitet	25	39 %	13	20 %	26	41 %	64	100 %
Ej asocialitet	21	24 %	35	41 %	30	35 %	96	100 %

K-hus								
Asocialitet	1	6 %	13	76 %	3	18 %	17	100 %
Ej asocialitet	1	3 %	27	75 %	8	22 %	36	100 %

sätt, här som i provundersökningen (tab. 14.9). Vi har dock här inte samma anledning att befara en överskattning av K-pojkarna i variabeln "efterlevnad av föräldrarnas krav", ty K-pojkarna i sekv.kl. 5, 7 och 9 har inte någon gång motsvarat sina föräldrars krav som de borde och som flertalet K-pojkar gjort.

Resultatet från provundersökningen, att asocialt belastade föräldrar oftare uppfostrar sina barn "dåligt" och att asocialt belastade föräldrar i B-gruppen uppfostrar sina pojkar betydligt sämre än asocialt belastade föräldrar i K-gruppen, står sig även i huvudundersökningen (tab. 14.10). B-gruppsföräldrar med anteckningar i registren använder sig i 20 % av "god" uppfostran. K-gruppsföräldrar däremot utnyttjar sådant uppfostrings-sätt till 76%! Återigen får vi alltså en förklaring till varför förekomst av föräldrar i registren för så olika effekt i B- och K-grupp.

14.3 Föräldrarnas sätt att uppfostra (huvudundersökningen)

Latent profilanalys har varit till stor hjälp då det gällt att få fram klasser eller kategorier av pojkar, som beskriver uppfostrings-situationen, och den har gett oss förklaring till olikheter i utvecklingen hos B- och K-fall. Klasserna är dock ganska "orena", dvs. spridningen i varje variabel är stor (Olofsson, 1971 b). I ett försök att få renare klasser,

dvs. klasser där de enskilda variabelernas värden var mindre överlappande, användes sex variabler, som direkt beskriver föräldrarnas hållning mot sina pojkar (kap. 13.4), nämligen
konsekvens i uppfostran
flexibilitet
kravnivå
fysisk bestraffning
reaktionsstyrka
tecken på likgiltighet.

Med utgångspunkt i de teorier om social inlärning, som redovisats i kap. 1, konstruerades kombinationer av dessa variabler, som skulle kunna ha samband med samvetsutveckling, förmåga till kontroll av impulser och kriminellt-konformt beteende hos pojken. Vid konfrontationen med materialet har vissa avsteg och jämkningar skett. Fem kombinationer har varit möjliga att särskilja.

Mild, fast uppfostran

God konsekvens	(skalsteg 3–5)
Måttlig flexibilitet	(skalsteg 2–4)
Lagom höga krav	(skalsteg 3–4)
Ingen eller obetydlig aga	(skalsteg 1–2)
Milda reaktioner	(skalsteg 1–3)
Inga tecken på likgiltighet	(skalsteg 1)

Kombinationen beskriver gynnsamma omständigheter för överföring av normer och fasthet och konstans i beteendet, som ökar pojkens förmåga att göra långsiktiga målsättningar.

Mild uppfostran

God konsekvens	(skalsteg 3-5)
Måttlig flexibilitet	(skalsteg 2-4)
Låga krav	(skalsteg 1-2)
Ingen eller obetydlig aga	(skalsteg 1-2)
Milda reaktioner	(skalsteg 1-2)
Inga tecken på likgiltighet	(skalsteg 1)

Kombinationen är mycket lik den första, men kraven är mildare.

Sträng uppfostran

God konsekvens	(skalsteg 3-5)
Rigiditet	(skalsteg 1-2)
Höga krav	(skalsteg 4-5)
Aga och/eller	(skalsteg 3-5)
Starka reaktioner	(skalsteg 4-5)
Inga tecken på likgiltighet	(skalsteg 1)

Kombinationen innebär stränghet och fasthet i krav och reaktioner, men också hårdhet. Föräldrarna är aggressiva modeller. Attityden är auktoritär. "Sträng uppfostran" kan, om pojken låter kuva sig, leda till hög konformitet, men om pojken revolterar, leda till trotsattityder av ångestdämpande karaktär.

Slapp uppfostran

Inkonsekvent uppfostran	(skalsteg 1-3)
Alltför hög flexibilitet	(skalsteg 4-5)
Låga krav	(skalsteg 1-2)
Ingen eller obetydlig aga	(skalsteg 1-2)
Milda reaktioner	(skalsteg 1-2)
Likgiltighet kan förekomma	(skalsteg 2-3)

Kombinationen beskriver en slapp och inkonsekvent låt-gå-uppfostran.

Lynnig uppfostran

Inkonsekvent uppfostran	(skalsteg 1-3)
Rigiditet	(skalsteg 1-2)
Låga krav	(skalsteg 1-3)
Hård fysisk bestraffning och/eller	(skalsteg 4-5)
Starka reaktioner	(skalsteg 4-5)
Likgiltighet kan förekomma	(skalsteg 2-3)

Uppfostran är inkonsekvent och lynnig. "Gör vad Du vill - men om Du gör något galet blir det stryk." Det inkonsekventa och lynniga sättet gentemot pojken försvårar maximalt hans möjlighet till långsiktig målsättning och hindrar honom att knyta stabila emotionella relationer till sina föräldrar.

Omkring 25 % av B- och K-pojkarna passade inte i de fem kombinationsmönstren. Någon eller några variabler avvek från det stipulerade värdet. Dessa fall har dock hänförs till den grupp där de passat in bäst. Vissa variabler har dock tillmätts ett större värde än andra. I "mild, fast uppfostran" och "mild uppfostran" finns inget nytillskott. Alla som hänförs hit motsvarar de uppställda kraven. Till "sträng uppfostran" har hänförs ett antal pojkar, som inte uppfyllt kraven i varje variabel. Där finns dock ingen med låg konsekvens (skalsteg 1-2), med hög flexibilitet (skalsteg 4-5), med låga krav (skalsteg 1-2) eller med aga och reaktionsstyrka under skalsteg 3. Vad som tillkommit är en skara pojkar som uppfostrats mindre strängt och med måttlig fysisk bestraffning. Fysisk bestraffning och hårda reaktioner (skalsteg 3-5) i kombination med låga krav och inkonsekvens (skalsteg 1-3) har varit nödvändiga för att pojken skall föras till kategorin "lynnig uppfostran".

Hypotes

Kombinationerna står i den ordning, som man kan förvänta är gynnsamma för god intern kontroll av barnets beteende, goda möjligheter för föräldrarna att överföra normer och för barnet att kunna förutse följderna av sitt beteende och på så vis kunna planera långsiktigt.

Resultat

K-pojkarna uppfostrats milt och fast eller auktoritärt med stränghet och krav på lydnad. Endast en har uppfostrats lynnigt, ingen slapp! Denne ende återfinns i stratum socialgrupp 3 / hel familj.

Tabell 14.11 Uppfostringssätt i B- och K-grupp (huvudundersökningen)

Table 14.11 Up-bringing method in the B- and K-groups, (main investigation)

	B-Hus		K-Hus	
Mild, fast uppfostran <i>Mild, firm up-bringing</i>	32	21 %	26	49 %
Mild uppfostran <i>Mild up-bringing</i>	12	8 %	4	8 %
Sträng uppfostran <i>Strict up-bringing</i>	41	27 %	22	41 %
Slapp uppfostran <i>Lax up-bringing</i>	17	11 %	0	0 %
Lynnig uppfostran	48	32 %	1	2 %
	150	99 %	53	100 %

Bland B-pojkarna uppfostras nästan hälften slapt och likgiltigt eller lynnigt och inkonsekvent! I 9 av 18 fall med slapp uppfostran är denna parad med likgiltighet. Likgiltighet förekommer i 20 % av fallen med "lynnig uppfostran". Andelen pojkar som uppfostras mildt är hälften så stor som i K-gruppen (tab. 14.11).

Den lynniga eller slappa uppfostran förekommer i B-gruppen oftast i socialgrupp 3 ($\chi^2 = 12,25$, df 1, $p < 0.001$) och oftare i

åldern 11–13 än i åldern 14–15 år ($\chi^2 = 4,07$, df 1, $p < 0.05$). Skillnaden mellan hel och splittrad familj går i väntad riktning men är inte stor (bilaga 20).

Follow-up

Uppfostringssättet har inte bara samband med brottslighet och konformitet vid undersökningstillfället. 95 % av de pojkar, som ej registrerats för brott eller endast registrerats

Tabell 14.12 Andelen pojkar i varje sekvensklass som uppfostrats "slapt" eller "lynnigt"

B-hus N = 145

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=41 5 %	4 n=14 21 %	6 n=17 65 %	8 n=4 50 %	24 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=6 50 %	5 n=7 71 %	7 n=20 45 %	9 n=36 75 %	64 %
Σ			11 %	38 %	54 %	73 %	43 %

K-hus N = 53

Sekvensklass	0 n=41 2 %
Sekvensklass	1–9 n=12 0 %

Tabell 14.13 Uppfostringssätt och självdeklarerad brottslighet (krim.index)

B-hus	Kriminalitetsindex						Σ
	1	2	3	4	5		
Mild, fast uppfostran	—	2 6 %	11 34 %	16 50 %	3 9 %	32 100 %	
Mild uppfostran	—	1 8 %	6 50 %	2 17 %	3 25 %	12 100 %	
Sträng uppfostran	—	2 5 %	8 20 %	20 49 %	11 27 %	41 100 %	
Slapp uppfostran	—	0 0 %	2 12 %	9 53 %	6 35 %	17 100 %	
Lynnig uppfostran	—	0 0 %	5 10 %	19 40 %	24 50 %	48 100 %	

K-hus							
	1	2	3	4	5	Σ	
Mild, fast uppfostran	8 31 %	7 27 %	5 19 %	5 19 %	1 4 %	26 100 %	
Mild uppfostran	0 0 %	2 50 %	0 0 %	2 50 %	0 0 %	4 100 %	
Sträng uppfostran	11 50 %	4 18 %	2 9 %	2 9 %	3 14 %	22 100 %	
Slapp uppfostran	—	—	—	—	—	—	
Lynnig uppfostran	0 0 %	0 0 %	1 (100 %)	0 0 %	0 0 %	1 100 %	

en gång (sekv.kl. 0 och 2) har uppfostrats "milt" eller "strängt". Två tredjedelar av de pojkar, som återfallit trots flera utredningar, övervakning eller samhällsvård har uppfostrats inkonsekvent och "lynnigt" eller "slappt" (tab. 14.12).

"Mild och fast" uppfostran och "sträng" uppfostran har likartad effekt beträffande konformitet. Bägge uppfostringssätten är starkt brottsämmande. Båda dessa dominerar i K-gruppen. Av de 7 K-pojkar som begått brott efter 18 år har 5 uppfostrats "strängt" och 2 "milt". Ingen har uppfostrats "milt och fast". De uppställda hypoteserna får alltså kraftigt stöd av resultaten.

Kommentar

I tabell 14.13 ser vi återigen sambandet mellan uppfostringssätt och självdeklarerad kriminalitet. Här ser vi ännu tydligare vilket stort försprång K-pojckarna med hög kriminell belastning har framför B-pojckarna. Ingen av dem har uppfostrats "slappt" eller "lynnigt", medan detta förekommer bland drygt hälften av B-pojckarna.

Samma förhållande ser vi i tabell 14.14. Asocialt belastade föräldrar uppfostrar i 58 % av fallen sina pojkar "slappt" eller "lynnigt" medan detta inte i något fall förekommer bland asocialt belastade K-föräldrar.

På frågorna om vad pojken tycker om sina föräldrars sätt att uppfostra honom, om han

Tabell 14.14 Asocialitet i familjen och uppfostran

B-hus	Uppfostringssätt					Σ
	1 "mild fast"	2 "mild"	3 "sträng"	4 "slapp"	5 "lynnig"	
Asocialitet	12 19 %	4 6 %	11 17 %	11 17 %	26 41 %	64 100 %
Ej asocialitet	20 23 %	8 9 %	30 35 %	6 7 %	22 26 %	86 100 %

K-hus						
	1	2	3	4	5	Σ
Asocialitet	10 59 %	2 12 %	5 29 %	—	—	17 100 %
Ej asocialitet	16 44 %	2 6 %	17 47 %	—	1 3 %	36 100 %

är missnöjd med något eller om han tror att han själv skall uppfostra sina barn på samma sätt, har vi fått svar av mycket varierande kvalitet. Det stora flertalet pojkar har inte reflekterat alls över dessa frågor utan bara accepterat att så här är det och det är väl bra. Det fordras också en viss självständighet gentemot föräldrarna för att ge dem ett dåligt betyg som fostrare. Likafullt kan man se ett tydligt samband mellan föräldrarnas sätt att uppfostra och pojkens attityd till uppfostran. Ingen av dem som uppfostrats "milt men fast" har givit något negativt omdöme medan en fjärdedel av dem som uppfostrats inkonsekvent och "slappt" eller "lynnigt" gett sina föräldrar underkänt eller knappt godkänt (tab. 14.15).

Tabell 14.16 visar förhållandet mellan uppfostringssätt och hur pojken förmår motsvara de krav som ställs på honom. Såväl milda uppfostringssätt som stränga har lett till god efterlevnad, medan inkonsekvent och slapp eller lynnig uppfostran haft synnerligen dålig effekt. Återigen visar sig K-pojkarnas anpassning till föräldrakraven vara så mycket bättre, även då samma uppfostringssätt praktiseras.

Vid bedömningen av intervjuerna i huvudundersökningen gjorde bedömaren små kompletterande anteckningar om pojken och hans miljö. Sådana anteckningar finns för hälften av de pojkar som erhållit högsta skalsteget i "efterlevnad av föräldrarnas

Tabell 14.15 Andelen pojkar med negativ attityd till uppfostran i förhållande till uppfostringssättet

	Negativ attityd till uppfostran			
	B-Hus		K-Hus	
Mild, fast uppfostran	32	0 %	26	0 %
Mild uppfostran	12	8 %	4	0 %
Sträng uppfostran	41	12 %	22	18 %
Slapp uppfostran	17	25 %	0	—
Lynnig uppfostran	48	25 %	1	(100 %)
	150		53	

krav". I sju fall är kommentaren "snäll", "lydig pojke" osv., i sju är den "rädd", "ängslig och blyg" etc. De rädda finns med ett undantag i K-gruppen och har uppfostrats strängt.

I åtskilliga undersökningar har man fått belägg för att sammanhållningen och det ömsesidiga accepterandet av varandra i hemmet är av oerhörd betydelse (Glueck, 1950; Nye, 1958 m. fl.). Det spelar mindre roll om uppfostran är mild eller sträng bara barnen accepterar sina föräldrar och deras uppfostringsprinciper och i sin tur känner sig accepterade och omtyckta av dem. De emotionella relationerna mellan föräldrar och söner är i denna undersökning ett uttryck för *pojken*s uppfattning om dem. Det är därför särskilt intressant att se att både mildt sätt att uppfostra och sträng uppfostran har höga

Tabell 14.16 Uppfostringssätt och efterlevnad av krav

B-hus	Efterlevnad av krav					Σ		
	1-2		3	4-5				
Mild, fast uppfostran	3	9 %	15	47 %	14	44 %	32	100 %
Mild uppfostran	1	8 %	6	50 %	5	42 %	12	100 %
Sträng uppfostran	11	27 %	15	37 %	15	37 %	41	100 %
Slapp uppfostran	4	24 %	8	47 %	5	29 %	17	100 %
Lynnig uppfostran	25	52 %	16	33 %	7	15 %	48	100 %
K-hus								
Mild, fast uppfostran	1	4 %	1	4 %	24	92 %	26	100 %
Mild uppfostran	0	0 %	2	50 %	2	50 %	4	100 %
Sträng uppfostran	1	5 %	2	9 %	19	86 %	22	100 %
Slapp uppfostran	—	—	—	—	—	—	—	—
Lynnig uppfostran	0	0 %	0	0 %	1	(100 %)	1	100 %

Tabell 14.17 Uppfostringssätt och emotionella relationer till föräldrarna

B-hus	Emotionella relationer till föräldrarna						Σ	
	1-2		3		4-5			
Mild, fast uppfostran	2	6 %	11	34 %	19	59 %	32	100 %
Mild uppfostran	0	0 %	6	50 %	6	50 %	12	100 %
Sträng uppfostran	3	7 %	16	39 %	22	54 %	41	100 %
Slapp uppfostran	11	65 %	2	12 %	4	24 %	17	100 %
Lynnig uppfostran	21	44 %	19	40 %	8	17 %	48	100 %

K-hus								
Mild, fast uppfostran	2	8 %	4	15 %	20	77 %	26	100 %
Mild uppfostran	0	0 %	2	50 %	2	50 %	4	100 %
Sträng uppfostran	1	5 %	8	36 %	13	59 %	22	100 %
Slapp uppfostran	—	—	—	—	—	—	—	—
Lynnig uppfostran	0	0 %	1	(100 %)	0	0 %	1	100 %

samband med kärleksfulla relationer barn och föräldrar emellan och med konformitetsbenägenhet hos pojken (tab. 14.17). Gott uppfostringssätt av detta slag kan dock spolieras om det känslomässiga förhållandet till föräldrarna är dåligt.

Slappt och lynnigt sätt att uppfostra förekommer oftast i kombination med känslomässigt torftiga eller rent dåliga emotionella relationer till föräldrarna. Det blir dock inte stort bättre resultat om relationen till föräldrarna är bra (skalsteg 4-5). Alla som uppfostrats slappt och lynnigt (endast B-fall) men har goda föräldrarelationer har återfallit i brott och 82 % har begått brott även efter 18-årsdagen. Motsvarande förhållande för B-pojkar med mild eller sträng uppfostran kombinerat med kärleksfulla föräldrarelationer (48 st.) är att hälften ej återfallit och 35 % begått registrerat brott efter 18-årsdagen.

K-pojknas lägre krim.index, deras bättre anpassning till föräldrarnas krav m. m. kan, om man jämför dem med B-pojarna med samma "milda" eller "stränga" uppfostringssätt, bero på en större andel pojkar med mycket goda emotionella relationer till sina föräldrar. En annan bidragande orsak kan vara, att K-gruppen genom den ganska grova kategoriseringen kommit att bestå av pojkar, som uppfostrats något mer konsekvent och vars föräldrar oftare har fasta krav (skalsteg

4) i alla tre uppfostringssätten än pojkarna i B-gruppen.

Man kan fråga sig varför föräldrar uppfostrar sina barn slappt eller lynnigt. Vad spelar samhällsingenjörerna av den typ som åter speglas i registeranteckningar för roll? Kan trångboddhet och ekonomiska bekymmer inverka?

Beroendet mellan uppfostringssätt och bostadsstandard, materiell standard, kulturell standard respektive asocialitet hos föräldrarna är signifikant på minst 1 %-nivån (χ^2 -test) i B-gruppen. Familjer med "slapp" och "lynnig" uppfostran har endast med några få undantag (5-6 %) bra standard (skalsteg 4), ingen har hög standard i någon av de tre variablerna. Dessa omständigheter kan dock inte fullt förklara föräldrarnas benägenhet att uppfostra "slappt" och "lynnigt", ty mellan 20 och 30 % av familjerna med "milda" eller "stränga" uppfostringssätt har låg bostads-, kulturell och materiell standard eller förekommer i registren. Detsamma gäller K-gruppen där alla, som har låg kulturell och materiell standard, uppfostrat sina pojkar "milt" eller "strängt".

14.4 Sammanfattande kommentar

Med hjälp av latent profilanalys kan man i provundersökningen finna fyra och i huvudundersökningen tre profilklasser, som beskriver olika uppfostringssituationer (fig. 14.1 och 14.2).

Den första profilen, pfl 1, innebär en "dålig" uppfostringssituation. Föräldrar och söner umgås minimalt, pojken äter och sover hemma men tillbringar övrig tid ute. Tillsyn, omvårdnad och kontroll över vad pojken har för sig är låg. Föräldrarna har låga krav och är inkonsekventa. Överträdelsestraffas med stryk. De emotionella relationerna till föräldrarna är dåliga, stämningen i hemmet aggressivt laddad. Pojkarna tar själva avstånd från sättet på vilket de uppfostras. Detta uppfostringssätt kan hänföras till objektorienterad uppfostran (kap. 1 s. 12).

Den andra profilen, pfl 2, är den förstas motsats. Föräldrar och barn umgås mycket och har gemensamma fritidsintressen. Föräldrarna vårdar sig om sina söner, kontrollerar var de är och vad de gör. De har högre och fastare krav och reagerar konsekvent, men utan fysisk bestraffning – man talar om saken, om något är fel. Hela stämningen i hemmet är präglad av kärlek och värme (jfr kärleksorienterad uppfostran, kap. 1 s. 12).

Den tredje profilen (pfl 3) intar ett mellanläge i de flesta variablerna. I provundersökningen utmärks den av låg tillsyn och benämns "ordinär" uppfostran men är en smula slapp. I huvudundersökningen utmärks den av hög fysisk bestraffning och benämns i brist på bättre för "medelgod" uppfostran.

I provundersökningen tillkommer dessutom en fjärde profil, pfl 4, som är en gravare variant än pfl 1 och som fått namnet "lynnig". Kontroll och konsekvens är i det närmaste obefintliga. Föräldrarna ställer inga krav men reagerar starkt och med aga vid felsteg. De känslomässiga relationerna till föräldrarna är dåliga.

"Dålig" och "lynnig" respektive "dålig" och "medelgod" uppfostran dominerar i B-grupperna. Flertalet av K-pojkarna har

blivit föremål för "god" uppfostran. "Dålig" eller "lynnig" uppfostran är sällsynt här och förekommer över huvud taget inte i K-gruppernas socialgrupp 1–2.

Sättet på vilket man uppfostrar sina barn har inte betydelse bara för om de åker fast för polisen eller inte, utan i ännu högre grad för hur deras senare utveckling blir. Bland de K-gruppspojkar, som aldrig registrerats för brott, är "dålig" eller "lynnig" uppfostran ytterst sällsynt. Bland de B-gruppspojkar, som ej återfallit, överväger "god" eller "ordinär" uppfostran medan i sekvensklass 9 (brott efter 18 år trots samhällsvård för brottslighet före 18 år) till övervägande delen uppfostrats "dåligt", dvs. inkonsekvent, utan tillsyn, med stryk som korrekationsmedel och utan kärleksfulla relationer till föräldrarna.

I huvudundersökningen gjordes ett försök att kategorisera pojkarna efter föräldrarnas förhållningssätt mot dem (krav, konsekvens i belöning och straff samt reaktioner på överträdelse). Kategorierna skisserades och modifierades vid konfrontationen med materialet helt efter teoretiska överväganden. Denna kategorisering visade sig vara överlägsen latent profilanalys i att särskilja B- och K-grupp och att differentiera mellan sekvensklasserna. Kategorierna har dessutom den fördelen att de är teoristyrda. Man slipper på det sättet svårigheten att tolka kategorins innebörd (i "ordinär" och "medelgod" uppfostringssituation har vissa variabelvärden varit svåra att tolka). Gränsfall har kunnat dirigeras till den kategori där de bäst hör hemma.

De kategorier vi erhållit har benämnts "mild och fast", "mild", "sträng", "slapp" och "lynnig" uppfostran. I de tre första handlar föräldrarna konsekvent. "Mild och fast" samt "mild" är av demokratisk natur. Man har lagom höga eller låga krav. Vid överträdelse blir föräldrarna "lite besvikna och lite arga" men man talar om saken. "Sträng" uppfostran är av auktoritär natur med höga krav, krav på lydnad och kraftiga reaktioner på överträdelse. En pojke karaktäriserar den som "strängsnäll".

I de två senare kategorierna, "slapp" och "lynnig" uppfostran, handlar föräldrarna inkonsekvent. "Ibland är pappa snäll och förstående — ibland rasande som den värste italienare. Då blir det stryk med mattpiskaren." "Slapp" uppfostran är en kravlös och likgiltig låt-gå-uppfostran. I den "lynniga" är låga krav förenade med fysisk bestraffning eller kraftig utskällning. Av den senare typen finns endast *en* pojke i K-gruppen! Ingen har uppfostrats "slappt". "Slapp" eller "lynnig" uppfostran är däremot företrädd bland nästan hälften av B-fallen. Vi har alltså lyckats få fram en "egenskap", där så gott som varenda en som har den åker fast, och inte nog med det, till 97 % återfaller. Mer än hälften av dem återfinns i sekvensklass 7 och 9, dvs. har återfallit i brott, sedan man föranstaltat om övervakning eller samhällsvård för att tillrättaföra dem. Dessa variabelkombinationer har en prediktionsförmåga som är sällsynt i samhällsvetenskaplig forskning.

De båda "milda" uppfostringssätten och det "stränga" leder till konformitet och laglydnad. Hälften av K-pojkarna har uppfostrats "milt" och hälften "strängt". Så gott som alla pojkar som inte återfallit i brott hör även till dessa kategorier.

Både profilklasser som beskriver uppfostringssituationen och kategorier av uppfostringssätt har tydliga samband med förmåga att anpassa sig efter föräldrarnas krav. Pojkar som uppfostrats "bra" har lätt att rätta sig efter föräldrarnas krav. De som uppfostrats dåligt struntar ofta i förbud eller önskemål och trotsar öppet. "Milt" uppfostringssätt är överlägset "strängt" då det är fråga om efterlevnad av krav. "Slappt" eller "lynnigt" uppfostringssätt resulterar i trots och olydnad.

K-pojkarna efterlever föräldrarnas krav bättre än B-pojkarna även sedan man tagit hänsyn till uppfostringssituationen. För provundersökningens del har man anledning att förmoda att K-pojkarnas skötsamhet övervärderats. I huvudundersökningen är skillnaden mellan K- och B-pojkarna inte så stor vid givet uppfostringssätt. Orsaken till

skillnaden *kan* även här vara en överskattning från bedömarens sida eller en tendens hos pojken att understryka sin skötsamhet. Man kan dock inte utesluta en ärftlig disposition — att de är mer lättfostrade (jfr Eysenks teori om inlärningsförmåga och konstitutionell disposition i kap. 1). Tyvärr kan denna undersökning inte ge någon ledtråd om vilket alternativ som är det rätta.

Hela hemmiljön har bedömts som mer harmonisk, kärleksfull och varm för de pojkar som uppfostrats bra. Deras attityd till sin egen uppfostran är också betydligt mer positiv. Pojkar som uppfostrats "milt och fast" har inte givit något negativt omdöme om sin uppfostran och har mycket goda relationer till sina föräldrar. Den överträffar i dessa avseenden den auktoritära, "stränga" uppfostran.

Genom kategorisering av pojkarna på grundval av det sätt på vilket de uppfostrats, tror vi oss ha kommit B-K-faktorn på spåren. Vi har fått förklaring på varför B-pojkar med hög brottslig belastning (krim. index) klarar sig så mycket sämre än K-pojkar med samma höga brottslighet. Vi har också fått förklaring till varför söner till asocialt belastade föräldrar i K-gruppen klarar sig bättre än söner till asocialt belastade föräldrar i B-gruppen. K-pojkarna har genomgående uppfostrats på ett annat sätt. Genom en konsekvent och vettig uppfostran har de lärt sig att behärska sina impulser, att förutse följderna av sina handlingar, har de fått omgivningen strukturerad och fått en viss kontroll över straff och belöningar. De har därigenom på ett helt annat sätt än de "slappt" eller "lynnigt" uppfostrade möjlighet att ändra sitt beteende, att samla ihop sig och "ta sig själva i kragen".

Vi har i kapitel 5.8 och 11 diskuterat B-K-faktorn och konstaterat att den ger sig tillkänna mest bland pojkar i socialgrupp 3 / splittrad familj och bland de helt unga. "Slapp" och "lynnig" uppfostran har tillämpats av 68 % av B-pojkarnas föräldrar i socialgrupp 3 / splittrad familj och av hälften av 11-13-åringarnas föräldrar. Ingen av K-pojkarna i dessa strata har uppfostrats så.

Den slappa låt-gå-uppfostran och den lynniga uppfostran sätter sina omisskännliga spår hos pojkarna. Ovårdade eller direkt vanvårdade drar de blickarna till sig. De är fladdriga, oroliga, klåfingriga och håller jämt på med "sattyg" som en av dem uttrycker det. De kan heller inte avvärja t. ex. grannars misshag genom att artigt be om ursäkt och blir därför oftare polisanmälda. Ständiga konflikter med vuxna kan leda till outsider-känslor så att polisingripandet och bvn:s åtgärd uppfattas som en direkt utstötning. De varken vill eller har förmåga att rätta sig efter tillsägelser och tillrättavisningar.

Analysen av huvudundersökningsmaterialet visar också att goda relationer till föräldrarna inte är tillräckligt som brottsförebyggande faktorer. Det hjälper inte att bara tycka om och förstå. Det krävs också direkt hjälp, kontroll, tillsyn och förutsägbara reaktioner från föräldrarnas sida.

Vilka föräldrar är det som uppfostrar "slappt" eller "lynnigt"? Jo, det är oftast föräldrar som har dåliga bostäder, dålig ekonomi och låg kulturell standard och som varit i klammeri med rättvisan (förekomst i kriminalregistret och/eller mer än en gång i kontrollstyrelsens register). Det är alltså fråga om ett socialt arv i Jonssons terminologi (Jonsson, 1967). Vi vet inte, men kan ana, att dessa föräldrar i sin tur uppfostrats på samma slappa, lynniga sätt (jfr pojke nr 055, kap. 12.9). Den svåra sociala situationen är dock inte ensam "orsaken" till att uppfostran blir "lynnig" eller "slapp", ty låg bostadsstandard, materiell och kulturell standard förekommer hos var fjärde eller var femte K-pojke, som ju samtliga uppfostrats "milt" eller "strängt". Men det är troligt att social frustration och misräkning leder till aggressivitet eller uppgivenhet och därför i många fall kommer att påverka föräldrarnas sätt att uppfostra sina barn. Det är också troligt att detta lättare inträffar då föräldrarna redan förut har sociala och psykologiska handikapp.

För några av de variabler som tagits upp i kapitlet 11-14 har K-gruppen standardiserats. Relationen mellan den procentuella

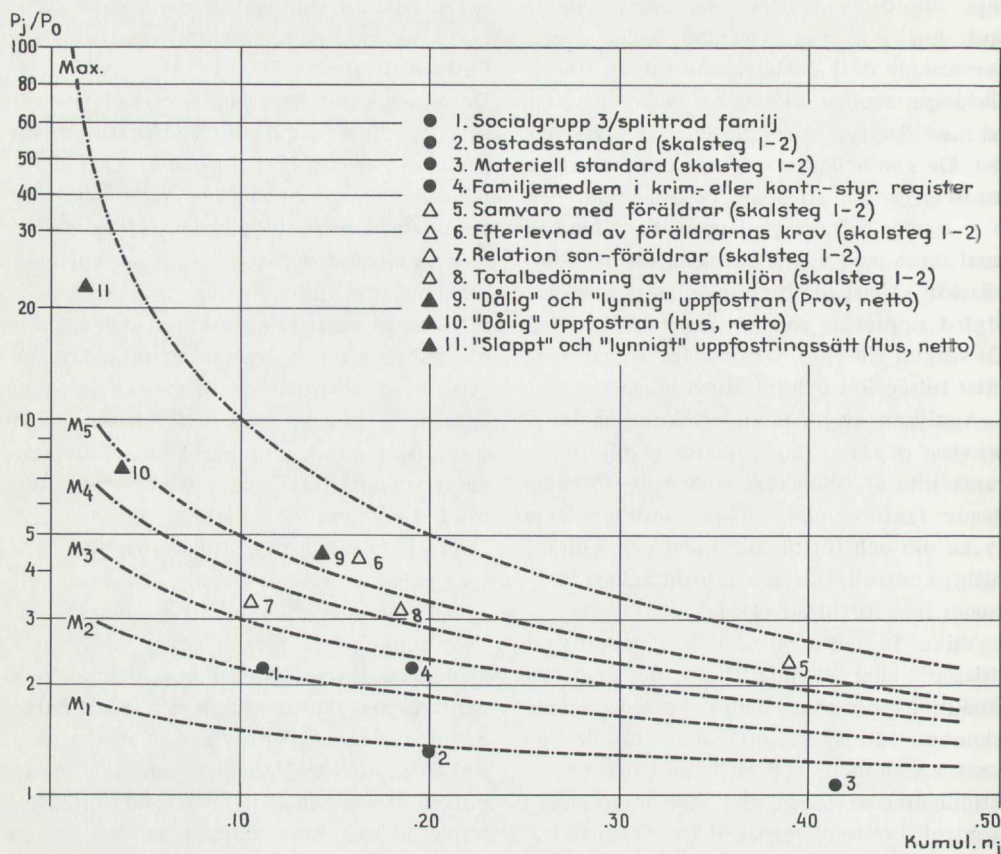
andelen B-fall och den procentuella andelen K-fall (stand.) som har en viss negativ egen-skap, har ritats in i det nivå-diagram som Carlsson utarbetat (SOU 1972: 76, kap. 4.3). De variabler som ligger under nivå M_2 har ett mycket svagt samband med risk att bli polisregistrerad mellan 11 och 15 år. Vid M_4 och däröver kan vi tala om starka samband mellan variabeln och polisregistrering.

I nivå-diagrammet (fig. 14.3) har en tänkt maximal nivå ritats in. Den visar sambandet mellan den negativa egenskapen och risk att bli polisanmäld i det tänkta fall, där alla (100 %) B-fallen har egenskapen. På x-axeln anges den procentuella förekomsten i den standardiserade K-gruppen. Vi har alltså räknat fram ett "tak", över vilket inget samband kan ligga. Ju närmare detta "tak" variabeln ligger desto större samband har den med polisregistrering.

Bakgrundsvariablerna bostadsstandard, "asocialitet" hos föräldrarna (förekomst i kriminalregistret och/eller kontrollstyrelsens register mer än 1 gång) och socialgrupp 3/splittrad familj (●) har alla en mycket svag statistisk effekt. Variabler som mer beror pojken, t. ex. samvaro med föräldrarna, efterlevnad och krav, relation mellan pojken och hans föräldrar och hemmiljön (Δ) ger alla starka eller mycket starka effekter på risken att åka fast. Uppfostringsvariablerna (▲) ligger alla runt M_5 . I de fall prov- och huvudundersökningarna hållit isär på grund av olikheter dem emellan har en standardisering av K-grupperna inte varit tillräddlig, då antalet varit för litet. Vi har därför fått något svagare samband än vi skulle fått om dessa standardiserats (SOU 1972: 76, kap. 6.5). Trots detta har vi fått en mycket stark effekt.

"Lynnigt" och "slappt" uppfostringsätt fordrar en kommentar. Vi har här ett minimum av gemensam varians. Relationen mellan förekomst i B- och förekomst i K-gruppen är 21,5. Endast 2 % av K-fallen mot 43 % av B-fallen hamnar i denna kategori. Relationen innebär en statistisk effekt skyhögt över M_5 . Renodlar man B-gruppen så att man endast räknar med den resistent

Figur 14.3 Nivådiagram. Hem- och bakgrundsvariabler

gruppen i sekvensklass 9 förstärks effekten ytterligare.

Nivådiagrammet ger en god bildmässig översikt över sambanden mellan olika negativa faktorer och risken att åka fast. Ju närmare "taket" de ligger desto större samband. I figur 14.4 kan man även bildmässigt se uppfostringsvariablernas höga samband med pojkarnas utveckling under uppföljningstiden.

● De pojkar i K-hus som aldrig hamnar i registren och de pojkar i B-hus, som åker fast en enda gång (sekvensklass 0 och 2), har i stort sett samma goda utgångsläge. De har uppfostrats "milt" eller "strängt" och har varma relationer till sina föräldrar. Dålig hemmiljö förekommer dock oftare i B-gruppens sekvensklass 2.

● Pojkarna i sekvensklass 9 har till övervägande delen uppfostrats "dåligt", "slappt"

eller "lynnigt". Många pojkar har dåliga relationer till sina föräldrar och ännu fler har ansetts ha en dålig hemmiljö. Spännvidden mellan sekvensklass 0 och 9 är i det närmaste maximal i uppfostringsvariablerna. För jämförelse skull har bostadsstandard tagits med.

Pojkarnas åsikt om föräldrarnas sätt att uppfostra dem

Mild men fast uppfostran

B-pojkar:

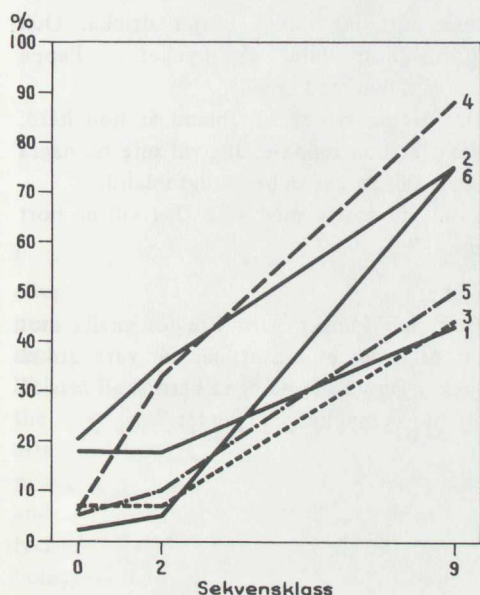
"Bra att jag inte får så mycket stryk – det blir man ju inte bättre av."

"Bra att dom pratar i stället för grälar."

"Bra att få röka inne. Hopplöst att springa och smygröka."

Figur 14.4 Grafisk framställning av stegringen mellan sekvensklass 0 och 9 av andelen pojkar med dålig uppfostran m. m.

Figure 14.4 Graphic description of rise between sequence classes 0 and 9 of the proportion of boys with bad up-bringing, etc.

- 1 = Låg bostadsstandard (skalvärde 1-2)
- 2 = Andelen pojkar där hemmiljön bedömts som dålig (skalsteg 1-2)
- 3 = Andelen pojkar med dåliga relationer till föräldrarna (skalsteg 1-2)*
- 4 = Andelen pojkar med "dålig" el. "lynnigt" uppfostran (pfl 1 o. 4)**
- 5 = Andelen pojkar som uppfostrats "dåligt" (pfl 1)*
- 6 = Andelen pojkar som uppfostrats "slappt" el. "lynnigt"*

* Endast huvudundersökningen
 ** Endast provundersökningen

- 1 = Low standard of dwelling
- 2 = Poor home environment
- 3 = Poor relations to parents
- 4 = "Bad" or "erratic" up-bringing (Pfl 1 and 4, pilot study)
- 5 = "Bad" up-bringing (Pfl 1, main investigation)
- 6 = "Lax" and "erratic" up-bringing (main investigation)

"Dom är sällan arga. Dom är snälla mest."
 "Dom bråkar inte så mycket och skäller."
 "Dom har ofta rätt – fast man kan tycka att dom är larviga ibland."

K-pojskar:

"Dom är snälla. Man kan inte göra annat än tycka om det. Jag har inte lagt märke till något särskilt som jag är missnöjd med."
 "Det är inget jag kan komma på nu som jag är missnöjd med. Men ibland blir man ju så där, att man inte gillar det alls."
 "Nu på senare da'r tycker jag det är absolut riktigt. Tidigare är det klart man blev arg någon gång." (15-åring)
 "Dom talar om och förklarar."
 "Dom är inte alltför stränga."
 "Bra att jag inte får vara ute så sent."

Mild uppfostran

B-pojskar:

"Det blev väl lite slappt under skilsmässan. Hon borde vara lite strängare – ja inte strängare precis men fastare."
 "Bra att jag inte får stryk. Det är bättre med förståelse."
 "Om man ringer hem en kväll och ber om utsträckt tid, får man ibland tillstånd. Vi resonerar om saker."
 "Hon är snäll mot mig. Har jag gjort något galet, så diskuterar vi."

K-pojskar:

"Förr kunde jag tjata mig till biobesök t. ex. Tycker dom kunde sagt ifrån – för det är ju dom som skall bestämma.

Jag skall vara så mycket som möjligt tillsammans med mina egna barn och jag skall inte vara sträng med dom – men det är jag som skall bestämma."

"Jag har fått lära mig lyda från början. Det är bättre dom säger till när man är liten."

Sträng uppfostran

B-pojskar:

"Hon skäller ut och slår till på en gång, går inte och drar i månader. Jag skall vara strängare mot mina barn."

”Bra att jag får stanna inne om jag gjort något dumt. Då vet man att det är bäst att passa sig.”

”Dom säger till ordentligt så att jag inte skall göra sattyg.” (Det anser pojken vara bra.)

”Det är fint att man får ha roligt hemma, ha fest, vara ute med båten.”

Pojken är missnöjd med ”att dom aldrig förklarar någonting när dom säger att det eller det får Du inte göra. Jag skall låta mina egna barn få lite mer som dom vill inom rimliga gränser. Förklara mer varför.”

K-pojkar:

”Jag skulle vilja slippa få stryk. Mina egna ungar skall inte få stryk.”

”Man blir ju arg ibland, när man inte får som man vill.”

”Bra att dom håller ordning på mig – att jag inte får göra *hur* jag vill.”

”Mamma är kanske lite för sträng. Men dom litar ganska bra på mig.”

Slapp uppfostran

”Bra förstås att dom inte är så hemskt stränga som andra tanter kan va' ibland. Men jag skall kanske bli lite strängare.

Vet inte – men om man är *för* mild mot dem (barnen), tänker dom 'då får jag väl inget straff nästa gång' – och så gör dom om det.”

”Bra att jag inte blivit värre än jag blivit. Jag skall inte släppa ut mina egna ungar så mycket på egen hand. Lite mer sammanhållning kanske.”

”Förr tyckte jag det var bra, men nu inser jag bättre. Mamma mutade mig med presenter, när hon inte kunde uppfostra mig. Pappa (frånskild) har resonerat med mig om detta. Jag skall uppfostra mina barn som han gör det.”

”Jag skulle vilja uppfostra dom (barnen) ordentligt. Om man skulle vara 18–19 år och få barn (som modern var) skiter man ju i ungen. Är man äldre, då är man mer kär i barnet, sysslar mera med det liksom.”

Lynnig uppfostran

B-fall:

”Jag tycker inte 'bäst' om någonting, Får ju vara ute om kvällarna förstås – det är bra. Jag skulle vilja ändra på allting (beträffande egna barn). Jag tror inte jag skall gifta mig en gång.”

”Pappa kommer ju hem full. Det kan ju tänkas att jag också börjar dricka. Och morsan hon tjarar så mycket. . . Pappa talar så sällan med mig.”

”Det är lite si och så. Ibland är hon hård, ibland är hon mildare. Jag vill inte ha några ungar. Det verkar så besvärligt ibland.”

”Dom vill fostra med våld. Jag vill ha bort våldet.”

K-fallet:

”Dom har kanske varit lite för snälla mot mig. Men det är bra att jag får vara ute så mycket jag vill. Mina egna barn skall *inte* få vara ute så mycket som jag får.”

I skolan ställs barnet för första gången på allvar inför krav från samhällets sida, krav att passa tider, att samarbeta, att rätta sig efter regler m. m. Skolan fungerar därför som ett lackmuspapper "reflecting the acid test of the child's success or failure in his first attempts to cope with the problems of life posed by a restrictive, impersonal society and code" (Glueck, 1950 s. 269). Misslyckande i skolan, både kunskapsmässigt och beteendemässigt, har varit de flesta ungdomsvårdsskoleelevers öde (Gordan, Näs, 1969). Samtliga undersökningar om ungdomsbrottslighet har visat starka samband mellan skolvårigheter och brottslighet (t. ex. Glueck, 1950; Hirschi, 1969; Olofsson, 1971a).

Vantrivsel, låg skolmotivation, negativa reaktioner från lärarna på grund av disciplinproblem, oro och aggressivitet hos eleven leder till en gedigen skolleda, känslor av utstötthet och till skolk. Skolarbetet upplevs som jobbigt och prestationsnivån är låg. Brottsliga pojkar inte bara presterar sämre utan *upplever* sig prestera sämre än de flesta. De pojkar, som är "dåliga" men som tycker att de klarar sig bra, har däremot låg brottslighet (Hirschi, 1969).

Vantrivsel med skolan, skolk och disciplinproblem kan ses både som parallellsymptom till brottslighet och som ytterligare en pådrivande orsak. Trivsel och upplevelse av att lyckas däremot är starkt brottsäm-

mande. Hirschi fann t. ex. att pojkar som tycker om att gå i skolan begår färre brott än de som inte trivs, oberoende av deras relationer till föräldrarna eller om de bryr sig om vad läraren tycker, faktorer som i övrigt har starka samband med brottslighet. Att lyckas i skolan kan alltså vara ett skydd mot brottslig aktivitet när andra konformitetsbefrämjande band är bräckliga och svaga.

Gösta Carlsson har tagit upp och behandlat skoldata från betyg och lärarskattningar (SOU 1972: 76 kap. 7).

Låg skolprestation och/eller specialklass-tillhörighet i 4:e klass (då ännu endast 5 pojkar debuterat hos polisen) förekom hos 1/3 av kontrollmaterialet (standardiserat) mot hos 2/3 av brottspojkarerna.

Nedsatt betyg i ordning eller uppförande förekom i 6:e klass hos 10 % av K-pojkarerna och 35 % av B-pojkarerna.

Frånvaro utan giltigt förfall förekom hos 4 % av K-pojkarerna och 20 % av B-pojkarerna, skolk enligt en lärarintervju hos 12 % av K-pojkarerna och 51 % av B-pojkarerna.

Skoldata av detta slag har starka samband med B-K-tillhörighet (M_4 och M_5 i nivå-diagrammet) samt med återfall i brott före 21 år. Ett skattningsindex byggt på data från lärarintervjun ger ännu något starkare utslag. Förmågan att förutsäga kriminalitet utifrån låg prestation eller dåliga lärarskattningar är dock relativt låg, eftersom risken att bli polisanmäld för dessa grupper endast kan

beräknas till mellan 3 till 4 gånger så hög som normalt, vilket innebär att högst 20 % kan tänkas hamna i en debutgrupp av vårt slag.

En högre förutsägelseförmåga har mer närgångna skoldata från årskurs 6 av typ egen inställning till skolarbete och trivsel, kamraters uppskattning av motivationsnivån, lärarskattningar av klassrumsbeteendet (Olofsson, 1971a). Av pojkar, som av läraren uppfattas som bråkiga och oharmoniska etc., som själva vantrivs i skolan och tycker skolarbetet är jobbigt, som av klasskamraterna uppfattas som omotiverade för skolarbetet och som därtill kommer från hem, där båda föräldrarna saknar yrkesutbildning, har 67 % blivit föremål för bvn: s utredning och dock fortsatt att begå brott i åk 9 mot 11 % i totalpopulationen.

I klientelundersökningens intervju med pojken fick frågor om skola och skolgång av tidsskäl ett ganska litet utrymme, framför allt i huvudundersökningen. Den extra information som kan ges som komplement till Carlssons är därför ganska ringa.

De hypoteser som vi kan ställa är att pojkar med "dålig", "slapp" eller "lynnig" uppfostran kommer till skolan illa rustade. De har svårt att sitta still och att arbeta långsiktigt, är ovana vid att följa restriktioner och motsvara krav, dvs. de har dålig social träning. Den spontana glädjen över sin skolgång, som de flesta barn upplever, kan hastigt förändras, då de blir föremål för tjat, ständiga korrektioner och misslyckas såväl socialt som kunskapsmässigt. Ofta blir det så att det bråkiga och oroliga uppträdandet av läraren uppmärksammas, så att det snarare blir förstärkt än utsläckt, vilket troligen var avsikten. Uppmärksamhet, även av negativt slag, upplevs oftast som mer belönande än indifferens och likgiltighet.

Social-psykologiska förklaringsmodeller ger dock mer att hämta än inlärningsteoretiska. Att dagligen se sina nederlag plockar självrespekten ur människor. Utan självrespekt har man ingenting att förlora, ingenting som håller en kvar på den smala vägen. Man blir en outsider och kan tänkas knyta

sig närmare ett brottsligt outsiderslag med brottsliga aktiviteter som följd. Misslyckandet och omgivningens negativa reaktioner bidrar till en känsla av alienation och utstöttethet (jfr Reckless, 1956 och 1957; Piliavin, Vadum, Hardyck, 1969).

Upplevelsen av sig själv är i hög grad följden av en social process. Andras reaktioner på en persons beteende fungerar som en spegel för denna. Naturligt nog söker man gemenskap med den grupp, där man blir uppskattad, den grupp som visar en spegelbild som man kan vara någorlunda nöjd med. Misslyckas man med de uppgifter man ställs inför i skolan, kommer man i motsatsförhållande till sina lärare, och det blir kamratkretsen som man tyr sig till. Kamratgruppen ger i allmänhet stöd åt antisociala tendenser. (Man håller fuskaren, skolkaren och bråkstaken om ryggen). Framför allt vänder man sig till kamrater med liknande erfarenhet och med liknande tendens att leva ut sina problem asocialt, med samma oförmåga att hejda impulser och samma oförmåga att se framåt på lång sikt.

15.1 *Klasstillhörighet vid undersökningstillfället*

Vid undersökningstillfället gick 3 % (3 st.) av K-pojkarna och 20 % av B-pojkarna i specialklass. De tre K-pojkarna gick alla i hjälpklass. Fördelningen på hjälp-, läs- och observationsklass i B-grupperna är ganska jämn (tab. 15.1). Vid uppföljningen ser man ett tydligt samband mellan sekvensklassutfallet och specialklassstillhörighet (tab. 15.2). Man kan inte finna någon nämnvärd skillnad mellan de olika specialklass elevernas utveckling. Möjligen har hjälpklass eleverna haft en mer gynnsam utveckling. Inte mindre än 58 % av observations- och läsklasspojkar i B-bus blir narkotikabrukare (se kap. 18), däremot ingen av hjälpklass eleverna.

Ur tabell 15.1 kan vi utläsa att majoriteten av specialklass ungdomarna uppfostrats "dåligt", "slapp" eller "lynnigt". Detta är påfallande. De elever som uppfostrats "milt" eller "strängt" har dessutom haft en betyd-

Tabell 15.1 Specialklassstillhörighet och uppfostringsätt

B-prov

Pfkl i upp.	Hjälpklass	Läsklass	Obs.klass
2 "god"	1	0	0
3 "ordinär"	1	0	0
1+4 "dålig", "lynnig"	0	0	5
B-hus			
Uppf.sätt			
1+2 "milt"	1 } 25 %	0 } 40 %	1 } 22 %
3 "strängt"	2 }	4 }	1 }
4 "slapp"	1 } 75 %	0 }	2 }
5 "lynnigt"	8 }	6 }	5 }
	14 100 %	10 100 %	14 100 %

¹ Bedömare av intervjun har antecknat "osäker information".

ligt lyckligare utveckling under uppföljnings-tiden. De tre individerna i sekvensklass 2 (tab. 15.2) hör till dessa kategorier. Det är därför befogat att anta, att det snarare är den "slappa" eller "lynniga" uppfostran än en outsiderbefrämjande stigmatisering p. g. a. specialklassstillhörigheten, som ligger bakom den ur samhällets synpunkt ogynnsamma utvecklingen för specialklasselevorna. Stigmatiseringsprocessen har med all säkerhet börjat mycket tidigare (jfr Olofsson, 1971a kap. 18). Läs- och observationsklass-placering har dock inte haft någon, ur vår synpunkt, märkbar positiv effekt mätt med uppföljningsdata annat än för de pojkar som haft "god" uppfostran och goda hemförhållanden. Av specialklasspojkar med "slapp"

eller "lynnig" uppfostran har huvudparten (87 %) begått brott efter 18 år trots övervakning eller samhällsvård p. g. a. brott före 18 år (sekv.kl. 7 och 9).

15.2 Intelligens

Man har utifrån de teorier, som skisserats i kapitel 1 ingen anledning att förvänta sig att låg intelligens i och för sig skulle leda till större brottslighet än hög intelligens. Det förefaller dock rimligt att anta att pojkar med låg intelligens har svårare att kompensera en "slapp" eller "lynnig" uppfostran genom egna erfarenheter.

Av ett normalmaterial pojkar i grundskolan visade sig de mycket lågt begåvade och

Tabell 15.2 Andelen pojkar i varje sekvensklass som gick i specialklass vid undersöknings-tillfället

B-hus N = 145

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=41 7 %	4 n=14 0 %	6 n=17 6 %	8 n=4 50 %	8 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=6 0 %	5 n=7 43 %	7 n=20 30 %	9 n=36 42 %	35 %
Σ			6 %	14 % ¹	19 %	43 %	21 %

de högt begåvade ha låg brottsbelastning, medan de högt brottsbelastade hade en intelligens runt medelvärdet eller strax under detta. Pojkar med låg intelligens blev dock betydligt oftare upptäckta och polisanmälda än pojkar med större intellektuell kapacitet (Olofsson, 1971a). De sämre utrustade på detta område har alltså ett handikapp i sin oförmåga att planera och förutse följderna. Man kan också väl tänka sig att de presterar sämre i skolan och därför upplever vanmakt, mister sin självrespekt och vänder sig från samhället mot en outsidergrupp. Hirschi (1969) fann dock att det inte var själva prestationsnivån, som betydde något för den brottsliga utvecklingen, utan upplevelsen av att vara en förlorare, att vara misslyckad. De, som presterar dåligt men ändå är nöjda med sitt skolarbete, har låg brottsbelastning. Pojkar, som går i hjälpklass där undervisningen är avpassad efter elevernas förmåga, visar sig också ha lägre brottsbelastning än lika lågt begåvade, som är kvar i normalklass med för dem ofördelaktiga jämförelser (Olofsson, 1971).

Intelligensen är i denna undersökning mätt med Terman-Merrills intelligenstest. Intelligensfaktorn är utförligt behandlad av Carlsson i "Unga lagöverträdare II", kap. 7.2 och kommer även att behandlas av Humble i redovisningen av klientelundersökningens psykologiska avsnitt.

Hypotes

Man kan förvänta sig en lägre intelligens bland brottspojkar än bland kontrollfallen och en sämre utveckling under follow-up-tiden för dem som både har låg intelligens och uppfostrats dåligt.

Tabell 15.4 Intelligens och brottslighet under uppföljningstiden

IK	K-prov + K-hus				B-prov + B-hus					
	N	Reg. brott	Ej brott		N	Ej återfall		Sekv.kl. 9		
- 90	8	1	13 %	7	87 %	38	4	11 %	16	42 %
91-110	42	13	31 %	29	69 %	92	30	33 %	20	22 %
111-	45	8	18 %	37	82 %	56	16	29 %	8	14 %

Resultat

Prov- och huvudundersökningen

Skillnaden mellan B- och K-fall är säkerställd på minst 5 %-nivån i både prov- och huvudundersökningen (tab. 15.3). Enligt Carlsson (SOU 1972: 76 kap. 7.1) har intelligensnivån ett ganska svagt samband med socialgrupp och familjetyp samt med risk för registrerad brottsdebut (strax under M₂ i nivådiagrammet).

Follow-up

Av K-gruppspojkar i prov- och huvudundersökningarna är det de pojkar som har IK strax under populationsmedelvärdet (IK 90-110¹) som har störst procent pojkar som blir polisregistrerade under uppföljningstiden (tab. 15.4). Nästan alla de som begått brott efter 18 år hör till denna kategori. Resultatet stämmer väl med normmaterialet i Örebro.

I B-grupperna däremot är det pojkar med IK under 90 som råkar mest illa ut. Hela 89 % av dem återfaller i brott och 42 % hamnar i sekvensklass 9. Återfallsprocenten och andelen pojkar i sekvensklass 9 faller då

¹ Man beräknar att IK-medeltalet för ungdom i Stockholm ligger vid cirka 110.

Tabell 15.3 Intelligenskvot enligt Terman-Merrill

	M	s	p
B-prov	101,0	15,3	} < 0,05
K-prov	108,6	16,5	
B-hus	104,0	14,9	} < 0,001
K-hus	114,5	16,4	

intelligensnivån höjs. Av B-pojkar med IK över 110 har 14 % hamnat i sekvensklass 9.

Kommentar

Kan skillnaden mellan de lågt begåvade pojkarna bero på skillnader i uppfostran? De pojkar som har IK under 90 har oftast uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" och har alltså härigenom ytterligare ett handikapp (tab. 15.5). De klarar sig betydligt sämre under uppföljningstiden än de med högre IK, även när dessa uppfostrats på samma sätt. Detta gäller dock även pojkar med låg intelligens som uppfostrats "milt" eller "strängt". I B-gruppen är alltså *både* låg intelligens och dålig uppfostran handikapp, som hindrar en prosocial utveckling. I K-gruppen däremot verkar låg intelligens inte vara ett handikapp på detta sätt.

15.3 Ambitionsnivå

Man har försökt att mäta föräldrarnas sociala ambitionsnivå på grundval av pojkens svar på frågor om vad föräldrarna väntar sig angående pojkens yrkesval och vilka krav de har på skolarbete och utbildning. Variabeln går från 1-5, där skalsteg 1 innebär att föräldrarna är nöjda om pojken kan försörja sig i framtiden och skalsteg 5 att föräldrarna tycker det är mycket viktigt att pojken sköter sitt skolarbete och har höga förväntningar på prestation och framgång. Bedömningen har upplevts som osäker.

Pojkens egen utbildningsambition bygger på frågor om planer på högre skolor och

vidareutbildning. Även denna variabel har varit svår att bedöma, då pojkarna gett knapphändiga svar och man måst ta hänsyn till deras intellektuella förutsättningar. Vissa pojkar med låg intelligens har haft helt orealistiska planer på att bli läkare, vetenskapsmän osv. Endast pojkar med IK över hundra har därför tagits med. Bortfallet har härigenom blivit stort.

Hypotes

Man kan förvänta sig en högre social ambitionsnivå hos såväl föräldrar som pojkar i K-grupperna än hos dem i B-grupperna.

Resultat

Trots att bedömaren varit osäker, vilket brukar innebära att man mest utnyttjar det mittersta skalsteget, har såväl föräldrarnas som pojkens ambitionsnivå bedömts som signifikant högre i K-grupperna (tecken-test, t-test $p < 0,01$). "Krav på skolutbildning" var dessutom en av de delvariabler till huvudvariabeln "föräldrarnas krav" som gav signifikanta skillnader mellan B- och K-grupper (kap. 13.3). Man måste dock ta hänsyn till B-pojkarnas sämre intellektuella utrustning. Denna gör sig gällande även om de sämst begåvade utesluts. Vid en fingranskning framkommer dock, att skillnader i intelligensen bara kan förklara en del av den stora skillnad vi har i ambitionsnivå.

K-pojkarnas höga ambitionsnivå återspeglas också i andelen pojkar som siktar på att välja en teoretisk linje eller att fortsätta i gymnasiet. Inte mindre än 58 % av K-pojkarna mot 17 % av B-pojkarna har sådana planer, vilket innebär ett mycket starkt statistiskt samband med debutrisk (sambandet ligger en god bit över M_5 , fig. 17.1). I tabell 15.6 redovisas hur stor andel pojkar, som har planer på teoretisk skolform på varje intelligensnivå. Det är framför allt B-pojkar på lägre intelligensnivåer som har låg ambition i jämförelse med K-pojkar med samma intelligens. Dessa har ju i högre grad uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" och kan

Tabell 15.5 Intelligens och uppfostringssätt (B-hus)

Intelligenskvot	Uppfostringssätt			
	"slappt" och "lynnigt"		"milt" och "strängt"	
- 90	17	61 %	11	39 %
91-110	32	45 %	39	55 %
111-	16	31 %	35	69 %
	65	43 %	85	57 %

Tabell 15.6 Intelligens, uppfostringsätt och andelen pojkar med planer på teoretisk skolform

IK	"Mild" eller "sträng" uppfostran						"Lynnig" eller "slapp" uppfostran		
	K-hus			B-hus			B-hus		
	N	n		N	n		N	n	
-100	11	5	45 %	35	4	11 %	34	0	0 %
101-110	14	5	36 %	15	3	20 %	15	0	0 %
111-120	6	4	67 %	19	8	42 %	7	0	0 %
121-	21	17	81 %	16	13	81 %	9	2	22 %
Σ	52	31	60 %	85	28	33 %	65	2	3 %

därför förväntas ha kortare tidsperspektiv och svårare att ställa in sig på långsiktiga mål.

Follow-up

Skolambitionen har svaga samband med brottslighet under uppföljningstiden. En fjärdedel av B-pojkar som ej återfallit (sekv.kl. 2) har planer på teoretisk skolform mot endast 7 % av pojkar i sekvensklass 9. Denna skillnad är dock låg i jämförelse med variablerna i kap. 13 och 14. För K-pojkar del kan inga som helst samband utläsas.

Kommentar

Skol- och utbildningsambition vid undersökningstillfället har starka samband med B-K-gruppstillhörighet. Denna är dock på inget sätt en stabil variabel. Den är situationsbunden och kan variera under en pojkes skoltid. Vid slutet av uppföljningen ligger skoltiden för de flesta i vårt material långt tillbaka i tiden. Nya förpliktelser och nya ambitioner har efterträtt pojkårens ofta orealistiska ambitioner och framtidsdrömmar.

Av de 30 B-pojkar med planer på teoretisk skolform i huvudundersökningen har endast 2 uppfostrats "slappt" eller "lynnigt". Båda har hög intelligens (IK = 131 och 135) och kan alltså tänkas ha förmåga till en viss självkorrektion. Om man endast räknar med dem som uppfostrats "milt" eller

"strängt" kvarstår skillnaden i ambitionsnivå endast för dem med låg eller normal intelligens (tabell 15.6).

15.4 Skolk

Skolk uppträder ofta som ett parallellsymptom till brottslighet. Skolleda, skolk, missbruk av olika slag och brottslighet har starka samband. Gluecks uppger att 95 % av de 500 ungdomsbrottslingar de undersökt skolkat ofta, medan endast 11 % av de 500 kontrollfallen skolkat.

Självdeklarerad skolkning har ett starkt samband med självdeklarerad brottslighet. De som aldrig skolkat har mycket låg brottslighet och de som skolkat ofta har hög brottslighet. Pojkar, som säger sig aldrig ha begått brott, har heller aldrig skolkat, nedan 83 % av dem som blivit föremål för bvn-utredning och dock fortsatt att begå brott ofta har skolkat (Olofsson, 1971a). Dessa uppgifter gäller för svenska ungdomar i samma åldrar som våra i klientelundersökningen.

Variabeln bygger på frågor om pojken skolkat någon gång och i så fall när, hur ofta och hur mycket. När började han? Har han slutat?

Skalsteg 1 innebär att pojken ej uppgivit något skolk, skalsteg 3 att pojken skolkat då och då, men ej kontinuerligt och skalsteg 5 att pojken är vaneskolare.

Hypotes

Man kan förvänta sig betydligt mer skolk under skoltiden i B- än i K-grupperna. Man kan också förvänta sig ett samband mellan skolk och kriminell utveckling under uppföljningstiden.

Resultat

Provundersökningen

B-pojkarna har betydligt högre skolkfrekvens än K-pojkarna (tab. 15.7). Skillnaden är signifikant på mindre än 0,1 %-nivån (teckentest och t-test). B-pojkarna har inte bara skolkat mer vid tiden före undersökningstillfället. Signifikant fler pojkar har också skolkat under småskoletiden. Det är framför allt de yngre B-fallen som skolkat under de fyra första skolåren. De äldre har inte varit vaneskolare på samma sätt utan börjat skolka i klass 6 eller 7, då skolk börjar bli vanligare.

Huvudundersökningen

Skillnaden i omfattning av skolk är här lika tydlig. Återigen är det de unga brottsdebutanterna som börjat skolka tidigt under sin skoltid och förblir vaneskolare, medan de äldre brottspojkar oftast börjat skolka senare. Var tredje B-pojke kan betecknas som vaneskolare (omfattning av skolk, skalsteg 4-5) mot var 18:e K-pojke. På nivådiagrammet ligger skolk strax under M_5 , vilket innebär ett starkt samband (fig. 15.1).

Follow-up

Det finns ett tydligt samband mellan omfattning av skolk och senare utveckling (tab. 15.8). Sambandet är dock inte så entydigt som man skulle önska. En relativt stor del av pojkarna i sekvensklass 2 (pojkar som bara finns registrerade hos polisen vid ett enstaka tillfälle) är vaneskolare enligt vår terminologi.

Tabell 15.7 Omfattning av skolk. Medeltal

Provundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc. gr. 3
Hel familj	B 2,7 * K 1,0	B 2,8 * K 1,3
Splittrad familj	B 3,4 K 2,8	B 3,1 * K 1,9

Totalt B 2,9 *
K 1,6

Ålder 11-13 år B 3,0 *
K 1,2

Ålder 14-15 år B 2,9 *
K 2,2

Huvudundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc. gr. 3
Hel familj	B 2,3 * K 1,2	B 2,9 * K 1,6
Splittrad familj	B 2,4 * K 1,0	B 2,7 K 2,0

Totalt B 2,6 *
K 1,5

Ålder 11-13 år B 2,8 *
K 1,3

Ålder 14-15 år B 2,5 *
K 1,6

* Signifikanta skillnader på minst 5 %-nivån

Kommentar

Skolk och brottslighet beror i många fall troligen på samma bakomliggande faktorer, t. ex. oförmåga att hejda impulser, vantrivsel med skolan, outsiderskänslor osv. Men skolk kan också förekomma hos blyga, rädda barn, som sällan begår brott, barn som vantrivs och har svårt att klara sig i skolans kollektiv och i den krävande kamratkretsen. Då dessa senare kommer ut i arbetslivet minskar deras problem. Det är möjligt att man skulle få starkare och tydligare samband med uppföljningsdata om dessa blyga, rädda pojkar kunde sorteras bort.

Det är också troligt att det är fel att inte ta hänsyn till pojakens ålder vid undersök-

Tabell 15.8 Andelen pojkar i varje sekvensklass som är vaneskolare (skalsteg 4-5)

B-prov + B-hus N = 186

		Före 18 år					Σ
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	
Ej bortt efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=50 20 %	4 n=21 14 %	6 n=23 52 %	8 n=5 40 %	27 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=8 0 %	5 n=13 15 %	7 n=22 36 %	9 n=44 57 %	40 %
Σ			17 %	15 %	44 %	55 %	43 %

K-prov + K-hus N = 95

Sekvensklass	0 n=73 4 %
Sekvensklass	1-9 n=22 23 %

ningstillfället. Det måste ju anses allvarigare att skolka, om än bara enstaka lektioner, i 11-12-årsåldern än att skolka i 14-15-årsåldern, som ju beteendemässigt är en betydligt mer problematisk period för pojkar i allmänhet. Genom att låta dikotomiseringsgrensarna ligga olika för 11-13-åringar (mellan skalsteg 1 och 2) och för 14-15-åringar (mellan skalsteg 3 och 4) fick vi fram tabell 15.9, som tydligt visar att även ganska bagatellartat skolk hos de tidiga debutanterna är förenat med betydligt sämre utveckling än skolk hos de äldre debutanterna, trots att dikotomiseringsgrensarna här lagts betydligt högre.

Tabell 15.9 Ålder vid brottsdebut och skolk (andelen pojkar i sekvensklass 9) B-hus

Skolk	11-13 år	14-15 år	Skolk
Skolk	+ - 9 % n=23	+ + 9 % n=54	Skolk skalsteg 1-3
Skolk skalsteg 2-5	- - 52 % n=44	- + 25 % n=24	Skolk skalsteg 4-5

15.5 Anpassning till skolans krav och regler

Utifrån betyg från 4:e klass konstaterar Carlsson (SOU 1972: 76, kap. 7.3) att B-pojkarna har sämre studieprestationer än K-pojkarna, även sedan han tagit hänsyn till deras lägre intelligens. Skolbetyg i 4:e, 5:e och 6:e klass ger signifikanta skillnader mellan B- och K-grupp.

Med utgångspunkt i det vid undersökningstillfället närmast föregående terminsbetyget har pojkens *aktuella skolprestation*² skattats i en 5-gradig skala, där skalsteg 1 innebär många underbetyg och 2-5 innebär en nivå på genomsnitt B, Ba, Ba-AB och AB eller däröver. Denna variabel skiljer signifikant mellan B- och K-grupp (tecken-test och t-test $p < 0,01$). Inte mindre än 11 % av B-pojkarna har många underbetyg, vilket ingen av K-pojkarna har. Av dessa har i sin tur 43 % en betygsnivå över Ba, vilket endast 14 % av B-pojkarna har. Sambandet mellan skolprestation terminen före undersökningstillfället och B-K-gruppstillhörighet är dock

² Endast huvudundersökningen.

inte starkare än skolprestation från 4–6 klass, vilken i många fall ligger flera år före i tiden. Återigen visar sig kristeorin få föga belägg i data.

Tittar man på *ordnings- och uppförandebetyg* är andelen pojkar som någon gång haft sänkt sedebetyg signifikant större i B- än i K-grupperna (tecken-test 71 % mot 28 %). B-grupperna har också signifikant oftare haft sänkt sedebetyg flera år i rad (26 % mot 9 %). Skillnaden är dock störst mellan B- och K-grupperna det år debutbrottet inträffade (51 % mot 11 %). Denna ökade skillnad kan dock tillskrivas det faktum, att skolan blivit underrättad om brottet och i vissa fall reagerat med att sänka ordningsbetyget eller uppförandebetyget eller båda som ett ytterligare straff, vilket pojkarna i intervjun säger sig ha uppfattat som orättvist och otillbörligt.

Den sammanfattande variabeln *skolanpassning* har bedömts något olika i prov- och i huvudundersökningen. Provundersökningsintervjun innehöll en hel del frågor om trivsel, lärare, klasskamrater, skolk, betyg och ämnespreferenser, som fick ligga till grund för bedömningen. I huvudundersökningen grundar sig bedömningen på frågor om läxläsning och skolk, på pojkens utbildningsambition samt på uppgifter från lärarintervjun om hur skolregler efterlevs.

Underlaget för bedömningen har i huvudundersökningen varit ganska magert, varför skalsteg 5 getts åt alla de pojkar där ingenting framkommer som tyder på direkta skolsvårigheter eller skolproblem, dvs. skalsteg 5 innebär *inte* exceptionellt god skolanpassning. Underlaget ger däremot goda möjligheter till differentiering nedåt, dvs. gradering av skolsvårigheter och skolproblem (skalsteg 1–4).

Hypotes

Skolsvårigheter förväntas vara vanligare i B-gruppen än i K-gruppen. Som en följd av skolmisslyckandet förväntas de dåligt skolanpassade ha en gravare utveckling under uppfostringsstiden.

Resultat

Provundersökningen

B-pojkarna har signifikant lägre förmåga att anpassa sig till skolans krav än K-pojkarna (tecken-test har t-test, se tab. 15.10). Det förekommer dock ej mer skolaga enligt deras egna uppgifter och ej sämre lärarrelationer eller kamratrelationer än i K-gruppen.

Huvudundersökningen

Skillnaden mellan B- och K-grupp framträder här ännu tydligare (tecken-test och t-test).

Tabell 15.10 Skolanpassning (Medeltal)

Provundersökningen

	Soc. gr. 1–2	Soc. gr. 3
Hel	B 2,7 * K 4,0	B 2,4 * K 3,9
Splittrad familj	B 1,8 K 2,3	B 2,4 K 3,0
Totalt		B 2,4 * K 3,5
Ålder 11–13 år	B 2,3 * K 3,8	
Ålder 14–15 år	B 2,4 * K 3,2	

* Signifikanta skillnader på minst 5 %-nivån.

Huvudundersökningen

	Soc. gr. 1–2	Soc. gr. 3
Hel familj	B 3,1 * K 4,7	B 2,6 * K 3,9
Splittrad familj	B 2,9 * K 4,2	B 2,6 * K 4,0
Totalt		B 2,8 * K 4,3
Ålder 11–13 år	B 2,6 * K 4,3	
Ålder 14–15 år	B 2,9 * K 4,2	

* Signifikanta skillnader på minst 5 %-nivån

Hälften av K-pojkarna har god skolanpassning mot 5 % av B-pojkarna. Stora svårigheter med skolanpassningen (skalsteg 1-2) har 40 % av B-pojkarna mot endast 4 % av K-pojkarna, vilket i nivådiagrammet ger ett samband en bra bit över M_5 , trots att K-gruppen ej standardiserats (nettoeffekt se Carlsson 1972, sid. 67). I både B- och K-grupp är skolanpassningen sämst i socialgrupp 3. Familjetyp verkar vara av underordnad betydelse.

Follow-up

I provundersökningsmaterialet ger skolanpassningsvariabeln inga tydliga samband med utvecklingen under uppföljningstiden. Försöket att mäta så komplicerade förhållanden som lärarrelationer, kamratpopularitet och kamratrelationer, skoltrivsel m. m. genom ett fåtal frågor har troligen inneburit så stora felbedömningar att inga skillnader kan skönjas. Popularitet i klassen verkar inte heller vara en variabel som är korrelerad med brottslighet. Brottsliga pojkar har ofta många "kompisar" (även om kontakten kan

vara ytlig) och är uppskattade som ett omistligt inslag i klassen (jfr Olofsson, 1971a kap. 16). Genom att variabler med, som man kan anta, stora felmätningar och en variabel, som är okorrelerad med brottslighet, tagits med i bedömningen av skolanpassningen har variabeln mist sin stringens och sin diskriminerande förmåga.

I huvudundersökningen bygger bedömningen i högre grad på direkta förseelser mot ordningsföreskrifter och på utbildningsambition. Här finner vi också ett tydligt samband mellan problem under skoltiden och senare utveckling (tab. 15.11). F-värdet vid envägs variansanalys av skolanpassningen i de olika sekvensklasserna är signifikant på 0,1 %-nivån. Av B-pojkar, som haft stora svårigheter att följa regler och krav i skolan, har 93 % återfallit. Två tredjedelar av dem har återfallit trots övervakning och samhällsvård (sekv.kl. 7 och 9). De tre K-fall som hamnat i sekvensklass 5, 7 och 9 har alla skalsteg 3 eller mindre. Som vanligt är det de starkt negativa värdena som differentierar bäst mellan de olika sekvensklasserna. Låg skolanpassning har ett lika starkt samband

Tabell 15.11 Andelen pojkar i de olika sekvensklasserna, som har stora svårigheter med skolanpassningen (skalsteg 1-2)

B-hus N = 145

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=41 10 %	4 n=14 14 %	6 n=17 35 %	8 n=4 50 %	18 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=6 33 %	5 n=7 29 %	7 n=20 50 %	9 n=36 75 %	59 %
Σ			13 %	19 %	43 %	73 %	38 %

K-hus N = 53

Sekvensklass	0 n=41 2 %
Sekvensklass	1-9 n=12 8 %

med sekvensklassutfallet som uppfostrings-sätt.

Kommentar

Barn kommer till skolan med helt olika intellektuella och beteende- och personlighetsmässiga förutsättningar. K-grupperna har ett försprång genom sina intellektuellt bättre resurser. De är också troligen bättre kulturellt tränade. Huvudundersökningens K-grupp har signifikant högre kulturell standard än B-gruppen. Den sociala ambitionsnivån är också högre i K-pojkarnas hem. Allt detta samverkar till att underlätta anpassningen efter krav på prestation och kunskap i skolan.

Att även uppfostringsätt spelar en oerhörd roll för möjligheterna att kunna motsvara de krav som skolan ställer framgår av tabell 15.12. Hela 62 % av dem som uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" har stora svårigheter att finna sig till rätta i skolan och att följa dess regler. Endast 9 % av dessa har inga eller obetydliga problem med sin skolgång (skalsteg 4 och 5), vilket 41 % av B-pojkarna som uppfostrats "milt" eller "strängt" har. De "milda" uppfostringsätten verkar återigen vara överlägsna det "stränga".

I K-gruppen är "strängt" uppfostringsätt likvärdigt med "milt" beträffande skolanpassningen. I kap. 14.3 antogs att "strängt" uppfostran kan, om pojken låter kuva sig,

leda till trotsattityder av ångestsdämpande karaktär". Såsom kommer att framgå av Settergren-Carlssons och Humbles redovisning av klientelundersökningens psykologiska avsnitt är en stor del av K-pojkarna i huvudundersökningen neurotiker (47 %), vilket kan innebära att de "lätit kuva sig" medan det bland B-pojkarna som uppfostrats strängt finns fler som "revolterat". Detta är ännu lösa spekulationer, som får prövas vid ett senare tillfälle.

En viktig fråga som man ställer sig är: Kan trivsel och framgång i skolan hjälpa pojkar som genom sin uppfostran i hemmet blivit socialt handikappade?

Det är bara 6 pojkar som uppfostrats "lynnigt" eller "slappt" och som har skalsteg 4 i skolanpassning (ingen har 5). Att utifrån ett så litet antal göra några uttalanden är vanskligt. Två av pojkarna återfinns i sekvensklass 9, men 3 har inte registrerats för brott efter 18 år, vilket 73 % av dem gjort, som uppfostrats lika slappt och lynnigt men dessutom har skolvårigheter.

Tydligast kan man iaktta variabelernas kompletterande eller kompenserande förmåga, då man räknar med andelen pojkar i sekvensklass 7 och 9 (återfall i brott efter 18 år trots övervakning eller samhällsvård före 18 år). I tabell 15.13 ser man hur uppfostran och skolanpassning samverkar och gemensamt bestämmer pojkarnas utveckling.

Dålig uppfostran i hemmet och dessutom

Tabell 15.12 Uppfostringsätt och skolanpassning

B-hus	Skolanpassning							
	1-2		3		4-5			
Mild, fast uppfostran	4	12 %	13	41 %	15	47 %	32	100 %
Mild uppfostran	1	9 %	4	33 %	7	58 %	12	100 %
Sträng uppfostran	13	32 %	15	36 %	13	32 %	41	100 %
Slapp uppfostran	9	53 %	5	29 %	3	18 %	17	100 %
Lynnig uppfostran	31	65 %	14	29 %	3	6 %	48	100 %
K-hus								
Mild, fast uppfostran	1	4 %	3	11 %	22	85 %	26	100 %
Mild uppfostran	0	0 %	2	(50 %)	2	(50 %)	4	100 %
Sträng uppfostran	1	4 %	3	14 %	18	82 %	22	100 %
Slapp uppfostran	-	-	-	-	-	-	-	-
Lynnig uppfostran	0	0 %	0	0 %	1	(100 %)	1	100 %

Tabell 15.13 Kombination av uppfostrings-sätt och skolanpassning mot uppföljnings-data (andelen pojkar i sekvensklass 7 och 9) B-hus

Uppfostran	Skolanpassning	
	1-3	4-5
Mild och sträng	+ - 31 % n = 48	+ + 14 % n = 35
Slapp och lynnig	- - 61 % n = 56	- + 33 % n = 6
K-hus		
Mild och sträng	+ - 20 % n = 10	+ + 0 % n = 42
Slapp och lynnig	- - n = 0	- + (0 %) n = 1

misslyckande i skolan (den nedre vänstra cellen) leder till låg konformitetsbenägenhet trots vidtagna åtgärder i form av övervakning eller samhällsvård. Är uppfostran i hemmet god och anpassningen i skolan godtagbar har endast ett fåtal fortsatt med brottslig aktivitet efter liknande åtgärder från bvn:s sida (cellen överst till höger).

Hälften av de K-pojkarna som misslyckas i skolan har registrerats för brott. Samtliga K-pojkarna i sekvensklass 4-9 hör hit. Ingen av dem som haft god uppfostran i hemmet och därtill lyckats i skolan har begått annat än engångsförseelser.

Korrelationsmatrisen med 6 skolvariabler (planer på teoretisk utbildning, aktuell skolprestation, skolk, efterlevnad av övriga skolregler enl. läraren, skolanpassning och B-K-gruppstillhörighet)³ ger en del intressant information (bilaga 22). Pojkarna, som efterlever skolans övriga regler, skolkar sällan och har goda skolprestationer ($r > 0.40$). Planer på teoretisk utbildning är avhängiga av såväl prestationsnivån som omfattningen av skolk och hur regler efterlevs ($r = 0.30-0.40$). "Skolanpassning" har högt samband med skolk och efterlevnad av regler. Alla variablerna har ett tydligt samband med B-K-gruppstillhörighet. Detta är starkast för

den sammanfattande variabeln "skolanpassning" ($r = 0.54$).⁴

I en stegvis regressionsanalys med skolanpassning som oberoende variabel och där även "popularitet i klassen" ingår tillsammans med ovanstående 6 variabler som beroende variabler utfaller efterlevnad av regler vid första steget och skolk vid andra. Korrelationen med skolanpassning är då 0.85, dvs. 73 % av variansen är förklarad av dessa två variabler. Övriga variabler bidrar endast obetydligt.

15.6 Sammanfattande kommentar

"Skolan och lärarna är en informationskälla som inte skall försummas." (Carlsson 1972, s. 13.) Det visar sig i de flesta undersökningar att misslyckande i skolan och brottslighet har starka samband. Detta gäller även klientelundersökningens pojkar.

B-pojkarna har en något lägre intelligensnivå än K-pojkarna. Eftersom skolprestation och skolanpassning till en del är avhängig av den intellektuella kapaciteten är det nödvändigt att ta hänsyn till det handikapp, som en låg intelligensnivå innebär. Under uppföljningstiden visar sig de K-pojkarna, vars intelligens ligger strax under normalvärdet för stockholmspojkarna, ha den största procenten som registrerats för brott. Att denna grupp är särskilt brottsligt aktiv har även framkommit på ett svenskt normalmaterial (Olofsson, 1971a). I B-gruppen däremot är det de lågt begåvade som haft den sämsta utvecklingen. Nästan hälften av dem har begått brott efter 18 år trots samhällsvård för brottslighet före 18 år (sekv.kl. 9).

Betydligt fler B-pojkarna än K-pojkarna går vid undersökningstillfället i specialklasser. Den fortsatta utvecklingen för dessa har inte varit gynnsam. Tre fjärdedelar av dem har begått brott efter 18 år trots övervakning eller samhällsvård före 18 år (sekv.kl. 7 och 9). Att specialklassplaceringen i sig har någon stigmatiserande effekt ger undersökningen

³ Endast huvudundersökningen.

⁴ Se kap. 10.2.3.

dock inget belägg för. Specialklasselever som uppfostrats "milt" eller "strängt" (ett litet fåtal) har en bättre utveckling än totalgruppen. Det är de inkonsekvent uppfostrade som drar ner resultaten. Detta innebär att orsakerna till skolproblemen troligen börjat mycket tidigt och att skolans insats kommit för sent.

I sin uppföljningsundersökning av 524 "problembarn" som besökt rådgivningsbyrå fann Robins (1966) att det snarare var problemens svårighetsgrad vid undersökningstillfället än en stigmatiserande effekt som "problembarn" som hade betydelse för utvecklingen under uppföljningstiden (till omkring 40 års ålder). Detta resultat stöder våra resultat och slutsatser. Prövning av hypoteserna borde dock utföras på ett betydligt större material.

Även om man tar hänsyn till intelligensen presterar B-pojkarna sämre och har en lägre ambitionsnivå. Även hemmens och föräldrarnas sociala ambitionsnivå är lägre än för K-pojkarna. Skillnaderna i förmåga att efterleva skolans regler och krav på ordning är dock störst. B-pojkarna skolkar ofta och mycket. Speciellt de unga brottsdebutanterna har börjat skolka tidigt under skolåren. Skolk annat än strötimmar någon gång är ovanligt bland K-pojkarna.

● Hela 75 % av pojkarna i sekvensklass 9 har stora och uttalade problem med sin skolgång, vilket endast förekommer i 10 % bland de pojkar som ej återfallit och i 4 % bland K-pojkarna. Skolk och planer på teoretisk utbildning, som skiljer starkt mellan B- och K-fall, har även de tydliga samband med sekvensklassutfallet, men ej så starka som den ovan nämnda sammanfattande skolanspassningsvariabeln.

Skolan är med all tydlighet en oerhört betydelsefull faktor för den sociala utvecklingen. Hur mycket av skolmisslyckandet beror på hemmiljön och uppfostran? Kan skolan fungera som ett komplement till hemmet? Kan ett misslyckande i skolan ruinera verkningarna av en god uppfostran och god hemmiljö? Svaren på dessa frågor är oerhört viktiga.

● Av pojkar i specialklasserna hade 71 % uppfostrats "slappt" eller "lynnigt". B-pojkarna med mycket låg intelligens har uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" dubbelt så ofta som de med en intelligens över normalvärdet har, vilket kan förklara deras dåliga utveckling. Det är pojkar som har två handikapp. De är både lågt begåvade och illa socialt tränade.

Pojkar som uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" har inga planer på teoretisk utbildning och bara ett fåtal (6 av 65) har lyckats anpassa sig till skolans krav och regler på ett acceptabelt sätt. De kommer med all tydlighet till skolan mycket illa rustade. Resultaten ger dock anledning att förmoda att de som trots sitt handikapp lyckas med skolanpassningen även lyckas bättre under uppföljningstiden beträffande laglydnad. Då denna grupp pojkar är så liten, bör man dock vara försiktig i sina uttalanden.

Att den senare utvecklingen inte enbart styrs av uppfostran märker man framför allt hos såväl B- som K-fall, som uppfostrats "milt" eller "strängt". Dessa har i övervägande delen av fallen lyckats anpassa sig bra i skolan, men de som trots sin uppfostran har skolproblem (är omotiverade, skolkar och bryter mot regler) har under uppföljningstiden trots olika åtgärder från samhällets sida betydligt oftare registrerats för brott än de, som både fått god start hemifrån och därtill haft goda erfarenheter under sin skoltid, dvs. lyckats med sitt första arbete som samhällsmedborgare.

● Resultaten visar att skolan har en viktig roll att spela, att skolan *kan* bli stötestenen som får ungdomar att falla, men att skolan också kan motverka olika hemfaktors skadliga inverknings genom att ge eleverna chansen att trivas och lyckas och att genom konsekventa reaktioner träna dem att ställa in sig på mera långsiktiga mål. Resultaten visar också, att det finns elever, som kommer till skolan så socialt otränade och därigenom med ett sådant handikapp, att de behöver ett medvetet och direkt stöd från lärarens (och kamraternas) sida för att deras tillvaro i skolan skall kunna bli någorlunda

dräglig och deras sociala utveckling inte skall leda dem till sådana konflikter med samhället som är kriterierna för vår undersökning. Värnpliktsvägran och fängelsestraff för sådan har ej tagits med då sekvensmodellen konstruerats.

I figur 15.1 ser man att specialklassstillhörighet och skolk har betydligt lägre samband med sekvensklassutfallet än skolanpassning (variabel 4 i fig. 15.1). Skolanpassning har ett lika starkt samband med utvecklingen under uppföljningstiden som uppfostningsvariabeln har. För jämförelsens skull har också uppfostningsvariabeln ritats in. Även mellan uppfostran och skolanpassning finns som nämnts ett tydligt samband.

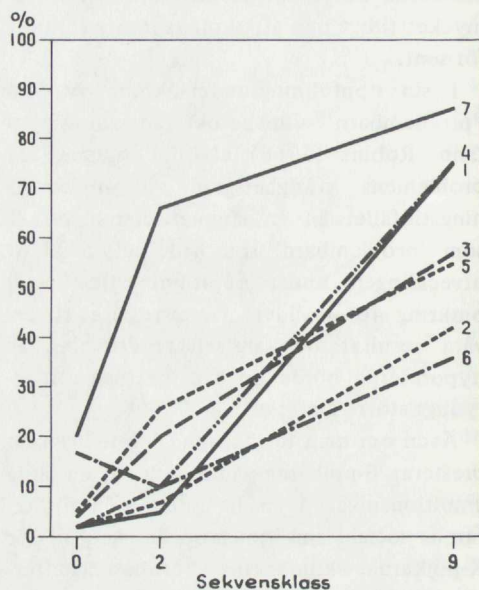
tydligt samband.

Den sociala ambitionsnivån och planer på teoretisk utbildning skiljer kraftigt mellan B- och K-grupper men har föga samband med utvecklingen fram till mogen ålder.

● K-pojkarna i *sekvensklass 0* och B-pojkarna i *sekvensklass 2*, som inte blir registrerade för brott under uppföljningstiden, är till övervägande delen uppfostrade "milt" eller "strängt". De har få skolproblem. Få går i specialklasser. B-pojkarna (som ju sämre efterlever föräldrarnas krav) skolkar dock i större utsträckning än K-pojkarna i sekvensklass 0.

Tre fjärdedelar av pojkarna i *sekvensklass 9*, som ju i hög grad varit utsatta för inkonsekvent uppfostran, har *stora* problem med sin skolgång. Av dessa har 42 % gått i specialklass, 79 % har börjat skolka tidigt; de förmår inte följa skolans regler och inte motsvara skolans krav på prestationer. Resultaten stämmer väl med erfarenheterna från en hel årskurs pojkar i Örebro. Skolsituationen för den grupp pojkar, som i årskurs 9 varit föremål för bvn:s utredning har dock fortsatt att begå brott, tydde på ett kompakt och av alla väldokumenterat misslyckande redan i åk 6.

Figur 15.1 Grafisk framställning av stegringen mellan sekvensklass 0 och 9 av andelen pojkar med negativa skolfaktorer, kriminella kamrater och dåligt kvalitativt innehåll i fritidsaktiviteterna

- 1 = "Slappt" eller "lynnig" uppfostran, Huvud-us
- 2 = Specialklassstillhörighet, Huvud-us
- 3 = Hög förekomst av skolk (skalsteg 4-5), Prov-us + Huvud-us
- 4 = Stora skolsvårigheter (skalsteg 1-2), Huvud-us
- 5 = Högt kriminellt belastade kamrater (skalsteg 4-5), Prov-us + Huvud-us
- 6 = Dålig kamratkontakt (skalsteg 1-2), Huvud-us
- 7 = Fritidens kvalitativa innehåll (skalsteg 1-3), Huvud-us

I den kriminologiska litteraturen råder det delade meningar om kamraternas och gängens betydelse för ungdomsbrottsligheten. Chicagoskolans sociologer ser det brottsliga gänget som det primära och brottslighet hos den enskilde individen som en följd av deltagandet i gänget. I gänget lär man sig att begå brott och brottsteknik. Brottslighet är en av gängets sysselsättningsformer. Denna åsikt tycks delas av många föräldrar som varnar sina barn för gäng och dåliga kamrater.

Mer individualpsykologiskt inriktade forskare ser tillhörigheten till ett brottsligt gäng som en sekundär företeelse. En person söker oftast kamrater, som har samma värderingar som han själv och vars aktiviteter och målsättningar förstärker hans eget värdesystem. Enligt Festinger (1942) bidrar referensgruppen till att en person bildar värdeskalor utifrån vilka han bedömer om ett uppträdande är önskvärt eller inte. Han jämför sig själv med andra personer med hjälp av dessa skalor och drar sig för att umgås med sådana som han tycker verkar vara alltför överlägsna eller underlägsna honom själv.

Åtskilliga socialpsykologer som Newcomb, Sherif, Merton och flera har påvisat, att om inte en persons referensgrupp har normativa värderingar som liknar samhällets normer, har han svårt att vara konform d. v. s. efterleva samhällets normer. Ju mer en grupp uppfattas som tilldragande, dess

starkare är tendensen att konformera med denna grupp. Om en pojke har valt medlemskap i en brottslig outsidersgrupp är chansen att han tar rättelse vid en tillsägelse eller vid straff mycket liten. Det troligaste är att en sådan åtgärd snarare stöter honom längre ut, genom att avståndet mellan samhällets och hans referensgrupps normer accentuerats.

Gluecks (1950) fann, att brottsliga pojkar ofta var tillsammans med andra brottsliga pojkar. De laglydiga pojkarna från samma slumkvarter hade oftast laglydiga kamrater. Yablonsky (1962) påpekar att vilken sorts gäng en tonåring söker sig till beror på hur han blivit uppfostrad. Har han blivit miss-handlad till att bli en misstänksam, uttjatad, aggressiv pojke kommer han att söka sig till pojkar med liknande bakgrund. Pojkar med goda familjeförhållanden söker sig till gäng, som har en annan inriktning än brottslighet och där eventuella brott oftast sker på individernas eget initiativ, inte på gängets.

Hirschi (1969) fann också att brottsliga gäng sällan rekryterar "snälla"¹ pojkar samt att "snälla" pojkar sällan väljer brottsliga kamrater och om de gör det i så fall begår färre brott än de, som redan förut har anpassningssvårigheter. Ju mer en pojke bryr sig om vad föräldrar och lärare tycker, ju viktigare han tycker det är att klara skolan etc. desto mer konformitetsbenägen är han

¹ Enligt självdeklarerade uppgifter om kriminalitet, skolgång, hemförhållanden m. m.

och desto mindre inflytande har brottsliga kamrater på honom. Hirschi anser att det är orsakerna som ligger bakom konformitetsbenägenheten som också styr valet av kamrater, inte kamraterna som påverkar konformitetsbenägenheten.

De amerikanska sociologiska skolorna anser att medlemmarna i brottsliga gäng kommer från socialt och ekonomiskt missgynnade samhällsskikt. De är ofta emotionellt stabila och solidariska med varandra, men tränade i ett brottsligt samhällsmönster. Hirschi's undersökning visar, att de mest brottsliga ungdomarna *inte* kan sägas ha några varma sociala relationer till varandra. Han påstår att detta kan avfärdas som en "romantisk myt" (Hirschi, 1969, sid. 159). Det är heller inte så att den som har såriga relationer till sina föräldrar kan få kompensation bland kamraterna. Misslyckande i en grupp ökar sannolikheten att man misslyckas i en annan också. Ju brottsligare en pojke är själv och ju mer brottsliga hans kamrater är, desto troligare är det att han inte tycker att kamraterna är värda att respekteras. Det är dock troligt att dessa ungdomar blir mer *beroende* av sina kamrater och av deras omdöme än ungdomar som har en fast emotionell förankring i hemmet. Hirschi fann även att brottslighet inte behöver vara resultatet av påverkan från andra (jfr Elmhorn, SOU 1971: 49 bil. 2). Bristande social kontroll resulterar i brottslighet oberoende av inflytelser från brottsliga kamrater. "Att barnet på något sätt måste lära sig brott genom intima personliga kontakter är kraftigt överdrivet" (Hirschi aa sid. 229).

Brottsliga ungdomars kamratrelationer kan alltså oftast karaktäriseras som ytliga och bräckliga (för referenser se Hauge, 1971). De är dock sällan impopulära utan har en stor kamratkrets (t. ex. Olofsson, 1971a).

Vid en undersökning av tonåringars normklimat och normer (Henricson, 1971) visar det sig att eleverna upplever ett mildare normklimat bland kamraterna än i hemmen. Kamraterna upplevs ha accepterade värderingar av normbrott. Föräldrarna upplevs

som normuppehållare medan kamraternas roll oftast är den motsatta.

Pojkar, som är normsvaga, dvs. som säger att de skulle kunna tänka sig att göra olika normbrott (snatta, skolka, pröva hasch, fuska, dricka sig berusade, vara olydiga mot sina föräldrar etc.), orienterar sig mer mot kamrater och hör oftare till gäng än de normstarka. Det kan även inträffa, att de gör saker som de inte vill för att få vara med kompisarna. Föräldrelationerna är ofta aggressivt laddade. Pojkarna har konflikter i skol- och föräldrasituationen, medan kamratgruppen är en fristad.

I den aktuella situationen är det troligen viktigt vilka kamrater pojken har, hur ofta han träffar sina kamrater och hurudan kvalitet kamratkontakten har. I den aktuella situationen kan trycket mot asocialitet från kamraterna vara så starkt att man inte *vågar* ge uttryck åt en motsatt åsikt, trycket mot gruppkonformitet kan vara så starkt att samvetsbetänkligheter försvinner. Hauge (1971) anser att ungdomar i lösliga gäng utan stark sammanhållning uppfattar kamraterna som mer avvikande än de i själva verket är (jfr även Henricson, 1971). Är personen dåligt integrerad i gruppen, upplever han en press i riktning mot avvikelse från de konventionella reglerna. Han försöker då att genom brottsliga handlingar motsvara gruppens förväntningar och höja sin status i kamraternas ögon. Att falla för trycket mot asocialitet från kamraternas sida kan alltså bli följden av ett grupptryck vid ett enstaka tillfälle och kan förklara enstaka normbrott hos i övrigt laglydiga pojkar. Det är dock troligt att ett sådant tryck mot asocialitet oftare upplevs hos pojkar med ytliga kamratkontakter och med stort behov av att bli accepterade i någon grupp.

Vi kan anta att pojkar i B-gruppen oftare är tillsammans med kamrater, att de har fler kamrater än K-pojkarna men att kamratkontakten är ytligare och mindre stabil.

Det är troligt att pojkar med dålig uppfostran och/eller dåliga relationer till sina föräldrar i högre utsträckning söker en fristad bland kamraterna och väljer kamrater

som är kriminellt belastade. Bland brottsliga kamrater förstärks deras outsiderattityder. Har en pojke stöd för sina antisociala attityder hos sina kamrater, kan han lättare motstå samhällets tryck mot konformitet. Cloward och Ohlin (1960) framhåller just vikten av det brottsliga kamratgänget som *förstärkare* av antisociala tendenser.

16.1 Kamraterna

Kamratavsnittet i pojkindervjun innehåller en mängd frågor om hur många kamrater pojken har, om han träffar många på en gång eller oftast är tillsammans med en i taget, om han skiljer ut några som sina närmaste vänner, om han har en bästa vän, tillhör en avgränsad grupp osv.

Tabell 16.1 Signifikansprövning av skillnader mellan B- och K-grupp i variabler som beskriver kamratsituationen¹

	Provundersökn.		Huvudundersökn.	
	tecken- test p<	t- test p<	tecken- test p<	t- test p<
Antal kamrater	ej sign.	ej sign.	0,05	ej sign.
Utomgruppskontakter	ej sign.	ej sign.	ej sign.	ej sign.
Bästa vän	ej sign.	ej sign.	ej sign.	ej sign.
Grupptillhörighet	ej sign.	ej sign.	ej sign.	ej sign.
Ledarförekomst	ej sign.	ej sign.	0,05	ej sign.
Kamratsamvaro	0,05	0,01	0,005	0,001
Medlemskonstans i gruppen	0,05	0,05	0,005	0,001
Kamratstabilitet	0,001	0,001	0,001	0,001
Kontaktspridning	0,05	0,05	0,005	0,001
Aktivitet i kamratkretsen	ej sign.	0,001	0,005	0,001
Krav på skötsamhet	ej sign.	0,05	0,005	0,001
Kriminalitet i kamratkretsen	0,001	0,001	0,001	0,001
Föräldrarnas kännedom om kamr.	0,025	ej sign.	0,001	0,001
Föräldrarnas inställning till kamr.	0,10	0,02	0,005	0,001
Kamratpopularitet	ej sign.	ej sign.	ej sign.	ej sign.
Kamratstatus	ej sign.	ej sign.	ej sign.	ej sign.
Beroende av kamratnormer	0,005	0,001	0,001	0,001
Kamratlojalitet	—	—	ej sign.	ej sign.
Solidaritet, samhälle-kamrater	—	—	0,001	0,001
Kamratkontakt	—	—	0,001	0,001

¹ Då kamratvariablerna i allmänhet inte samvarierar med stratifieringsvariablerna presenteras dessa inte uppdelade i strata.

Hypotes

Det finns anledning att anta att B-pojkarna har ett större umgänge och oftare umgås i grupp eller gäng.

Resultat

Provundersökningen

Det finns inga märkbara skillnader mellan B- och K-grupp beträffande antalet kamrater, antalet kamrater varje träff, förekomst av bästa vän, tillhörighet till någon grupp, kontakter utanför gruppen, gruppens storlek eller förekomst av ledare för gruppen (tabell 16.1). Hypotesen reviderades därför inför prövningen på huvudundersökningen, och

antagandet blev, att det inte föreligger några nämnvärda skillnader i dessa yttre mått på kamratsituationen för pojkar i de åldrar som våra pojkar befinner sig i.

Huvudundersökningen

Resultaten från provundersökningen bekräftades. Man kan inte finna några nämnvärda skillnader mellan brotts- och kontrollgrupperna. Inom grupperna varierar dock förhållandena betydligt. I båda grupperna finns enstöringar som håller sig för sig själva, pojkar som har ett fåtal "bästisar" eller pojkar med stort umgänge som deltar i en grupp och dessutom har andra vänner. Många kamrater och stort umgänge är dock någon mer vanligt i B-grupperna.

Follow-up

Ingen av variablerna har något samband med den senare utvecklingen, belyst genom sekvensmodellen.

16.2 Kamratsamvarons kvalitet

Kamratsamvarons omfattning, stabiliteten i kamratkontakterna, gruppsammanhållningen och sysselsättningen i gruppen eller bland kamraterna är variabler, som är väl täckta med ganska ingående frågor.

Variablerna är 5-gradiga. Skalsteg 1 innebär att pojken sällan eller aldrig är tillsammans med kamrater på sin fritid, ofta byter vänner och umgänge, deltar i en grupp som är löslig och där man inte företar sig "något särskilt".

Skalsteg 5 innebär att pojken tillbringar så gott som all fritid tillsammans med kamrater, är en vänfast och trogen kamrat, deltar i en väl avgränsad grupp med stark sammanhållning och som samlas kring någon bestämd aktivitet.

Hypotes

Variabler som mäter de yttre förhållandena i kamratsituationen skilde inte B-pojkar från

K-pojkar. Variabler som mäter kvaliteten i dessa relationer förväntas dock vara yttligare med stor omsättning bland kamraterna, större spridning av kontakterna, svagare sammanhållning och mer oordnade eller planlösa aktiviteter bland B-pojkar än bland K-pojkar.

Resultat

Provundersökningen

B-pojkar tillbringar signifikant mer tid tillsammans med kamrater än K-pojkar (kamratsamvaro). De har en större kontaktspridning och byter oftare vänner (stabilitet). De B-pojkar som deltar i en grupp uppger att gruppen är lösligare, med mindre inbördes sammanhållning och täta medlemsbyten (dock ej signifikant). Gruppens eller kamraternas aktivitet går oftast ut på att "stå och hänga" eller "stå och snacka å så där - gå å ta lite grejer". I K-gruppen ägnar man sig oftare åt ordnade lekar, spelar fotboll, hockey, bygger kojor e. d. (tab. 16.1).

Huvudundersökningen

I detta större material framstår olikheterna mellan B- och K-pojkaras umgängessätt ännu tydligare. Samtliga variabler är signifikanta på minst 1 %-nivån.

B-pojkar tillbringar så gott som alla det mesta av sin tid tillsammans med kamrater (se bröderna 187 och 188, kap. 3.3). De känner många och verkar inte så nogräknade (stor kontaktspridning). De är ombytliga. Deras grupper är lösliga med ganska dålig sammanhållning och sysselsätter sig just inte med något särskilt.

K-pojkar väljer mer ut vissa kamrater, som de umgås med. Är dessa inte ute går K-pojkar hem, medan B-pojkar letar rätt på någon annan. K-pojkaras grupper är mer sammansvetsade och har ofta en gemensam aktivitet eller ett innehåll i sin samvaro.

Informationen från intervjun med föräldrarna i plusvariablerna framhäver ytterligare skillnaden i kamratkontaktens kvalitet.

Follow up

Inte heller dessa variabler visar några nämnvärda samband med sekvensklasstillhörigheten. K-pojkarna som ej registrerats för brott och B-pojkarna som ej återfallit (sekv. kl. 0 och 2) har i allmänhet bättre kamratkontakter än de som återfallit gång på gång, men skillnaderna är relativt små.

Kommentar

I både B- och K-gruppen finner vi att låg samvaro med föräldrarna är förknippad med hög samvaro med kamraterna (jfr kap. 13.1). Motsatsen är däremot inte självklar. Omkring 35 % av pojkarna som ofta är tillsammans med sina föräldrar är dessutom mycket ofta tillsammans med sina kamrater. Pojkarna umgås med sina kamrater i hemmet, kamraterna får åka med till landet osv.

Ju bättre man bedömt pojkens hemmiljö desto mindre behov verkar han ha av att *alltid* vara tillsammans med kamrater. Mer än hälften av alla B-pojkar som har dålig hemmiljö (skalsteg 1–2) tillbringar hela sin fritid med kamraterna. Där hemmiljön är trivsamt har knappt en femtedel hög kamratsamvaro.

16.3 *Vilka är kamraterna?*

B-pojken är inte så nogräknad i sitt val av kamrater. Detta kommer tydligt fram i frågor om han är tillsammans med dem han helst *vill* vara tillsammans med, vilka grabbar han gillar bäst och vilka han tar avstånd ifrån. Man har också frågat, om pojken känner till någon brottslighet bland kamraterna, om hans kompisar brukar dricka, sniffa e. d., om hans föräldrar vet med vilka han umgås och vad föräldrarna tycker om hans kamrater.

”Krav på skötsamhet hos kamraterna” går från skalsteg 1, inga krav på skötsamhet, till skalsteg 5, höga krav, dvs. uttalat avståndstagande från ”dom som röker, bråkar eller slåss”.

”Kamraternas kriminella belastning” går från skalsteg 1, ingen brottslighet eller

asocialitet som pojken känner till, till skalsteg 5, pojken känner till att kamraterna begått brott flera gånger (vanemässigt).

”Föräldrarnas kännedom om kamraterna” och ”inställning till kamraterna” är även de 5-gradiga, där skalsteg 1 innebär dålig kännedom om med vilka pojken umgås och negativ inställning till dem. Skalsteg 5 innebär att föräldrarna känner sina pojkars vänner och är positivt inställda till dem.

Hypotes

B-pojkarna förväntas vara mindre nogräknade än K-pojkarna, ha mindre krav på skötsamhet, i större utsträckning känna till brott, alkoholbruk m. m. hos sina kamrater och i större utsträckning umgås med kamraterna utanför hemmets väggar, så att föräldrarna inte känner till med vilka de umgås.

Resultat

Provundersökningen

Krav på skötsamhet och föräldrarnas kännedom om kamraterna skiljer inte signifikant mellan grupperna men tendensen är klar. B-pojkarna är inte nogräknade i valet av kamrater och föräldrarna vet litet. Brottsligheten i kamratkretsen är enligt B-pojkarna betydligt högre än den är i K-pojkarnas kamratkrets. Detta gäller såväl bästa vännen och gruppen som övriga kamrater. Föräldrarnas inställning till kamraterna är mer negativ i B-gruppen.

Huvudundersökningen

Krav på skötsamhet, kriminell belastning hos bästa vännen, gruppen och bland övriga kamrater, föräldrarnas kännedom om kamraterna och deras inställning till dem skiljer signifikant B- från K-grupp (tab. 16.1).

B-pojkarna inte bara saknar krav på skötsamhet, de tar direkt avstånd från ”träkmån-sar” eller ”morsgrisar, som inte vågar någonting”. Pojkar som själva är skötsamma håller sig borta från ”dom som röker och sniffar”

för ”man blir lätt ovän med så'na”, de vill vara med ”ordentliga – annars bråkar man själv”. Många K-pojkar är så oskyldiga att de inte kan klargöra vad eller vilka de tar avstånd ifrån.

Även ett avståndstagande kan röja en alltför tidig kunskap om mörka avigsidor: En B-pojke, 12 år, som fram till 18-årsåldern långa tider vistats på ungdomsvårdsskola och under denna tid fått tre åtalseftergifter och senare hamnat i fängelse för narkotikabrott, säger att han inte vill vara med sådana kamrater som ”super” för ”det är så lätt att andra killar, som har det värre hemma, också super då – och då blir det synd om dom”.

Follow-up

Man kan inte finna något samband mellan föräldrarnas kännedom om eller inställning till kamraterna vid undersökningstillfället och den senare utvecklingen som den framstår i sekvensmodellen. Ej heller mellan pojkens egna krav på skötsamhet hos kamra-

terna och den fortsatta utvecklingen. Kriminalitet eller asocialitet av olika slag hos bästa vännen, i gruppen eller bland kamraterna har dock ett tydligt samband med sekvensklassutfallet (tabell 16.2). Detta samband kan dock inte mäta sig med sambanden mellan uppfostringsvariablerna och sekvensklassutfallet.

Kommentar

Variablerna som beskriver kamratsituationen är liksom vissa skolvariabler tydligen ganska situationsbundna. I den aktuella situationen är erfarenheterna i skolan, kamratrelationernas kvalitet och vilka kamrater man umgås med av största betydelse. Svårigheter med att knyta varaktiga kontakter kan leda till brott för att nå status (jfr Hauge, 1971). Svårigheter att finna lämpliga sysselsättningar, rastlöshet och passivitet (går och driver) och trycket från asociala kamrater kan försätta pojkarna i situationer som leder till brott (se kap. 1.4).

Tabell 16.2 Andelen pojkar i varje sekvensklass som har haft kriminella kamrater (skalsteg 4–5)

B-prov + B-hus N=186

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2	4	6	8	
			n=50 26 %	n=21 24 %	n=23 48 %	n=5 20 %	30 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3	5	7	9	
			n=8 13 %	n=13 62 %	n=22 45 %	n=44 55 %	49 %
Σ			24 %	38 %	47 %	51 %	39 %

K-prov + K-hus

Sekvensklass	0
	n=73 5 %
Sekvensklass	1–9
	n=22 23 %

Sekvensklass 2-pojkarna (de som åkt fast en gång men ej återfallit) består till stor del av pojkar med sämre skalvärden i de flesta av kamratvariablerna, om man jämför dem med K-gruppspojken. Dessa kamratvariabler kan alltså förklara varför vissa pojkar åker fast, men de är dåliga prediktorer för vad som händer sedan.

Vilka pojkar är det då som söker sig till brottsliga kamrater (skalsteg 4-5)? Pojkar med kamrater, som de *vet* har begått många brott, har ofta hög "kamratspridning" och låg "stabilitet i kamratförhållandena". De tillbringar stor tid tillsammans med kamraterna men använder inte tiden till något konstruktivt utan "står och hänger", "sitter och snackar" eller "går och driver". De är i många fall beroende av vad kamraterna tycker. Föräldrarna är negativt inställda till kamraterna, om de alls känner till dem. De som söker sig till brottsliga kamrater är alltså ofta pojkar med bristande förmåga till någon djupare och varaktigare kamratkontakt, något som är vanligare bland B- än bland K-pojkarna oberoende av hur de uppfostrats.

Ju högre kriminell belastning pojkarna själva uppger sig ha, desto oftare väljer de

kamrater med hög kriminell belastning (tab. 16.3). B- och K-pojkar ligger här på samma nivå vid givet krim.index. Kamratkriminalitet har tydligen betydelse för den brottsliga aktiviteten vid us-tillfället eller vice versa. Men K-pojkarna, med deras bättre hemmiljö (se tab. 13.12) och bättre uppfostran (tab. 14.13) har lättare att "mogna från" brottsligheten än B-pojkarna, som inte fått samma sociala träning och inte förmår motsvara de krav som ställs på dem.

Vi har dubbelt så många B-pojkar från högriskområden (dvs. områden med hög andel hushåll med socialhjälp, personer som varit föremål för nykterhetsnämndens eller barnavårdsnämndens ingripande samt för brott åtalade personer) som förväntats utifrån ett antagande om jämn fördelning (Carlsson, SOU 1972:76 sid. 20). Man kan dock *inte* finna något samband mellan pojkar från högriskområden och andelen kamrater som är högt kriminellt belastade! B-pojkarna har till stor del brottsliga kamrater oberoende av om de bor i ett hög- eller lågriskområde (tab. 16.4). Det är få K-pojkar som har brottsliga kamrater vare sig de bor i hög- eller lågriskområden.

Tabell 16.3 Kriminalitetsindex och kamratkriminalitet

B-hus									
Krim. index	Kriminella kamrater								
	1-2		3		4-5		Σ		
2-3	21	57 %	9	24 %	7	19 %	37	100 %	
4	23	35 %	24	37 %	18	28 %	65	100 %	
5	7	15 %	9	19 %	32	67 %	48	101 %	
	51		42		57		150		

K-hus									
Krim. index	Kriminella kamrater								
	1-2		3		4-5		Σ		
1	19	100 %	0	0 %	0	0 %	19	100 %	
2-3	14	67 %	5	24 %	2	10 %	21	100 %	
4	3	33 %	3	33 %	3	33 %	9	100 %	
5	3	(75 %)	0	0 %	1	(25 %)	4	100 %	
	39		8		6		53		

Tabell 16.4 Andelen pojkar i olika kategorier som har kamrater med hög kriminell belastning

	B-prov + B-hus		K-prov + K-hus	
	%	N	%	N
Högriskområde	40 %	81	11 %	37
Lågriskområde	41 %	111	9 %	58
Alkoholmissbruk i hemmet	45 %	85	12 %	25
Ej alkoholmissbruk i hemmet	38 %	107	9 %	5
Dålig relation – föräld. (1–2)	55 %	64	54 %	25
God relation – föräld. (4–5)	30 %	67	4 %	70
Dålig skolanpassning (1–3) } 1	50 %	109	40 %	10
God skolanpassning (4–5) }	10 %	41	5 %	43
Låg efterlevn. av krav (1–2)	66 %	62	43 %	7
God efterlevn. av krav (4–5)	14 %	58	5 %	79
"Slapp" och "lynnig" uppfostr. } 1	60 %	65	(100 %)	1
"Mild" och "sträng" uppfostr. }	21 %	85	10 %	52

¹ Endast huvudundersökningen.

Alkoholmissbruk i hemmet enligt pojken verkar heller inte vara en motivering för att söka sig till brottsliga kamrater. Däremot har pojkarna med dåliga relationer till sina föräldrar betydligt oftare kriminella kamrater än pojkar med goda relationer till sina föräldrar. Pojkar som motsvarar sina föräldrars krav har sällan brottsliga kamrater, medan pojkar som visar olydnad mot föräldrarna ofta har brottsliga kamrater. Pojkar som misslyckas i skolan har också oftare kriminella kamrater än de, vars skolgång är tillfredsställande.

Är det återigen uppfostringssättet som ligger bakom inte bara det egna uppträdandet utan även valet av brottsliga kamrater? Pojkar som uppfostrats "slapt" eller "lynnigt" har oftare högt brottsligt belastade kamrater än de som uppfostrats "milt" eller "strängt" ($\chi^2 = 25,4$, df 2, $p < 0.001$). Men B-pojkarna som uppfostrats "milt" eller "strängt" har i högre grad brottsliga kamrater än K-pojkarna som uppfostrats "milt" eller "strängt", vilket kan ge en ytterligare förklaring till varför de "åkt fast". I den aktuella situationen är det inte betydelselöst vilka kamrater man har.

Uppfostran har åter visat sig vara en dominerande faktor. En analys av de 4

profilklasserna som beskriver uppfostrings-situationen (Prov) och de 5 uppfostringssät-ten (Hus) och deras samband med skolan-passning, kamratrelationer och med uppföljningsdata ger klart besked om att uppfostran har en avgörande betydelse för hur man lyckas i skolan, för vilka kamratkontakter man knyter och för hur den senare utvecklingen utfaller, men att skolmisslyckande och dåliga kamrater också spelar roll. I ett försök att utvärdera hur uppfostran, skolanpassning och kamratkriminalitet i samspel med varandra påverkar pojkens utveckling har pojkarna i B-hus delats upp i de 6 kombinationer man får, då dessa tre variabler dikotomiserats och ställts mot varandra (tabell 16.4). Sekvensklassutfallet i varje cell ger sedan besked om variabelernas samspel, då det gäller den fortsatta utvecklingen.

- Uppfostringssättet har betydelse för skolframgång eller skolmisslyckande. Uppfostringssättet har också betydelse för vilka kamrater man väljer, framför allt i de fall då man misslyckas i skolan.

- Skolmisslyckande och dålig uppfostran resulterar i att man väljer brottsliga kamrater. Skolmisslyckande kombinerat ned god uppfostran leder sällan till val av brottsliga kamrater.

Tabell 16.5 Korstabell med uppfostran mot skolanpassning uppdelat på kamraternas kriminalitet (till vänster i varje cell andelen pojkar i sekvensklass 2, till höger andelen pojkar i sekvensklass 9)

	Ej kriminella kamrater				Kriminella kamrater			
	Skolanpassning							
	god		dålig		god		dålig	
"Mild" och "sträng" uppfostran	+++ n = 32 53%	0%	+--+ n = 35 43%	20%	++- n = 3 (67%)	(0%)	+-- n = 13 38%	8%
"Slapp" och "lynnig" uppfostran	-++ n = 5 (0%)	(40%)	--+ n = 20 0%	40%	-+- n = 1 (0%)	(0%)	--- n = 36 6%	47%
Totalt	145							

K-hus								
	Ej kriminella kamrater				Kriminella kamrater			
	god		dålig		god		dålig	
"Mild" och "sträng" uppfostran	+++ n = 41 93%	0%	+--+ n = 6 50%	0%	++- n = 1 (100%)	(0%)	+-- n = 4 (0%)	(25%)
Totalt	52							

Även för uppföljningsdata är uppfostran den viktigaste prediktorn, tätt följd av skolanpassning, medan kriminella kamrater spelar en underordnad roll. Sammanställningen av samma variabler i K-gruppen stöder resultatet. God uppfostran leder sällan till skolmisslyckande eller val av kriminella kamrater, men om man misslyckas i skolan, är det vanligare att kamraterna är brottsliga.

Nästan hälften av de B-pojkar som uppfostrats "milt" eller "strängt" och dessutom har snälla, laglydiga kamrater aldrig återfallit i brott. Ett fåtal har hamnat i sekvensklass 9 (tab. 16.5). Situationen försämras knappast av att deras kamrater är högt brottsligt belastade. De pojkar däremot som uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" har så gott som alla återfallit i registrerad brottslighet och nästan hälften av dem har hamnat i sekvensklass 9 vare sig de haft snälla, laglydiga kamrater vid brottsdebuten² eller kamraterna varit kriminellt belastade!

Av 41 pojkar i sekvensklass 2, som ej återfallit i brott, har 39 uppfostrats "milt" eller "strängt", vilket kan förklara deras gynnsamma utveckling. De återstående 2 har uppfostrats "slappt" eller "lynnigt", har

misslyckats i skolan och/eller har kriminella kamrater.

Av de 36 pojkarna i sekvensklass 9 kan den grava situationen vid uppföljningen för 27 stycken förklaras med "slapp" eller "lynnigt" uppfostran, för ytterligare 8 personer med skolmisslyckande och den siste med att han hade brottsliga kamrater vid debutbrottsfallet.

Man kan alltså med variablerna "uppfostran" och "skolanpassning" ganska bra förklara den fortsatta utvecklingen under uppföljningsperioden, medan variabeln "kriminella kamrater" kan bidra till att förklara varför pojken åkte fast vid debutbrottsfallet.

16.4 Pojken som kamrat bland kamraterna

Vi har sett att B-pojkar och K-pojkar kamratsituation till det yttre är ganska lika. De är lika ofta tillsammans med kamrater i en grupp eller ett gäng och de har lika ofta en bästa vän. Men B-pojkar tillbringar

² Vilken typ av kamrater de umgåtts med under uppföljningstiden har vi inga möjligheter att ta reda på.

större del av sin fritid bland kamraterna, de byter oftare kamrater, deras gäng är lösligare, de går ofta omkring och driver och är inte så nogräknade med vem de är tillsammans med som K-pojkarna är.

Hurdan är pojkens ställning bland kamraterna? Hur pass populär är han? Vad betyder kamraterna för honom? Hur pass beroende av deras omdöme är han? Hur lojal är han mot sina kompisar?

"Kamratstatus" är bedömd i en 3-gradig skala utifrån frågor om vem som bestämmer vad man skall göra. Låg status innebär att pojken aldrig får bestämma, hög att han upplever sig vara den tongivande.

"Popularitet" är bedömd i en 5-gradig skala efter uppgifter om hur många som kommer och frågar efter pojken, om han tror att kamraterna gillar honom etc. Då å ena sidan en viss blygsamhet är på sin plats i sådana här frågor och å andra sidan pojkarna sällan vill erkänna hur bedrövlig kamratsituationen är, har man vid bedömningen fått hämta information från hela intervjun, där det i bisatser har kommit fram upplysningar om det verkliga kamratförhållandet. Skälsteg 1 betyder att pojken har få eller inga vänner, att han klagat över att kamraterna är "dumma" mot honom osv. Skälsteg 5 betyder god popularitet med många kamrater som ofta söker upp honom.

"Beroende av kamratnormer" hämtar information från frågor om det föreligger en konflikt mellan hem och kamrater, t. ex. beträffande val av kläder och sysselsättningar, om pojken anser det vara nödvändigt att likna kamraterna osv. Skälsteg 1 i den 5-gradiga skalan innebär god självständighet gentemot kamraterna. Pojken gör ingenting, som han själv inte har lust med. Skälsteg 5 betyder osjälvständighet. Pojken skall alltid vara som kamraterna och handla som de. Det kamraterna tycker betyder allt.

"Solidaritet med samhället eller med kamraterna"³ bygger på frågor där pojken ställs inför valet att, då polisen frågar, säga vad han vet om en kamrats brott eller skydda kamraten. Skälsteg 1 innebär att pojken självklart berättar vad han vet. Skälsteg 3

innebär att pojken upplever ett dilemma, det beror på hur svårt brottet är, om det gäller en nära*vän etc. Skälsteg 5 innebär att pojken utan tvekan väljer att tåga eller föra polisen bakom ljuset.

Hypotes

Då tidigare undersökningar inte givit några samband mellan ytliga mått på kamratstatus eller popularitet och brottslighet förväntar vi oss inte heller några sådana här. Däremot förväntas B-pojkarna vara mer beroende av sina kamrater än K-pojkarna. De förväntas oftare solidarisera sig med kamraterna och sällan "tjalla" för polisen.

Resultat

Provundersökningen

Både kamratstatus och popularitet bland kamraterna är i stort sett lika i B- och K-grupp. Inom varje grupp har vi dock en stor variation, från rädda pojkar som inget har att säga till om till ledartyper som dominerar i gruppen och/eller har många vänner.

B-pojkarna, som i högre grad än K-pojkarna tillbringar sin fritid tillsammans med kamraterna, är också signifikant mer beroende av kamratnormerna. Det är vad kamraterna tycker och tänker som spelar roll för vilka kläder B-pojkarna väljer och för vad de sysselsätter sig med (tab. 16.1).

Huvudundersökningen

Någon skillnad mellan brotts- och kontrollgrupp beträffande kamratstatus och popularitet är inte märkbar här heller.

Beroende av vad kamraterna tycker är signifikant större i B- än i K-grupper. Om kamraterna vill att pojken skall "hänge med på något" gör han det trots att han vet att föräldrarna inte skulle gilla det eller trots att det är olagligt. Att situationen inte är så

³ Endast huvudundersökningen.

enkel framgår av många intervjuer. Det är svårt att säga nej till kamraterna och att våga bli kallad feg. Man försöker ofta komma ur dilemmat genom att säga "att man måste gå upp eller nå'nting". K-pojken låter dock oftare sina egna önskemål om sysselsättningar och lekar vika för att inte "svika" och kan motivera med att han gör det för enighetens skull eller för att det annars "inte blir nå't, bara gräl". Är det man skall göra inte förbjudet i lag eller av föräldrarna är han med "för att behålla kamratskapet".

I valet mellan att berätta vad man vet för polisen eller att tiga för att skydda en kompis väljer K-pojkarna signifikant oftare att berätta vad de vet, därför att "det skall man göra" rätt och slätt. Då man frågar efter motivet svarar B- och K-pojkarna lika ofta att det är för kamratens bästa som man berättar vad man vet, eller som man inte tjallar. Man "vill inte svika sin dödspolare". B-pojkarna motiverar däremot dubbelt så ofta sitt handlande med rädsla, rädsla för att polisen kan bli misstänksam och han själv skall råka illa ut (dåliga erfarenheter?) eller rädsla för att mista vänner eller "få stryk sen av grabbarna för att man skvallrat. Man kan få ett gäng på sig", (tab. 16.6). I K-gruppen är det dubbelt så vanligt som i B-gruppen att självklart solidarisera sig med samhället (40 % mot 20 %), i B-gruppen är det däremot mer än dubbelt så vanligt att solidarisera sig med kamraten och för hans eget bästa skydda honom (39 % mot 16 %). Både B-

och K-pojkar väljer oftare kamratsolidaritet ju äldre de är och ju mer brottsligt belastade de är (högt krim.index).

Follow-up

Ingen av de variabler som beskriver pojken ställning bland kamraterna har något märkbart samband med sekvensklassutfallet vid uppföljningen. Återigen visar sig kamratsituationen vara olika för B-pojkarna jämfört med K-pojkarna men ha minimal betydelse för den senare utvecklingen.

16.5 Kamratkontakt

Den sammanfattande variabeln "kamratkontakt"⁴ baseras på samtliga uppgifter om fp:s kontakt med sina kamrater med tonvikt på kontaktens kvalitet. Variabeln beskriver pojken förmåga att klara av sociala kontakter, även tillfälliga, med kamrater i klassen och på hemmaplan.

Skalsteg 1. Utråglade kamratsvårigheter. Pojkens relationer till sina kamrater är av yt-karaktär. Han har inga riktigt goda vänner. Är hackkyckling eller översittare. Har få eller inga kamrater eller har många ytliga bekantskaper.

Skalsteg 5. God kontakt med kamrater i alla lägen. Pojken har lätt att klara av även tillfälliga kontakter. Han har ett varmt vän-

⁴ Endast huvudundersökningen.

Tabell 16.6 Solidaritet med samhälle eller med kamraterna mot motivet för detta

B-hus

	För kamr. bästa		Av rädsla		Inget motiv		Σ	
Solidaritet m. samhället	14	25 %	14	25 %	29	50 %	57	100 %
Tveksam	10	59 %	7	41 %	0	0 %	17	100 %
Solidaritet m. kamraterna	57	80 %	7	10 %	7	10 %	71	100 %
	81	56 %	28	19 %	36	25 %	145	100 %

K-hus

Solidaritet m. samhället	10	30 %	3	9 %	20	61 %	33	100 %
Tveksam	6	67 %	1	11 %	2	22 %	9	100 %
Solidaritet m. kamraterna	8	89 %	1	11 %	0	0 %	9	100 %
	24	47 %	5	10 %	22	43 %	51	100 %

skapsförhållande till sina vanliga kamrater. Kamratskapet karaktäriseras av ömsesidig uppskattning. Han varken dominerar eller är medlöpare. Kan underordna sig kamraternas vilja då det gäller lekar eller sysselsättningar, men kan också säga ifrån om han anser att något är fel.

Antalet kamrater, som pojken uppger sig ha, spelar en underordnad roll (utom i de fall då han inte har några kamrater). Såsom variabeln "Stabilitet i kamratförhållanden" är utformad kan hög stabilitet förekomma även om pojken skattats lågt i "kamratkontakt". Pojken umgås då sedan lång tid tillbaka med vissa kamrater men är inte nära vän med någon av dem.

Variabeln skiljer inte B- och K-grupp åt bättre än "stabilitet" i kamratförhållandena, "kriminalitet bland kamraterna", "kamratsamvaro" och "föräldrarnas inställning till" och "kännedom om kamraterna" (tab. 16.1). Den har ett svagt samband med sekvensklassutfallet (tab. 16.7). Dålig kontakt med kamraterna förekommer sällan i

sekvensklass 0 (K-pojkarna som ej registrerats) och sekvensklass 2 (B-pojkarna som inte återfallit).

Att denna sammanfattande variabel inte skiljer B- och K-grupp åt bättre än enskilda undervariabler beror troligen på att dålig kamratkontakt inte nödvändigtvis leder till brottslighet. Barn som är enstöringar, utstötta eller mobbade, håller sig ofta för sig själva eller vänder sig mot vuxna personer. Det är dålig kamratkontakt i förening med stort kamratberoende och stort kamratumgänge som är kritiskt ur brottslig synvinkel.

Uppfattningen att barn kan kompensera sina dåliga relationer till föräldrarna med goda varma kamratkontakter har också visat sig vara falsk. Att misslyckas i ett socialt sammanhang ökar sannolikheten att man också misslyckas i ett annat. Två tredjedelar av de B-pojkarna, som har utpräglat dåliga relationer till sina föräldrar (skalsteg 1-2), har också dålig "kamratkontakt" (skalsteg 1-2). Hälften av dem med utpräglat goda kamratrelationer har också utpräglat varma

Tabell 16.7 Andelen pojkar i varje sekvensklass med dålig kamratkontakt (skalsteg 1-2)
B-hus N=145

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass 0	2	4	6	8		
		n=41 10 %	n=14 21 %	n=17 35 %	n=4 75 %		21 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass 1	3	5	7	9		
		n=6 33 %	n=7 14 %	n=20 30 %	n=36 36 %		32 %
Σ		13 %	19 %	32 %	40 %		26 %

K-hus N=53

Sekvensklass 0	n=41 17 %
Sekvensklass 0	n=12 33 %

relationer till sina föräldrar.

Korrelationsmatrisen över 12 variabler som beskriver kamratsituationen (bilaga 23) visar att pojkar med stabila kamratkontakter ofta ägnar sig åt konstruktiva aktiviteter och lekar, kamraterna är sällan brottsliga, föräldrarna känner till och gillar dem. De som är beroende av kamraternas åsikter är pojkar som tillbringar större delen av sin tid med dem (och sällan är hemma), som inte företar sig något särskilt och vars vänner är kriminellt belastade.

16.6 Sammanfattande kommentar

Man kan inte finna några skillnader mellan B- och K-grupp beträffande antal kamrater, förekomst av bästa vän, grupptillhörighet etc., medan däremot förhållandena varierar betydligt inom grupperna. Många kamrater och stort umgänge är dock något mer vanligt i B-grupperna. Kamratsamvarons omfattning och kvalitet är väsentligt olika i de båda grupperna.

B-pojkarna tillbringar så gott som alla det mesta av sin tid tillsammans med kamrater. De känner många och verkar inte så nogräknade. De är ombytliga. Deras grupper är lösliga med ganska dålig sammanhållning och sysselsätter sig just inte med något särskilt.

B-pojkarna är oftast tillsammans med den kamrat som finns till hands. I en fjärdedel av fallen, där B-pojkarna haft en brottskamrat vid det för uttagningen till B-gruppen aktuella brottet, har denne varit en helt flyktig bekantskap (SOU 1971: 49, s. 113). De har inga krav på kamraternas skötsamhet och tar ofta direkt avstånd från "tråkmånsar". Föräldrarna vet sällan vilka de är tillsammans med eller är negativt inställda till kamraterna. Detta kan i och för sig anses vara befogat, ty B-pojkarna har i hög utsträckning kamrater, som de vet är ganska kriminellt belastade. Ju mer brottsligt belastad en pojke är desto troligare är det att han har brottsliga kamrater. Kaka söker ofta maka, ty B-pojkar väljer ofta brottsliga kamrater och K-pojkarna kamrater som har låg brotts-

lighet oberoende om de bor i ett ur kriminell synvinkel hög- eller lågriskområde. B-pojkarna är också starkt beroende av kamraternas omdöme och är med på saker som de egentligen inte vill, därför att kamraterna vill det. I valet mellan att skydda en kamrat eller berätta för polisen väljer de att vara solidariska med sina kompisar. Ju mer brottsligt belastade de är desto omöjligare anses det vara att "tjalla".

K-pojkarna väljer mer ut vissa kamrater, som de umgås med. Är dessa inte ute går K-pojkarna hem, medan B-pojkarna letar rätt på någon annan. K-pojkarnas grupper är mer sammansvetsade och har ofta en gemensam aktivitet eller ett innehåll i sin samvaro.

K-pojkarna undviker "dom som röker och sniffar" eller "bråkiga" kamrater och känner sällan till någon brottslighet bland vännerna. De är heller inte så beroende av kamraternas omdöme, men de kan låta sina egna önskemål om lekar vika för enighetens skull. Många K-pojkar väljer utan att tveka att berätta vad de vet för polisen och motiverar ofta med, att detta är det bästa även för den som gjort något galet.

Popularitet eller kamratstatus skiljer inte grupperna åt.

I motsats till uppfostringsvariablerna och variabeln skolanpassning har variablerna som beskriver kamratsituationen mycket svaga samband med brottslighet under uppföljningstiden, kamratkriminalitet undantagen.

Kamratinflytandet är stort i tonåren. Många föräldrar är rädda för dåliga kamrater och varnar sina barn för "busar och bråkstakar" och för gäng. Inte mindre än 68 % av föräldrarna varnar uttryckligen sina pojkar för vissa kamrater. "Den här Birger får jag inte vara med. Birgers föräldrar ringer och säger att Birger inte får vara med mig. Han är så busig", svarar en pojke som själv är "busig" och sedermera flera gånger döms till fängelsestraff. Pojkarna säger i intervjun att de inte får vara tillsammans med "gangsters", "typer", "slödder", "busar", "frön som ser lite lurviga ut", "tjyvar", "så'na som gjort nå'nting" etc. och anger som motiv: så att "det inte skall hända nå't", så att "jag inte

också blir en buse" eller "råkar ut för nåt". B-pojkarnas terminologi är i detta fallet oftast en annan än K-pojkarnas. De senare väljer mer neutrala uttryck som "olämpliga killar", "killar som gjort något olagligt", "som uppför sig dumt" etc. (jfr Bondesson, 1968).

I hur hög grad är det nödvändigt och riktigt att varna sina barn för dåliga kamrater? Hur stort är kamratinflytandet på lång sikt? Vad betyder utstötningen för den som blir utsatt för den?

Att varna för gäng i allmänhet verkar vara överdrivet. Grupptillhörighet är lika vanlig i B- som K-grupp. Brottligheten bland ungdomar som är tillsammans i gäng varierar starkt beroende på vilka medlemmar som deltar i gängen, och valet av brottsliga kamrater som vänner i klassen tycks ha föga betydelse för den egna utvecklingen i brottsligt avseende (Olofsson, 1971a, kap. 16). Våra resultat visar dock att om man har brottsliga kamrater kan det "hända saker". I den aktuella situationen spelar det stor roll med vilka man är tillsammans. I figur 15.1 är skillnaden stor mellan sekvensklass 0-pojkarna och de i sekvensklass 2. Kamratsituationen kan ge en ledtråd till, varför B-pojkarna i sekvensklass 2 råkar in i sammanhang som lett till polisregistrering för brott. Under åren efter skoltiden förändras dock situationen på många sätt. Pojkarna kommer in i nya sammanhang och får nya kamrater. Kamratgruppen kommer att få mindre betydelse, samtidigt som kontakterna med det motsatta könet ökar.

● Uppfostrans stora determinerande roll för hur pojkarna utvecklas blir belyst, då man sammanställer den med kriminalitet i kamratgruppen. "Slapp" eller "lynnig" uppfostran *plus* kriminella kamrater bäddar för en asocial karriär. Men situationen förbättras inte stort av att kamraterna är "snälla". "Mild" eller "sträng" uppfostran däremot resulterar i det långa loppet i laglydnad, även om kamraterna är brottsliga. De brottsliga kamraterna kan vara orsaken till att pojkarna själva är brottsligt aktiva och åker fast, men den goda uppfostran och de varma relationerna till föräldrarna ger dem möjlighet att

"ta sig själva i kragen". De har *möjlighet* att tillfredsställa sina behov på annat sätt och har också starka motiv för att göra detta.

● Skolmisslyckande är också en faktor, vars betydelse är helt överlägsen betydelsen av kriminella kamrater.

Dålig uppfostran resulterar ofta i skolmisslyckande och val av brottsliga kamrater. Men skolmisslyckande trots god uppfostran ökar individens sårbarhet även om kamraterna är "snälla".

Det är alltså dags att sluta varna sina barn för dåliga kamrater, nota bona om de inte redan är på glid, och då är det troligen helt andra åtgärder som krävs (t. ex. social träning, konsekvent uppfostran, möjligheter att få lyckas i skolan och ökad självrespekt). Kamratutstötning kan nämligen ha katastrofala verkningar för den som blir utstött. Han mer eller mindre tvingas att vara tillsammans med kamrater som inte är så nogräknade och där hans outsiderattityder förstärks. Han får inte möjlighet att känna sig hemma i en pro-social grupp, där hans *sociala* beteende blir förstärkt. En pojke berättar om en kamrat: "Han får inte vara med oss. Han rymde hemifrån med 90 kr. Vi kallar honom 'butiksråttan'." En annan pojke berättar att han blev utesluten ur hemvärdet sedan det blev uppdragat att han "lånat" en olåst moped.

Brottslighet, har vi märkt, är för många B-pojkar en fritidssysselsättning. De går ut för att se om "något dyker upp", ägnar sig åt att göra "sattyg" eller ser "om det finns nå't att sno". För andra är brottet (som de åkt fast för) ett enstaka normbrott, en obetänksam handling när frestelsen blivit för stor eller något de känt sig tvingade till att göra därför att kamraterna velat det.¹

De allra flesta pojkar, för att inte säga alla, begår någon gång brottsliga handlingar. Även K-pojkarna har begått brott. Hur brukar våra pojkar tillbringa sin fritid? Vad brukar de syssla med? Även för de brottsligt aktiva pojkarna utgör ju de brottsliga handlingarna en bråkdel av vad de sysslar med på sin fritid.

Rent allmänt kan man anta, att pojkar med små möjligheter att på ett konstruktivt sätt få utlopp för sin energi lättare kommer in i frestande situationer och i högre grad kommer att ge efter för impulser av olika slag. Hirschi (1969) fann t. ex. att de pojkar, som sällan hade "något att göra", hade högre brottslighet än de som hade många hobbies och sysselsättningar. Dessa "möjligheter" till konstruktiva fritidssysselsättningar kan bestå både av yttre förhållanden som hobbylokaler, ungdomsgårdar, lekplatser etc. och av egen förmåga till samling kring någon verksamhet eller till samarbete med kamraterna. Vi vet för litet om den yttre närmiljön för att kunna pröva dess betydelse för brottslig-

het bland barnen som bor där. Man har ju dessutom försökt matcha B- och K-grupp beträffande bostadsområde. Men vi har goda mått på den egna förmågan att utnyttja fritiden och ge den ett kvalitativt gott innehåll. Denna förmåga förväntas ha starkt samband med låg brottslighet. Även i detta fall bör uppfostran spela stor roll. Förmåga att hejda impulser, internaliserad kontroll av beteendet, förmåga till samarbete och att kunna kompromissa och låta sin egen vilja stå tillbaka för de andras, som visat sig vara följderna av konsekvent uppfostran, god tillsyn och kontroll samt varma relationer till föräldrarna, förväntas leda till ett gott utbyte av fritiden, mångsidiga aktiviteter och intressen samt låg brottslighet. Den lynniga, inkonsekventa uppfostran resulterar i kort-siktiga mål, behov av omedelbar tillfredsställelse, rastlöshet och "odygd".

17.1 Fritidssysselsättningar

Genom ett stort antal frågor om vilka intressen pojken har och vad han sysslar med på sin fritid har vi kunnat göra bedömningar av idrottsintresse, musikintresse, vad pojken helst läser, hur ofta han går på bio, vad han helst ser för filmer, besöksfrekvens på ungdomsgård, föreningstillhörighet osv. Skalorna är oftast 5-gradiga, där skalsteg 1 betyder

¹ Brottsituationen är beskriven i "Unga lagöverträdare I", SOU 1971: 49, kap. 9.

lågt eller inget intresse och skalsteg 5 högt intresse, hög grad av utövning eller hög frekvens.

Som en sammanfattande variabel har "fritidens kvalitativa innehåll"² bedömts på grundval av all tillgänglig information. Skalsteg 1 innebär att pojken sällan bedriver någon meningsfull sysselsättning. Han har inget att ta sig för, är passiv eller ägnar sig åt sociala aktiviteter ("panga doror", "se om det finns nå't att sno"). Skalsteg 5 betyder att pojken för det mesta har något roligt att göra. Han ägnar sig åt socialt acceptabla lekar tillsammans med kamraterna och kan roa sig själv med läsning e. d. då han är ensam.

Hypotes

B-pojkarna förväntas i mindre utsträckning än K-pojkarna ägna sig åt ordnade aktiviteter, föreningsverksamhet, hobbies osv. och i högre utsträckning välja passiva sysselsättningsformer som att gå på bio, "gå till fiket", "åka bil med äldre kompisar". De förväntas ha mindre ro att ägna sig åt läsning

och, om de läser, helst välja lättlästa seriemagasin, kioskdeckare med spännande innehåll etc.

Resultat

Provundersökningen

Pojkarna i brottsgruppen ägnar sig i mindre utsträckning åt idrott än pojkarna i kontrollgruppen, trots att idrottsbegreppet är vitt. Att "gå ner på planen och sparka boll" har räknats som idrottsutövning. Något fler B-pojkar än K-pojkar nämner boxning som sin specialitet.

B-pojkarna ägnar sig också mer sällan åt musikutövning och "spisar" inte skivor lika ofta som K-pojkarna. De har sällan några specialintressen eller hobbies och har mindre intresse för att läsa. Skillnaderna mellan B- och K-gruppen i dessa variabler är måttliga (tab. 17.1).

Vad B-pojkarna läser skiljer dock kraftigt B- och K-grupp åt. B-pojkarna läser oftast

² Endast huvudundersökningen.

Tabell 17.1 Signifikansprövning av skillnader mellan B- och K-grupp i variabler som beskriver fritidsaktiviteter

	Provundersökn.		Huvudundersökn.	
	tecken-test p<	t-test p<	tecken-test p<	t-test p<
Idrottsutövning	0,05	ej sign.	ej sign.	0,05
Musikintresse	ej sign.	0,05	ej sign.	0,01
Passivt musikintresse	—	—	0,01	0,05
Läsinriktning	0,005	0,005	0,001	0,001
Läsintresse	0,05	0,05	0,001	0,001
Biofrekvens	0,02	0,001	ej sign.	0,05
Väldfilmsexponering	0,01	0,01	ej sign.	ej sign.
Specialintressen	0,05	0,02	0,001	0,001
Besök på ungdomsgård	ej sign.	0,05	0,05	0,001
Intellektuell aktivitet	0,001	0,001	0,001	0,001
Passivitet och sysselsättningsbrist	—	—	0,01	0,001
Aktivitet	—	—	0,001	0,001
Mångsidighet i intressen	—	—	0,001	0,001
Fritidens kvalitativa innehåll	—	—	0,001	0,001

serier eller deckare. I dagstidningarna läser de på sin höjd rubrikerna och helst "om det är något mord eller så". K-pojkarna väljer oftare klassiska äventyrsböcker och vad som enligt bedömarens åsikt kan anses som god litteratur. I dagstidningarna läser de "allt möjligt, om vad som händer och så", ej endast mord, olyckor och serier.

B-pojkarna går oftare på bio och väljer helst filmer med våldsinslag, gangsterfilmer, krigsfilmer, rysare etc. De går oftare på ungdomsgården men deltar sällan i någon förening eller klubb. Överhuvud taget ägnar de sig sällan åt intellektuellt betonade aktiviteter som musik, teckning, frimärkssamlan- de, hobby-kurser etc. (tab. 17.1).

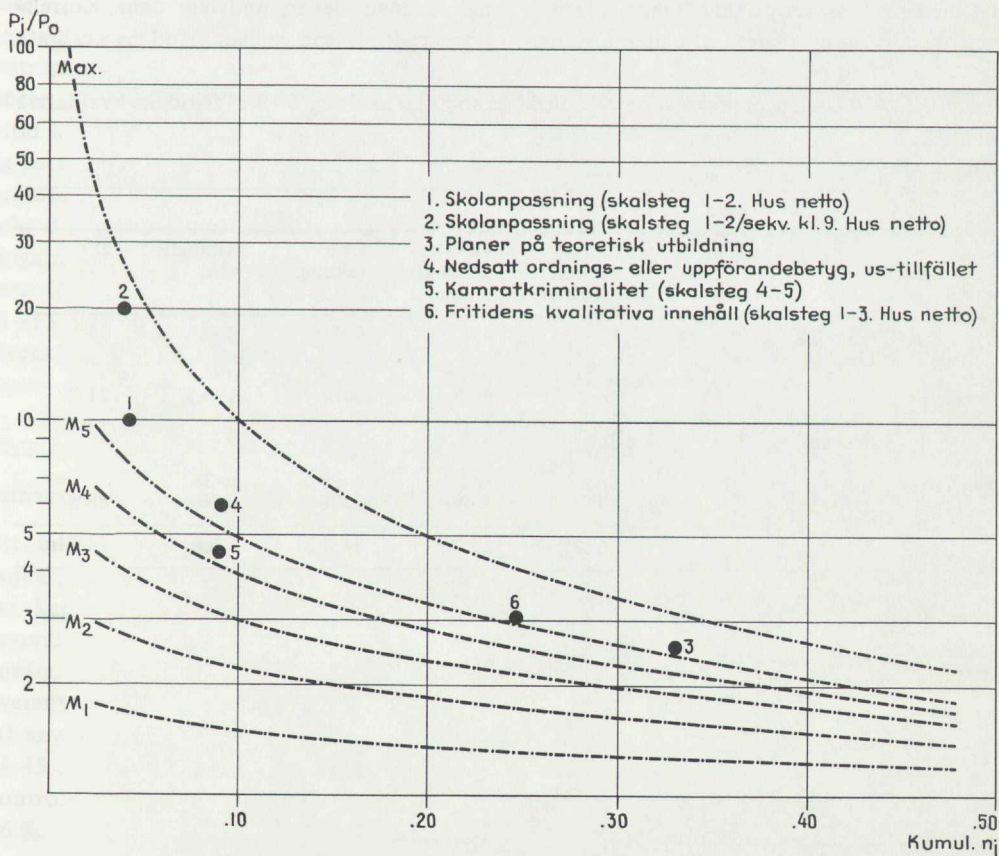
Huvudundersökningen

Resultaten från provundersökningen återkommer här. B-pojkarna ägnar sig mindre åt

idrott, boxning undantagen, har mindre intresse för musik dvs. spelar sällan själva och lyssnar sällan på skivor (även pop eller jazzskivor), har mindre intresse för att läsa och väljer betydligt sämre litteratur, har få specialintressen, är ofta passiva och sysslösa och har överhuvud taget få intressen. Deras "fritidsaktivitet" innebär för många av dem få eller inga konstruktiva och sociala sysselsättningar (31 % av B, 6 % av K) medan huvudparten av K-pojkarna (68 %) nästan alltid vet vad de skall göra och sysslar med konstruktiva aktiviteter, vilket endast 29 % av B-pojkarna gör. I alla variabler utom idrottsutövning har B-pojkarna sämre värden än K-pojkarna i minst 7 av de åtta strata vi har (se kap. 10). Någon nämnvärd samvariation med stratifieringsvariablerna är dock inte märkbar.

Den sammanfattande variabeln "fritidens kvalitativa innehåll" skiljer grupperna mer åt

Figur 17.1

än någon av de förut nämnda. I nivådiagrammet (figur 17.1) ligger sambandet mellan fritidens kvalitativa innehåll och B- K-gruppstillhörighet över M_5 , vilket innebär ett starkt samband.

Follow-up

Endast ett fåtal av de variabler som beskriver pojkens fritidssysselsättningar har något samband med utvecklingen under uppföljningstiden. Man kan iaktta ett svagt samband mellan sekvensklassutfallet och idrottsintresse, läsintresse, mångsidighet i intressen samt preferens för filmer och litteratur med våldsmotiv. Sekvensklass 2-pojkarna har fler intressen, är mer aktiva i idrottssammanhang, läser mer böcker och väljer inte så ofta filmer och litteratur med våldsinslag som pojkarna i sekvensklass 9 gör.

Sammanfattningsvariabeln "fritidens kvalitativa innehåll" har det starkaste sambandet med sekvensklassutfallet (tab. 17.2) men är trots detta svagt i jämförelse med uppfost-

ringsvariablerna och skolanpassningsvariablerna.

Kommentar

Pojkar som uppfostrats "milt" eller "strängt" har oftare meningsfyllda sysselsättningar på sin fritid än pojkar som uppfostrats "slappt" och "lynnigt" (tabell 17.3). De pojkar, som uppfostrats inkonsekvent och kravlöst utan tillsyn och kontroll, har små möjligheter att samla sig till konstruktiva målinriktade lekar eller sysselsättningar. De är rastlösa och rotlösa. Det är därför fullt förståeligt att "skolanpassning" och "fritidens kvalitativa innehåll" är högt korrelerade (bilaga 24). Det är troligen den dåliga starten hemifrån som ligger bakom båda variablerna. Oroliga och busiga söker de sig till kamrater med samma bakgrund eller blir hänvisade till de kriminella kamraterna därför att mer skötsamma kamrater, som vill ägna sig åt mer ordnade lekar, undviker dem. Korrelationskoefficienten mellan fritidens kvalitati-

Tabell 17.2 Andelen pojkar i varje sekvensklass som har skalsteg 1-3 i "fritidens kvalitativa innehåll"

B-hus N=145

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=41 66 %	4 n=14 50 %	6 n=17 94 %	8 n=4 100 %	71 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3 n=6 67 %	5 n=7 57 %	7 n=20 75 %	9 n=36 86 %	88 %
Σ			66 %	52 %	84 %	88 %	74 %

K-hus N=53

Sekvensklass	0	n=41 20 %
Sekvensklass	1-9	n=12 42 %

Tabell 17.3 Uppfostringssätt och fritidens kvalitativa innehåll

Uppfostran	Fritidens kvalitativa innehåll							
	1-2		3		4-5 menings- fyllt		Σ	
B-Hus	negativt							
"Mild" eller "sträng"	18	21 %	34	40 %	33	39 %	85	100 %
"Slapp" eller "lynnig"	38	58 %	22	34 %	5	8 %	65	100 %
K-hus								
"Mild" eller "sträng"	4	8 %	8	15 %	40	77 %	52	100 %

va innehåll och skolanpassning å ena sidan och kamraternas kriminella belastning å den andra är hög ($r = +.64$ respektive $+.70$).

B-pojkar som uppfostrats "milt" eller "strängt" utnyttjar dock sin fritid sämre än K-pojkarna som uppfostrats så. Vi gjorde i kapitel 14 det antagandet att B-pojkarnas högre självdeklarerade brottslighet i jämförelse med K-pojkarnas, trots samma uppfostringssätt, kunde bero på att dessa i större utsträckning hade brottsliga kamrater och i större utsträckning inte kunde utnyttja sin fritid konstruktivt. Detta antagande har visat sig vara riktigt. Tyvärr ger oss sekvensmodellen inte svar på om de kriminella kamraterna och de kvalitativt dåliga fritidssysselsättningsarna för B-pojkarna har betydelse inte bara för deras ökade risk att åka fast vid 11-15-årsåldern utan även för deras senare utveckling.

17.2 Intressen enligt intresseformuläret

Instrument och population

Ett intresseformulär distribuerades till alla pojkar, som deltog i huvudundersökningen (se kap. 4.2 och bilaga 3). I början av insamlingen av huvudundersökningens data användes dock ett formulär, som inte exakt överensstämmer med det, som senare kom att användas. Vi har sålunda fått ett bortfall på 45 av de 150 brottsfallen och 14 av de 53 kontrollfallen, motsvarande 30 % respektive 26 %.

Bortfallet för B-gruppens del är något snedvridet beträffande socialgruppsstillhörighet. Den B-grupp, som besvarat intresseformuläret, består till större procent av pojkar ur socialgrupp 1-2 än den ursprungliga B-gruppen.

Skillnaden mellan den ursprungliga K-gruppen och de K-fall, som besvarat intresseformuläret, är ganska liten. Skillnaden mellan B- och K-grupp i åldershänseende har dock blivit ytterligare accentuerad. K-gruppspojken är något äldre än B-gruppspojken. I socialgrupps-hänseende har B- och K-grupp blivit mer lika varandra.

Fördelningen av IK-värden har inte förändrats nämnvärt beträffande B-gruppen. För K-gruppens del har bortfallet inneburit att proportionellt fler med låg intelligens fallit bort än med hög. B- och K-gruppen har därigenom blivit mer olika varandra i intelligenshänseende.

Eftersom bortfallets bias dock är tämligen liten, har detta inte nämnvärt förändrat grupsammansättningarna. I den mån som valet av intresse och sysselsättning kan tänkas bero på åldersstadium eller intelligens bör man ta med i beräkningen den något annorlunda fördelningen i ålders- och intelligenshänseende i K-gruppen jämfört med B-gruppen.

Man har låtit var och en av pojkarna besvara 64 valfrågor. I varje fråga ställs två sysselsättningar mot varandra och det gäller att markera vilken man föredrar. Sysselsättningarna som jämförs kan delas in i 8 aktiva

och 8 passiva sysselsättningar inom olika intresseområden. Varje aktiv sysselsättning jämförs med varje passiv sysselsättning. Man gör dock inga jämförelser mellan aktiva sysselsättningar inbördes eller mellan passiva sysselsättningar inbördes.

En noggrann analys av intresseformuläret är redovisad i Olofsson, B. "Resultat från Intresseformuläret", PM oktober 1970 (sten-cil). Här följer en kort sammanfattning.

Resultat

Om varje enskild sysselsättning av passivt slag ställs mot en aktiv kan vi klart urskilja ett mönster, på vilket B-gruppens pojkar skiljer sig från K-gruppens pojkar. Vi kan se hur aktiva och passiva sysselsättningar förekommer hos båda grupperna, men i olika kombinationer. Man kan alltså inte säga, att den ena gruppen oftare väljer passiva sysselsättningar och den andra aktiva. Uppdelningen i aktiva och passiva sysselsättningar verkar inte relevant i detta sammanhang.

De obetydliga skillnader man kan finna mellan grupperna beträffande varje intresseområde tyder på att B-gruppens pojkar oftare än K-pojkarna väljer både aktivt och passivt motorintresse. De väljer oftare passivt musikintresse än K-gruppens pojkar i de fall de över huvud taget väljer musikintresse. De väljer totalt läsintresse oftare än K-gruppens pojkar, men detta betingas helt av att de föredrar *passiv* läsning (serietidningar) oftare än K-gruppen. Aktiv läsning (läsa reseskildringar) föredras av K-gruppen oftare framför passiv läsning. Aktivt musikintresse föredras oftare av K-gruppen. B-gruppen föredrar att spela ishockey eller se på ishockeymatcher medan K-gruppen oftare föredrar att spela fotboll.

Bakom konstruktionen av intresseformuläret kan förmodas tanken, att den passiva varianten inom ett intresseområde skulle kräva mindre engagemang och mindre uthållighet och därför skulle visa sig oftare föredras av B-gruppen, som man med gott fog skulle tro ha koncentrationssvårighet, vara

motorisk orolig, i vissa fall hyperaktiv. Har detta varit tankegången, så har man inte beräknat att vissa former av passiv sysselsättning kräver en hel del av förmåga att sitta stilla och kräver lugn och ro.

Det har också visat sig att de sysselsättningar, som är spännande, upphetsande eller rafflande tilltalar B-gruppens pojkar mer än K-gruppens. Motorsport, som ju är en "rivig", passiv sysselsättning, väljs oftare än någon annan passiv sysselsättning av B-gruppen. Den hastiga, spännande och engagerande ishockeyn föredras oftare av B- än K-grupp, både i sin passiva och aktiva variant. Lättlästa och händelserika serietidningar likaså.

Vi kan alltså spåra ett livligare temperament bakom B-gruppens preferenser och ett lugnare bakom K-gruppens. K-gruppen sprider också sina preferenser mer på de olika sysselsättningarna, medan B-gruppen är mer koncentrerad till vissa (motorsport och idrott).

Eftersom aktiva sysselsättningar alltid ställs mot någon passiv sysselsättning, har man bundit informationen till något, som inte tycks vara helt relevant för att få fram en skillnad mellan B- och K-gruppenspojkar. En lämpligare indelningsgrund skulle troligen vara sysselsättningens förmåga till lättköpt engagemang eller dess krav på förmåga till koncentration eller att sitta stilla. Trots att skillnaderna mellan grupperna är små, är dock tendensen tydlig både då det gäller aktiva och passiva sysselsättningar – nämligen att en sådan uppdelning skulle givit en tydligare skillnad mellan grupperna.

Homogenitet

De svar olika pojkar avger på de 64 frågorna kan delvis överensstämma. En grupp pojkar kan vara homogen. De avger i så fall alla samma svar, har samma preferenser. Ett mått på homogenitet hos en grupp har utarbetats av Frank (1970). Detta homogenitetsmått varierar mellan 0 och 1. Värdet 0 innebär att antalet svarsöverensstämmelser är så litet som möjligt och värdet 1 innebär att samtli-

ga svar överensstämmer.

B-gruppen är en klart avgränsad grupp pojkar mellan 11 och 15 år, som för första gången förekommit i polisens register för någon brottslig handling, som inte kan anses vara helt bagatellartad. K-gruppen består av pojkar, som inte förekommit i polisens register och som är matchade till B-gruppen beträffande ålder, socialgrupp och familjesituation.

Redan dessa uttagskriterier ger oss anledning att förmoda, att B-gruppens pojkar är mer lika varandra t. ex. i sina preferenser av intressen än K-gruppen. Homogenitetsmåten för de båda grupperna visade sig också bekräfta denna hypotes. Dessa är för B-gruppen 0,60 och för K-gruppen 0,21. B-gruppen har sina intressen mer samlade kring motor- och idrottsintresse och anger dessutom preferenser, som i ganska hög grad överensstämmer med varandra. K-gruppen har sina intressen mer spridda på flera intresseområden och är sinsemellan ganska olika i sina preferenser av fritidssysselsättningar. K-gruppen är betydligt mindre homogen i sina val än B-gruppen.

Konsistens

Om en pojke väljer "att greja med motorer" framför "att höra på plattor", som i sin tur föredras framför "att spela gitarr eller piano", som föredras framför "att titta på TV", som föredras framför "att greja med motorer", har han svarat inkonsistent. I valet mellan "att greja med motorer" och "att titta på TV" borde han, om han svarat konsistent, valt det första.

För närmare studium av beräkning av ett inkonsistensmått hänvisas till Frank, 1970.

B-pojkarna har oftare än K-pojkarna gett inkonsistenta svar. Men överväldigande delen av både B- och K-pojkar har dock givit konsistenta svar. Endast 2 B-pojkar har avgett så många inkonsistenta svar, att man kan anta att de svarat helt på måfå.

Vid översiktliga sambandsberäkningar tycks antalet inkonsistenskretsar (T) ha ett svagt samband med intelligens. T-värden på

10 eller mer förekommer dessutom i B-gruppen oftare än vad som kunde förväntas bland pojkar 11–13 år (10 st.) och mer sällan bland 14–15-åringarna (4 st.).

Orsaken till att inkonsistenta svar ges kan vara, att det är svårt att göra ett val, om man ibland föredrar det ena och ibland det andra och man inte har möjlighet att svara "det beror på". Båda sysselsättningarna kan också för pojken kännas lika likgiltiga och meningslösa. Ändå måste ett val göras. (En av pojkarna löste detta dilemma genom att välja de sysselsättningar han gillade och vägra att välja något i de fall där valet stod mellan två "tråkiga" sysselsättningar.) Andra orsaker till inkonsistenta svar kan vara likgiltighet inför själva uppgiften, svårigheter att fatta frågornas innebörd, lässvårigheter osv.

Kommentar

Intresseformuläret har givit oss en information som stöder resultatet från pojkintervjun. B-pojkarna är i större utsträckning rastlösa och har koncentrationssvårigheter. K-pojkarna har ett mångsidigare intresseområde och har större förmåga att ägna sig åt mer krävande sysselsättningar.

17.3 Sammanfattning

B-pojkarna har ofta svårt att finna lämpliga sysselsättningar. Detta gäller framför allt dem som uppfostrats "slappt" eller "lynigt". De har små möjligheter att samla sig till konstruktiva lekar eller sysselsättningar. De är rastlösa och har svårt att inordna sig i kamratgruppen. De har sällan hobbies, läser sällan böcker (ev. serietidningar) utan ägnar sig åt spännande, upphetsande sysselsättningar eller står passivt och "hänger", "sitter och snackar" och ser om något dyker upp.

K-pojkarna ägnar sig mer åt frimärkssamlande e. d., läser böcker, ägnar sig åt musik, idrott etc. De vet nästan alltid vad de skall göra. De har många intressen.

Fritidssysselsättningarna har liksom kamratsituationen endast svaga samband med

pojknas senare utveckling. De har dock, som kamratkontakten, stor betydelse i den aktuella situationen.

Trots lika god uppfostran har B-pojkarna sämre kamrater och kamratkontakt och har sämre kvalitativt innehåll i sina fritidssysselsättningar. Detta är faktorer som kan ha bidragit dels till högre brottslig aktivitet, dels till att de i högre grad fått "ögonen på sig", vilket ökar risken att åka fast.

För skolungdomar verkar olydnad, skolk, missbruk av olika slag samt brottslighet vara parallellsymptom. De är olika uttryck för en reaktion på en olidlig och frustrerande situation och bottenar i dålig social inläring. Att dagligen misslyckas i skolan är ofta de högt belastades vardag.

Det är naturligtvis inte riktigt att generalisera för mycket. Situationella faktorer spelar ofta stor roll. Den förväntan man upplever från kamraternas sida, nyfikenhet etc. kan leda till att man prövar på det mesta. Det är ju i de första tonåren man prövar på vuxenrollen, smygröker, dricker sprit och trevande söker erotiska kontakter med det motsatta könet. Ju mer och ju tidigare en pojke utövar vuxnas beteenden desto vanligare är brottsligt beteende (t. ex. Nye, 1958; Hirschi, 1969; Olofsson, 1971a). Hirschi fann att ju tidigare en pojke börjar röka desto troligare är det att han begår många brott. Enligt Hirschi är tidig rökning en god prediktor för brottslighet. Helt konforma pojkar, som inte säger sig ha begått något brott, säger sig heller inte ha druckit sig berusade någon gång. Andelen pojkar som druckit sig berusade många gånger stiger sedan kontinuerligt med ökad brottslighet och minskad konformitetsbenägenhet. I den mest belastade gruppen säger 90 % att de druckit sig berusade många gånger. På samma sätt ökar thinner-sniffning, narkotikabruk, skolk och olydnad mot föräldrarna (Olofsson, 1971a, kap. 12).

Under de senare uppväxtåren "specialiserar" man sig i någon mån. De som inte för sitt samvetes skull vill begå lagbrott kan försöka komma över sitt misslyckande genom missbruk av olika slag. De förkastar de värden som de inte når upp till och ersätter dem med andra värden. Genom missbruk av olika slag kommer de snabbt att uppleva omedelbar tillfredsställelse och lustfylld glädje (jfr Hauge, 1971, kap. 3).

Enligt inläringsteoretikerna bör missbrukare av olika slag vara personer som tidigt lärt sig att lösa konflikter genom flykt av olika slag. McCord och McCord (1960) fann att alkoholister ofta haft en mor eller en far som reagerat på kriser genom att tillgripa olika flyktmekanismer. Föräldrarna har genom sitt beteende varit olämpliga modeller.

18.1 Alkoholvanor

Pojkintervjun innehåller ett antal frågor om pojkens alkoholvanor. Har han smakat vin eller sprit av något slag? När smakade han första gången? Dricker han enbart i hemmet? Har han blivit berusad någon gång? m. fl.

På grundval av dessa frågor har man bedömt hans konsumtionsfrekvens i en 5-gradig skala, där skalsteg 1 innebär att pojken aldrig druckit vin eller sprit eller endast smakat någon enstaka gång och skalsteg 5 regelbunden alkoholkonsumtion, samt

”alkoholmissbruk”, en variabel som går från 0 till 3. Skalsteg 0 innebär inte något missbruk. Skalsteg 1–3 innebär olika grader av missbruk. Hänsyn har tagits till slag av alkoholdryck, frekvens och i vilken miljö pojken dricker, antal gånger han varit berusad osv. Ingen hänsyn har tagits till pojkens ålder.

Hypotes

Alkoholmissbruk i större omfattning kan i dessa åldrar ses som ett parallellsymptom till brottslighet och förväntas därför vara vanligare bland B- än bland K-pojkarna. Tidigt alkoholmissbruk förväntas resultera i missbruk under uppföljningstiden och förvärra situationen även ur brottslig synvinkel.

Resultat

Provundersökningen

Huvudparten av både B- och K-pojkarna har någon gång smakat alkoholhaltiga drycker. K-pojkarna dricker dock oftast tillsammans med familjen medan B-pojkarna oftast dricker bland kamraterna (tab. 18.1). K-pojkarna begränsar även sitt alkoholdrickande enbart till fester oftare än B-pojkarna. ”Alkohol-

missbruk” förekommer signifikant oftare i B- än i K-gruppen.

Huvudundersökningen

Resultaten är desamma som i provundersökningen. B-pojkarna dricker något mer, de dricker oftare bland kamraterna, har i högre utsträckning varit berusade och kan i fler fall anses missbruka alkohol. K-pojkarna får ofta smaka vin hemma när det är fest. De dricker sällan tillsammans med kamrater.

Follow-up

Varken alkoholmissbruk eller konsumtionsfrekvens har något samband med sekvensklassutfallet. Andelen pojkar som vid undersökningstillfället har symptom på missbruk är lika stor i varje sekvensklass. Resultatet är förvånande men beror på att variablerna inte är bedömda i förhållande till åldern. Om man tar hänsyn till denna visar det sig, att unga B-pojkar med avancerade alkoholvanor har en betydligt sämre utveckling under uppföljningstiden än äldre B-pojkar med symptom på alkoholmissbruk. Av de 9 unga alkoholmissbrukarna återfaller samtliga i brott och 8 finns i sekvensklass 7 eller 9. Av de 16 äldre har 5 aldrig återfallit och endast 7 finns i sekvensklass 7 eller 9 (tabell 18.2).

Tabell 18.1 Signifikansprövning av skillnader mellan B- och K-grupp i variabler som mäter alkohol- och rökvanor

	Provundersökn.		Huvudundersökn.	
	tecken-test p<	t-test p<	tecken-test p<	t-test p<
Alkoholkonsumtion	ej sign.	0,05	0,02	ej sign.
Alkoholbruk med kamrater	0,02	0,01	0,05	0,01
Alkoholmissbruk	0,001	0,001	0,05	0,01
Rökintensitet	0,001	0,001	0,001	0,001

Tabell 18.2 Ålder vid brottsdebut och alkoholmissbruk

(procenttalet anger andelen pojkar i sekvensklass 9)

B-hus

Alkoholmissbruk	Ålder	
	11-13 år	14-15 år
0	+-	++
Ej missbr.	n = 58 33 %	n = 62 11 %
1-3	--	-+
missbruk	n = 9 67 %	n = 16 25 %

Kommentar

Pojkar som uppfostrats "milt" eller "strängt" missbrukar alkohol i mindre grad än pojkar som uppfostrats "slappt" eller "lynnigt". Inte i något fall har "mild" eller "sträng" uppfostran lett till alkoholmissbruk i tidig ålder. Hälften av alkoholmissbrukarna som uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" är unga debutanter med en tragisk utveckling under uppföljningstiden.

18.2 Alkoholmissbruk enligt registeruppgifter under uppföljningstiden

Vid genomgång av barnavårdsnämndens register, allmänna kriminalregistret och kontrollstyrelsens (riksskatteverkets) register erhöi vi uppgifter som tyder på alkoholmissbruk under uppföljningstiden för omkring hälften av våra B-fall (kap. 7.4). I åtskilliga fall förekommer sådana uppgifter tillsammans med uppgifter om våldsbrott och/eller narkotikabrott. Genom enkäten vid vpl-inskrivningen (kap. 6) har vi även fått upplysning om de tillfrågade begått våldsbrott av typ misshandel och väskryckning och om de köpt eller sålt narkotika.

Vid en genomgång av alla de grupper som kan göras med utgångspunkt från uppgifter om alkoholbruk, narkotikabruk och våldsbrott (se kap. 7.4) i ett antal huvudvariabler visar det sig, att vissa sammanslagningar av

grupper är befogade och andra inte. Denna genomgång och analys har endast utförts på huvudundersökningens material, som innehåller en rikare information och har ett mindre bortfall av enkäter vid vpl-inskrivningen.

De pojkar, som själva deklarerat våldsbrott men i övrigt inte har någon registeranteckning om alkohol, narkotika eller våld, skiljer sig inte från de övriga som är helt rena från sådana uppgifter. De intar snarare ett bättre läge i emotionella relationer, efterlevnad av krav, skolanpassning etc. i både B- och K-gruppen. Det är i samtliga fall fråga om misshandel, som av mindre samvetsömma personer skulle kunna kallas slagsmål. Dessa har därför förts till den helt uppgiftsfria gruppen (figur 18.1).

Beträffande anteckningarna om alkoholmissbruk kan det inte antas vara tillrädligt att sammanföra dem som endast åkt fast för fylleri med dem som dessutom har anteckningar om våld och/eller narkotikabruk. Dessa senare verkar ha en betydligt sämre bakgrund och betydligt större problem under uppföljningstiden än de som endast åkt fast för fylleri.

De 8 B-fall och de 2 K-fall, som självdeklarerat narkotika men för vilka registeruppgifter om narkotika inte finns, har alla någon uppgift om alkoholbruk eller våldsbrott och förs därför samman med övriga personer med uppgifter om alkoholbruk, narkotikabrott och våldsbrott i olika kombinationer.

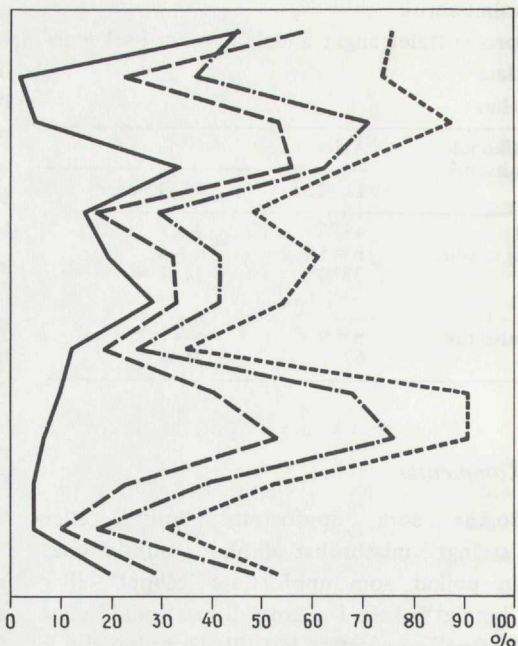
Vi får alltså tre grupper. En grupp bestående av personer utan några uppgifter om alkoholbruk, narkotikabrott och våldsbrott som alltså är "rena", en grupp med personer med uppgifter om *enbart alkoholmissbruk*, samt en grupp med olika kombinationer av *alkoholbruk, narkotikabrott och våldsbrott*. Narkotikabrukarna behandlades även separat (kap. 18.4).

Alkoholmissbrukarna i B-gruppen

Det kan ej anses riktigt att föra samman personer med någon enstaka fylleriförseelse eller med brott begånget i alkoholpåverkat

Figur 18.1

- × Socialgrupp 3
- × "Slapp" eller "lynnig" uppfostran
- × Dålig efterl. av krav (skalsteg 1-3)
Dålig emot. rel. föräldrar (skalsteg 1-3)
- × Fysisk bestraffning (skalsteg 4-5)
- × Alkoholmissbruk i hemmet
Förekomst i krim. o. kontr. reg.
(Familjemedl. före us.-tillfället)
Samhällsvård före us.-tillfället (pojken)
- ×× Skolk (skalsteg 3-5)
- × Skolanpassning (skalsteg 1-3)
- × Kamr. krim. belastning (skalsteg 4-5)
Alkoholmissbruk, eget (skalsteg 1-3)
- × Rökintensitet (skalsteg 3-5)

×) Signifikant skillnad mellan B-fall "alk-nark-våld" och B-fall "rena"

××) Signifikant skillnad mellan B-fall "alk-missbr." och B-fall "rena"

———— "Rena" K-fall 41 st

----- "Alk." B-fall 38 st

----- "Rena" B-fall 62 st

----- "Alk.-nark.-våld" B-fall 45 st

tillstånd med pojkar som under uppföljningstiden gång på gång döms för fylleri. Det visar sig emellertid, att av de 27 pojkar som har en, två eller tre anteckningar härom inte avsevärt skiljer sig åt i de variabler som prövats (se fig. 18.1). De 11 pojkar däremot som har 4 anteckningar eller fler har vid undersökningstillfället ett sämre utgångsläge. De har oftare uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" och har sämre relationer till sina föräldrar. Alkoholmissbruk i hemmet eller eget alkoholmissbruk vid undersökningstillfället är vanligare.

Jämförelse med den "rena" gruppen

Gruppen med alkoholmissbrukare är sämre än den helt "rena" gruppen B-pojkar i samtliga prövade variabler (fig. 18.1). Skillnaderna är dock ganska små och inte signifikanta annat än i skolk och skolanpassning (χ^2 -test).

Pojkarna i alkoholmissbruksgruppen kommer oftare från hem i socialgrupp 1-2 (även de med avancerade alkoholproblem)! De har i högre utsträckning uppfostrats "slappt" eller "lynnigt", har sämre relation till föräldrarna, får mer aga och efterlever sämre sina föräldrars krav. (Allt troligen en följd av den dåliga uppfostran.) Det förekommer oftare alkoholmissbruk i familjen och av pojken själv. Förekomst av någon i kriminalregistret eller mer än en gång i kontrollstyrelsens register är vanligare. Pojkarna själva skolkar oftare och har i större utsträckning problem med sin skolgång, har fler kriminella kamrater och utnyttjar sämre sin fritid. Något fler alkoholmissbrukare har placerats på barnhem eller i enskilt hem före undersökningstillfället. De små skillanderna mellan "alkoholmissbrukarna" och de "rena" kan till största del tillskrivas dem med uttalade alkoholproblem. I figur 18.1 ser man att gruppen skiljer sig från den "rena" gruppen

huvudsakligen i variabler som mäter benägenhet för "flykt" dvs. skolk och eget alkoholmissbruk. Alkoholmissbruk har inget samband med sekvensklassutfallet (tab. 18.3). Personer som registrerats för fylleri etc. är lika vanliga i alla sekvensklasserna.

Sammanfattningsvis kan sägas att gruppen med tecken på alkoholmissbruk är genomgående något sämre rustad än de helt rena B-pojkarna men att skillnaderna är små.

Pojkar med alkoholbruk, narkotikabrott och våldsbrott i B-gruppen

Denna grupp består av pojkar med anteckningar om

våldsbrott	5 personer
narkotikabrott	2 "
våldsbrott + narkotikabrott	1 "

alkoholmissbruk + våldsbrott	14 "
alkoholmissbruk + narkotikabrott	9 "
alkoholmissbruk + narkotikabrott + våldsbrott	15 "

Gruppen skiljer sig signifikant från både den helt "rena" gruppen och från gruppen med alkoholmissbruk i de flesta variabler, dock ej "emotionell relation till föräldrarna" och eget "alkoholmissbruk" vid undersökningstillfället (fig. 18.1). Allt vad som sagts om alkoholmissbrukarna kan med betydligt större fog sägas om pojkarna i denna grupp. Den mest markanta skillnaden ligger i uppfostringsätt, skolk och skolanpassning. Skolsituationen har för övervägande delen av dessa pojkar (42 av 46) inneburit ett kompakt misslyckande.

Tabell 18.3 Andelen pojkar i de olika sekvensklasserna med uppgifter om
A: enbart alkoholmissbruk
B: olika kombinationer av alkoholmissbruk, narkotikabruk och våldsbrott

A.

B-hus N=145

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass 0	2	4	6	8		
		n=41 22 %	n=14 29 %	n=17 41 %	n=4 0 %		26 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass 1	3	5	7	9		
		n=6 67 %	n=7 57 %	n=20 25 %	n=36 14 %		26 %
Σ			28 %	38 %	32 %	13 %	26 %

K-hus N=53

Sekvensklass 0	n=41 7 %
Sekvensklass 1-9	n=12 25 %

B.

B-hus N=145

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2 n=41 0 %	4 n=14 0 %	6 n=17 12 %	8 n=4 25 %	4 %
	Sekvensklass	1	3 n=6 0 %	5 n=7 29 %	7 n=20 60 %	9 n=36 78 %	
Σ			0 %	10 %	38 %	73 %	31 %

K-hus:

Sekvensklass	0
	n=41 0 %
Sekvensklass	1-9
	n=12 33 %

Sambandet med sekvensklassutfallet är starkt (tab. 18.3). "Endast alkoholmissbruk" är vanligt i alla sekvensklasserna. Kombinationer av alkoholmissbruk, narkotikabrott och våldsbrott är starkt koncentrerade till pojkar i sekvensklass 7 och 9. Bland de pojkar som ej återfaller (sekvensklass 2) finns ingen med någon sådan kombination.

En inspektion av de olika undergrupperna visar att ingen grupp skiljer sig från den andra på någon väsentlig punkt. Man skulle t. ex. kunna förmoda, att våldsgruppen blivit utsatt för mer fysisk bestraffning än narkotikabrukarna, men så är inte fallet. Alla skillnader mellan grupperna är små. Materialet är dock litet och undergrupperna tyvärr så små, att reella skillnader inte kan göra sig gällande, vilket de skulle göra (om de fanns) i ett större material.

Kontrollgruppspojkar

De 4 K-pojkar med enbart alkoholproblem (enligt registeranteckningarna) har snarare

bättre än sämre utgångsläge vid undersökningstillfället än de helt "rena" K-pojkar. De 8 pojkar, som begått narkotikabrott och våldsbrott och som i vissa fall även har anteckningar om alkoholmissbruk, har däremot betydligt sämre utgångsläge än de övriga K-fallen. De har ungefär samma trista hem- och skolbakgrund som B-pojkar i samma missbruksgrupp. De har dock alla uppfostrats "milt" eller "strängt". Det är anmärkningsvärt att i de flesta fall de K-pojkar, som vid bedömningen av intervjun fått dåliga skalvärden, senare har erhållit anteckningar om någon form av missbruk eller brottslighet. Att så här blivit fallet visar att bedömningen, trots alla felkällor, är ganska valid.

Ett försök till multivariat indelning

Vid analysen av missbruksgrupperna har signifikantest mellan dessa och den "rena" B-gruppen gjorts med χ^2 -test. Ett mer avancerat statistiskt förfarande vore att använda

envägs variansanalys med parvisa t-prövningar. Ett ännu bättre sätt vore ett multivariat test av det slag som Settergren-Carlsson och Humble kommer att redovisa i rapporten från klientelundersökningens psykologiska avsnitt. De använder Morrisons profilanalys för oberoende grupper och signifikanteststar gruppernas profiler i en rad undersökningsvariabler. Är profilerna parallella? Ligger de på samma nivå?

Man kan anta, att om en sådan analys utförts på B-gruppens undergrupper, skulle dessas profiler troligen anses som parallella; gruppernas variabelvärden försämrans ju monotont från grupp till grupp i variabel efter variabel även om nivåskillnaderna är störst i variabelerna uppfostran, skolk och skolanpassning. Man kan dock inte utläsa någon tydlig och från övriga grupper skild profil för vare sig alkoholmissbrukare eller övriga med våldsbrott och alkoholmissbruk etc. (fig. 18.1). Skulle K-gruppens 41 helt "rena" pojkar tagits med i analysen skulle deras profil eventuellt ha skilt sig från B-gruppernas genom sitt betydligt bättre läge beträffande uppfostran, skolk och skolanpassning samt kriminellt belastade kamrater.

Vidare skulle troligen grupprofilerna skilja sig signifikant i nivåhänseende. Denna skillnad skulle dock troligen enbart bero på den låga nivå som alk., nark., våldgruppen ligger på och den höga nivå som den rena K-gruppen ligger på. Av tidsskäl har en sådan analys ej kunnat genomföras.

Istället för en avancerad multivariat statistisk analys har individerna i de fyra olika grupperna inspekterats och rangordnats utifrån vars och ens kombination av variabler (tab. 18.4).

De 62 helt "rena" B-pojkar är endast undantagsvis pojkar med ideala förhållanden. Några har endast skolproblem. Andra har god uppfostran och inga skolproblem men det förekommer högt kriminellt belastade kamrater, dålig hemmiljö, dåliga relationer till föräldrarna och/eller kvalitativt dåligt innehåll i fritidssysselsättningar etc. Ytterligare andra har ovannämnda problem och dessutom problem med skolan. Resten har "slapp" eller "lynnig" uppfostran, skolproblem och dessutom många andra svårigheter.

De 41 helt "rena" K-pojkar har till 83 % goda hem-, skol-, kamrat- och fritidsförhållanden. Vad som karakteriserar dessa

Tabell 18.4 Den sociala bakgrunden för personerna i de tre uppföljningsgrupperna "rena", "alkoholmissbrukare", "alkoholmissbruk, narkotikabrott och våldsbrott".

	B-hus			K-hus		
	Rena N = 62	Alk.- missbr. N = 38	Alk. Nark. Våld N = 45	Rena N = 41	Alk.- missbr. N = 4	Alk. Nark. Våld N = 8
1. God hem-, skol-, kamrat- och fritidsbakgrund	13 21%	6 16%	1 2%	34 83%	3 (75%)	1 13%
2. Som ovan men skolproblem	6	0	1	1	1	1
3. God uppfostran och skol- gång men flera andra problem	12	1	2	4	0	1
4. God uppfostran men skol- och andra problem	16	17	8	2	0	5
5. God skolgång men dålig uppfostran och flera andra problem	3	2	1	0	0	0
6. Dålig uppfostran, skol- problem och många andra problem	12 19%	12 32%	33 72%	0	0	0

pojkers hem är god omvårdnad och god tillsyn av pojken. Kärleksfulla relationer och goda uppfostringsmetoder. Alkoholmissbruk i hemmet, trångboddhet, dålig ekonomi kan förekomma.

Alkoholmissbrukarna har procentuellt färre med ideala förhållanden vid undersökningstillfället, fler med skolproblem och fler med dålig uppfostran i kombination med många andra problem.

De 4 alkoholmissbrukande K-pojkar har endast åkt fast för fylleri en gång (3 st.) respektive två gånger (1 st.). De skiljer sig inte från de helt "rena" K-pojkar. Två har åkt fast för något brott före 18-årsdagen men inte återfallit.

Gruppen med *alkoholmissbruk, narkotikabrott och våldsbrott* har endast en pojke med goda förhållanden vid undersökningstillfället. Övervägande delen har många svårigheter. De har uppfostrats "slappt" eller "lynnigt", skolan har blivit ett gediget misslyckande, de har ofta dåliga relationer till föräldrarna (dock inte så ofta som man kunde tro), det förekommer ofta alkoholmissbruk i hemmet, kamraterna är kriminellt belastade och fritiden utnyttjas till passiva sysselsättningar (sitta i portar, gå på fiket) eller till asociala lekar (se om det finns nåt att sno).

De 8 K-pojkar med alkoholmissbruk, narkotikabrott och våldsbrott liknar B-pojkar i samma grupp. Trots gott uppfostringssätt från föräldrarnas sida har i de flesta fallen mycket gått snett redan vid undersökningstillfället. Det är problem med skolan, med kamrater, med alkohol etc.

18.3 Rökvanor och thinnersniffning

Pojkens rökvanor är täckta med frågor om han röker eller har rökt, när han började, hur ofta han röker etc. Man har även frågat om thinnersniffning.

Hypotes

B-pojkar förväntas i högre utsträckning än K-pojkar ha tidiga rökvanor och oftare ha prövat att sniffa thinner.

Resultat

Provundersökningen

Fler B-pojkar än K-pojkar har prövat att röka någon gång och fler röker vid undersökningstillfället (signifikanta skillnader). B-pojkar röker dessutom mer och oftare (tabell 18.1). Ett fåtal pojkar har sniffat thinner (4 B-fall och 3 K-fall). Tre B-pojkar har använt tabletter i berusningssyfte.

Huvudundersökningen

B-pojkar röker i signifikant högre utsträckning än K-pojkar. Av dem som röker har större andel börjat röka före 13-årsåldern i B-gruppen än i K-gruppen (58 % mot 33 %).

Det är 14 B-pojkar och 3 K-pojkar som prövat sniffa thinner, vilket innebär ungefär lika stor andel av varje grupp.

Follow-up

"Rökintensitet" vid undersökningstillfället har endast svaga samband med sekvensklassutfallet. Av tabell 18.5 framgår dock att unga brottsdebutanter som röker vanemässigt (nedre vänstra cellen) har en betydligt sämre utveckling än de unga brottsdebutanter som endast provrökt eller ej alls rökt (övre vänstra cellen) samt att de har betydligt sämre utveckling än de vanrökande äldre brottsdebutanterna i nedre högra cellen.

Tabell 18.5 Ålder vid brottsdebuten och rökintensitet (andelen pojkar i sekvensklass 9)

B-hus		
Rökin- tensitet	Ålder	
	11-13 år	14-15 år
1-2 låg	+ - 23 % n=48	+ + 18 % n=39
	- - 74 % n=19	- + 26 % n=39

Thinnernsniffarnas öde har inte varit gott under uppföljningstiden. En B-pojke, 17 år, skjuter sig själv i tinningen efter att ha berusat sig med thinner. Av de övriga 18 thinnermissbrukarna har samtliga anteckningar i registren om fyllerier, 11 har begått våldsbrott och/eller använt narkotika, 13 hamnar i sekvensklass 7 och 9 dvs. de begår brott efter 18 år trots övervakning eller samhällsvård för brott före 18-årsåldern. Tre av sex K-pojkar och två av 18 B-pojkar förekommer inte i något register.

Kommentar

Dubbelt så hög andel av dem som uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" som av dem som uppfostrats "milt" eller "strängt" har regelbundna rökvanor. De förstnämnda är dessutom till övervägande delen brottsdebutanter i åldern 11–13 år medan de sistnämnda så gott som alla är 14–15 år dvs. de är i en ålder då flertalet pojkar åtminstone provröker och många börjar röka på allvar.

18.4 Narkotikabrukarna

I vårt material av 186 B-pojkar och 95 K-pojkar, som vi följt fram till årsskiftet 1971/72, har vi fått kännedom om att 37 pojkar haft kontakt med narkotika. Endast 5 av dessa hör till provundersökningen. Efter som de båda undersökningarna inte alltid är jämförbara skall här endast de 32 ur huvudundersökningsmaterialet presenteras. Från bvn: s akter har vi fått uppgifter om narkotikabruk och narkotikainnehav, narkotikaförseelser och brott mot narkotikastrafflagen; de självdeklarerade uppgifterna gäller om de köpt eller sålt narkotika. Att köpa och sälja narkotika och narkotikainnehav behöver inte betyda narkotikabruk, men all erfarenhet säger att langarna, som utgör det nedersta ledet i narkotikahandelns hierarki, själva oftast är missbrukare (jfr Olofsson, 1971a, kap. 9).

Tabell 18.6 Uppgifter om narkotikabruk

Källa	Antal B-hus	Antal K-hus
Bvn: s akter	9	1
Kriminalregistret	8	1
Endast självdeklarerade	8	2
Bvn och krim.reg.	3	0
	28	4

Vilka pojkar blir narkotikabrukare?

Alkoholmissbruk i hemmet, kriminalitet i familjen skiljer inte narkotikabrukarna från dem som (enl. våra uppgifter) inte använt narkotika (som ju innehåller pojkar med alkoholmissbruk och våldsbrott). Narkotikabruk har endast svaga samband med stratifieringsvariablerna socialgrupp och familjetyp. Andelen unga debutanter (11–13 år) som blivit narkotikabrukare däremot är dubbelt så stor som andelen äldre debutanter (14–15 år). Man kan inte spåra något samband mellan de emotionella relationerna till föräldrarna eller totalbedömningen av hemmiljön och narkotikabruk. Narkotikabrukarna har dock haft svårare att efterleva föräldrarnas krav och har betydligt oftare uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" (tab. 18.7). De har så gott som alla skolkat (fram till undersökningstillfället) men något samband med omfattningen av skolket och narkotikabruk kan knappast spåras.¹ Ingen av dem har bedömts ha fullt tillfredsställande skolgång (skalsteg 5), 93 % har uttalade skolproblem. Deras intelligens skiljer sig inte från de övrigas. Sambandet med kamratkriminalitet är svagt, likaså med egna rökvanor.

Sekvensklassutfallet på dessa pojkar visar de största skillnaderna i jämförelse med övriga pojkar (tabell 18.8). Endast 2 av 28 har ej fått övervakning eller samhällsvård före 18-årsdagen. Endast 1 pojke har ej blivit registrerad för brott efter 18-årsdagen. Över

¹ Detta är troligen beroende på att de flesta vid undersökningstillfället är mycket unga och ännu inte börjat skolka i någon större utsträckning. Att över huvud taget medge skol i dessa åldrar är gravt nog.

Tabell 18.7 Variabler som skiljer narkotikabrukarna från övriga B-fall (B-hus)

Variabel	n		x ²	df	p
Soc.gr. 1-2	6	21 %	4,65	1	<0,05
Soc.gr. 3	22	79 %			
Ålder 11-13	20	71 %	8,88	1	<0,01
Ålder 14-15	8	29 %			
"Mild" el. "sträng" uppfostran	8	29 %	11,65	1	<0,001
"Slapp" el. "lynnig" uppfostran	20	71 %			
God efterlevn.krav	5	18 %	2,82	1	<0,10
Dålig efterlevn.krav	23	82 %			
Ej skolk	2	7 %	12,44	1	<0,001
Skolk	26	93 %			
God skolanpassn.	2	7 %	7,65	1	<0,01
Dålig skolanpassn.	26	93 %			

hälften har dömts till fängelse eller ungdomsfängelse, 24 har registeranteckningar om alkoholmissbruk, fylleri m. m., 20 har begått våldsbrott.

Man kan befara att det varit lättare att få uppgifter om narkotikabruk hos dessa pojkar, som haft ögonen på sig, haft övervakare

osv. och att sambandet mellan narkotikabruk och sekvensklassstillhörighet därför endast är skenbart. Vi har därför stor nytta av de självdeklarerade uppgifterna som kontroll av detta samband. De 8 pojkar, som uppgivit att de köpt eller sålt narkotika och för vilka inga officiella uppgifter finns, har lika trist

Tabell 18.8 Andelen pojkar i varje sekvensklass med narkotikabrott eller -bruk av något slag

B-hus N=145

		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2	4	6	8	
			n=41 0 %	n=14 0 %	n=17 66 %	n=4 0 %	1 %
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3	5	7	9	
			n=6 0 %	n=7 29 %	n=20 30 %	n=36 53 %	39 %
Σ			0 %	10 %	19 %	48 %	19 %

K-hus N=53

Sekvensklass	0
	n=41 5 %
Sekvensklass	1-9
	n=12 17 %

utveckling som de övriga narkotikabrukarna. Andelen pojkar i sekvensklass 9 är lika stor. De har i samtliga prövade variabler samma fördelning över skalvärden som de pojkar, för vilka vi har registeruppgifter om narkotikabruk.

Vi har än så länge bara hållit oss till de 28 narkotikabrukarna i B-gruppen. De fyra K-pojkarna med uppgifter om narkotikabruk förändrar inte bilden. De har självklart sämre värden än K-pojkarna i sin helhet och närmar sig B-pojkarna. De är dock inte några kolsvarta får, snarare litet gråvita. En av dem hamnar i fängelse för narkotikabrott utan att tidigare varit känd i något register och med en, efter vad man kan förstå genom intervjun med honom, full tillfredsställande hem- och uppväxtbakgrund.

Sammanfattningsvis kan vi säga att narkotikabrukarna skiljer sig från de övriga B-pojkarna i tre väsentliga avseenden. De har oftare *uppfostrats "slappt" eller "lynnigt"*, oftare skolkat och haft *skolproblem* och är oftast pojkar som *debuterat tidigt* i polisens register (11–13 år).

Av de 20 som uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" har alla skolkat och har uttalat dålig skolanpassning. Inte mindre än 9 av dem har gått i observations- eller läsklass. Endast 2 uppger sig ha icke-kriminella kamrater (skalsteg 1–2).

Av de 8 som uppfostrats "milt" eller "strängt" har 6 skolproblem, ytterligare en är enligt sidoanteckningar av bedömarens inne i en akut pubertets- och auktoritetskris med trots mot fosterföräldrarna och har högt kriminellt belastade kamrater. Endast en av de 28 B-pojkarna och en av de 4 K-pojkarna, som är narkotikabrukare, har en helt positiv hemmiljö, inga skolproblem och en fullt tillfredsställande kamratsituation. Det är alltså knappast så att narkotika-"smitan" drabbar vem som helst. Det är dock anmärkningsvärt att anteckningar om narkotikabruk för 14 av 20 pojkar kommer tidsmässigt *efter* det att de placerats på någon form av anstalt. (Av de återstående 8, som själva deklarerat narkotikabrott, har även 5 tidigare varit på anstalt.) Det är alltså

troligt, att anstaltsvistelsen *kan* ha varit den period, då man lärt sig använda narkotika.

Materialet är litet men pekar i samma riktning som uppgifterna om narkotikabruk bland skolpojkar (Olofsson, 1971a). Det drabbar sällan blint. Även narkomanvårdskommittén avvisar epidemibegreppet. Missbrukarna rekryteras oftast från grupper som är socialt handikappade och tidigare har anpassningssvårigheter.

18.5 Sammanfattande kommentar

B-pojkarna har i lika stor utsträckning som K-pojkarna prövat att dricka vin eller andra alkoholhaltiga drycker. De dricker dock oftare öl, vin eller sprit tillsammans med sina kamrater. Omkring 20 % har så avancerade alkoholvanor att man kan tala om missbruk.

B-pojkarna röker också i betydligt högre utsträckning. Tidiga rökvanor är vanligt. Huvudparten av de unga B-pojkarna (11–13 år) som har hög rökintensitet återfinns i sekvensklass 9 (samarbetsvård för brott före 18 år och dock återfall i registrerad brottslighet efter). Vanerökare i 14–15 årsåldern, då rökning börjar bli vanligare, har inte samma dystra utveckling.

K-pojkarna dricker vin e. d. bara vid festliga tillfällen tillsammans med familjen. Endast ett fåtal röker.

Både alkoholbruk och rökning har starka samband med uppfostningssätt. Det är i huvudsak de som uppfostrats "slappt" eller "lynnigt" som har avancerade vanor.

Vid genomgången av de officiella registren antecknades uppgifter som tydde på alkoholmissbruk, narkotikamissbruk och uppgifter om våldsbrott under tiden från undersökningstillfället till uppföljningstidens slut.

Vid debutbrottet var endast 3 % av brottspojkarne berusade. Impulsiva och ohämmade hade de inget behov av att "stärka sig" för att våga. Under uppföljningstiden är det däremot vanligt att brotten begås under alkoholrus. Av våldsbrotten är 70 % misshandel i samband med fylleribråk.

Pojkarna i huvudundersökningen har delats in i fyra grupper: "rena" K-fall och

"rena" B-fall (pojkar utan någon uppgift om missbruk eller våldsbrott), B-fall med endast alkoholmissbruk samt B-fall med olika kombinationer av uppgifter om våldsbrott, alkoholmissbruk och narkotikamissbruk. De "rena" B-fallen skiljer sig från de "rena" K-fallen genom att de har större andel som uppfostrats dåligt, som har dåliga emotionella relationer till föräldrarna, som inte uppfyller föräldrarnas krav och som misslyckas i skolan.

B-pojkarna med alkoholmissbruk har genomgående sämre utgångsläge men skiljer sig signifikant från de "rena" B-fallen endast beträffande skolanpassning och skolk (flyktreaktioner).

B-fall i "alk., nark., vålds-gruppen" har det sämsta utgångsläget vid undersökningstillfället. De skiljer sig signifikant från de "rena" B-pojkarna i de flesta variablerna. Den kraftigaste skillnaden ligger i uppfostringssätt och skolanpassning. Den kraftigt belastade gruppen har i övervägande delen uppfostrats "slapt" eller "lynnigt", de har inte kunnat motsvara sina föräldrars krav och totalt misslyckats i skolan.

Andelen negativa bakgrundsfaktorer ökar kontinuerligt i de fyra grupperna. De "rena" K-pojkarna har det bästa utgångsläget. B-pojkarna som har registeranteckningar endast om brott har sämre utgångsläge. Därefter följer pojkar med brott plus alkoholmissbruk. Sämst utgångsläge har de som begått brott och är registrerade för alkoholmissbruk, narkotikamissbruk och våldsbrott.

I kapitel 8.2 och 8.7 antogs att registeruppgifterna skulle medföra en underskattning av K-gruppens alkohol- och narkotikamissbruk, därför att dessa inte på samma sätt som de för brott polisregistrerade fått ögonen på sig. Resultaten av vår analys ger dock inget stöd för detta förmodande. De "rena" K-fallen skiljer sig markant från grupperna med olika missbruksformer och/eller våldsbrott. Skulle den "rena" K-gruppen innehållit pojkar med oregistrerat alkoholmissbruk eller narkotikamissbruk torde skillnaderna vara mindre uttalade.

Av de 28 narkotikamissbrukarna har en-

dast en pojke helt positiv hemmiljö, inga skolproblem och en fullt tillfredsställande kamratsituation. Narkotikabrukarna har i några avseenden haft en sämre utgångspunkt än övriga. Det är dock inte svårt att finna B-pojkar med samma dåliga utgångsläge vid undersökningstillfället, som haft en bättre utveckling. Narkotikabruket har för de 28 B-pojkarna blivit den stötesten som definitivt satt stopp för en prosocial utveckling. Resultaten från denna och andra undersökningar visar att rädslan för "smitta" är överdriven. Narkotikamissbruken drabbar sällan blint. Missbrukarna rekryteras oftast från grupper som är socialt handikappade och tidigare har anpassningssvårigheter.

Summary

The prime purpose of the present investigation was to compare a group of young people who had been found guilty of conduct leading to registration in police records (the delinquent group = B-group) with a group of boys who had not been guilty of such conduct (control group = K-group). The delinquent group comprised delinquents entered in the records for crimes committed after the age of eleven and before the age of fifteen years. The control group was not a normal group in the ordinary meaning of the term, but had, in certain respects, been matched with the delinquent group. The purpose of this matching was to increase the possibilities of tracing relationships between criminality and other variables. Matching was performed in respect of age, socio-economic group, family situation and partly residential area. The groups were chosen among the inhabitants of Stockholm on the basis of police records and registers of population.

Instruments

This report is based on detailed *interviews* with the boys. The purpose of these interviews was to describe the social situations of the boys studied (home situation, companions, school attendance and spare-time activities), in the first place the current situation, but also as far as possible earlier situations and the changes that had occurred. The interviews have been supplemented with *data from the official registers* on criminality or abuse of alcohol in the families of the boys during the childhood and adolescence

of the boys, on foster homes or children's homes if any before the investigation, and information on the boys' own criminality, abuse of alcohol or drugs during the follow-up period. The collection of data on the boys was completed at the turn of the year 1971-1972, when the boys were between 21 and 28 years of age.

The boys were also requested to answer a *questionnaire on self-confessed criminality* on the occasion of the investigation, and another when they were registered for military service at the age of eighteen years.

The design of the investigation

The investigation was carried out in two stages. In a *pilot study* of 42 delinquent boys (B-boys) and as many K-boys, the instruments were tested and later revised and improved prior to the *main investigation*, which concerned 150 B-boys and 53 K-boys. The hypotheses were tested in the pilot study and, when required, revised before the material from the main investigation was processed. Since the pilot study and the main investigation were two quite independent investigations, significant results in *both* at the testing of the hypotheses imply that the results have a high degree of reliability.

Schematic description of sequence model

		Before 18 years of age				
		No crime	Only debut ¹ + investig.	Several ² investig.	Proba- tion ³	Public care ⁴
No crime after 18	Sequence class	0	2	4	6	8
Crime after 18	Sequence class	1	3	5	7	9

¹ Only the first crime, reported to the police and the investigation made by the child welfare board because of this crime.

² Reported several times to the police and several investigations by the child welfare board.

³ Supervision ordered by child welfare authorities.

⁴ Public care, children's home or private (foster) home.

With the help of the follow-up data it has been possible to study the relation of different factors to development towards criminality during ten to twelve years until the subjects were 21–28 years of age.

In the evaluation of the relation of the factors to the later development of the boys, use was made of a differentiated recidivism criterium in the form of a *sequence model*. The boys were divided into ten *sequence classes* (sequence classes 0–9) according to two dimensions. One of these is the measures taken by child welfare bodies *before* the age of eighteen years on account of the boys' criminality. The other is whether the boys were detected in crime *after* their eighteenth birthday or not. The measures forming the first dimension are "no crime" and therefore no measures (only K-boys), "only one investigation" but no action, "several investigations", "probation", "public guardianship" in a private home or some institution. The other dimension divides the boys who have been subjected to different measures into those who have not committed registered offences after the age of eighteen years (sequence classes 0, 2, 4, 6, 8) and those detected in crime after the age of eighteen years (sequence classes 1, 3, 5, 7, 9). The boys are considered to have a less favourable initial situation the more serious the measures taken. Those who commit criminal offences after eighteen years of age are also considered to have a poorer initial situation at the investigation than those not

registered for crime after their eighteenth birthday.

Various criteria of criminality

According to their own accounts, the delinquent boys have a much higher frequency of crime than the control boys (fig. 4.1). The measure is an age-loaded 5-point criminality index, based on the subjects' own information.

The information given at registration for military service also reveals great differences between the B- and K-cases, particularly in respect of burglary, theft and drunken driving. There were, however, many drop-outs. The most important information obtained from this questionnaire is that although the K-boys reported fewer crimes, they are by no means as innocent as the official register data suggest.

The sequence model, which is based on register data, shows that almost 75 per cent of the B-boys relapse into crime and that almost 25 per cent relapse into crime after reaching the age of eighteen years, in spite of their having been taken into custody for public guardianship before their eighteenth birthdays (sequence class 9). Of the K-cases, only 25 per cent were registered for crime during the follow-up period. A few of them were subjected to more serious measures, and one boy (1 per cent) was found in sequence class 9 (see table 8.1–8.4).

In spite of equally high criminality on the

occasion of the investigation or at registration for military service, the K-boys were detected to a smaller degree. There is reason to suspect the existence of a B-factor, which increases the risk of the juvenile delinquents' being detected and registered, and of a K-factor working in the opposite direction, i.e. reducing the risk of the K-boys' being caught, although they are equal in criminality.

Theoretical starting points

Hypotheses on causal connections have been formulated in two theoretical frames of reference. The most comprehensive frame of reference is the learning theoretical, which attempts to explain the origin of both so-called normal and deviant behaviour according to the same basic principles. The other frame of reference is more sociological and starts from insider-outsider attitudes and their significance for a persons's commitment to conformity.

Social learning

Social behaviour may be learned by the influence of models. By observing others one can learn completely new patterns of behaviour. Watching the behaviour of others may also have an inhibiting or inhibition-releasing effect, or arouse behaviour similar to that of the model, which has already been learned. Of great importance for whether behaviour will be imitated or not is whether the model is punished or rewarded for the behaviour.

Much of what a child learns by observation will be eliminated unless it is reinforced by the reaction of the surroundings. The social reaction to different types of behaviour has the greatest significance for social learning. Punishment or reward, encouragement or discouragement, success or failure influence greatly which items of behaviour are learned. Socialization and adjustment thus become consequences of the reinforcement of certain types of behaviour learned, while others are inhibited or repressed, or

simply eliminated owing to lack of some form of reinforcement. Consistent reactions to a child's behaviour make it easier for the child to understand clearly what types of behaviour are desirable and what are to be avoided. To foretell the consequences of one's actions is a necessary condition for ability to aim at more distant goals. Deliberate, systematic training of behaviour and patterns of reaction facilitates the process of socialization.

Up-bringing methods and type of social training are of enormous importance for how a child will develop as a social person. Conscience is an outcome of social and moral training and learning. Shortcomings in these are reflected in short-comings in conscience functions. Conscience controls behaviour. This control may be of different kinds, from external to internal. *External control* results in obedience on account of the direct external consequences of an action, fear of punishment or expectation of reward. *Internal control* is independent of whether an action is followed by external punishment or reward.

The hypotheses that can be propounded from the aspect of theoretical learning principles mentioned above are: Maladjusted conduct of, for example, a criminal type has arisen because of failure to teach the child socially accepted behaviour, or to internalize elementary inhibitions. The boys in the criminal group were brought up by externally oriented methods. Companionship with parents, supervision and control were insufficient to create resistance to temptation. Punishment for transgressions came seldom and too late, and was of an external type. Reward and punishment have been meted out irregularly and inconsistently, so that the children were unable to foresee the consequences of their actions.

It may also be assumed that parents and up-bringers were unsuitable models. Poor emotional relations between parents and children may have prevented punishment and reward having the desired effect, and led to the child's refusing to accept the parents'

standards and satisfying their wishes. The home may be assumed to have given the child insufficient security, stimulation and warmth, and emergency solutions have therefore been the only possibility.

Insider-outsider attitudes

It is difficult to find *one* theoretical frame of reference to give a satisfactory explanation of criminality in young boys. Learning theories can explain most, but one feels urged to use theories more sociological in nature which pay more attention to experiences, attitudes and the influence of attitudes.

Human beings need to belong to some kind of social community. An "insider" seldom acts deliberately contrary to the prohibitions and regulations of the group in which he feels at home or in which he wishes to be accepted. Those whose earlier experiences have encouraged insider attitudes in respect of society are strongly inclined towards conformity.

"Outsider" feelings are often a direct outcome of social ostracism and of failure in the social situation. This ostracism need not occur suddenly in conjunction with measures taken by society. It may be a slow process, in which feeling of loyalty to the law-abiding society becomes impaired and the individual takes refuge in a criminal outsider group. The criminal group is a group in which a boy ostracized for criminality and general anti-social conduct can be accepted and feel as an insider.

The hypotheses that can be derived from this theoretical frame are that criminal boys have experienced reactions from their surroundings that have increased their alienation and decreased their feelings of being "insiders". They are assumed to have been repulsed in their homes and considered early in life to be trouble-makers, their school attendance was a failure, better conducted schoolfellows and their parents have avoided them. "Outsider" attitudes may have been acquired directly from parents. The feeling of being wronged, a poor financial situation,

few possibilities of meaningful and recreative ways of using spare time, and a poor cultural environment give rise to feelings of being an outsider in an affluent society.

The current situation may be described as a field of force where a person's character is only one of several factors deciding how the person in question will act. Character or behavioural disposition is a consequence of social learning, the reinforcement of behavioural tendencies and inborn needs, type of up-bringing and social models as well as what is expected of a person. The more a person has internalized norms, the smaller will be the influence of situational factors on how he will act when tempted. If he has not succeeded in acquiring internal control over his behaviour, situational factors will be of great influence. The attraction of the forbidden action, self-respect, pressure by companions, risk of detection and self-control (impaired, perhaps, by alcohol) are then important situational factors.

Results

Background factors

The matching factors, socio-economic group and type of family (complete or incomplete), were found to have only slight relation to membership in a B- or K-group, and to later development during the follow-up period. The same is true of standard of dwelling, material and cultural standard. There are a few B-boys with a deplorable background in these respects, but most of them live in relatively good dwellings, are in acceptable economic circumstances and have good social status. Overcrowding and narrow means also occur among the K-cases. The boys in sequence class 9 are in poorer circumstances than the boys who have not relapsed into crime (sequence class 2). Nevertheless, they are not a pronounced socially handicapped group measured by these variables (see fig. 12.1). The registration of parents for criminality or abuse of alcohol is as common in the B- as in the K-group. The parents of the

B-boys, however, have been registered rather more frequently, and for more serious crimes. Most remarkable is that the development of their boys is so much worse than that of the K-boys. For the latter, the registration of the parents does not seem to have had a negative effect on development. In the B-group, on the other hand, we find relation between the registration of parents and criminal development in the boys.

The consumption of alcohol by the parents is about the same in the B- and K-group. Disturbing reactions to alcohol occur more often in the homes of the delinquent boys, however. The relation between parents' abuse of alcohol or registration for crime and the steps taken by the child welfare authorities is astonishingly weak.

Other variables that did not provide any relevant information are parents' mutual relations, the religious attitudes and customs of the home, permanence of residence and public care of the boy in a foster-home or children's home during infancy. Among those who had been cared for by society, however, are fifteen boys who were taken care of for more than a year for "environmental reasons". These measures *did not* have the desired effect. Of these boys, twelve relapsed into crime after their eighteenth birthdays in spite of different measures on account of criminality before the age of eighteen years.

The K-groups cannot, as far as external factors are concerned, be regarded as an ideal group according to the variables described in the present chapter. They contain families living overcrowded, who have been at variance with the authorities, and had illegitimate children, or children born too early—according to convention.

Nor are the B-subjects so unfavourably situated as is often maintained in the criminal-political debate. There are undoubtedly boys with deplorable backgrounds, with muddled family situations, poor financial conditions, sojourns at children's homes, overcrowding, and criminality in the families. But most of the boys belong to families

with normal or good dwelling standard and a good financial situation. In the welfare state we have managed to eliminate slum areas and overcrowding to the extent we had 30–40 years ago, and still juvenile delinquency persists or is increasing. Were these factors only contributory or superficial ones? Must we seek the real "causes" of juvenile delinquency in other variables? We may suspect the "spirit of the times" and changes in attitudes. The effect of these on boy criminality cannot be elucidated by this investigation. Let us, instead, enter homes to see if an explanation can be found there.

The boy at home

The external childhood environment is rather similar for the B- and K-boys. The variables measuring association within the walls of the home differentiate significantly the B-groups from the K-groups in both the pilot study and the main investigation.

In the follow-up it was primarily the scale values that corresponded to the poor situations which emerged in the distribution into sequence classes (fig. 13.1). One gets the impression that it does not matter much if conditions are rather good or very good, the main thing is that they are not really bad.

It is remarkable that corporal punishment is so often resorted to as a bringing-up method in both the B- and K-groups, particularly during children's infancy (table 13.6). This method has been shown in one investigation after another to have little positive effect; in fact, the effect may even be the opposite of that intended. The B-boys, who were subjected to such punishment far more frequently, often with striking-weapons, have in many cases been faced with a dismal future. The more violent the corporal punishment the poorer the development. Among the K-boys, with their warm relations to parents, corporal punishment has not had the same fateful consequences as for the B-boys.

Emotional relations have not the same distinct connection with criminality and

development towards criminality as companionship, supervision and care. Really bad relations have been shown to be rare, however, among the boys who do not relapse into or commit crime, while such relations are the rule for almost half of the boys who relapse into crime in spite of supervision or public care due to criminal conduct.

The boys in the *control groups* have spent and still spend much time in the company of their parents. Companionship is meaningful, with common interests, more often than in the B-groups. Affection and care contribute towards creating a good home atmosphere. The parents care for their children, and take interest in their well-being, find out where they spend their time, and often have suitably high, but firmly expressed and consistently asserted demands. They are neither rigid nor lax, but are willing to discuss. Reactions to breaches of rules may be strong, and the parents may, at times, have resorted to corporal punishment, but not often or brutally, nor with striking-weapons. This has probably never been necessary, for the boys satisfy their parents' demands on behaviour at home and on conduct in school.

For most of the K-boys (80 per cent) the home environment was judged to be rather good. But it is only exceptionally a question of really ideal families. The homes are ordinary ones, often slightly dull and unimaginative. But the members of the family are fond of each other. The parents concern themselves with their children and give them the support they need.

The boys who, since the investigation occasion, have committed crimes usually have poorer scale values in the variables and are more like the B-boys than those who have never been convicted for registered criminality.

The *criminal boys* present a picture that is negative in relation to that of the K-boys. Companionship with parents is poor. Home is a place where one eats and sleeps. There is not much care and little companionship during leisure hours. The boys are often

"out" without attention and control. The parents sometimes ask what they do and where they have been in an attempt to control them, but they often get lies or half-truths in reply. The demands made on the boys are often arbitrary, inconsistent and low. Breaches lead to corporal punishment, often and severe, for the boys seldom satisfy even the low demands made on them. They smoke, ride their mopeds, do not come home in time and often misbehave in school.

Relations to parents are aggressively loaded. The same is true of the parents' relations to the boys. Dreariness characterizes the atmosphere of the home, and in half of the cases the home environment has been judged to be really bad.

The boys who do not relapse into crime (sequence class 2) have scale points generally the same as the K-boys in the variables describing the home environment, except in "observance of parents' demands", in which they show much poorer adjustment. Thus, they are quite ordinary boys with good home situations on the whole, but perhaps a little more rowdy and disorderly than most boys and a little more criminally active, according to their own accounts (criminality index) than most others. They have been caught by the police, but their up-bringing and their affectionate home environment give them possibility and the will to observe rules of conduct prescribed, and to conform to the norms of society (fig. 13.1).

Of the boys forming *sequence class 9*, those who have relapsed into crime time after time, been placed in homes and institutions outside their own homes, and still been detected in crime, 90 per cent have failed, on the whole, to satisfy their parents' demands (compared with 16 per cent of the K-boys). Most of them have a poor, dismal home environment. More than half of them have had a low degree of care, poor control and little companionship with parents. They seldom have affectionate relations with their parents and are often subjected to corporal punishment. Have these boys had any possibility or reason to renounce their criminal

activities or to abstain from the company (though vulgar and brutal) of the criminal gang in exchange for poorly rewarded conformity? They have earlier been the victims of aggression and enmity from adults, never learned how to behave and have therefore met with negative reactions which probably made them feel despised and rejected—outsiders.

The hypotheses on which the variables in this chapter are based have all been confirmed by the results, both those emanating from social learning theory and those concerned with the development of outsider attitudes.

Up-bringing

The home environments of the B- and K-boys respectively could be described with a rather high degree of certainty with the variables mentioned above. This description is, unfortunately, a picture in black and white, although there really are, in both groups, all shades from black to white, but in different proportions. It is therefore important to make an attempt to differentiate groups of boys *within* the B- and K-group.

By the help of latent profile analysis, four profile classes were found in the pilot study and three in the main investigation, all of which describe different up-bringing situations (figs. 14.1 and 14.2).

The first profile class, Pfk1 1, implies a "bad" up-bringing situation. Parents and sons associate as little as possible; the boys eat and sleep at home but otherwise spend most of their time "out". Supervision and care, and control over what the boys do is poor. The parents have low demands and are inconsistent. Failure to satisfy demands is punished by corporal punishment. Emotional relations with parents are poor, the atmosphere of the home aggressively charged. The boys themselves repudiate the way in which they are brought up.

The second profile class, Pfk1 2, is the opposite of the first. Parents and children are often together and have common spare-

time interests. Parents concern themselves with their sons, check where they are and what they do. They have higher and more distinct demands and react consistently, but without corporal punishment—a fault is discussed. The whole atmosphere of the home is one of affection and warmth.

The third profile class, Pfk1 3, occupies an intermediate position in most of the variables. In the pilot study it is characterized by a low degree of supervision, in the main investigation by a high frequency of corporal punishment.

In the pilot study still another profile class was present, Pfk1 4, which is a still graver variant of Pfk1 1. Control and consistency are practically non-existent. Parents make no demands but react violently and with corporal punishment to transgressions. Emotional relations with parents are poor.

Pfk1 1 and 4 and 1 and 3 respectively dominate in the B-groups. Most of the K-boys have had a "good" up-bringing. "Bad" or "erratic" up-bringing (Pfk1 1 and 4) are rare in the K-groups and never occur in social groups 1 and 2.

The way in which children are brought up is not only important for whether they are caught by the police or not, but to a far greater extent for their later development (fig. 14.4). Among the K-boys never registered for crime, Pfk1 1 and 4 are extremely rare. Among the B-boys, who have not relapsed into crime, "good" or "ordinary" up-bringing (Pfk1 1 and 3) is most common, while in sequence class 9 (crime after the age of eighteen years in spite of public care for criminality before eighteen) up-bringing is most often "bad", i.e. inconsistent, without supervision, with corporal punishment as means of correction, and without affectionate relations to parents.

An attempt was made in the pilot study to classify the boys according to how parents behaved towards them (demands, consistency in reward and punishments and reactions to transgressions). The classes were outlined and modified at the confrontation with the material wholly according to theo-

retical considerations. This classification proved to be superior to latent profile analysis in the separation of B- and K-groups and differentiation between the sequence classes.

The categories obtained were called "mild and firm", "mild", "strict", "lax" and "erratic" up-bringing. In the first three the parents acted consistently. "Mild and firm" and "mild" are of a democratic nature. Demands are suitably high or low. Transgressions are discussed. "Strict" up-bringing is of an authoratitive nature, with great demands; demands on obedience and violent reactions to transgressions.

In the last two categories, "lax" and "erratic" up-bringing, the parents act inconsistently. "Lax" up-bringing makes no demands, it is a *laissez-faire* up-bringing. In the "erratic" up-bringing, demands are low and combined with corporal punishment or abusive reprimands. There is only one boy of the latter type in the K-group! None have had a "lax" up-bringing. "Lax" or "erratic" up-bringing, on the other hand, is represented in almost half of the B-cases (table 14.11). Thus, it has been possible to obtain a "characteristic" which practically half of those detected in crime have, and not only that, up to 97 per cent of them relapse into crime. More than half of them are found in sequence classes 7 and 9, i.e. have relapsed into crime after supervision or public care to reform them. These combinations of variables have a prediction ability that is rare in social science research.

The two "mild" methods of up-bringing and the "strict" one lead to conformity and obedience to laws. One half of the K-boys have had a "mild" and the other half a "strict" up-bringing. In addition, practically all the boys who have not relapsed into crime belong to these categories.

Both the profile classes describing the up-bringing situation and the categories of up-bringing methods are clearly related to ability to adjust to parents' demands. Boys who have been "well" brought up find it easy to accommodate themselves to parents'

demands. The badly-brought up boys often ignore prohibitions or wishes and are openly defiant. A "mild" up-bringing is superior to a "strict" one when it is a question of observing demands. A "lax" or "erratic" up-bringing results in defiance and disobedience.

The whole home environment has been judged to be harmonious, affectionate and warm for the well-brought up boys. Their attitudes to their own up-bringing are also much more positive. Boys who have had a "mild and firm" up-bringing have not given any negative judgment on their up-bringing and have very good relations to their parents. In these respects it is superior to a "strict" up-bringing.

Classifying the boys on the basis of the way in which they have been brought up has made it possible to find an explanation of why B-boys with high criminality (criminality index) are far less successful than K-boys with the same high level of criminality. We have also found an explanation of why sons of anti-social parents in the K-group succeed better than sons of anti-social parents in the B-group. The K-boys have been brought up in another way. By a consistent and sensible up-bringing they have learnt to control their impulses and to foresee the effects of their actions, their surroundings have become structured and they have some control over punishment and reward. By this it has become possible for them to modify their behaviour, to pull themselves together, in a way that is impossible for the "laxly" or "erratically" brought up boys.

The "lax", *laissez-faire* up-bringing and the "erratic" up-bringing mark the boys in an unmistakable way. Unkempt or even directly neglected, they attract attention. They are irresolute, meddlesome and always "up to some devilry", as one of them said. Nor can they disarm neighbours' disapproval, for example, by apologizing politely, and are therefore more frequently reported to the police. Continual conflicts with adults may lead to feelings of being outsiders, so that measures taken by the police and

actions by the child welfare authorities are interpreted as rejection. They neither will nor can accommodate themselves to admonitions, nor obey instructions.

The analysis of the material from the main investigation also shows that good relations to parents are not sufficient as crime-preventing factors. It is not enough to be fond of and understand. Direct help, care, supervision and predictable reactions by parents are also necessary.

The boy in school

In school a child is, for the first time, confronted with serious demands made by society; demands on punctuality, co-operation, obedience to rules and so on. The school, therefore, acts as litmus paper, "reflecting the acid test of the child's success or failure in his first attempts to cope with the problems of life by a restrictive, impersonal society and code" (Glueck, 1950, p. 269). Failure in school, from the angles of scholastic achievement and behaviour, has been shown to be closely associated with criminality in the present investigation, too.

At the investigation, far more B-boys than K-boys were in remedial classes. The continued development of these boys has not been favourable. Three-fourths of them have committed crimes after their eighteenth birthday, in spite of probation or public care before they were eighteen (sequence classes 7 and 9).

The B-boys are also at a somewhat lower intelligence level than the K-boys. During the follow-up period it was found that K-boys with an intelligence level just below normal for Stockholm boys have the greatest percentage registered for crime. A normal Swedish material has shown that this group is particularly criminally active. In the B-group, on the other hand, it is the intellectually weakest who have had the most unfavourable development. Almost half of them have committed crime after the age of eighteen years, in spite of public care for criminality prior to their eighteenth birth-

days (sequence class 9).

Even when consideration is paid to intelligence, the B-boys have lower achievement and a lower level of ambition. The social ambition level of the home and parents is also lower than for K-boys. The differences in ability to meet demands on order and to obey school rules are greatest, however. The B-boys frequently play truant and for long periods. Those who began crime when young started playing truant during their early years at school. Truancy, except for absence from occasional lessons, is uncommon among the K-boys. Most of the B-boys have problems at school, which only few of the K-boys have (fig. 17.1). As many as 75 per cent of the boys in sequence class 9 have had grave and expressed problems with their school attendance, while the corresponding figure for the boys who do not relapse into crime is only 10 per cent, and for the K-boys only 4 per cent.

The school is very clearly an extremely important factor for social development. How great a part of failure at school is due to home environment and up-bringing?

Of the boys in the remedial classes, 71 per cent had had a "lax" or "erratic" up-bringing. The B-boys at a low level of intelligence had been brought up "laxly" or "erratically" twice as often as the boys on a level of intelligence higher than normal, which may explain the poor development of the former. They are boys doubly handicapped; they are poorly gifted and socially badly trained.

Boys who had been brought up "laxly" or "erratically" had no plans for further theoretical education and only few (6 out of 65) succeeded in adjusting themselves acceptably to the demands of the school. Obviously they started school very badly prepared. There are indications, however, that the boys who, in spite of their handicap, manage to adjust themselves to school also succeed better in respect of observation of laws later in life. Since this group is such a small one, caution must be observed when conclusions are being drawn.

That later development is not dependent on up-bringing alone can be seen most clearly in the B- and K-boys who were brought up "mildly" or "strictly". Most of them managed to adjust well to school, but those who, in spite of their up-bringing, had problems (were unmotivated, played truant or broke rules) have, during the follow-up period, been registered for crimes far more often—in spite of various measures by society—than those who had got a good start at home and who also had good experiences during their school life. The results show that the school has a very important role to play, that the school *can* be the stumbling-block that trips up young people, but that the school can also counteract the harmful effects of various home factors by giving the students an opportunity of being successful and a feeling of well-being. The results also show that there are students who come to school so socially untrained and therefore with such a handicap that they need the direct, conscious support of teachers (and schoolfellows) to make their school attendance at least moderately tolerable, and so that their development will not lead them to the conflicts with society that form the criteria in the present investigation.

In the circle of companions

No differences can be found between the B-group and the K-group in respect of number of companions, occurrence of best friend, membership in groups, etc. *Within* the groups, however, the situation varies greatly. In both groups there are recluses who keep to themselves, boys who have a few "best friends", or boys with a large circle of acquaintances who function as a group and also have other friends. Many companions and a wide circle of acquaintances are, however, rather more usual in the B-groups.

The extent and quality of the association with peers differs greatly, however, between the two groups. Practically all the *B-boys* spend most of their time with peers. They

know many, and do not seem very particular with whom they associate. They are changeable. Their groups are loose with rather poor unity and do not concern themselves with anything special.

The *K-boys* rather choose certain companions with whom they associate. If these are not at home, the K-boys return to their own homes, while the B-boys go to find someone else. The K-boy groups are more united and often have common activities or a goal in their association.

The B-boys are most usually together with the companion who is most handy. In one-fourth of the cases in which the B-boys had a companion in the crime which placed them in B-groups, the acquaintanceship was quite transient. B-boys make no demands on their companions' characters, and often deliberately avoid what they call "dullards". Parents seldom know with whom their boys associate, or are negatively inclined towards their companions. This may be justified, for B-boys frequently have companions whom they know have criminal records. The more criminal a boy is, the more likely it is that he has criminal companions. Birds of a feather flock together, for B-boys often choose criminal friends and K-boys friends with low criminality, regardless of whether they live in a criminally high or low risk zone or not. The B-boys are also greatly dependent on their companions' judgments, and agree to actions they would prefer not to perform, just because their companions want them to. In the choice between protecting a companion or reporting to the police, they choose loyalty to their comrades. The more criminal they are, the more impossible it is for them to "split".

The *K-boys* "choose" their companions in another way. They avoid those "who smoke and sniff thinner" and "rowdy" peers and are seldom aware of any criminality among their friends. Nor are they so dependent on their companions' judgment, but they can allow their own wishes regarding games to take second place for the sake of unity. Many K-boys choose without any hesitation

to tell the police **what** they know, and often justify this by asserting that it is also best for the one who has done something wrong.

Popularity or comrade status does not differentiate between the groups.

In contrast to the up-bringing variables and the school adjustment variable, the variables describing the companionship situation—criminality excepted—have only weak association with criminality during the follow-up period. Companionship environment is of very great significance in the special situation. What peers a young boy has and how he manages contacts with them are very important for the boy. Thus the companionship situation can provide clues to why some boys are caught. During the years following school attendance, however, the boy's situation alters in many ways. He finds himself in new contexts and among new companions. The group of companions becomes of less importance, at the same time as contacts with the opposite sex increase.

The great determining role played by up-bringing is emphasized when it is compared with criminality in the group of peers. A "lax" or "erratic" up-bringing combined with criminal peers leads unfailingly to an anti-social career. But the situation is not much better if the peers are "well-behaved". On the other hand, "mild" or "strict" up-bringing results in the long run in obedience to laws, even though the companions are criminal. Criminal companions may cause the boys themselves to become criminally active and get caught, but their good up-bringing and cordial relations to parents make it possible for them "to pull themselves together". They are able to satisfy their needs in other ways, and they have good reasons for doing so.

Failure in school is also an important factor, the significance of which is far greater than that of criminal peers. An unsatisfactory up-bringing leads to lack of success in school and a choice of criminal peers. Failure in school in spite of a good up-bringing increases an individual's vulner-

ability, even though his companions are "well-behaved" (table 16.4).

Spare time

B-boys often find it difficult to find suitable spare-time activities. This is especially true of those who are brought up "laxly" or "petulantly". They have small possibilities of exerting themselves in constructive games or activities. They are restless and find it difficult to fit into a group of companions. They seldom have hobbies, and read few books (possibly comics), but devote themselves to exciting, inflammatory activities, or stand passively or sit talking, waiting for "something to turn up". They begin smoking early and often drink beer, wine or spirits together with their companions. About 20 per cent of them drink so much that the term "abuse of alcohol" is not out of place.

K-boys are more interested in stamp-collecting and the like, reading books, music, athletics and so on. They nearly always know what to do. They have many interests. Sometimes they drink wine or other alcoholic beverages, but only on special occasions together with the family. Only few of them smoke.

Spare-time activities, like the companionship situation, have only weak relation to the later development of these boys. They are, however, like contacts with companions, very important in the current situation.

In spite of an equally good up-bringing, B-boys have worse companions and their spare time activities have poorer qualitative content. These are factors that may have contributed towards the high degree of criminal activity, and to their being "observed", which increases the risk of their being caught.

Abuse of alcohol and drugs, and crimes of violence during the follow-up period

At a scrutiny of the official statistics, notes were made of all information suggesting

abuse of alcohol and drug addiction, as well as data on crimes of violence from the investigation occasion up to the end of the follow-up period.

When the first crime was committed, only 3 per cent of the criminal boys were under the influence of alcohol. Impulsive and uninhibited as they were, they had no need of "Dutch courage". During the follow-up period, on the other hand, crimes committed under the influence of drink are common. Of the crimes of violence, 70 per cent were assault in conjunction with drunken brawls.

The boys in the main investigation have been divided into four groups: "pure" K-cases and "pure" B-cases (boys without any data on abuse of alcohol or drugs or crimes of violence), B-cases with only data on abuse of alcohol, and B-cases with different combinations of data on crimes of violence, abuse of alcohol and drug addiction (fig. 18.1).

The "pure" B-cases differ from the "pure" K-cases in that they have a greater proportion badly brought up, who have poor emotional relations with parents, and who cannot satisfy their parents' demands, and who fail in school. B-boys with abuse of alcohol have consistently poorer initial situations, but differ significantly from "pure" B-cases only in respect of truancy and adjustment to school.

B-cases in the *alcohol, drugs and violence groups* had the worst initial situation on the occasion of the investigation. The greatest differences are between method of upbringing and adjustment to school. Most of those in the heavily loaded group were brought up "laxly" or "erratically". They were quite unable to satisfy their parents' demands and failed totally in school.

Of the 28 drug addicts, only one boy had a completely positive home environment and a completely satisfactory companion situation. Drug addicts have, in some respects, had a worse initial situation than the others. It is not difficult, however, to find B-boys with the same bad initial situation on the occasion of the investigation, but these have, to a greater extent, had a more favourable

development. Drug addiction has been the stumbling-block that definitively stopped the pro-social development of these 28 boys. The results of this and other investigations show that fear of "contamination" is exaggerated. Abuse of drugs seldom strikes at random. Drug addicts are most often recruited from groups already socially handicapped and have earlier had adjustment difficulties.

Bilaga 1 Inledning till variabeldefinitioner (kap. 3)

Elmhorn, K., 1969

”En variabel är ofta en numerisk graderad sammanfattning av ett visst antal komponentskattningar. Eftersom varje skattning oftast har en möjlig variationsbredd på 5 poäng, ökar antalet kombinationsmöjligheter hastigt med antalet inblandade komponenter. Höga och låga värden väger härvid upp varandra enligt skiftande mönster. Vid hopvägningen tillmätes olika komponenter olika vikt. Främst beror vikten på uppställda hypoteser om komponenternas betydelse och samband med variabeln i fråga. När komponenterna samverkar på olika sätt på olika nivåer, inverkar även detta på hopvägningen. Viss hänsyn tages också till i vilken skattningsgrad komponenten förekommer i det enskilda fallet, varvid extremvärden får något högre vikt än ”normalvärden”.

En viss variabelpoäng kan således vara uttryck för ganska skiftande förhållanden, som för att överhuvudtaget bli mät- och jämförbara, måste pressas in under en gemensam beteckning och graderas numeriskt. Detta sker via schematiseringar och förenklingar, som bär visst våld på råmaterialet och måste betraktas som ett rimligt pris för variabelernas förmåga att beskriva ett större stycke av verkligheten än i och för sig mer korrekta detaljupplysningar.

Bedömningsskalorna är av tre slag, en 5-gradig, en 3-gradig samt en som endast uttrycker förekomst eller ej. I princip gäller dessa skaltyper även för komponentskattningarna, vare sig dessa redovisas eller ej.

I en 5-gradig skala betyder 1 inget, minska möjliga eller mycket litet. Betydelsen växlar således något, beroende på variabelernas inne-

börd. På motsvarande sätt kan skalans andra ändpunkt, 5, omväxlande betyda synnerligen mycket eller mesta möjliga. Värdet 3 motsvarar vad som antas vara normalt, här i betydelsen genomsnittligt i en normalpopulation. Kanske är det undersökningens svagaste punkt, att uppfattningen av vad som skall anses normalt, i brist på vetenskapligt underbyggda fakta, är helt beroende av bedömarens uppfattning om hur folk i allmänhet har det i berörda avseenden. De återstående skalstegen, 2 och 4, bildar övergång mellan det genomsnittliga och respektive extremvärden.

Poängbedömningen har till stor del utförts enligt uteslutningsprincipen och med negativ bevisföring enligt följande modell: 5 pers. i 2 r. o. k., halvmodernt, överensstämmer inte med genomsnittlig standard i Stockholm. Det är något sämre men inte heller sämsta möjliga. Således måste förhållandet bedömas som 2 på en 5-gradig skala med 1 som mest negativa och 5 som mest positiva värde.

Den 3-gradiga skalan användes i samband med variabler, där bedömningsunderlaget inte tillåter mer nyanserade bedömningar. I viss mån gäller detta även om tillämpningen av den dikotomiska skaltypen, som dock oftast beror på att variabelns natur utesluter andra former för gradering.

Även om 3 och 5 betyder mesta möjliga inom respektive skalor, motsvarar de inte alltid det bästa möjliga till betydelsen. Detta är visserligen regel, men undantag finnes, där 3 och 5 betyder mesta möjliga av något negativt.”

Bilaga 2 Enkät om självdeklarerade brott (kap. 4)

Har du

1. tagit pengar hemma utan lov?

ja

1 gång

2 gånger

3 gånger

mer än 3 gånger

nej

--	--	--	--

2. pallat frukt? 3. plankat in på bio eller idrottsplats? 4. varit med om att panga gatlykter eller fönsterrutor med flit? 5. varit med och slagit sönder parksoffor eller förstört i telefonhytter? 6. kört moped? 7. varit med om att förstöra saker på bilar, motorcyklar, mopeder eller cyklar? 8. varit med om att ta delar från andras bilar, motorcyklar, mopeder eller cyklar? 9. åkt med på cykel, moped eller motorcykel eller i bil som Du trodde eller visste var stulen? 10. köpt cykel, moped eller någon annan sak, som Du visste eller trodde var stulen? 11. tagit saker eller pengar i affär eller snabbköp, när affären var öppen? 12. tagit saker eller pengar hemma hos kamrater, i korridorer eller omklädningsrum, i skolan eller på andra sådana ställen? 13. utan lov tagit ut pengar på andras postanvisningar, som Du tagit eller hittat?	14. tagit någon cykel och behållit den? 15. utan lov "lånat" en cykel utan att ställa tillbaka den där Du tog den? 16. tagit någon moped eller motorcykel och behållit den? 17. varit med om att utan lov "låna" en moped eller motorcykel utan att ställa tillbaka den, där den tagits? 18. varit med om att ta eller olovligt "låna" någon bil? 19. varit med om att göra inbrott i automat, eller försökt få ut pengar ur telefon eller gasmätare? 20. varit med om att ta Dig in i källare, vind, verktygsbod eller barack för att ta något? 21. varit med om att göra inbrott i bil för att ta något som låg i den? 22. varit med om att göra inbrott i kiosk, affär eller lägenhet? 23. varit med om att hota eller tvinga någon att ge cigaretter, pengar eller annat? 24. varit med om att försöka stjäla handväskan från någon på gatan, i port, trappuppgång eller i tunnelbanan?

Bilaga 3 Intresseformulär (kap. 4)

Sätt ett streck under det som Du helst skulle vilja göra av de två saker som hör till varje nummer. Men Du måste välja, så stryk aldrig under båda sakerna.

1. Titta på fotbollsmatch
Spela schack
2. Spela ishockey
Höra på plattor
3. Titta på motortävling
Läsa reseskildringar
4. Göra något i en klubb
Läsa serietidningar
5. Se en musikfilm
Spela fotboll
6. Spela gitarr eller piano
Gå omkring på gatorna och titta
7. Se på ishockey
Greja med motorer
8. Spela munspel ell. något annat instrument
Titta på TV
9. Titta på fotbollsmatch
Spela ishockey
10. Läsa reseskildringar
Höra på plattor
11. Titta på motortävlingar Göra något i en klubb
12. Spela fotboll
Läsa serietidningar
13. Se en musikfilm
Spela gitarr eller piano
14. Greja med motorer
Gå omkring på gatorna och titta
15. Se på ishockey
Spela munspel ell. något annat instrument
16. Spela schack
Titta på TV
17. Titta på fotbollsmatch
Läsa reseskildringar
18. Göra något i en klubb
Höra på plattor
19. Titta på motortävling
Spela fotboll
20. Spela gitarr eller piano
Läsa serietidningar
21. Se en musikfilm
Greja med motorer
22. Spela munspel ell. något annat instrument
Gå omkring på gatorna och titta
23. Se på ishockey
Spela schack
24. Spela ishockey
Titta på TV
25. Titta på fotbollsmatch
Göra något i en klubb
26. Spela fotboll
Höra på plattor
27. Titta på motortävlingar
Spela gitarr eller piano
28. Greja med motorer
Läsa serietidningar
29. Spela munspel ell. något annat instrument
Se en musikfilm

30. Spela schack
Gå omkring på gatorna och titta
31. Se på ishockey
Spela ishockey
32. Läsa reseskildringar
Titta på TV
33. Titta på fotbollsmatch
Spela fotboll
34. Spela gitarr eller piano
Höra på plattor
35. Titta på motortävlingar
Greja med motorer
36. Spela munspel ell. något annat instrument
Läsa serietidningar
37. Se en musikfilm
Spela schack
38. Spela ishockey
Gå omkring på gatorna och titta
39. Se på ishockey
Läsa reseskildringar
40. Göra något i en klubb
Titta på TV
41. Titta på fotbollsmatch
Spela gitarr eller piano
42. Greja med motorer
Höra på plattor
43. Titta på motortävlingar
Spela munspel ell. något annat instrument
44. Spela schack
Läsa serietidningar
45. Se en musikfilm
Spela ishockey
46. Läsa reseskildringar
Gå omkring på gatorna och titta
47. Se på ishockey
Göra något i en klubb
48. Spela fotboll
Titta på TV
49. Titta på fotbollsmatch
Greja med motorer
50. Spela munspel eller något annat instrument
51. Titta på motortävling
Spela schack
52. Spela ishockey
Läsa serietidningar

53. Se en musikfilm
Läsa reseskildringar
54. Göra något i en klubb
Gå omkring på gatorna och titta
55. Se på ishockey
Spela fotboll
56. Spela gitarr eller piano
Titta på TV
57. Titta på fotbollsmatch
Spela munspel eller något annat instrument
58. Spela schack
Höra på plattor
59. Titta på motortävling
Spela ishockey
60. Läsa reseskildringar
Läsa serietidningar
61. Se en musikfilm
Göra något i en klubb
62. Spela fotboll
Gå omkring på gatorna och titta
63. Se på ishockey
Spela gitarr eller piano
64. Greja med motorer
Titta på TV

	M	Mo	I	L	A	Σ
A						
P						
S						

Bilaga 4 Brottsenkäten vid vpl-inskrivningen (kap. 6)

Har ni

1. tagit frukt utan lov i andras trädgårdar?

A.

ja nej

B. När?

före 15 år efter 15 år

ja nej ja nej

C. Hur många gånger?

före 15 år efter 15 år

1 2 3 1 2 3

4 5 6 4 5 6

7 8 9 7 8 9

10 el. mer 10 el. mer

2. skolkat i skolan?

3. tagit pengar utan lov i hemmet?

4. varit med om att förstöra *något* av följande, själv eller ihop med andra:

gatlyktor

telefoner i hytter

telefonhytter

parksoffor

brandskåp

trafikmärken

planteringar i parker?

5. varit med om att förstöra *något* av följande, själv eller ihop med andra?

fönsterrutor

andras trädgårdar

staket

delar av hus

cyklar

motorfordon

saker i andras hem?

6. fuskat i skolan?

7. försökt *något* av följande:

ta sig in på bio *eller* idrottsplats utan att betala

smita från betalning på konditori *eller* bar *eller* restaurang

smita från betalning på spårvagn *eller* buss *eller* tåg?

8. tagit pengar från någon annanstans än i Ert hem?

9. talat osanning?

10. försökt få ut pengar på post *eller* bank med hjälp av falsk namnteckning?

11. tagit cykel?

12. tagit moped *eller* motorcykel?

13. varit med om att själv eller ihop med andra ta bil, som *inte* tillhört Er egen familj, eller om Ni var flera, *inte* heller någon av de andras familjer?

14. Köpt *något* av följande fordon, som Ni visste eller trodde var stulet:

cykel

moped

motorcykel

bil?

15. köpt något *annat* än i 14, som Ni visste eller trodde var stulet?
16. använt — utan att köpa — *något* av följande fordon, som Ni visste eller trodde att någon annan stulit:
 - cykel
 - moped
 - motorcykel
 - bil?
17. tagit saker i *något* av följande:
 - kiosk
 - affär
 - snabbköp
 - varuhus?
18. tagit saker på *andra* ställen än i 17?
(Obs *andra* saker än cyklar och motorfordon)
19. själv eller ihop med andra varit med om inbrott i *något* av följande, antingen Ni tog något eller ej:
 - källare
 - automat
 - arbetsbod
 - vindskontor?
20. själv eller ihop med andra varit med om inbrott i *något* av följande, antingen Ni tog något eller ej:
 - kiosk
 - affär
 - lager
 - lägenhet?
21. själv eller ihop med andra varit med om väskryckning?
22. själv eller ihop med andra varit med om att hota *eller* tvinga någon att lämna ifrån sig pengar, *eller* något annat?
23. själv eller ihop med andra varit med om att misshandla någon?
24. kört motorfordon när Ni hade druckit sprit?
25. köpt narkotika?
26. sålt narkotika?
27. anlagt eld med avsikt att åstadkomma skada av något slag?
28. besvarat ovanstående frågor sanningsenligt?

Bilaga 5 Extern validering av B-enkäten (kap. 6)

Redovisning av jämförelsen mellan uppgifter om brott tagna ur polisens register och brott deklarerade av pojken i B-enkäten vid värnpliktsinskrivningen

	B-Prov	K-Prov	B-Hus	K-Hus
Antal B-enkäter, besvarade av personer, som återfinns i polisregistret	24	4	117	8
Antal personer, som uppgivit fel tid för brottet	2 8 %	0 0 %	16 14 %	1 13 %
Antal <i>personer</i> som nekat till av polisen registrerat brott	2 8 %	0 0 %	12 10 %	1 13 %
Antal <i>personer</i> som ej deklarerat av polisen registrerat brott därför att det ej täckts av frågorna eller av annan förklarlig anledning	8 33 %	3 75 %	31 26 %	3 38 %
Antal registrerade <i>brott</i> som förnekats	5 6 % ¹	0 0 % ¹	19 4 % ¹	2 22 % ¹
Antal registrerade <i>brott</i> som ej täckts av frågorna eller vars förnekande kan förklaras	22 24 % ¹	3 21 % ¹	24 5 % ¹	2 22 % ¹
Summa registrerade brott som deklarerats	63 70 % ¹	11 79 % ¹	401 90 % ¹	5 56 % ¹

¹ Av antalet reg. brott.

Bilaga 6 Bortfallet vid värnpliktsinskrivningen (kap. 6)

	B-prov n=42	K-prov n=42	B-hus n=150	K-hus n=53
Redan inskrivna	12 29 %	10 24 %	2 1 %	3 6 %
Avlidna	1 2 %	—	5 3 %	—
Inskr. annat Io, flyttat	3 7 %	3 7 %	16 11 %	5 9 %
Frikallade utan inställelse	2 5 %	—	3 2 %	2 4 %
Missade av annan anledn.	—	—	7 5 %	—
	18 43 %	13 31 %	33 22 %	10 19 %

Bortfallet uppdelat på strata (kvarvarande inom parentes)

Provundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 3 (3) K 4 (3)	B 5 (13) K 4 (12)
Splittrad familj	B 4 (1) K 2 (3)	B 6 (7) K 3 (11)
Totalt		B 18 (24) K 13 (29)

Huvudundersökningen

	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3
Hel familj	B 6 (32) K 3 (15)	B 12 (46) K 3 (15)
Splittrad familj	B 5 (18) K 2 (4)	B 10 (21) K 2 (9)
Totalt		B 33 (117) K 10 (43)

Ålder 11-13 år B 6 (15)
K 4 (17)

Ålder 11-13 år B 15 (54)
K 5 (19)

Ålder 14-15 år B 12 (9)
K 9 (12)

Ålder 14-15 år B 18 (63)
K 5 (24)

Bortfallet (B-enkäten) uppdelat på sekvensklasser

B-Hus

		Före 18 år				
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredningar	Övervakning	Samhällsvård
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	0	2	4	6	8
			n=41 4	n=14 0	n=17 3	n=4 2
Brott efter 18 år	Sekvensklass	1	3	5	7	9
			n=6 2	n=7 1	n=20 2	n=36 14

¹ Fem personer avlidna.

Bilaga 7 Bvn:s utredningar (kap. 7)

Antalet bvn-utredningar i anledning av brott per individ fram till myndig ålder.

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	12	Σ
B-Prov N = 41	3	16	11	2	4	3	—	—	2	—	—	—	41
K-Prov N = 42	35 ¹	5 ²	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	42
B-Hus N = 145	9	46	23	25	13	15	7	4	1	—	1	1	145
K-Hus N = 53	40	7 ³	1	3 ²	2	—	—	—	—	—	—	—	53

Medeltal utredn./pers.

B-Prov 2,19
K-Prov 0,24

B-Hus 2,73
K-Hus 0,40

¹ För 1 pojke finns registrering av brott hos polisen

² För 1 pojke har utredning skett enbart på grund av fylleri

³ För 2 pojkar har utredning skett enbart på grund av fylleri

Bilaga 8 Uppgifter från kriminalregistret om domar (kap. 7)

	B-prov N = 41	K-prov N = 42	B-hus N = 145	K-hus N = 53	Totalt antal domar
<i>Före 18 år:</i>					
Villkorlig dom	3	1	4	1	9
Skyddstillsyn	1	—	1	—	2
Fängelse	—	—	2	—	2
Ungdomsfängelse	—	—	1	—	1
<i>Efter 18 år:</i>					
Villkorlig dom	4	1	8	1	14
Skyddstillsyn	9	2	41	5	57
Fängelse	11	2	46	3	62
Ungdomsfängelse	1	—	9	2	12
Antal personer med domar i krim. registret	16 (39 %)	4 (10 %)	56 (39 %)	5 (9 %)	

Bilaga 9 Självdeklarerad brottsbelastning vid värnpliktsinskrivningen i de olika sekvensklasserna (medeltal) (kap. 8)

B-hus N=117 K-hus N= 43		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredn.	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass B	0	2 n=37 3,84	4 n=14 3,64	6 n=14 5,50	8 n=2 5,50	n=67 4,19
	K	n=32 2,63	n=4 4,75	n=1 1,00	— —	— —	n=37 2,81
Brott efter 18 år	Sekvensklass B	1	3 n=4 4,50	5 n=6 3,83	7 n=18 6,39	9 n=22 9,82	n=50 7,44
	K	n=1 9,00	n=3 6,00	n=1 6,00	n=1 10,00	— —	n=6 7,17

Provundersökningsgrupperna har uteslutits på grund av det stora bortfallet.

I huvudundersökningens sekvensklass 9 återfinns hälften av B-gruppens bortfall, 14 individer (jfr bil. 6). Detta utgör 39 % av antalet i sekvensklassen. Av dem har 11 dömts till ungdomsvårdsskola, ungdomsfängelse, fängelse eller skyddstillsyn med anstaltsvård. Brottsbelastningsmedelvärdet skulle troligen vara betydligt högre i denna sekvensklass, om dessa personer deklarerat sina brott.

Bilaga 10 Brottspoäng i registrerad brottslighet 11–18 år
i de olika sekvensklasserna (medeltal) (kap. 8)

B-prov N=41 K-prov N=42		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredn.	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	B 0	2 n=9 0,00	4 n=7 1,57	6 n=6 8,67	8 n=1 108,00	n=23 7,43
		K n=32 0,00	n=4 1,25	— —	n=2 8,50	— —	n=38 0,58
Brott efter 18 år	Sekvensklass	B 1	3 n=2 0,50	5 n=6 4,67	7 n=2 14,50	9 n=8 33,63	n=18 18,17
		K n=3 0,00	— —	— —	n=1 18,00	— —	n=4 4,50

B-hus N=145 K-hus N= 53		Före 18 år					
		Ej brott	Endast debut + utredning	Flera utredn.	Övervakning	Samhällsvård	Σ
Ej brott efter 18 år	Sekvensklass	B 0	2 n=41 0,05 ¹	4 n=14 1,07	6 n=17 4,71	8 n=4 16,50	n=76 2,17
		K n=41 0,00	n=4 1,00	n=1 5,00	— —	— —	n=46 0,20
Brott efter 18 år	Sekvensklass	B 1	3 n=6 0,00	5 n=7 2,57	7 n=20 5,35	9 n=36 20,89	n=69 12,71
		K n=1 0,00	n=3 2,00	n=1 2,00	n=1 3,00	n=1 8,00	n=7 2,71

¹ 2 st. återfall strax efter debutbrottet som ingår i samma utredning som detta.

Bilaga 11 Återfallsdata för prov- och huvudundersökningens B- och K-grupper (kap. 9)

	B-Prov	B-Hus	K-Prov	K-Hus	
<i>Återfall i br. < 18 år</i>	67%	63%	19%	17%	Ej enstaka fyllerier
<i>Återfall i br. > 18 år</i>	44%	48%	10%	13%	
<i>Återfall totalt</i>	78%	72%	24%	23%	
<i>Brottspoäng vid 18 år</i>	M=12,5	M=7,19	M=0,95	M=0,55	Reg. brott
<i>Självdekl. brottsbel.</i>	M= 6,33	M=5,58	M=3,04	M=3,42	
<i>Bvn: s utredn./person</i>	M= 2,36	M=2,90	M=1,57	M=2,00	per hos bvn reg.person
<i>Förekomst i krim.reg.</i>	38%	37%	10%	11%	
<i>Antal domar/person</i>	M= 1,81	M=2,02	M=1,50	M=2,20	per i krim.reg. förekom. person
<i>Förekomst av alkohol- missbr.</i>	44%	52%	10%	19%	
<i>Antal anteckn. alk.- missbr./person</i>	M= 3,05	M=3,03	M=1,00	M=3,80	per person med anteckn. om alk.
<i>Anteckn. om narkotika- bruk</i>	7%	13%	2%	4%	
<i>Antal nark.br. an- teckn./person</i>	M= 1,33	M=1,55	M=(1,00)	M=(3,00)	per person med nark. missbr.
<i>Förekomst av vålds- brott</i>	27%	25%	0%	8%	
<i>Antal anteckn. om våld/person</i>	M= 1,54	M=1,67	M=0,00	M=1,25	per person med vålds- brott
<i>Övervakning < 18 år</i>	20%	26%	7%	2%	
<i>Samhällsvård > 18 år</i>	21%	27%	0%	2%	

Bilaga 12 Familjeförhållanden vid undersökningstillfället
(kap. 11)

		Bor med		B-Prov		K-Prov		B-Hus		K-Hus	
Hel familj	Mor och far	24	58 %	23	55 %	95	63 %	36	68 %		
	Adopt.mor, -far	0		0		1		0			
Σ		24	57 %	23	55 %	96	64 %	36	68 %		
Splittrad familj	Mor ensam	8	19 %	10	24 %	29	19 %	10	19 %		
	Far ensam	1	2 %	1	2 %	2	1 %				
	Mor o. styvfar	8	19 %	8	19 %	14	9 %	6	11 %		
	Far o. styvmor					1	1 %	1	2 %		
	Fosterföräldrar	1	2 %			5	3 %				
	Mor-, farföräldr.					3	2 %				
Σ		18	42 %	19	45 %	54	36 %	17	32 %		
Σ Σ		42		42		150		53			

Bilaga 13 Familjekonstellationer (kap. 11)

Splittrad familj

Familjekonstellation	B-Prov	K-Prov	B-Hus	K-Hus
född i.ä. M död	1 } 2 %	1 } 12 %	2 } 5 %	1 } 6 %
född i.ä. M död, (M)		3 } 12 %	4 } 5 %	1 } 6 %
född i.ä. F död		1 } 12 %	1 } 5 %	1 } 6 %
född i.ä. F död, (F)				
född i.ä. F död, FF o. FM				
född u.ä. M ogift	1 } 5 %	2 } 14 %	4 } 7 %	1 } 2 %
född u.ä. M gift (F)		4 } 14 %	1 } 7 %	1 } 2 %
född u.ä. adopt. av (F)+(M)		1 } 14 %	6 } 7 %	1 } 2 %
född i.ä. F sep.	6 } 33 %	4 } 14 %	12 } 17 %	7 } 21 %
född i.ä. F sep., (F)		2 } 14 %	9 } 17 %	4 } 21 %
född i.ä. M sep.		1 } 33 %	1 } 17 %	1 } 21 %
född i.ä. M sep., (M)			3 } 17 %	1 } 21 %
född u.ä. (F) sep.				
född i.ä. F sep. (F) sep.	1 } 2 %	2 } 5 %	6 } 7 %	2 } 4 %
född u.ä. flera (F)				5 } 7 %
Σ	18 43 %	19 45 %	54 36 %	17 32 %
<i>Hel familj</i>				
född i.ä. förä. gifta	22 52 %	23 55 %	86 57 %	34 64 %
född u.ä. förä. gifta senare	2		9	2
adopt. före 1 år			1	
Σ	24 57 %	23 55 %	96 64 %	36 68 %
ΣΣ	42	42	150	53
Fam. splittrad, ingen ny förändr.	8 19 %	8 19 %	18 12 %	8 15 %
Född u.ä. bor ensam med M eller är adopt.	2 5 %	6 14 %	11 7 %	1 2 %
Få förändringar	10 24 %	14 33 %	29 19 %	9 17 %
Flera förändringar	1 2 %	2 5 %	11 7 %	2 4 %

M = biologisk mor (M) = styvmor, fostermor
F = biologisk far (F) = styvfar, fosterfar

Bilaga 14 Bostadsstandard (kap. 12)

	B		K	
Hyr lägenhet	133	89 %	51	96 %
Bor i villa	18	12 %	3	6 %
Har inneboende	16	11 %	5	9 %
Eget rum för pojken	45	30 %	18	34 %
Modern lägenhet	122	81 %	45	85 %
Halvmodern lägenhet	16	11 %	5	9 %
Omodern lägenhet	12	8 %	3	6 %
Pojken trivs med lägenheten	106	71 %	44	83 %
Tveksamt om pojken trivs	30	20 %	4	8 %
Pojken trivs ej	14	9 %	5	9 %
Föräldrarna trivs med lägenheten	75	54 %	32	65 %
Tveksamt om föräldrarna trivs	18	13 %	47	33 %
Föräldrarna trivs ej	7	14 %	10	20 %
Anledning till vantrivsel:				
För liten	34	} 73 %	7	} 67 %
Omodern	7		3	
Annan olägenhet	5		2	
Bråk med grannar	4	} 13 %	1	} 11 %
Tråkigt bostadsområde	4		1	
Vill ha villa	3		1	
Vill bo på landet	2		2	
Annat	4		1	
Antal pers. per rum:				
Högst 1 pers./rum	12	23 %	39	26 %
1-2 pers./rum	33	62 %	83	55 %
2-3 pers./rum	7	13 %	26	17 %
> 3 pers./rum	1	2 %	2	2 %

Bilaga 15 Familjemedlemmars förekomst i kontrollstyrelsens register och i kriminalregistret (kap. 12)

Kontrollstyrelsens register

	N	Far (styvfar)		Mor		Syskon		Någon fam.medlem		Antal reg./ pers.	Antal anst. plac.
B-prov	42	10	24 %	1	2 %	0	0 %	11	26 %	3,14 2,36	2 1
K-prov	42	8	19 %	0	0 %	0	0 %	8	19 %		
B-hus	150	45	30 %	5	3 %	7	5 %	49	33 %	3,47 2,33	6 1
K-hus	53	12	23 %	3	6 %	2	4 %	14	26 %		

Kriminalregistret

	N	Far (styvfar)		Mor		Syskon		Någon fam.medlem		Antal domar/ pers.	Antal pers.m. ovillk. domar
B-prov	42	5	12 %	0	0 %	2	5 %	6	14 %	3,14 2,00	4 2
K-prov	42	4	10 %	0	0 %	0	0 %	4	10 %		
B-hus	150	39	26 %	4	3 %	9	6 %	48	32 %	1,96 1,51	37 4
K-hus	53	9	17 %	2	4 %	1	2 %	12	23 %		

Bilaga 16 Tidpunkt för och längd av placeringar i enskilt hem eller på barnhem före undersökningstillfället (kap. 12)

	B-Prov n=15	K-Prov n=8	B-Hus n=37	K-Hus n=9
Antal plac./person	1,9	2,0	2,2	2,0
Antal plac. 0-3 år	7	5	20	3
Antal plac. 3-7 år	9	5	18	5
Antal plac. 7-us-tillf.	4	3	21	5
Plac. i >1 år	1	1	11	2
Plac. i 6 mån.-1 år	3	2	5	3
Plac. i <6 mån.	11	5	21	4
Plac. antal mån./pers.	4,7	6,9	20,3	7,0

Bilaga 17

Korrelationsmatris för 19 variabler som beskriver hemmiljön (B-hus + K-hus) (kap. 13)

Korrelationerna i B- och K-grupp skiljer sig inte på några väsentliga punkter, varför grupperna slagits ihop i denna matris.)

	B-K	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
		Bost. stand.	Mat. stand.	Kult. stand.	Samv. föräld.	Tillsyn	Om- vårdn.	Fritids- gem.	Kontr. kamr.	Kons. uppf.	Krav- nivå	Anp. krav	Fys. bestr. (aga)	Reakt. styrka	Att. till uppf.	Alk. missbr.	Rel. föräld.	Emot. hemkl.	Hem- miljö		
1																					
2																					
3																					
4																					
5																					
6																					
7																					
8																					
9																					
10																					
11																					
12																					
13																					
14																					
15																					
16																					
17																					
18																					

Bilaga 18 Fördelning av profilklasserna i strata (provundersökningen) (kap. 14)

- Pfkl 1 = Dålig uppfostran
 Pfkl 2 = God uppfostran
 Pfkl 3 = Ordinär uppfostran
 Pfkl 4 = Lynnig uppfostran

B-prov

	Profilklass	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3	Σ
Hel familj	1 + 4	33 %	72 %	
	3	50 %	11 %	
	2	17 %	17 %	
Splittrad familj	1 + 4	60 %	62 %	
	3	20 %	31 %	
	2	20 %	6 %	
Σ	1 + 4			62 %
	3			24 %
	2			14 %

K-prov

	Profilklass	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3	Σ
Hel familj	1 + 4	0 %	13 %	
	3	14 %	25 %	
	2	86 %	63 %	
Splittrad familj	1 + 4	0 %	29 %	
	3	60 %	29 %	
	2	40 %	43 %	
Σ	1 + 4			14 %
	3			29 %
	2			57 %

Bilaga 19 Asocialitet i familjen — Uppfostran. Pfk1 1, 2, 3 och 4 (kap. 14)

B-prov

	Pfk1 1 "dålig"		Pfk1 2 "god"		Pfk1 3 "ordinär"		Pfk1 4 "lynnig"	
Asocialitet	7	54 %	0	0 %	4	31 %	2	15 %
Ej asocialitet	14	48 %	6	21 %	6	21 %	3	10 %
	21		6		10		5	

K-prov

Asocialitet	3	33 %	2	22 %	3	33 %	1	11 %
Ej asocialitet	1	3 %	22	67 %	9	27 %	1	3 %
	4		24		12		2	

Bilaga 20 Fördelning av profilklasserna i strata (huvudundersökningen) (kap. 14)

1 = dålig uppfostran, 3 = medelgod uppfostran, 2 = god uppfostran

B-hus

	Profilklass	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3	Σ
Hel familj	1	11 %	26 %	
	3	39 %	43 %	
	2	50 %	31 %	
Splittrad familj	1	35 %	61 %	
	3	30 %	29 %	
	2	35 %	10 %	
Σ	1			31 %
	3			37 %
	2			32 %

K-Hus

	Profilklass	Soc.gr. 1-2	Soc.gr. 3	Σ
Hel familj	1	0 %	6 %	
	3	0 %	44 %	
	2	100 %	50 %	
Splittrad familj	1	0 %	9 %	
	3	0 %	27 %	
	2	100 %	64 %	
Σ	1			4 %
	3			21 %
	2			75 %

Bilaga 21 Uppfostringssätt (huvudundersökningen) (kap. 14)

"Mild" eller "sträng" uppfostran (1-3)

	Soc.gr. 1-2		Soc.gr. 3	
Hel familj	B	76 %	B	52 %
	K	100 %	K	94 %
Splittrad familj	B	70 %	B	32 %
	K	100 %	K	100 %

Totalt B 56 %
K 98 %

Ålder 11-13 år B 48 %
K 100 %

Ålder 14-15 år B 64 %
K 100 %

"Slapp" eller "lynnig" uppfostran (4-5)

	Soc.gr. 1-2		Soc.gr. 3	
Hel familj	B	24 %	B	48 %
	K	0 %	K	6 %
Splittrad familj	B	31 %	B	68 %
	K	0 %	K	0 %

Totalt B 44 %
K 2 %

Ålder 11-13 år B 52 %
K 0 %

Ålder 14-15 år B 36 %
K 3 %

Bilaga 22 Korrelationsmatris för 6 skolvariabler (B-hus + K-hus) (kap. 15)

(Korrelationerna i B- och K-grupp skiljer sig inte på några väsentliga punkter från varandra, varför grupperna slagits samman.)

	2	3	4	5	6
1. B-K-grupp	-.39	-.37	.37	-.42	-.54
2. Planer teor. utb.		.33	-.39	.22	.41
3. Prestation			-.32	.44	.53
4. Skolk				-.47	-.70
5. Efterlevn. regler					.76
6. Skolanpassning					

Bilaga 23 Korrelationsmatris för 12 variabler som beskriver kamratsituationen (B-hus + K-hus) (kap. 16)

(Korrelationerna i B- och K-grupp skiljer sig inte på några väsentliga punkter, varför grupperna slagits samman.)

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	-.06	.00	.26	-.42	-.39	.28	.28	-.44	-.43	-.30	.40
2		-.20	-.06	.04	.16	.00	.09	.04	.03	.01	-.02
3			.27	.12	-.24	.19	.11	-.01	-.02	.22	.16
4				-.12	-.25	.24	.15	-.28	-.22	.09	.32
5					.34	.01	-.20	.47	.24	.44	-.29
6						-.31	-.30	.36	.22	.34	-.48
7							.23	-.20	-.26	.03	.40
8								-.19	-.20	-.21	.38
9									.48	.35	-.41
10										.32	-.35
11											-.31
12											

- 1 B-K
- 2 bästa vän
- 3 grupptillhörighet
- 4 kontaktspridning
- 5 kamratstabilitet
- 6 kamratakтивitet
- 7 kamratsamvaro
- 8 beroende av kamraternas normer
- 9 föräldrarnas kamratkänedom
- 10 föräldrarnas inställning till kamraterna
- 11 kamratkontakt
- 12 kamratkriminalitet

Bilaga 24 Korrelationsmatris för 9 huvudvariabler (B-hus + K-hus) (kap. 17)

(Korrelationerna i B- och K-grupp skiljer sig inte på några väsentliga punkter, varför grupperna slagits samman.)

		2	3	4	5	6	7	8	9
1	B- K-grupp	.47	.18	-.37	-.52	.40	-.27	-.49	.05
2	Prognos		.24	-.66	-.73	.67	-.43	-.70	.40
3	Alk.missbruk i hemmet			-.40	-.22	.18	-.03	-.15	.10
4	Totalbedömn. av hemmiljö				.59	-.46	.36	.57	-.24
5	Skolanpassning					-.52	.44	.64	-.34
6	Kamraternas krim. belastn.						-.27	-.70	.49
7	Kamratkontakt							.44	.01
8	Fritidens kval. innehåll								-.46
9	Eget alk.missbruk								

Litteraturförteckning

(Kursiverade siffror efter varje här upptaget
arbete hänvisar till sida i rapporten.)

- Adebäck, B.* Sociala relationer i skolan. Del I, Örebro-projektet. Stockholm, 1969. Stencil.
44
- Aronfreed, J.* Conduct and Conscience. New York, London, 1968.
15, 17, 18, 19
- Aronson, E. & Mettee, D.R.* Dishonest Behavior as a Function of Differential Levels of Induced Self-esteem. *Journ. of Personality and Social Psychology*, vol. 9, 1968, s. 221-227.
25
- Bandura, A., Ross, D. & Ross, S.A.* Transmission of Aggression through Imitation of Aggressive Models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, vol. 63, 1961, s. 575-582.
15
- Bandura, A. & Walters, R.H.* Social Learning and Personality Development. New York, London, 1969.
15
- Bandura, A. & Walters, R.H.* Adolescent Aggression. New York, 1959.
135
- Becker, H.S.* Outsiders. *Studies in the Sociology of Deviance*. New York, London, 1963.
14, 21, 22, 26, 70
- Berger, L. & Mc Gaugh, J.L.* Critique and Reformulation of "Learningtheory" Approaches to Psychotherapy and Neurosis. *Psychological Bulletin*, vol. 63, 1965, s. 338-358.
16
- Bernstein, B.* Social Class and Linguistic Development. *A Theory of Social Learning*. Ur Halsey, Floud, Andersson (eds) *Economy, Education and Society*. New York, 1961.
101
- Bondesson, U.* Argot Knowledge as an Indicator of Criminal Socialization. *Scandinavian Studies in Criminology*, vol. 2. Oslo, 1968.
186
- Briar, S. & Pilavin, I.* Delinquency, Situational Inducements, and Commitment to Conformity. *Social Problems*, vol. 13, 1965.
23
- Brock, T.C. & Del Giudice, C.* Stealing and Temporal Orientation. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, vol. 66, 1963, s. 91-94.
16
- Bronfenbrenner, U.* Två barndomsvärldar. Barnuppfostran i Sovjetunionen och USA. Stockholm, 1972.
34, 92
- Carlsson, G.* Kriminalitetsprognos i komparativt och historiskt perspektiv. *Statistisk tidskrift*, nr 4, 1969.
25
- Carlsson, G.* Stratifierade medeltalsjämförelser: en populationsmodell. Klientelundersökningen, Stockholm. PM sept. 1969. Stencil.
84
- Carlsson, G.* Analys av undersökningsmaterialet. Klientelundersökningen, Stockholm. PM mars 1970. Stencil.
84, 85
- Carlsson, G.* Unga lagöverträdare II. Familj, skola och samhälle i belysning av officiella data. SOU 1972: 76.

- 12, 13, 26, 53, 64, 83, 85, 88, 92, 93, 95, 98, 99, 103, 114, 155, 159, 162, 166, 168, 170, 179
- Chapman, D.* Sociology and Stereotype of the Criminal. London, New York, 1968.
13
- Christie, N., Andenaes, J. & Skirbeck, S.* A Study of Selfreported Crime. Scandinavian Studies in Criminology, vol. I, 1965.
87
- Claster, D.S.* Comparison of Risk Perception between Delinquents and Nondelinquents. The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, vol. 58, 1967, s. 80.
27
- Cloward, R. & Ohlin, L.E.* Delinquency and Opportunity. A Theory of Delinquent Gangs. Glencoe, 1960.
175
- Draper, N.R. & Smith, H.* Applied Regression Analysis. New York, 1966.
86
- Elmhorn, K.* Bilaga till PM om kriterievariablers åldersberoende, 25.7.1964. Om försök till ålderskorrigering av undersökningskriterier. PM 19.9.1964 och 2.11.1964. Klientelundersökningen. Stockholm. Stencil.
47
- Elmhorn, K.* Faktisk brottslighet bland skolbarn. SOU 1969: 1.
47, 48, 57, 87, 95
- Elmhorn, K.* Översikt över det sociologiska avsnittet. Bilaga 2 till Unga lagöverträdare I. SOU 1971: 49.
36, 174
- Eysenck, H.J.* Crime and Personality. London, 1964.
24, 154
- Festinger, L.* Wish, Expectation and Group Standards as Factors Influencing Level of Aspiration. Journ. Abnorm. Soc. Psychol., vol. 37, 1942, s. 184–200.
173
- Forström, K.E.* Brottsligheten i siffror. Stockholm, 1965.
11
- Frank, O.* En undersökning av några pojcars preferenser för olika intressen och sysselsättningar. Statistiska institutionen. Stockholm, 1970. Stencil.
50, 192
- Gibbens, T.C.N.* Psychiatric Studies of Borstal Lads. London, 1963.
24
- Glueck, S. & E.* One Thousand Juvenile Delinquents. Cambridge, Mass. 1934.
92
- Glueck, S. & E.* Physique and Delinquency. New York, 1956.
24
- Glueck, S. & E.* Unraveling Juvenile Delinquency. Cambridge, Mass. 1950.
24, 25, 92, 97, 116, 138, 151, 159, 173, 215
- Glueck, S. & E.* Family Environment and Delinquency. London, 1962.
14, 25
- Gordan, K. & Näs, N.O.* Ungdomsvårdsskolelever. Socialstyrelsen redovisar nr 6. Stockholm, 1969.
92, 110, 159
- Gordon, R.A., Short, J.F., Cartwright, D.S. & Strodtbeck, F.L.* Values and Gang Delinquency. Am. Journ. of Soc., vol. 69, 1963, s. 109.
25
- Grusec, J. & Mischel, W.* Model's Characteristics as Determinants of Social Learning. Journal of Personality and Social Psychology, vol. 4, 1966, s. 211–215.
18
- Grygier, T.* Oppression. A Study in Social and Criminal Psychology. London, 1954.
20
- Haglund, B.* Bearbetning av elevenkät K 1971, Örebroprojektet, 1971. Stencil.
59
- Hartshorne, H. & May, M.A.* Studies in the Nature of Character: vol. 1. Studies in Deceit. New York, 1928.
19, 25
- Hauge, R.* Kriminalitet som ungdomsfenomen. Stockholm, 1971.
25, 174, 178, 195
- Hellberg, O.* "Debut och återfall i brott".

- Kap. 10 i Unga lagöverträdare I.
81
- Henricson, M.* Tonåringars normer och normklimat. Örebroprojektet. Stockholm, 1971. Stencil.
25, 26, 174
- Hirschi, T.* Causes of Delinquency. Berkely and Los Angeles, 1969.
20, 25, 26, 87, 88, 113, 116, 159, 162, 173, 174, 187, 195
- Hsu, F.L.K., Watrous, B.G. & Lord, E.M.* Culture Pattern and Adolescent Behavior. The International Journ. of Social Psychiatry VII, 1961, s. 33–53.
17
- Humble, K. & Settergren, G.* Progress Report. Psykologiska avsnittet av 1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar, 1965. Stencil.
99
- Jaakkola, R.* Social Background and Criminality. Kriminologinen Tutkimuslaistos. Helsinki, 1966.
87
- Jonsson, G.* Delinquent Boys, Their Parents and Grandparents. Köpenhamn, 1967.
20, 92, 97, 112, 116, 155
- Jonsson, G. & Kälvesten, A-L.* 222 Stockholmspojkar. Uppsala, 1964.
112, 125
- Kagan, J. & Moss, H.A.* Birth to Maturity. A Study in Psychological Development. New York, London, 1962.
34
- Kardiner, A.* The Psychological Frontiers of Society. New York, 1945
17
- Katzenelson, B.* Angstteorier. Köpenhamn, 1969.
15
- Koch-Nielsen, I. & Nord Larsen, M.* Splittede familier. Familiebaggrunder for 96 børneværnsanbragte børn. Socialforskningsinstituttet, studie 24. Köpenhamn, 1972.
33
- Macfarlane, J.W., Allen, L. & Honzig, M.P.* A Developmental Study of the Problems of Normal Children between one Month and fourteen Years. Berkeley, Los Angeles, 1954.
34, 128
- Maier, N.R.F.* Frustration: the Study of Behavior without a Goal. New York, 1949.
20, 25
- Mannheim, H.* Comparative Criminology. London, 1965.
38
- Matza, D.* Delinquency and Drift. New York, 1964.
25, 26
- Mc Cord, W. & J.* Origins of Crime. New York, 1959.
25, 97, 116, 138
- Mc Cord, W. & J.* Origins of Alcoholism. Stanford, 1960.
14, 195
- Mc Donald, L.* Social Class and Delinquency. London, 1969.
26, 87, 92
- Mead, M.* From the South Seas. Studies in Sex and Adolescence in Three Primitive Societies. New York, 1939.
17, 21
- Merton, R.K.* Social Theory and Social Structure. Glencoe, (1957) 1968.
14
- Minkovskiy, G.M.* Some Causes of Juvenile Delinquency in the USSR and Measures to prevent it. Sovetskoye gosudarstvo i pravo, Maj 1966, s. 84–93. Artikeln återgiven i Current Digest of Soviet Press vol. 18, nr 30, 1966, s. 9–12.
92
- Mischel, W.* Preference for Delayed Reinforcement and Social Responsibility. Journal of Abnormal and Social Psychology, vol. 62, 1961, s. 1–7.
16
- Mårdberg, B.* Statistiska klassificeringsmetoder med specifika tillämpningar inom arbetspsykologin. Stockholm, 1966. Stencil.
86
- Mårdberg, B.* Latent profilanalys (LPA). Beskrivning av metoden och anvisningar för användning av ett preliminärt datama-

- skinprogram skrivet för FOA: s IBM 7090. Stockholm, 1967. Stencil.
86
- Nelson, E.A., Grinder, R.E. & Mutterer, M.L.* Sources of Variance in Behavioral Measures of Honesty in Temptation Situations. *Developmental Psychology*, vol. 1, 1969, s. 265–279.
19
- Nielsen, J.* The XYY-syndrome in a Mental Hospital. Genetically Determined Criminality. *Brit. Journ. of Criminology*, nr 8, 1968.
12
- Nordland, E.* Sammenheng mellom sosial atferd og oppdragelse. Oslo, 1955.
14, 17
- Nye, E.* Family Relationship and Delinquent Behavior. New York, 1958.
14, 87, 92, 116, 151, 195
- Olofsson, B.* Resultat från intresseformuläret. Klientelundersökningen. Stockholm, 1970. Stencil.
50, 192
- Olofsson, B.* Vad var det vi sa! Om kriminellt och konformt beteende bland skolpojkar. Stockholm, 1971 a.
14, 20, 22, 25, 33, 48, 57, 59, 61, 65, 70, 71, 72, 74, 78, 87, 88, 92, 95, 96, 99, 103, 116, 159, 160, 161, 162, 164, 168, 170, 174, 186, 195, 203, 205
- Olofsson, B.* Profilanalys av Uppfostringsituationen. Klientelundersökningen. Stockholm. PM 27.8.1971 b. Stencil.
139, 147
- Piliavin, I., Vadum, A. & Hardyck, J.A.* Delinquency, Personal Cost and Parental Treatment: a test of a Reward-Cost Model of Juvenile Criminality. *The Journ. of Crim. Law, Criminology and Police Science*, vol. 60, 1969, s. 165–172.
25, 160
- Reckless, W.C. et al.* Selfconcept as an Insulator against Delinquency. *Am. Soc. Review* 21, 1956, s. 744–746.
25, 160
- Reckless, W.C. et al.* The Selfcomponent in Potential Delinquency and Potential Non-
- delinquency. *Am. Soc. Review*, vol. 22, 1957, s. 566–570.
25, 160
- Reckless, W.C. et al.* Delinquency Vulnerability. *Am. Soc. Review*, vol. 27, 1962, s. 515–517.
25
- Reiss, A.J. & Rhodes, A.L.* The Distribution of Juvenile Delinquency in Social Structure. *Am. Soc. Review*, vol. 26, 1961.
88
- Rengby, S.* Ungdomsbrottsligheten – utveckling och aktuella siffror. *Sv. Juristtidning* nr 8, 1966.
95
- Robins, L.N.* Deviant Children grown up. Baltimore, 1966.
33, 113, 171
- Rosenthal, R.* Pygmalion in the Classroom. Harvard, 1968.
14, 22, 26
- Schafer, E. & Polk, K.* Delinquency and the Schools. Task Force Report: Juvenile Delinquency and Youth Crime, 1956, s. 222–227.
88
- Schur, E.* Our Criminal Society. Engelwood Cliffs, N.J. 1969.
13
- Sears, R.R., Maccoby, E.E. & Levin, H.* Patterns of Childrearing. Evanston, Ill. 1957.
17, 135
- Sears, R.R., Rau, L. & Alpert, R.* Identification and Child Training. Stanford, Cal. 1965.
17, 19, 124, 130
- Settergren-Carlsson, G.* PM ang. ett differentierat återfallskriterium i form av en sekvensmodell. Klientelundersökningen. Stockholm, 1972. Stencil.
72, 74, 76, 89
- Skogh, G.* Analys av allmänpreventionen med utgångspunkt i ekonomisk besluts-teori. *Nord. Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, nr 3–4, 1972.
23
- Staats, A.W.* Learning, Language and Cognition. London, New York, Sydney, Toron-

- to, 1970 (1968).
15
- Staats, A.W.* Complex Human Behavior. New York, 1963.
15
- Staats, A.W.* Social Behaviorism, Human Motivation and the Conditioning Therapies. Technical report number 2. Department of Psychology, University of Hawaii, 1969.
15, 25
- Stephenson, G.M. & White, J.H.* An Experimental Study of Some Effects of Injustice on Children's Moral Behavior. Journ. of Experimental Social Psychology, vol. 4, 1968, s. 460-469.
25
- Stogdill, R.M.* Individual Behavior and Group Achievement. New York, 1959.
17
- Sveri, K.* Kriminalitet og alder. Uppsala, 1960.
95
- Sykes, G.M. & Matza, D.* Techniques of Neutralization; A theory of Delinquency. Am. Soc. Review, vol. 22, 1957, s. 667-669.
26
- Tannenbaum, F.* Crime and the Community. New York, 1938.
22
- Thelen, H.A.* Work-Emotionality Theory of the Group as Organism. Ur Koch, S. (ed) Psychology: A Study of a Science. New York, Toronto, London, 1959.
12
- Werner, B.* Den faktiska brottsligheten. Socialgruppsfördelning vid Självdeklarerad brottslighet. Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab, nr 1-2 resp. 3, 1971.
10, 57, 59, 87, 88
- West, D.J.* Present Conduct and Future Delinquency. London, 1969.
110, 136
- Whitting, J.W.M. & Child, I.L.* Child Training and Personality: A Cross-Cultural Study. New Haven, 1953.
17
- Wright, D.* The Psychology of Moral Behavior. London, 1971.
18, 128
- Yablonsky, Z.* The Violent Gang. New York, London, 1962.
173

Sakregister

- aga 20, 29, 37, 116, 122, 133, 139, 147, 200
definition av 122
- alkohol 27
- bruk 68, 89, 95, 196
 - missbruk 32, 78, 80, 101, 199
 - missbruk i familjen 33, 132, 133, 180, 202
 - vanor 195
definition av 195
hypotes om 196
 - vanor hos föräldrar 106
hypotes om 107
- ambitionsnivå 44, 163, 169
definition av 163
hypotes om 163
- anstaltsplacering 78
- asocialitet i familjen 30, 32, 105, 143, 147, 152, 198
definition av 105
hypotes om 105
- bagatellförseelser 62, 65, 88
- barnavårdsnämnd 64
- bedrägeri 61, 78, 88
- B-faktor 55, 56, 68, 78, 99, 146, 154
- behovstillfredsställelse 140
- belöning 16, 20
- bestraffning 16, 17, 20
- betyg 166
- biobesök 187
- bofasthet 39
hypotes om 109
- bostad 50
- brottsbelastning 28
- brottslig delkultur 113
- brottsliga kamrater 20, 22, 31, 145, 177, 179, 191, 201, 202
definition av 177
hypotes om 177
- brottslighet
registrerad 48, 51, 63, 78, 80, 81, 89, 94, 97
hypotes om kap. 5
självdeklarerad 14, 48, 57, 62, 78, 80, 87, 89, 92, 94, 97, 150
hypotes om kap. 6
- brottspoäng 81
- efterlevnad av krav 125, 133, 142, 145, 151, 180, 203
definition av 125
hypotes om 125
- ekonomi
dålig 22, 32, 101, 202
- eldsanläggelse 61
- emotionell stabilitet 24
- emotionella relationer 18, 20, 24, 25, 29, 37, 40, 50, 116, 117, 139
mellan föräldrar 32
definition av 108
hypotes om 108
till föräldrar 36, 129, 133, 139, 180, 184, 199, 201, 202
definition av 126
hypotes om 127
- extraversion 24
- familjetyp 91
hypotes om 93
hel 32, 94
splittrad 32, 54, 94
- flexibilitet 147
- frestelsemotstånd 18, 27, 135
- frestelsesituation 23
- frestelsetryck 21
- fritid 22, 145, 187, 202
kvalitativt innehåll 28, 31, 188, 194, 201
- fritidsgemenskap 117, 132, 133, 139
definition av 117

- hypotes om 119
- frustration 20, 24, 27
 - av elementära behov 25
- fylleri 55, 67, 78
- föreningstillhörighet 187
- förstärkning 16, 33
 - av beteendetendenser 23
- förstärkningssystem 138
- förväntningar 24, 26
 - kamrat- 71
 - negativa 22
- gäng 173
- hemfall till brott 61
- hemmiljö 28, 138, 142, 201
 - bedömning av 130
 - hypotes om 131
 - inre kap. 13
 - yttre kap. 12
- häleri 61
- idrottsintresse 187, 193
- inbrott 61, 88
- inkonsekvens 20, 33, 117
- inläring
 - social 23
- inläringsteori
 - social 15, 137
- insider 72
- insider-outsiderattityder 21, 27
- intelligens 161
 - hypotes om 162
- intresseformulär 191
- introversion 24
- kamrater 50, 173
- kamratkontakt 28, 176
 - definition av 176, 183
 - hypotes om 176
- kamratrelationer 174
- kamrattryck 23, 24, 26, 32, 71, 174
- K-faktor 56, 68, 78, 99, 146, 154
- konsekvens 16, 33, 133
 - i uppfostran 37, 40, 117, 121, 139, 147
 - definition av 121
 - hypotes om 122
- konstitution 24
- kontroll 18, 20, 30, 50, 71
 - definition av 120
 - hypotes om 120
 - av impulser 16, 21, 71, 135
 - direkt 21, 26, 71, 116
 - extern 19, 21
 - internaliserad 20, 21
 - själv- 20
 - över kamrater och fritid 27, 37, 40, 44, 132, 133, 139
 - över straff och belöning 17, 29, 33
- kontrollförmåga 23, 24
- krav 29, 40, 121, 133, 147
 - definition av 122
- kravnivå
 - total 139
- kriminalitetsindex 28, 47, 55, 62, 68, 77, 80, 81, 93, 97, 133, 145
 - hypotes om kap. 4
- kvällstider 38
- laglydnad 29
- likgiltighet 29, 147, 149
 - definition av 122
- läsintresse 188, 192
- modeller 27
 - aggressiva 20, 130
 - avvikande 101
 - egenskaper hos 15
 - effekt av 15
 - tillfälliga 24
- mopedkörning före 15-årsdagen 39
- motorintresse 192
- musikintresse 187, 192
- målinriktning 16
- målsättning
 - långsiktig 147
- narkotika 27
 - brott 59, 61
 - bruk 59, 68, 78, 80, 89, 95, 97, 197, 203
 - registrerat 203
 - självdeklarerat 203
 - missbruk 32, 195
- neutraliseringsteknik 24, 26
- nivådiagram 85, 133, 159, 168
- normer 25, 147
 - kamrat- 182
 - definition av 182
- omvårdnad 32, 44, 117, 133, 139
 - definition av 117
 - hypotes om 119
- ordningsplats i syskonskara 113
- orientering
 - extern 23
 - intern 23

- orsak 13
- orsakssamband 12
- outsider 72, 160
 - attityd 25, 133, 175
 - grupp 70
 - känsla 30, 101
- popularitet bland kamrater 44, 182
 - definition av 182
- psykopatiskt beteende 16
- reaktion (på överträdelser) 121, 122
- reaktionsstyrka 122, 139, 147
 - definition av 122
- referensgrupp 173
- register
 - barnvårdsnämndens 64
 - kontrollstyrelsens (riksskatteverkets) 64, 67
 - kriminal- 64, 67
 - nykterhetsnämndens 64, 67
- registeruppgift 64, 74, 78
- registreringsrisk 95, 98, 156, 163
- relationer
 - kärleksfulla 152
- religion
 - attityder och vanor 113
 - inställning till 32
- resonemang 17, 19, 138
- rökvanor 38, 195, 202
- samhällsvård 30, 66, 71, 73, 77
- samvaro 18, 20, 50, 132, 139
 - definition av 117
 - hypotes om 119
- samvete 19
- sevensklass 64, 89, 94
 - utfall 80
- sevensmodell 70
- separation från hemmet 109
- självdeklarerad brottslighet 14
- självrespekt 23, 25, 31
- skadegörelse 61
- skola 159, 202
 - trivsel i 159
- skolanpassning 28, 33, 166, 170, 190, 199, 201
 - definition av 167
 - hypotes om 167
- skolk 39, 159, 170, 198, 199, 201, 203
 - definition av 164
 - hypotes om 165
- skolmisslyckande 22, 25, 30, 180
- skolproblem 14, 201
- skuld känsla 18
- socialgrupp 87, 203
 - 1 och 2: 88, 89, 90
 - 3: 32, 54, 88, 89, 90
- socialisation 16
- solidaritet 22, 72, 182
- specialklass 161
- standard
 - bostads- 32, 101, 132, 133, 152
 - definition av 102
 - hypotes om 102
 - kulturell 40, 50, 132, 133, 152, 169
 - definition av 104
 - hypotes om 104
 - materiell 32, 50, 132, 133, 152
 - definition av 103
 - hypotes om 103
- status bland kamrater 44, 182
 - definition av 182
- stigmatisering 22, 161
- stigmatiseringseffekt 33
- stöld 61, 88
- temperament 24
- thinner 27, 202
- tillsyn 14, 18, 20, 30, 50, 71, 132, 133, 138
 - definition av 120
 - hypotes om 120
- trafikbrottslagen 67
- trafikonykterhet 61
- trångboddhet 202
- träning
 - social 17
- uppföstran 14, 17, 24, 28, 32, 33, 116, 180, 190, 197, 198, 199, 201, 202, 203
 - hypotes om 140, 144
 - attityd till 125, 132, 139
 - auktoritär 29, 116
 - demokratisk 29, 117
 - inkonsekvent 29
 - kärleksorienterad 18, 19, 138
 - lynnig 29, 160, 163, 164
 - definition av 148
 - mild men fast 29
 - definition av 147, 148
 - objektorienterad 18, 19, 138
 - slapp 29, 160, 163, 164, 169
 - definition av 148

sträng 29
definition av 148
uppfostringspraxis 50
upptäcktsrisk 21, 23, 24, 71
utbildning
föräldrars 14
utbildningsnivå 91
utredning
barnavårdsnämnds 14, 73
villkorlig dom 67
våldsbrott 32, 55, 61, 68, 78, 89, 95, 97, 197,
204
ålder 54, 62, 77, 95, 97, 113, 196, 203
åtalseftergift 66, 67
återfall i brott 30, 33, 53, 61, 73, 77, 94,
133, 136
åtgärd
barnavårdsnämnds 14, 33, 65, 73, 77, 133
överträdelse 121
övervakning 66, 67, 71, 73

Statens offentliga utredningar 1973

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Snyltningsbrott och sjukförsäkringsmissbruk. [13]
Utsökningsbalk. Utsökningsrätt XII. [22]
Bättre överblick över lagar och andra bestämmelser. [23]
Unga lagöverträdare III. [25]

Finansdepartementet

- Fastighetstaxering. [4]
Styrelserepresentation för bankanställda. Lagteknisk översyn. [18]
Svensk ekonomi fram till 1977. [21]

Utbildningsdepartementet

- Litteraturen i skolan. Separat bilagedel 4 till litteraturutredningens huvudbetänkande. [1]
1968 års utbildningsutredning. 1. Högskolan [2] 2. Högskolan. Sammanfattning. [3] 3. Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning. [12]
Museerna. [5]
Radio i utveckling. [8]
Fortsatt uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. [9]
Reklamutredningen. Reklam III. Ställningstaganden och förslag. [10] (Utkommer senare) Reklam IV. Reklamens kostnader och bestämningsfaktorer. [11]
Samhället och filmen. Del 3. [16]
Teknisk översyn av studiemedellssystemet. [17]
TRU:s försöksverksamhet 1967—1972. [19]

Jordbruksdepartementet

- Mål och medel i skogspolitiken. [14]

Handelsdepartementet

- Kommunal planering och detaljhandel. [15]
Varudeklaration — ett medel i konsumentpolitiken. [20]

Inrikesdepartementet

- Trygghet i anställningen. [7]
Boendeservice 7. [24]

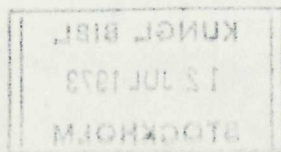
Industridepartementet

- Data och näringspolitik. [6]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

Kronologisk förteckning

1. Litteraturen i skolan. U.
2. Högskolan. U.
3. Högskolan. Sammanfattning. U.
4. Fastighetstaxering. Fi.
5. Museerna. U.
6. Data och näringspolitik. I.
7. Trygghet i anställningen. In.
8. Radio i utveckling. U.
9. Fortsatt uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. U.
10. Reklam III. Ställningstaganden och förslag. U. (Utkommer senare)
11. Reklam IV. Reklamens kostnader och bestämningsfaktorer. U.
12. Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning. U.
13. Snyltningsbrott och sjukförsäkringsmissbruk. Ju.
14. Mål och medel i skogspolitiken. Jo.
15. Kommunal planering och detaljhandel. H.
16. Samhället och filmen. Del 3. U.
17. Teknisk översyn av studiemedelssystemet. U.
18. Styrelserepresentation för bankanställda. Lagteknisk översyn. Fi.
19. TRU:s försöksverksamhet 1967—1972. U.
20. Varudeklaration — ett medel i konsumentpolitiken. H.
21. Svensk ekonomi fram till 1977. Fi.
22. Utsökningsbalk. Utsökningsrätt XII. Ju.
23. Bättre överblick över lagar och andra bestämmelser. Ju.
24. Boendeservice 7. In.
25. Unga lagöverträdare III. Ju.

KUNGL. BIBL.
12 JUL 1973
STOCKHOLM

 Almänna Förlaget

KUNGL. BIBL.
12 JUL 1973
STOCKHOLM

ISBN 91-38-01639-0